

SBORNÍK
Státního okresního archivu
Přerov

Přerov 2006

ISBN 80-86388-39-5

ISSN 1214-4762

Obsah

O barokním sousoší na náměstí v Potštátě Ivan Krška	5
Antroponymický vývoj kojetínské židovské obce konce 18. a 1. poloviny 19. století. Miroslav Marada	10
Plány tří větrných mlýnů ve Slavkově z roku 1844 a v Paršovicích z roku 1848 Jan Štěpán	17
Historie lověšické školy v letech 1881–1974 Věra Fišmistrová	25
Sociální demokraté v Přerově do roku 1918 Šárka Krákorová Pajůrková	42
Sochařské dílo Julia Pelikána Renata Skřebská	73
Sochař Josef Baják ve světle archivních pramenů Státního okresního archivu Přerov a uměleckohistorického fondu Muzea Komenského v Přerově Kristina Glacová	86
Letečtí modeláři v Přerově 1929–1954 Josef Voltr	105
Vzpomínka na profesora Arnošta Křístka (10. 4. 1906 – 6. 8. 1966) Petr Hlavačka	119
Olympijští vítězové Emil Zátopek a Dana Zátopková a jejich vztah k Přerovu Jan Jirka	137
Fotografka Jitka Hanáková jubilující Oldřich Fiala	147
Ohlédnutí za životem a prací přírodovědce Františka Hanáka Oldřich Fiala	158
Historie Tyršova mostu v Přerově Jiří Lapáček	171
O autorech	223

Ivan Krška

O barokním sousoší na náměstí v Potštátě

Pozornosti německého vlastivědného pracovníka z Boškova, Franze Götzze, který byl již několikrát zmíněn v předchozích příspěvcích, uveřejněných v tomto sborníku, neuniklo také výše uvedené sousoší, které je v Dostálově soupisu nemovitých kulturních památek v okrese Přerov označováno jako Kalvárie.¹

A tak pod č. 34 uvádí Götz ve své práci o pověstech z okresu Hranice zkazku o tom, proč byly v Potštátě postaveny sochy „obou svatých Janů“. Asi 80 let stará „matička“ mu totiž v roce 1919 sdělila k tomu toto: „*Má babička Magdalena Horniková, rozená Sekaninová, mi vyprávěla, že kdesi jeden generál, (jméno a místo nevěděla), v jehož bydlíšti řádl mor, měl jednou sen, že se jen pak osvobodí od této nemoci, když ihned přesídli do Potštátu. Okamžitě si zjistil, kde se Potštát nalézá, přestěhoval se tam a skutečně byl od této nákazy uchráněn. Z vděčnosti dal tam postavit sochy sv. Jana Nepomuckého, svatého Jana Sarkandra a sochu Ukřižovaného na náměstí.*“²

Celá pověst, jak ji Götz uvedl ve své práci, neodpovídá ovšem skutečnosti. Je pravda, že v letech 1713–1714 řádl v českých zemích mor (v Přerově, podle J. Svátka, dokonce do února roku 1716). Morové nákazy zůstal Potštát naštěstí ušetřen. Nikoliv však jakýsi blíže neznámý generál, ale útočiště tu našli především úředníci tehdejšího olomouckého kraje, kteří se tu zachránili. S jejich podstatným přispěním byl pak v letech 1715–1718 porýzen olomouckým sochařem Sturmmerem morový sloup z vděčnosti k Bohorodičce, jejíž přimluvě byla záchrana přičítána.³ Chronogram na zadní straně podstavce sloupu (proti hodinové věži), uvádí v českém překladu latinského textu, že „*tato (Bohorodička) Poštátské, ne (bez) marné naděje, uchovávala od plíživé, nebezpečné nákazy*“.⁴ Nemá tedy sousoší s morem nic společného.

Musí tu být ale vzpomenu, že toto mylné mínění se bohužel dostalo i do jinak seriózní práce ThDr. Bohumila Zlámala, která se ve Vlastivěd-

- 1 DOSTÁL, J.: Seznam nemovitých státem chráněných památek v okrese Přerov. Přerov 1973, č. 308, s. 66.
- 2 GÖTZ, F.: Warum die beiden „Hl.Johannes-Statuen“ in Bodenstadt errichtet wurden. In: Sagen des Bezirkes Mähr. Weißkirchen. Lipník nad Bečvou 1932, č. 34, s. 26.
- 3 KRŠKA, I. – GAJDŮŠEK, M.: K znovuvysvěcení morového sloupu v Potštátě. In: Oderské vrchy, roč. XIII/1998, č. 1–2, s. 11–15. Dále Svátek, J.: Mor v Čechách a na Moravě r. 1713 a 1714. In: Česko-Moravská kronika. Praha 1898, kn. 7, s. 109–112. Též Dějiny Československa v datech. Praha 1968, s. 164.
- 4 haec BoDIstaDIenses non IrrItae speI a grassante DVra ContagIone praeserVabat. Též KRŠKA, I.: Rytíř Hoffer a Potštát v lednu roku 1728. In: Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov 2003, s. 27, pozn. č. 17.

Sousoší Kalvárie na potštátském náměstí – celkový pohled.
Foto Ing. M. Pazlar, Potštát

ném věstníku moravském setkala s celkem příznivým hodnocením. Na str. 67 své práce o tehdy pouze blahoslaveném Janu Sarkandrovi⁵ Zlámal totiž, na základě starší publikace,⁶ uvádí, že „malé městečko z Moravské brány Potštát, odkud se hlásilo nejvíce svědků podivuhodných vyslyšení na Sarkandrovu přímlovu, postavilo na náměstí v letech 1715–1718 za pomoci olomouckých a hranických měšťanů, kteří se sem utekli před morem – mariánský morový sloup, obklopený čtyřmi svěťci, mezi nimiž je i Jan Sarkander.“

Nic takového však neodpovídá skutečnosti, neboť tu nalezneme sochy svatých Šebestiána, Rocha, Františka Xaverského a Karla Boromejského. V jeskyňce navíc nalezneme na přední straně podstavce sochu sv. Rozálie. Na vysokém sloupu pak sochu P. Marie v typickém barokním postoji.⁷

Bude úkolem historika umění, aby plně objasnil okolnosti vzniku sousoší a zjistil také autora této bezesporu hodnotné barokní práce. Zatím jen uvedme, že latinské chronogramy kladou vznik sousoší do roku 1748, kdy o Sarkandrovo blahorečení usiloval olomoucký biskup, kardinál Troyer.⁸

Že kromě kříže s Ukřižovaným uprostřed se na pravé straně ocitla socha nedávno tehdy kanonizovaného Jana Nepomuckého, není náhodné. Jak tento světec, tak i Jan Sarkander, byli v této době uctívání především jako mučedníci zpovědního tajemství a Jan Sarkander, jenž byl blahorečen až v roce 1859⁹ a svatořečen roku 1995, plnil tehdy funkci jakéhosi dvojníka v roce 1729 kanonizovaného Jana Nepomuckého.¹⁰

Jak bylo již řečeno, jde o hodnotné dílo baroka, zachycující pohyb, vzruch a extázi. Latinské chronogramy na přední straně podstavce šestimetrového kříže znamenají v českém překladu, že „*Ježíš ukřižovaný je můj vůdce*“, na opačné straně téhož podstavce pak „*můj ukřižovaný Ježíši, vyslyš dobrotivě naše vzdechy!*“¹¹ Nápis na podstavci sochy sv. Jana Nepomuckého vpravo (hleděno heraldicky)¹² uvádí v překladu psbu „*snažně si žádám, aby svatý Jan Nepomucký byl uznán za hodna být nám ochráncem*“,¹³ nápis na podstavci sochy Jana Sarkandra v překladu pak sdělení, že „*je zvelebován služebník boží, dobrý Jan Sarkander, úctyhodný ochránce*“.¹⁴

Socha držela kdysi v ruce kříž, podobně jako ho podnes drží rovněž v ruce socha sv. Jana Nepomuckého.¹⁵ Je umístěna heraldicky vlevo od kříže, jenž, jak bylo již uvedeno, je uprostřed sousoší. Sochu jinak bohužel „pronásledují“ další omyly. Seznam nemovitých kulturních památek okresu Přerov z roku 1993 ji mylně klade až do roku 1794, a to na základě sochařova (kameníkova) počínajícího omylu v latinském chronogramu, který byl však napraven, takže i tu chronogram nakonec dává též rok 1748.¹⁶ A mylnou

- 5 ZLÁMAL, B.: Blahoslavený Jan Sarkander, Řím, Křesťanská akademie 1969. Ofsetový reprint. Praha, Zvon 1990, s.67. K recenzi viz Vlastivědný věstník moravský, roč. XLIV/1992, č. 1, s. 121–122. Autorem recenze je H. L. Kopřiva.
- 6 Jde o publikaci ŠORM-KRAJČA: Mariánské sloupy v Čechách a na Moravě. Příspěvky ke studiu barokní kultury. Praha 1939. ZLÁMAL, B.: cit. dílo, s. 111, pozn. k III. kapitole č. 19–22.
- 7 Viz pozn. č. 3.
- 8 ZLÁMAL, B.: cit. dílo, s. 58, 67, 68.
- 9 Beatifikační breva Pia IX pochází z 11. 9. 1859, ZLÁMAL, B.: cit. dílo, s. 59. Kanonizován byl Jan Sarkander až Janem Pavlem II r. 2005.
- 10 ZLÁMAL, B.: cit. dílo, s. 60–61.
- 11 Tedy na přední straně podstavce JesVs CrVcIfIXVs DVX meVs est. Na obrácené (zadní) straně podstavce o MI IesV CrVcIfIXe eXaVDI benIgne sVspIrla nostra.
- 12 Po upozornění brněnského historika umění PhDr. Bohumila Samka.
- 13 Tedy – eXopto qVatenVs sanCtVs Ioannes nepoMVCenVs DIgnetVr nobIs esse patronVs.
- 14 Tedy – eXtoLLItVr serVVs DeI bonVs Ioannes sarCanDer VeneranDVs patronVs.
- 15 K celkové barokní výzdobě sousoší viz GAJDŮŠEK, M.: Potštát černobílý květ severovýchodu přerovského okresu. Potštát 1996, č. 526, s. 46. – Kulturně historické a přírodní hodnoty území.
- 16 Seznam nemovitých kulturních památek okresu Přerov. Olomouc 1993, č. 526/3, s. 88. Sochař (kameník) omylem vytesal původně v latinském textu litery L a I, ale po opravě je dole spojil, takže vzniklo serVUs, tedy serVVs. K podobnému omylu došlo v chronogramu na podstavci sochy sv. Floriána, kde et musilo být upraveno na reX, aby chronogram dával správně rok 1766, kdy toto Scherhaufovo dílo vzniklo a bylo osazeno na potštátském náměstí.

Sv. Jan Sarkander. Foto Ing. M. Pazlar, Potštát

informaci podává též svého času vydaná pohlednice, na níž je socha tohoto světce označována jako Jana Nepomuckého.¹⁷

Než dosti výčtu pouhých negativ! Je jisté, že sousoší spolu s morovým sloupem, u něhož nedávno došlo k renovaci balustrády, sochou sv. Floriána z roku 1766, hodinovou věží i kašnou nám potštátské náměstí představuje jako jedinečný stavebně umělecký výtvar, a to nejen v rámci bývalého přerovského okresu, ale i v širším regionu. Nadějme se tedy, že i u něj v dohledné době dojde k renovaci, kterou naléhavě potřebuje.¹⁸

Autor tohoto stručného příspěvku též závěrem upozorňuje, že se v žádném případě nevmísí do sporů, které se kdysi vedly kolem Sarkandrovky

Sv. Jan Nepomucký. Foto Ing. M. Pazlar, Potštát

osobnosti a které znovu ožily při jeho kanonizaci. Neboť účelem příspěvku bylo a je pouze odstranit omyly, k nimž v souvislosti se sousoším došlo a bohužel dosud dochází.

17 Také u morového sloupu je na pohlednici nepřesně udán rok vzniku jako 1713, kdežto správně má být 1715–1718, jak ukazují chronogramy na podstavci. Viz již citovanou pozn. č. 3.

18 Například u chronogramu na podstavci Sarkandrovky sochy je slovo bonVs natolik setřelé, že čitelné je již jen koncové Vs.

Miroslav Marada

Antroponymický vývoj kojetínské židovské obce konce 18. a 1. poloviny 19. století.

Předkládaný příspěvek navazuje na studii o vývoji osobních jmen v tovačovské židovské obci, který jsme přinesli v přerovském archivním sborníku v loňském roce¹ a na nějž odkazujeme čtenáře, pokud jde o základní informace z oblasti židovské onomastiky a o literaturu. Jeho cílem je rozšíření poznatků o vývoji židovských rodných jmen a příjmení v Kojetíně, který patřil se svými 76 systemizovanými rodinami k středně velkým obcím, a zároveň rozšíření srovnávacího materiálu pro zkoumání onomastického vývoje v židovských obcích regionu střední Moravy. I tento příspěvek je založen na studiu pramenů patrimoniální registratury² a židovských rodných matrik.³ Prezentované výsledky si samozřejmě nekladou nárok na absolutní přesnost, je nutno vzít v úvahu, že v matrice nemusí být zaznamenána všechna narození (nasmědčují tomu např. disproporce mezi počtem zapsaných narození chlapců a dívek v určitých obdobích), záznamy často bývaly doplňovány i se značným časovým odstupem apod. Konkrétně v kojetínské rodné matrice, obsahující záznamy z let 1784–1844, je poněkud problematické hodnocení záznamů ze 30. let 19. století, kdy zapisující rabín uváděl jak profánní jméno židovské, tak i jméno úředně užívané (zpravidla u jmen ženských, např. Pessel recte Pepi, Fejgla recte Fani). Pokud záznam nasvědčoval na současný zápis obou jmen, bylo do statistiky zahrnuto jméno úřední, v případě, že úřední jméno bylo evidentně dopsáno dodatečně, dostal přednost záznam prvotní. I tento subjektivní prvek se nepochybně promítl do přesnosti zjištěných údajů.

Nejprve si povšimněme příjmení,⁴ přijatých kojetínskými židy povinně na základě patentu z 27. srpna 1787. V registratuře kojetínského panství se dochoval seznam familiantů i tzv. přespočetných z roku 1789, zaznamenávající původní i nově přijatá jména u 112 mužských osob, vesměs otců rodin. Oproti tovačovskému soupisu kojetínský seznam neuvádí ostatní rodinné příslušníky.

1 Marada, M.: Antroponymický obraz tovačovské židovské obce konce 18. a 1. poloviny 19. století. In: Sborník státního okresního archivu Přerov. Přerov 2005, s. 35–44.

2 Zemský archiv v Opavě, pracoviště Olomouc, fond Velkostatek Kojetín, inv. č. 165.

3 Národní archiv v Praze, fond Sbirka židovských matrik, sign. HBMA 803.

4 Tvary příjmení byly pravopisně upraveny a sjednoceny.

Přijaté příjmení, jméno	dřívější jméno
Arely, Josef	Josef Abraham
Basist, Isak	Isak Herschl
Bettler, Nathan	Nachman Markus
Blum, Markus	Mayer Herschl Isak
Brenner, Bernard	Bernard Isak
Bruner, Jakob	Jakob Isak
Büchler, Juda	Jakob Moises
Demuth, Salomon	Salomon Jakob
Deutsch, Moises	Moises Michl
Eisler, Abraham	Baroch Michl
Eisler, Bernard	Bernard Baroch
Eisler, Daniel	Herschl Baroch
Fischer, Samuel	Samuel Löbl
Fleckmann, Moises	Moises Markus
Fuchs, Moises	Moises Nachman
Gämsel, Jakob	Jakob Moises
Gans, Moises	Moises Jakob (st.)
Gärtner, Joachim	Joachim Moises
Gibt, Samuel	Samuel Jakob
Glücklich, Jakob	Jakob Moises Stiafney
Glücklich, Josef	Josef Moises
Glücklich, Moises	Moises Salomon Stiafney
Glücklich, Wolf	Wolf Moises
Glücksmann, Lazar	Lazar Khun
Goldschlag, Simon	Simon Aron
Gottlieb, David	Michl David
Gramesch, Levi	Löbl Michl
Gramesch, Michl	Michl Bernard
Grünberg, Moises	Moises Stiafney
Grünhut, Elias	Elias Jakob
Grünmantel, Jakob	Jakob Abraham
Guttentag, Berman	Bernard Faischl
Guttman, Moises	Moises Bernard
Hausner, Juda	Herschl Löbl
Hausner, Moises	Moises Liebman
Heger, Moises	Moises Salomon
Henne, Daniel	Daniel Samuel
Henne, Samuel	Samuel Wolf
Hirsch, Henoch	Herschl Kallman Löbl
Hirsch, Juda	Kallman Löbl
Hirsch, Samuel	Samuel Herschl
Hochberg, Samuel	Samuel Löbl
Holtzer, Filip	Filip Joachim
Huldmann, Rafael	Rafael Bernard
Karpfen, Salomon	Salomon Isak
Kaufmann, Israel	Israel Mandl
Kaufmann, Levi	David Löbl

Kaufmann, Markus	Markus Jakob
Kellner Salomon	Salomon Jakob Löbl
Kellner, David	David Lazar
Kirschner, Isak	Isak Markus
Kirschner, Jakob	Jakob Markus
Kirschner, Markus	Markus Aron
Kleiner, Daniel	Daniel Herschl
Klaper, Moises	Moises Wolf
Kluger, David	David Lazar
König, Salomon	Salomon Moises
Krasny, Moises	Moises Falk
Kurz, Samuel	Samuel Khun
Langer, Aron	Aron Liebman
Langer, Juda	Löbl Filip
Langer, Seligman	Selig Moises
Liebman, Aron	Aron Liebman
Liebman, Markus	Markus Aron
Löw, Salomon	Salomon Pinkus
Löwenthal, Aron	Aron David Löbl
Löwenthal, David	David Löbl
Löwenthal, Jakob	Joachim Löbl
Löwy Moises	Moises Baroch Herschl
Löwy, Isak	Isak Zborovský
Löwy, Josef	Josef Zborovský
Löwy, Josua	Elias Baroch
Pantler, Nathan	Nissan Löbl
Pfefferkorn, Juda	Judl Jakob
Pollak, Jakob	Jakob Bernard
Pollak, Joachim	Joachim Herschl
Reichsfeld, Adam	Zaudek Moises
Rosenberg, Markus Levi	Mayer Löbl Rosenberg
Rothkopf, Josef	Josef Abraham
Sauerbrunn, Abraham	Abraham Herschl
Seitl, Abraham	Abraham Samuel
Seitl, Moises	Moises Löbl
Seitl, Samuel	Samuel Elias
Schein, Israel	Israel Herschl
Schiller, Abraham	Abraham Samuel
Schiller, Jakob	Jakob Herschl
Schiller, Nathan	Faitl Moises
Schindler, Juda	Jakob Joachim
Schmeidler, Berman	Bernard Markus
Schneider, Joachim	Joachim Löbl
Schönfeld, Moises	Moises Jakob (ml.)
Singer, Berman	Bernard Jakob
Singer, Josef	Josef Mandl
Singer, Juda	Jakob Bernard
Sonne, Josua	Simon Jakob
Sonnenschein, Moises	Moises Herschl

Spitz, Moises	Moises Nachem
Steiner, Markus	Markus Benedikt
Stern, Moises	Moises Abraham
Stern, Moises	Moises Isak
Stiehler, Simon	Simon Josef
Turadt, Jakob	Jakob Löbl
Turadt, Moises	Moises Jakob
Turadt, Salomon	Salomon Aron
Vogel, Jakob	Judl Josef
Wecker, Jonas	Joel Löbl
Weisskopf, Abraham	Abraham Michl
Weisskopf, Markus	Mayer Michl
Weisskopf, Michl	Michl Moises
Weisskopf, Samuel	Samuel Simon
Zimlich, Abraham	Abraham Joachim
Zuckmann, Wolf	Wolf Aron

S většinou z uvedeného, mohli bychom říci originálního, souboru kojejtínských příjmení se v důsledku platnosti familiantského zákona a omezených možností migrace židovského obyvatelstva setkáme v matričních záznamech po celou 1. polovinu 19. století, již v tomto období se však vyskytla i některá příjmení nová: Adler, Back, Bick, Blat, Brauner, Buchhein, Gansler, Jelinek, Kulka, Mandl, Perls, Redlich, Schuster, Wagner, Wechsler.

Průzkum rodných jmen byl proveden pro první čtyři desetiletí 19. století. Ze 40. let nejsou dochovány záznamy v dostatečné úplnosti, a proto bylo od zpracování tohoto období upuštěno. Zpracované tabulky ukazují užívaný repertoár mužských i ženských jmen⁵ a jeho proměny během čtyřicetiletého období. Přes výše uvedené výhrady k přesnosti získaných čísel zaujme vysoké zastoupení „křesťanských“ jmen (v tabulkách označena *) v ženském repertoáru, a to již od 1. desetiletí 19. století, repertoár mužských jmen, jak je z přehledu patrné, naopak zůstával velmi konzervativní.

Období	1800–1809	1810–1819	1820–1829	1830–1839
Jména mužská (%)	7,0	11,1	14,1	11,7
Jména ženská (%)	50,0	54,5	71,0	84,6

Uvedený jev je typický i pro ostatní moravské židovské obce 1. poloviny 19. století a lze předpokládat většinou jen nepříliš podstatné odlišnosti v jeho průběhu. Teprve při onomastickém zpracování dalších obcí snad mohou vyniknout případné lokální osobitosti.

5 Tvary jmen byly sjednoceny, v repertoáru ženských jmen typický výskyt hypokoristik (Fani – Franziska, Hanni – Johanna, Juli – Julie n. Juliana, Lisa – Elisabeth, Katy – Katharina, Lotti – Henrietta, Mali – Amalie, Pepi – Josefa, Rosi – Rosa n. Rosalie, Rösi – Terezie).

Tabulka č. 1

Repertoár mužských jmen v kojetínské židovské obci v letech 1800–1939

Jméno	1800–1809	1810–1819	1820–1829	1830–1839
Abraham	4	7	4	4
Aron	1	2	0	1
Baruch	1	0	3	0
Beer	3	0	0	0
Benjamin	1	1	1	0
Bernard*	1	5	3	1
Daniel	0	0	1	0
David	3	1	1	5
Elias	0	1	1	0
Emanuel	0	0	1	0
Emil*	0	0	0	1
Feisch	1	0	0	0
Filip*	1	0	3	1
Gabriel	2	0	0	0
Gideon	0	0	0	1
Henoch	1	0	0	0
Hermann*	0	0	3	2
Hersch	0	2	1	0
Isaias	0	0	2	0
Isak	5	5	1	2
Israel	2	2	1	0
Jakob	4	6	4	9
Joachim	1	1	3	0
Johann*	1	2	0	0
Jonas	1	1	1	0
Josef	2	5	3	0
Josua	0	1	1	0
Kallman	1	0	0	0
Karl*	0	0	1	0
Kasriel	1	0	0	0
Lazar	0	1	1	4
Lipman	1	0	0	0
Löbl	0	0	3	0
Markus	4	4	4	10
Max*	0	0	0	1
Meier	0	1	0	1
Mendl	0	1	0	0
Michal	1	4	0	1
Moses	8	6	8	3
Nathan	0	0	1	0
Nissan	0	0	0	1
Noa	0	0	0	1
Peretz	1	0	0	0
Pinkas	4	0	2	2
Salomon	1	0	2	2

Samson	0	0	1	0
Samuel	1	3	1	4
Selig(man)	0	0	1	1
Schaia	0	1	0	0
Sigmund*	0	0	0	1
Simon	0	0	1	0
Tobias	0	0	0	1
Wolf	1	0	0	0
Zacharias	1	0	0	0

Tabulka č. 2

Repertoár ženských jmen v kojetínské židovské obci v letech 1800–1939

Jméno	1800–1809	1810–1819	1820–1829	1830–1839
Agata*	1	1	0	0
Agnes*	0	0	0	1
Anna*	3	2	5	1
Babeth*	0	0	3	5
Barbara*	1	3	2	0
Bluma	0	2	0	0
Cecilie*	0	0	2	0
Ciperl	1	0	0	0
Cirel	1	0	0	0
Elisabet*	1	3	0	0
Ernestina*	0	0	0	1
Ester	4	1	2	1
Fani*	0	1	2	11
Hanni*	0	0	2	3
Chaia	2	2	0	0
Charlotte*	0	0	0	2
Johanna*	1	3	2	5
Judita	0	2	3	0
Juli*	0	0	1	1
Juliana*	0	1	2	0
Karolina*	1	0	0	2
Katel	1	2	2	0
Katharina*	2	5	4	1
Katy*	0	0	0	2
Kröndl	0	0	0	1
Leonora*	0	0	1	0
Lisa*	0	2	0	0
Lolly*	0	0	0	1
Lotti*	0	1	0	1
Magdalena*	1	2	0	0
Mali*	0	0	1	2
Malka	0	1	0	0
Mariana*	2	1	3	1

Marie*	0	0	0	2
Mina*	0	0	1	1
Netti*	0	1	0	1
Otilia*	2	1	1	0
Paula*	1	0	0	0
Paulina*	4	4	3	0
Pepi*	0	0	0	2
Rachel	2	2	1	5
Rebeka	2	2	3	2
Regina*	0	0	1	2
Rosa, Rosie*	0	0	1	5
Rosalia*	0	1	3	2
Rosara*	0	1	0	0
Rosel	2	5	1	3
Rösie*	0	0	0	1
Rosina*	1	1	2	0
Sara	6	10	6	6
Susana	0	1	0	0
Theresia*	0	0	1	4
Veronika*	0	2	1	0

Jan Štěpán

Plány tří větrných mlýnů ve Slavkově z roku 1844 a v Paršovicích z roku 1848

Větrné mlýny sloužily všude tam, kde nebylo dostatek vody pro pohon vodního mlýna, ale kde naopak existovalo nějaké vyvýšené místo či alespoň dostatečně velké prostranství pro pohyb větrů.¹ Nejběžnější základní rozdělení větrných mlýnů je na dva typy: dřevěné (tzv. německé či beraní) a zděné (tzv. holandské).² Výrobci dřevěných větrných mlýnů byli z počátku hlavně jejich majitelé a tesaři a samozřejmě též zedníci v případech zděných.³ Protože všechny tři mlýny, o kterých pojednává tato informativní studie, zanikly, uvedme, že nejčastějšími příčinami zániku těchto mlýnů byly požáry, vichřice či zjištění, že poloha není dostatečně větrná. V novější době to pak byl samozřejmě nárůst modernější techniky.⁴

V olomoucké pobožce Zemského archivu v Opavě ve fondu Velkostatek Lipník nad Bečvou se ve dvou fasciklech nacházejí tři plány dřevěných čtyřlopatkových mlýnů z let 1844–1848. Dva plány jsou jednoduché a obsahují jen nárys a půdorys, třetí je zajímavější, neboť obsahuje také řezy a zakreslení základového kříže se vzpěrami a otočným sloupem. Žádný z těchto mlýnů podle všeho není doposud v literatuře podchycen a shodou okolností je pravděpodobně všechny zničila vichřice v roce 1868.⁵

Ve Slavkově došlo v letech 1843 a 1844 ke kuriózní situaci. Rychtář z čísla 20 a sedlák z čísla 2 si podali žádost o svolení k postavení větrných mlýnů ve Slavkově na svých pozemcích, kterou zdůvodňovali dobrými povětrnostními podmínkami a nedostačujícím vodním mlýnem na čísle 45.⁶ Obě žádosti vyhovovaly platnému mlynářskému řádu z 1. prosince 1814 a dostatečnou vzdáleností od usedlostí byly splněny i podmínky protipožární. Obě žádosti byly schváleny a ve Slavkově tedy kolem roku 1850 stály větrné mlýny hned dva.

Plány prvního mlýna zhotovil potštátský zednický mistr Leopold Matzner 8. května 1844 pro erbovního rychtáře Jana Hegera z čísla 20 (ten si

1 BURIAN, Václav: Větrné mlýny na Moravě a ve Slezsku. Olomouc 1965; BURIAN, Václav: Poznámky k vývoji větrných mlýnů. Olomouc 1966; SEDLMEIER, Anton: Windmühlen im Kuhländchen und im Odergebirge. Auspurg 2002; POSPÍŠIL, Arnošt: Mlýny a mlynáři ve stáletích. Holešov 2004, větrné mlýny s. 128–135; HANÁK, František: Větrné mlýny v širším okolí Přerova včera a dnes. In: Sborník SOKA v Přerově. Přerov 2002, s. 53–64.

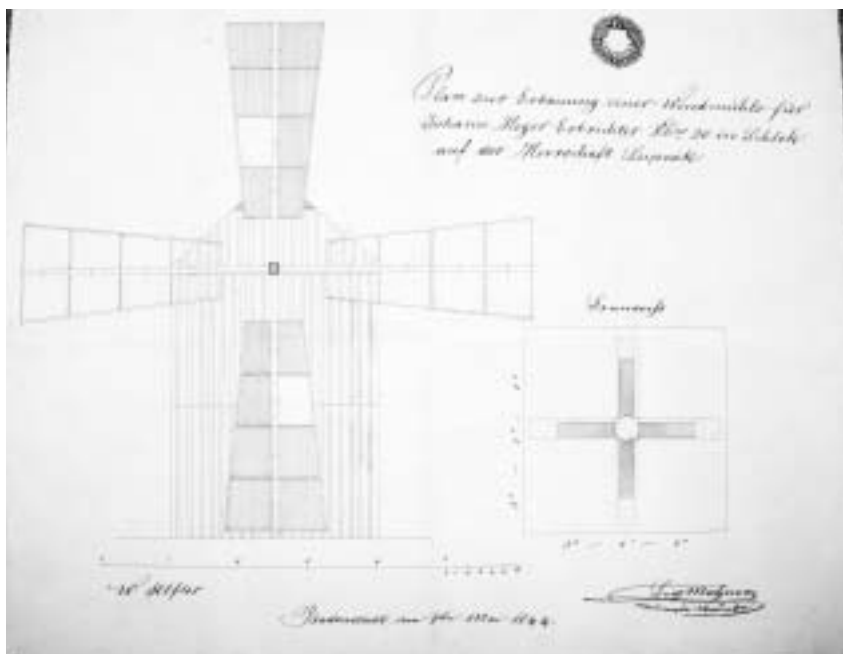
2 BURIAN, Václav: cit. dílo, s. 6, 7.

3 Tamtéž, s. 7.

4 Tamtéž, s. 7.

5 Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc (ZAOpO), fond Velkostatek (Vs) Lipník nad Bečvou, karton 1774, signatura 33/2, inv. č. 3705, živelní pohromy.

6 ZAOpO, fond Vs Lipník nad Bečvou, karton 663, signatura 635, inv. č. 2057 – Zřizování a provoz větrných mlýnů.

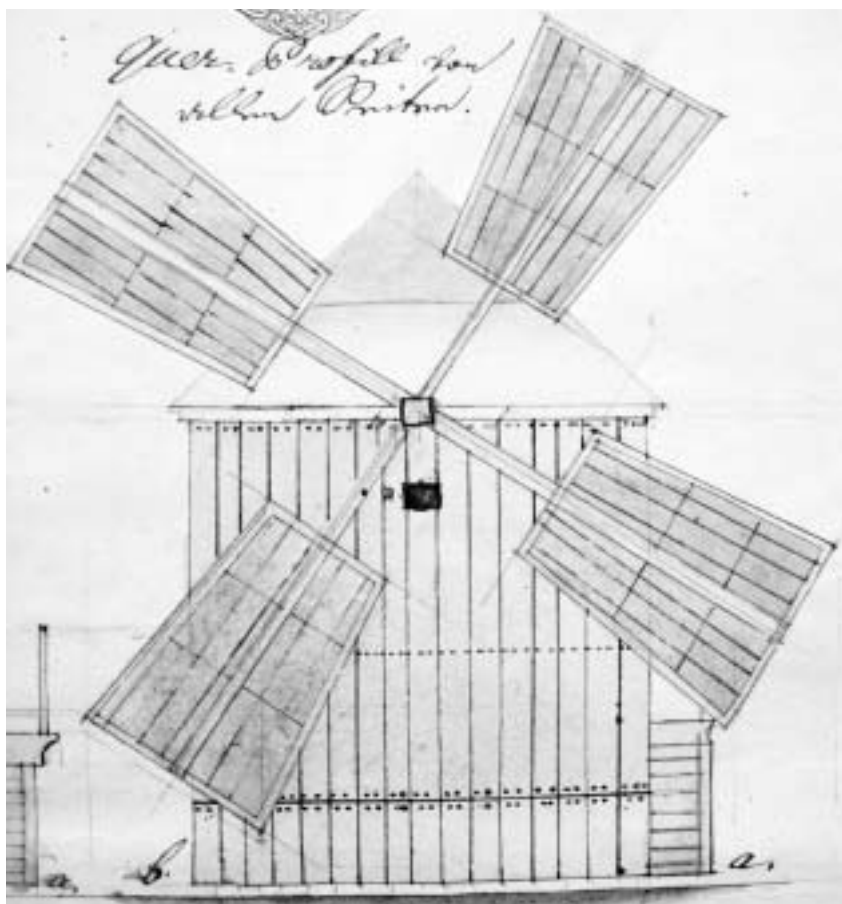

Plán mlýna ve Slavkově patřícího rychtáři Hegerovi

podal první žádost již 20. června 1843). Ve své žádosti mimo jiné uvádí, že mlýn je zřízen na jeho pozemku pro jeho potřebu a nebude u něj vystavěno obytné stavení. Mlýn měl podle plánů následující rozměry – výška cca 12 m, čtvercový půdorys o straně cca 7,6 m a základový kříž $5,7 \times 5,7$ m.⁷ Lopatky měly délku cca 7,6 m a trámy křídel vytvářely při pohybu kruh o průměru cca 19,9 m. Ve slavkovské matrice nacházíme 1. prosince 1855 na čísle 26 mlynáře Františka Hohänsela, kdy se mu a jeho ženě Aloisii narodil syn František.⁸

Plány druhého mlýna zhotovil zednický mistr Dominik Čudlík bez datace, ale žádost byla podána opět v roce 1844. Zřizovatelem byl pololáník Petr Knopp z čísla 2. Podle plánů měl mlýn následující rozměry – výška cca 9,6 m, čtvercový půdorys o straně cca 6,32 m, a základový kříž na zděném základě $5,2 \times 5,2$ m. Lopatky měly délku cca 3,8 m a trámy křídel vytvářely při pohybu kruh o průměru cca 10,9 m. V tomto případě jsou plány doplněny mimo nárys a půdorys také o řezy mlýnem v polovině při pohledu zepředu a z boku a nosnou konstrukci základového kříže se vzpěrami a středním sloupem v nárysu a bokorysu. Schody se zábradlím se nacházely na pravé straně mlýna. Podle matriky Slavkova se na čísle 2 narodil 9. prosince 1851 Eduardu Gräbnerovi, větrnému mlynáři, a jeho ženě Terezii syn Josef.⁹ Za kmotry mu byli majitelé a stavitelé větráku Petr Knopp a jeho žena Alžběta.

Větrným mlynářům zachyceným v matrice tentokrát na čísle 5 ve Slavkově se dále narodily tyto děti. Prvnímu Josefu Heřmanu, synu Josefa Heřmana, větrného mlynáře z Bratříkovic u Opavy, a jeho ženě Josefě 23. úno-

Nárys mlýna ve Slavkově majitele Knoppa

ra 1871 syn Josef.¹⁰ Druhému Janu Jančíkovi z Nětčic a jeho ženě Terezií 30. srpna 1873 dcera Anastázie.¹¹ Třetímu Ferdinandu Glierovi z Pohoře a jeho ženě Amálii 10. listopadu 1875 syn Ferdinand.¹² V roce 1882 se narodilo dítě mlynářskému učni Eduardu Gräbnerovi, synu Eduarda Gräbnera, větrného mlynáře na Slavkově.¹³ Pravděpodobně se zde však již jedná o mlynáře z novějšího větráku, který byl postaven snad někdy kolem roku 1870.¹⁴

7 Tyto a následující přepočty byly provedeny přibližně podle měřítka plánek, kde je mírou vídeňský sáh. Sáh = 1,896 m = 6 stop, 1 stopa = 0,316 m.

8 ZAOpO, fond Matriky – Matrika (M) 6868, Slavkov rodná, p. 158.

9 ZAOpO, fond Matriky – M 6868, Slavkov rodná, p. 131.

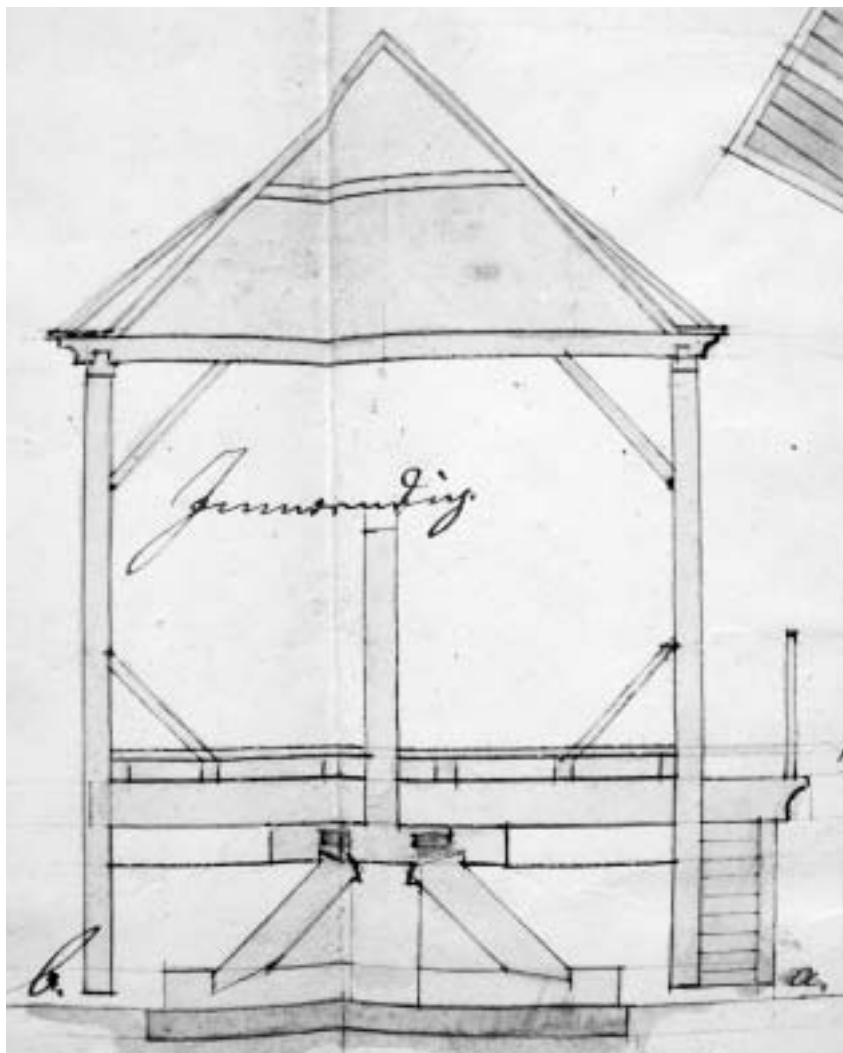
10 ZAOpO, fond Matriky – M 6869, Slavkov rodná, p. 44.

11 ZAOpO, fond Matriky – M 6869, Slavkov rodná, p. 54.

12 ZAOpO, fond Matriky – M 6869, Slavkov rodná, p. 63.

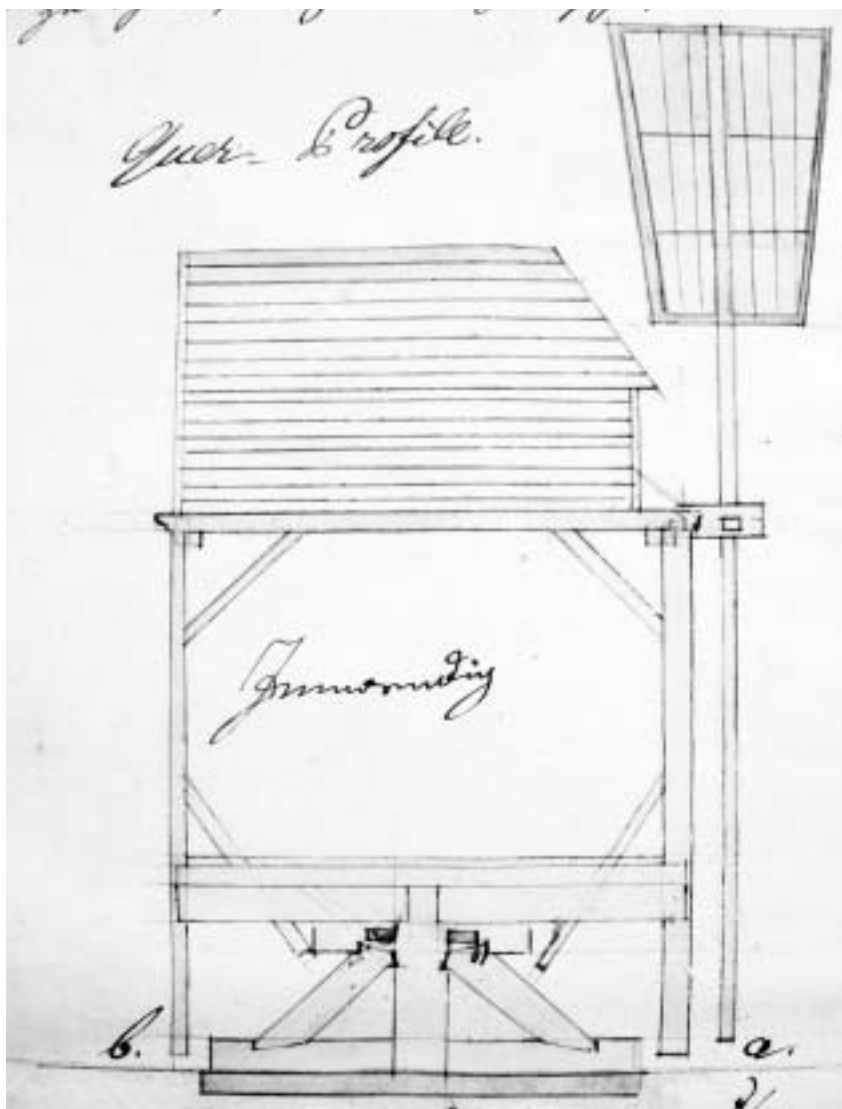
13 ZAOpO, fond Matriky – M 6869, Slavkov rodná, p. 85.

14 BURIAN, Václav: cit. dílo, 1965, s. 60 – zde uvedeno, že byl v provozu v roce 1875.

Knoppův mlýn – řez při pohledu zepředu

V Paršovicích je v literatuře uváděn větrný mlýn, který stával u čísla 55.¹⁵ Tento mlýn byl podle nápisu na trámu snad zhotoven v roce 1792, opraven byl kolem roku 1808 a do Paršovic byl převezen někdy kolem roku 1875 z Hluzova. Přesto se nejedná o jediný větrný mlýn, který v obci stával. Dochovala se totiž smlouva na zřízení a provozování (viz příloha) a plán větrného mlýna, postaveného v Paršovicích po roce 1848. Zřídil jej mlynář Ferdinand Krečmer, který žil podle matriky na čísle 41.¹⁶ Dle plánů měl mlýn následující rozměry – výška cca 12,2 m a čtvercový půdorys o straně cca 5,7 m. Lopatky měly délku cca 6 m a trámy křídel vytvářely při pohybu kruh o průměru cca 15,3 m.

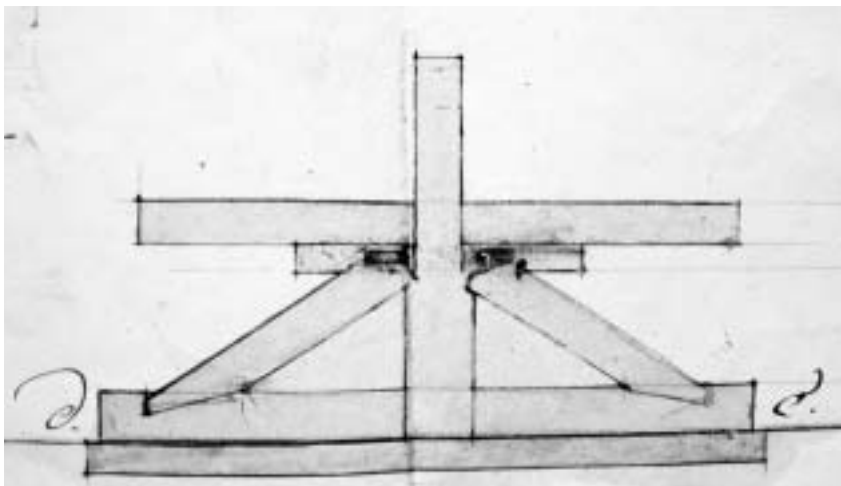

Knoppův mlýn – řez při pohledu z boku

Mlýn byl postaven na obecní půdě u cesty směrem k Opatovicím a obci posléze snad i patřil. Mlynář Krečmer v žádosti k postavení mlýna uvedl, že je v místě i okolních vesnicích nedostatečné množství mlýnů a poloha je pro větrný mlýn příhodná. Podle údaje z komisionálního ohledání na místě je zřejmé, že se také nejednalo o novostavbu, ale o přesunutí větrného

15 Tamtéž, s. 47; HANÁK, František: cit. dílo, s. 59; POSPÍŠIL, Arnošt: cit. dílo, s. 133.

16 ZAOpO, fond Vs Lipník nad Bečvou, karton 672, signatura 690, inv. č. 2081 – Povolání staveb obytných a hospodářských budov.

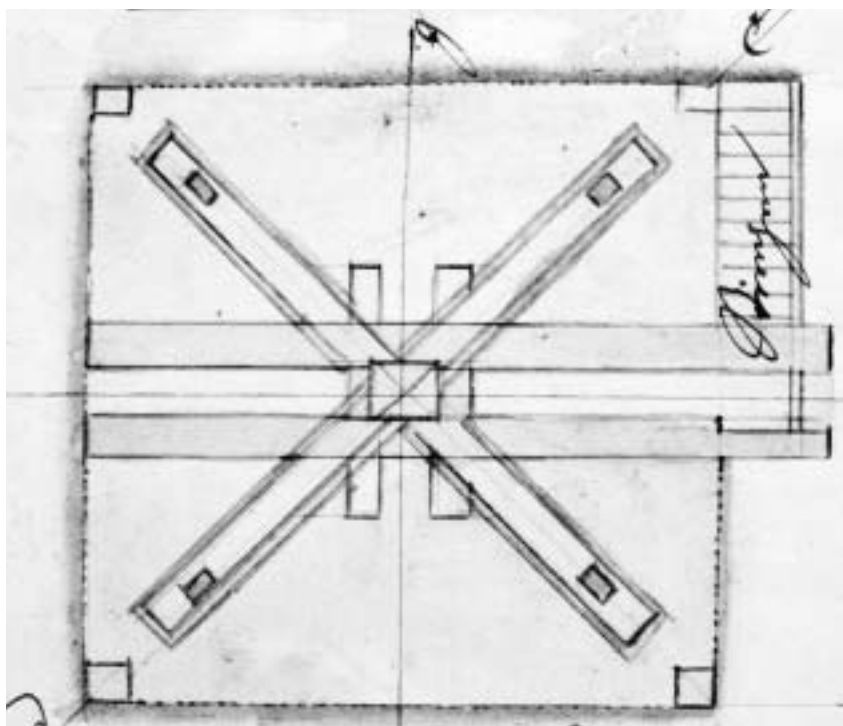
Knoppův mlýn – základový kříž

mlýna, který měl Ferdinand Krečmer zbudovaný u Veselíčka.¹⁷ O větrném mlýnu dále víme, že jeho staviteli a prvnímu mlynáři se 3. července 1851 na čísle 41 narodil syn Vincenc a je uvedeno, že Ferdinand Krečmer je synem Karla Krečmera, mlynáře v Slatině u Nového Jičína.¹⁸ Od roku 1853 je ale k číslu 41 uveden domkař Karel Gaďourek a v matrice se objevují další větrní mlynáři až od roku 1859 do roku 1872. Tentokráte to bylo na čísle 30 či 33 a jmenovali se Anton Peterskovský a Jan Gadaš. V roce 1872 byl Jan Gadaš zapsán jako „majitel povětrňáka“. Otázkou je, zda posledně zmiňovaný již nemlynařil na mlýně uváděném později k číslu 55.

Jak již bylo uvedeno, všechny tři mlýny snad zanikly při vichřici, která se prohnala Moravskou bránou v roce 1868. V případě mlýnů ve Slavkově to ale mohlo být tím, že byly soukromé. Jejich majitelé již snad ve stáří neměli snahu a síly větrné mlýny udržovat. Ať tak či tak, dochované plány jsou unikátním dokladem podoby a existence těchto tří větrných mlýnů, které vznikly prakticky ve stejné době na malém území. Přesto se na nich nacházejí drobné rozdíly ve tvaru střechy či velikosti a délce lopatek.

¹⁷ Tamtéž protokol z 21./22. června 1848.

¹⁸ ZAOpO, fond Matriky – M 6594, Paršovice rodná, p. 133.

Knoppův mlýn – půdorys základového kříže

Příloha:

(jedná se o původní překlad pachtovní smlouvy z němčiny do češtiny, a proto je uveden v původním znění)

Pacht Contract,

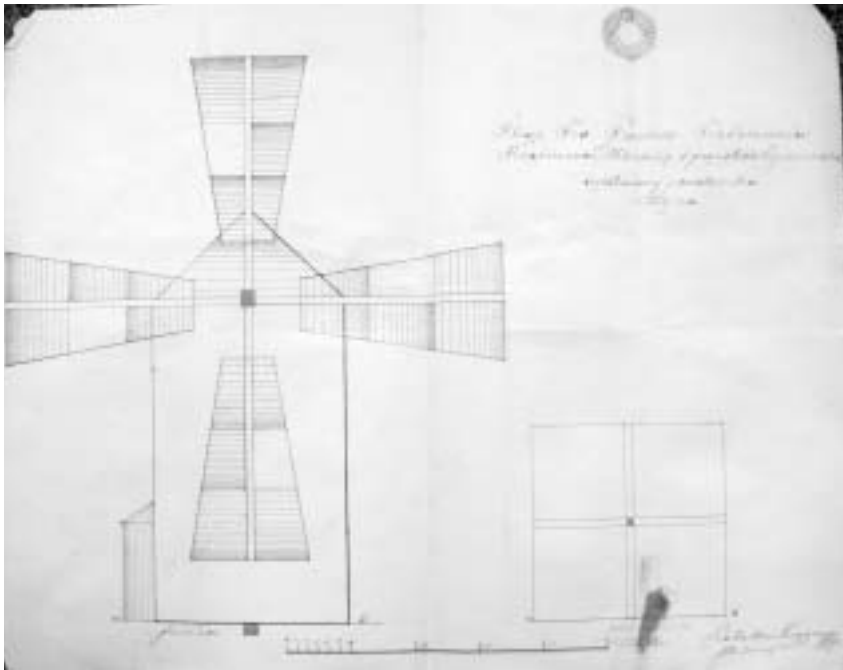
který paršovská obec pod níže psaným datum stranyvá vystavění větrového mlejna a kontraktníkem Ferdinandem Krečmerem mlynářem z důležitých příčin, které se tejto obci tejkají, následujícím způsobem:

Předně: usnesla se nadřečená obec z tej příčiny, ponivadž na vše strany od tej potřebnosti mlejna přes dvě hodiny cesty nejen vzdálená, nýbrž ji tím podobné záhubu nepřiležitostí cesty k tomu náchylné povzbuzuje. Dle všeobecného ohledu nynějších časů vidí se tato obec v takovej potřebnosti, že bez takovej věci dýle se obejítí netroufá.

2hé Vynalézá ten jmenovaný mlynář při nadřečenej obci tej strany k Opatovskej obci strany ležící površí, na kterej takový mlýn ze všech stran panujícím větrem stalé mletí a tuto obec vystavě všemi ju zaopatřit.

3ti K takovému vystavení propachtuje obec tomu na 4/8 země tomuto mlynářovi v ceně ročního platu 6 rýnských konv. měny, kdežto taková cena je pro obec užitečná býti se zdá.

4té Nastupující kontraktník Ferdinand Krečmer tento určitý roční plat nejen pro sebe, nýbrž ji taky pro potomky bez všeho odporučení a pořádně

Plán mlýna v Paršovicích Ferdinanda Krečmera

v intabulaci a vyznamení z gruntovní knihy a poddaností jemu kontraktníku do cela prosí.

Weiskirchen den 6ten May 1848

Ferdinand Krečmer, pachtýř, Václav Koprivník, rychtář, Anton Sehnal, úřední, František Vinkralčík, pudmistr, Antonín Navrátil, soused, František Kučera, soused

Věra Fišmistrová

Historie lověšické školy v letech 1881–1974

Děti z Lověšic chodily do školy v Horní Moštěnici, kam byla obec přiškolena do roku 1881. Z tohoto plynula povinnost přispívat z lověšického obecního rozpočtu značnými finančními částkami na školné pro lověšické žáky. Mezi občany proto sílila snaha o postavení vlastní školní budovy. Po jednáních Zemská školní rada Brno (ZŠR) a Okresní hejtmánství Přerov (OH) povolily výstavbu školy v Lověšicích.¹

Před 125 lety, dne 10. května 1881, byl při příležitosti sňatku korunního prince Rudolfa položen základní kámen jednotřídní obecné školy v Lověšicích, dnes místní část Přerov III-Lověšice. Přestože onoho dne panovalo nevlídné počasí, této pro obec významné události se zúčastnilo značné množství občanů z Lověšic a okolí včetně budoucích školáků. Po průvodu obcí za hudebního doprovodu přednesli slavnostní proslovy P. Rudolf Hrdlička a nadučitel Ludevít Pazdírek z Horní Moštěnice. Poté asi 250 dětí zazpívalo písně „Co jest škola?“, „Naše říše“ a císařskou hymnu. Výstavba objektu školy probíhala za úřadování starosty Silvestra Bartoníka. Slavnostní otevření se konalo 1. března 1882, s výukou 35 žáků se začalo v odpoledních hodinách následujícího dne.

Již 16. března 1882 absolvovalo 35 žáků všech oddělení spolu se svým učitelem vycházku do Přerova „za příčinou návštěvy chvalně známého zvěřince Kludského“. Za vesnicí se k lověšickým přidali i školáci z Horní Moštěnice. Společně si pak prohlédli 66 kusů divokých, cizokrajných zvířat, ptáků, opic a hadů, o nichž podali základní informace učitelé. První školní rok byl ukončen slavnostním způsobem, kdy se žáci vypravili na výlet do okolí Lověšic, přednesli a zazpívali písně, občerstvení ve formě koláčků a cukrovinek zajistila místní školní rada (MŠR) spolu s některými občany.²

Prvním správcem tohoto ústavu se stal **Amant Eugen (Evžen) Pospíšil**, kterého vystřídal **Stanislav Ševčík**, školu dále řídila **Eugenie Schenková**, **Josef Tomčík**, **František Ječmínek**, **Antonín Brázda**, **Josef Fürst**, opětovně **Antonín Brázda**, **Josef Vychodil**, **Antonín Brázda**, **Josef Vychodil**, **Václav Smolka**, **Alois Strouhal**, posledním ředitelem školy byl **Miroslav Hanák**.³

Počet žáků se během let měnil. V roce 1887 chodilo do školy 30 žáků, na počátku školního roku 1893/1894 ji navštěvovalo 47 žáků, 1894/1895 – 43, 1895/96 – 48, 1896/1897 – 47, 1897/1898 – 56 žáků (26 chlapců, 30 děvčat), 1899/1900 – 64 (32 chlapců, 32 děvčat).⁴

1 Státní okresní archiv Přerov (dále SOKA Přerov), fond Archiv obce Lověšice (dále AO Lověšice), inv. č. 88, k. č. 2. Viz též KREUTZ, R.: Přerovský okres. Brno 1927, s. 285.

2 SOKA Přerov, fond Základní devítiletá škola (dále ZDŠ) Lověšice, inv. č. 1, kronika školy, časový rozsah 1882–1947, s. 5–7.

Kronika školní

pro národní škole lověšické vyřazena dne 1. března
1882.

10^h Říjen 1881.

Národní škole lověšické zřízená jest na obecnostech pan
smatku J. C. V. Kocumského pomocí K. D. Wolfa, zrušenou
slavnostním a obřadným. Je považována nejvíce jako
vlastní práce učitelů a žáků, v nichž jest vloženo také
až do míry logické učení a nácviku, vyloučením
těch, která se jest náležející zřízená.

Učební záležitosti a učební, jakož i obecnostech učitelů a
pan přívodu a Kocumského učitelů a K. D. Wolfa
učitelů a K. D. Wolfa učitelů a K. D. Wolfa učitelů
K. D. Wolfa učitelů a K. D. Wolfa učitelů učitelů
učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů
učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů
učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů

Když učitelé učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů
učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů
učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů
učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů
učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů
učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů
učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů
učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů
učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů
učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů
učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů

Je velmi důležitá škola, která učitelům učitelů učitelů
učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů
učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů
učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů
učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů
učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů
učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů
učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů
učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů
učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů učitelů

Zápis ve školní kronice o založení lověšické školy. SOKA Přerov

V prosinci 1883 byla rozhodnutím místní školní rady a obecního výboru zřízena školní zahrádka „pro hospodářské pokusy žáků“. Pro tuto potřebu byl použit pozemek správce školy (ředitel), který obdržel náhradní půdu. V roce 1884 se neuskutečnil školní výlet, jelikož obecní výbor poskytl z původně plánovaných 15 zl. pouze 8 zl., což byla částka nedostatečná.⁵ První samostatný výlet školních dětí s hudbou se konal 26. července 1885.

Značnou zásluhu na vydařené akci měl i rolník Gabriel Bartík, který zdarma propůjčil svou zahradu včetně sedadel a laviček, MŠR poskytla na výda-

- 3 **Amant Eugen Pospíšil**, * 10. 6. 1855 Veselíčko, † 29. 7. 1916 Hradec u Opavy, studia v Příboře dokončil v roce 1877, vyučitel národní školy ve Velkém Újezdě, v lednu 1882 ustanoven správcem lověšické školy, kde působil 34 let. Viz pozn. č. 2, s. 7, 148, 149. Po dobu jeho delší nepřítomnosti z důvodu nemoci v době od 21. 2. 1911 do 28. 2. 1912 a od 21. 3. 1914 do 14. 9. 1914 ho zastupoval **Stanislav Ševčík**, po úmrtí ředitele E. Pospíšila řídila školu v době od 26. 11. 1915 do 31. 8. 1916 **Eugenie Schenková**. Od 1. 9. 1916 do 25. 2. 1919 vykonával funkci zatímního řídicího učitele **Josef Tomčík**, * 25. 11. 1866, viz s. 158, od 26. 2. 1919 do 16. 5. 1925 **František Ječmínek**, který byl i předsedou MŠR, * Ivaň na Hané, † 16. 5. 1925, působil na školách v Dobromilicích, Víceměřicích a Obědkovicích, během 1. sv. války byl zajat a vstoupil do legie, od 22. 5. 1925 do 31. 8. 1926 zatímní řídicí učitel **Antonín Brázda**, od 1. 9. 1926 do 2. 4. 1936 **Josef Fürst**, † 2. 4. 1937 Dluhonice (i pochován), kde působil 10 let, starosta Sokola. Viz též zápis školního inspektora Dr. Rozholda ve školní kronice o řediteli Fürstovi: Muž rozvázný, přímý, čestný, neohrožený, v pravdě pokrokový, nadšený Sokol, šel čestným životem! Viz pozn. č. 2, s. 276, 278. V době od 1. 9. 1936 do 31. 8. 1938 opět **Antonín Brázda**, od 1. 9. 1938 do 31. 3. 1941 **Josef Vychodil** (dán do výslužby jako legionář), od 1. 4. 1941 do 30. 11. 1945 opět **Antonín Brázda**, od 1. 12. 1945 do 31. 7. 1950 **Josef Vychodil**, od 1. 8. 1950 do 31. 10. 1957 **Václav Smolka**. Po jeho odchodu do invalidního důchodu byl na jeho místo jmenován dekretem ONV Přerov ze dne 20. 8. 1957 **Alois Strouhal**, od 1. 9. 1958 do roku 1974 **Miroslav Hanák**.
- 4 SOKA Přerov, fond ZDŠ Lověšice, inv. č. 1, kronika školy, 1882–1947, inv. č. 2, válečná kronika školy 1940–1945, kronika školy 1947–1973, zápisy pedagogických rad 1952–1958, 1966–1973 (nezprac.). Ve školním roce 1901/1902 – 70 žáků (37 chlapců, 33 děvčat), 1902/1903 – 79 (42 chlapců, 37 děvčat), 1903/1904 – 79 (43 chlapců, 36 děvčat), 1904/1905 – 86 (počet žáků „dosud nebývalý“, a proto ZŠR povolila zavedení polodenního vyučování), 1907/1908 – 105 (I. třída 55 žáků, II. třída 50 žáků), 1908/1909 – 116, v roce 1910/11 – 134. Školní rok 1911/1912 (155 žáků) byl zahájen se dvěma třídami, ale během října 1911 byla I. třída rozšířena o jednu pobočku vzhledem ke značnému počtu žáků (86), kdy stavební úprava byla získána třetí vyučovací místnost. I pro následující školní rok 1912/1913 byla schválena tato pobočka, jelikož chodilo do zdejší školy celkem 160 žáků. Zároveň bylo povoleno vyučování podle osnov pro trojtřídní školu tak, že v I. A třídě pro 1. a 2. post. ročník se učilo 60 žáků, v I. B třídě pro 3. a 4. post. ročník 47 žáků, ve II. třídě pro 5. – 8. post. ročník bylo 53 žáků. Školní rok 1914/1915 – 185 žáků (I. A třída 63 žáků, I. B třída 56, II. třída 66 žáků), 1916/1917 – 165 (86 chlapců, 79 děvčat), v posledním válečném roce 1917/1918 – 173, 1918/1919 – 191, 1922/1923 – 156, 1923/1924 – 133, 1924/1925 – 114, 1930/1931 – 108 (58 chlapců, 50 děvčat), 1934/1935 – 101, 1935/1936 – 99, 1937/1938 – 78 (36 chlapců, 42 děvčat), 1938/39 – 88, 1939/40 – 106, 1940/1941 – 86, 1942/1943 – 78, 1944/1945 – 89, 1945/1946 – 65, 1947/1948 – 46 (21 chlapců, 25 děvčat), 1948/1949 – 47, 1949/1950 – 54, 953/1954 – 83, 1954/1955 – 80, 1958/1959 – 51 (I. třída 26 žáků, II. třída 25), 1959/1960 – 46 (I. třída 18 žáků, tj. 1. post. ročník 7 žáků, 2. post. ročník 11 žáků, II. třída 28 žáků, tj. 3. tř. 5 žáků, 4. třída 13, 5. tř. 10), 1960/1961 52 žáků (I. třída 23, II. třída 29), 1961/1962 39 žáků (I. třída 12, II. 27), 1962/1963 48 žáků, 1963/1964 44, 1966/1967 51 žák, 1967/1968 41, 1968/1969 49, 1969/1970 36 žáků (I. třída 18 žáků, II. třída, tj. 3. a 4. post. ročník 18 žáků, v 5. tř. 1 žák, který po dohodě se šk. odborem MěstNV Přerov navštěvoval 5. tř. v Přerově), 1972/1973 – 29, 1972/1973 – 26, 1973/1974 – 26.
- 5 MŠR byla pětičlenná, předseda Josef Brázda, místopředseda František Skácelík, P. Rudolf Hrdlička, Jan Kubík, č. 7, a spráče školy E. Pospíšil, obecní výbor – starosta Antonín Černošek, I. radní Jan Olehlík, II. radní Josef Brázda, členové Jan Kubík, č. 7, Josef Frgala, Josef Bartoča, Josef Chmelař, Jan Procházka a Josef Stojan. Viz pozn. č. 2, s. 10–11.

Výkaz

Hodnoty na účtu při třídním platu v úžině 557
z r. 24. úně 1858. Lomice

	Škola a stao rodica	Škola s kolad	Popla. inve. vrb	Popla. inve.	Popla. inve.
40	Škola křesťanská	Prma	9 1/2	5 1/2	
42	Škola křesťanská	Prma	3 1/2	1 1/2	
47	Škola křesťanská	Prma	2 1/2	1 1/2	
54	Škola křesťanská	Prma	1 1/2	1 1/2	
58	Škola křesťanská	Prma	1 1/2	1 1/2	
Škola				2 70	

Hodnoty na účtu při třídním platu v úžině 558.

Prma (Škola)
Hodnoty

Výkaz nedoplatků školního platu z r. 1857. SOkA Přerov

je částku 12 zl. Zahanbit se nenechaly ani místní hospodyně, které pro tento účel „zaopatřily 10 mís pečiva rozdivného...“. Obdobně zorganizovaný školní výlet v zahradě starosty Gabriela Bartíka se konal i v následujících letech.⁶

Provoz školy byl ve svých počátcích problematický nejen pro nedostatek finančních prostředků, ale též z důvodu nejrůznějších onemocnění dětí, mnohdy epidemických, čímž byla výuka přerušována a omezována.

V lednu 1885 obdržel správce školy od P. R. Hrdličky obnos ve výši 2 zl. 40 kr. na zřízení školní knihovny. Zásluhou darů a příspěvků od příznivců a podporovatelů školy se podařilo zřídit knihovnu učitelenskou i žakovskou a postupně doplňovat vhodnou četbou. Zvláště štedrá byla Rolnická záložna ve Vlkoši, která poskytovala příspěvek pravidelně i v následujících letech, „částku 3 zl. za vydražený doutník věnovala knihovně veselá společnost ve zdejších hostinci“. V roce 1887 byla zásluhou Rolnické záložny v Horní Moštěnici vybavena škola fyzikálními přístroji. Od konce prosince 1885 až do konce ledna 1886 se z důvodu nakažlivé nemoci (spála) neucílilo, opětovně byla škola uzavřena od května do poloviny června.⁷

Dne 3. března 1887 navštívil školu školní inspektor (školdozorce) František Oščádal. S výukou na škole byl spokojený, zvláště pochválil školní kázeň.⁸

V průběhu roku 1889 byl založen Fond školní obce Lověšice. V listopadu téhož roku byla na základě nařízení okresního lékaře zaházena školní studna, jelikož voda v ní byla nepitná. Nová byla „vykopána na vzdálenějším místě od hnojiště“.⁹

Ukončení každého školního roku mělo slavnostní charakter se stálým neměnným průběhem. Po službách Božích (církevních obřadech) se žáci shromáždili ve třídě, kde jim bylo předáno vysvědčení za přítomnosti členů MŠR a hostů. S projevem pravidelně vystoupil správce školy, který zhodnotil uplynulý školní rok, vybídl žáky k větší péli a snaze a popřál prázdninový odpočinek. Poté žáci zazpívali několik písní převážně vlasteneckého obsahu včetně národní hymny. V odpoledních hodinách se pravidelně konal výlet a slavnost v zahradě starosty, kde děti zpívaly a přednášely básničky. Tyto akce se těšily i značné návštěvnosti obyvatel.

Dne 17. srpna 1893 navštívilo 45 žáků lověšické školy spolu se svým učitelem a členy MŠR Průmyslovou, hospodářskou, uměleckou a národopisnou výstavu v Přerově. Téhož dne využili návštěvy cirkusu a se zájmem si prohlédli „chvalně známý zvěřinec“, který měl asi 80 kusů cizokrajných zvířat, ptáků, opic a hadů. Tento druh výletů měly děti obzvláště v oblibě.

Narižením Okresního hejtmantví v Přerově ze dne 1. října 1892 byli žáci poučeni o hrozícím nebezpečí cholery. Výnosem zemské školní rady (ZŠR) ze dne 31. května 1893 byl vydán přísný zákaz rozšiřovat mezi ško-

6 Viz pozn. č. 2, s. 12, 16 (náčrt jednotřídní obecné školy), 21. Gabriel Bartík vykonával funkci starosty v letech 1889–1904.

7 V roce 1890 měla učitelská knihovna 17 svazků, žakovská 220. Viz pozn. č. 2, s. 12, 14, 15, 23.

8 Školní inspektor František Oščádal, profesor přerovského gymnázia, byl v prosinci 1888 vystřídán Josefem Šikolou, profesorem a ředitelem přerovského gymnázia, po jeho odchodu do důchodu v roce 1907 byl ve funkci Dr. Vladimír Janků, od 1. 1. 1914 byl svěřen dozor na obecnými a měšťanskými školami přerovského okresu Ferdinandu Vaňkovi, profesoru přerovského gymnázia, v letech 1915/1916 byl inspektorem Vilém Šálek, dále profesor pedagogie v Přerově Dr. Josef Rozhold, JUDr. Jindřich Hrbáček, Miroslava Bučková. Viz pozn. č. 2, s. 14, 20, 105, 299, viz též pozn. č. 4, kronika školy 1947–1973.

9 Nová studna si vyžádala náklady 30 zl. Viz pozn. č. 2, s. 19, 21.

láky spis „Pohádková babička“, který vyšel nákladem Fr. Vaňka z Valašského Meziříčí, pro „nemravný a nepřístojný obsah“.¹⁰

V průběhu roku 1895 darovala Rolnická záložna v Horní Moštěnici a ve Vlkostě po 5 zl. na zřízení a upravení letního tělocvičště (hřiště) u školy. Následujícího roku příspěvek obě záložny navýšily, 5 zl. zaslala i správa přerovského akciového pivovaru, 10 zl. darovala Úvěrní záložna v Přerově. V lednu 1904 zaslal děkan J. Láska zdejší škole 10 korun, za které byla zakoupena obuv a šátky pro chudé žáky. Během školního roku 1910/1911 věnovala stolová společnost „Gambrinus“ žákům potřeby na psaní a kreslení v hodnotě 10 korun.

Žáci školy pod vedením svého učitele si každoročně do roku 1918 připomínali jmeniny a narozeniny císaře Františka Josefa II., výročí úmrtí císařovny Alžběty, památku Mistra Jana Husa, narození Bedřicha Smetany, J. A. Komenského a dalších osobností, účastnili se svěcení kaplí, kostelů i nových škol v okolních obcích, V červnu 1914 po sarajevském atentátu na znamení smutku vlál na škole černý prapor a nekonaly se žádné školní slavnosti.

Život na škole plynul poklidně, ale dne 12. listopadu 1902 došlo v obci k tragické události, kdy byl usmrčen železničním vozem žák školy Antonín Škrabálek. Byl to důsledek toho, že si děti i přes přísný zákaz správce školy, tak i vedení Severní dráhy, hrály na železničním nákladisti. Náklady na pohřeb uhradila Severní dráha.

Výnosem ZŠR z 28. listopadu 1902 bylo na škole zavedeno vyučování ženským ručním pracím. Výuka čtyři hodin týdně počínaje od 1. března 1904 byla přidělena učitelce Františce Dědkové z Horní Moštěnice.¹¹

Jelikož v důsledku zvyšujícího se počtu žáků stávající objekt kapacitně nedostačoval, jednal obecní výbor v březnu 1902 o rozšíření či případné výstavbě nové školní budovy. Na základě rozhodnutí obecního výboru ze dne 21. února 1903 předložil stavitel František Hyžďal z Tovačova náčrt přestavby školy spolu s rozpočtem. OŠR shledala plány nevyhovujícími a doporučila provést novostavbu školní budovy, s jejíž výstavbou mělo být započato na jaře 1904. Dne 15. ledna 1904 bylo vybráno stavební místo pro školu na tzv. „trávníku“. Dne 22. října 1904 se vzdal své funkce předseda MŠR, „an se obával stavby nové školní budovy“. Předsedou byl zvolen František Brázda. Na jednání komise 5. prosince 1904 byl vypracován protokol, který obsahoval kritéria pro výstavbu školy. Tento dokument ale odmítali podepsat zástupci obce z důvodu značných finančních nákladů. Spor řešila OŠR, která připomínky obce připsala ze 14. prosince 1904 zamítla. Po dalších jednáních komise, složené ze zástupců MŠR, okresního hejtmana, školního inspektora, okresního komisaře, okresního lékaře a zástupců občanů, byl 27. prosince 1904 zakoupen za 2 400 K pozemek parc. č. 842, nacházející se na severním okraji obce poblíž Severní dráhy císaře Ferdinanda. Dne 25. února 1905 dodal stavitel František Pivný plány včetně rozpočtu ve výši 32 785 K. Skutečné celkové náklady novostavby pak činily 35 635, 97 K. Se stavbou školního objektu se započalo 10. dubna 1905 ve 13 hodin, dne 6. května 1905 navštívil školu „okresní dozorce škol“ Josef Šikola. Ve školní kronice se při té příležitosti uvádí: „*Dejž Bůh, by šťastně byla též ukončena, počasí nebylo příliš příznivé, ač suché, ale po většině studené.*“ Již 7. června 1905 požádala MŠR spolu s obecním výborem o rozšíření dosa-

vadní jednotřídní školy na dvoutrídni, což bylo povoleno výnosem ZŠR z 15. září 1905.

Školní rok 1905/1906 začal 1. září 1905, jelikož ale nová školní budova nebyla dosud zcela hotová, byla zaslána OŠR v Přerově žádost, aby vyučování začalo až po vysvěcení školy, což bylo povoleno. Dvoutrídni školu slavnostně vysvětil 3. září 1915 P. Jan Láska, děkan z Horní Moštěnice. Vyučování 103 žáků v nové školní budově čp. 86 bylo zahájeno 5. září 1905. Správce školy Evžen Pospíšil učil 54 žáků 1. třídy, zatímni učitel Metoděj Kučerka z Tučina převzal 2. třídu se 49 žáky. V jarních měsících 1906 byly s konečnou platností vyrovnány hranice mezi školním pozemkem parc. č. 842 a sousední parcelou, v březnu byla školní zahrada osazována stromy. Při veřejné dražbě konané 9. května 1906 byla pak bývalá školní budova č. 52 prodána za 14 600 K Františku Ševčíkovi z Přerova a adaptována na hostinec.¹²

Školní rok 1909/1910 nebyl po stránce zdravotní příznivý, vyskytly se ospykky, záškrty, chřipka, v březnu 1910 zde vypukla zlá nemoc šarlach. V následujícím školním roce 1910/1911 bylo onemocnění spálou či ospykami ojedinělé. V tomto období bylo záporně hodnoceno chování, jelikož „*mra-
vy žáků neuspokojovaly, bylo třeba nastoupiti boj proti zakořeněnému zvy-
ku návštěvy hostinských místností školních dětí v čas (době) tanečních
zábav...*“¹³

Při zápisu pro nový školní rok 1911/1912 musely být na základě nařízení odmítány peněžité dary rodičů určené škole. Přesto byl správci „vnu-
cen“ obnos ve výši 5,60 korun, za který byly zakoupeny obrazy k názorné-
mu vyučování. Počátkem prosince 1911 se konala z podnětu oficiálních míst
slavnost se sbírkou ve prospěch dětského dne, na které po proslovu správ-
ce školy děti zazpívaly za doprovodu vlastní hudby a vystoupily s pásmem
básní. Sbirka vynesla částku 13,22 K. Pro dospělé byl pak uspořádán v hos-
tinci p. Pavelky dobročinný večírek, o jehož úspěch se zasloužili učitelé
Januška a Cvek, kteří nacvičili s mládeží hudební vystoupení. Vybraná
částka 54 korun spolu se školní sbírkou byla pak zaslána české komisi do
Brna pro akci ochrana dětí. Odobné podniky se konaly i následující školní
rok.

Dne 8. února 1912 jmenovala obec Lověšice Evžena Pospíšila, prvního
správce lověšické školy, „*za neocenitelné zásluhy a ochotné práce jak v zále-
žitostech školních, tak i obecních svým čestným občanem*“. Diplom mu byl
slavnostně předán 1. března 1912.

Na škole se stále vyučovalo ve dvou třídách. Vzhledem k nárůstu počtu
žáků rozhodla komise v čele s přerovským okresním hejtmanem Bleylebe-
nem o zřízení další učebny v přizemí budovy z bytu učitele. Stavební úpra-
vy provedla firma stavitele Pivného. Od školního roku 1912/1913 povolila
ZŠR na škole výuku dle učebních osnov pro trojtřídní školu.¹⁴

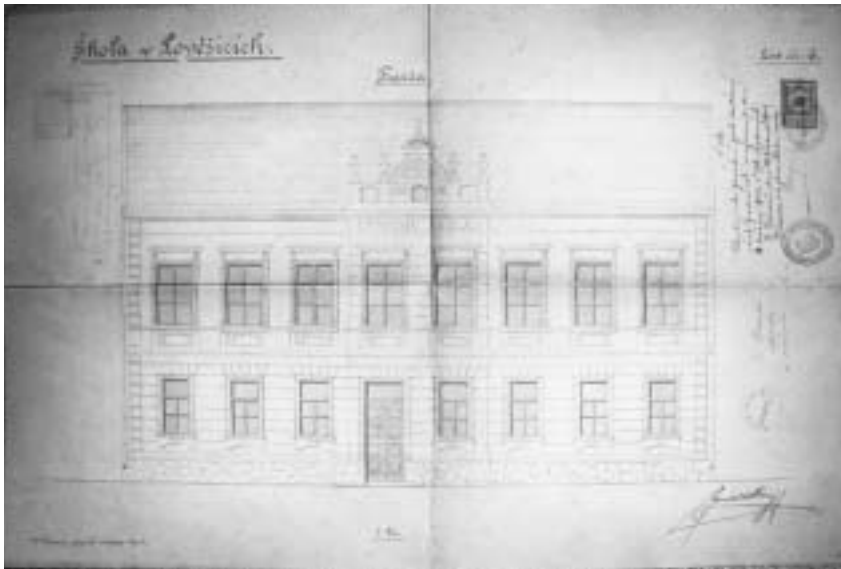
10 Viz pozn. č. 2, s. 32–36.

11 Viz pozn. č. 2, s. 57, 61, 105.

12 SOKA Přerov, fond AO Lověšice, inv. č. 112, k. č. 6, výstavba školy, plány, účty. Viz pozn. č. 2, s. 38–100 (viz s. 81 – náčrtek školní parcely).

13 Šarlach – spála. Viz pozn. č. 2, s. 110, 111, 118.

14 Viz pozn. č. 2, s. 121, 123, 124, 127.

Prováděcí plán k výstavbě lověšické školy – fasáda. František Pivný, 1905.
SOKA Přerov

Válečné události v letech 1914–1918 zasáhly do života školy, docházelo k častému střídání členů pedagogického sboru, protože učitelé museli nastoupit vojenskou službu.

Dne 4. září 1915 se konala slavnost odhalení pamětní desky na náměstí Františka Josefa v Přerově, které se zúčastnili i žáci z Lověšic. Téhož dne se konala školní slavnost i v obci, při níž uspořádaná sbírka vynesla 17,20 korun.

Od září 1915 byla škola rozšířena na trojtřídní.¹⁵ Obdobně jako ve školním roce 1915/1916, tak i v letech následujících nařídilo c. k. ministerstvo války sběr léčivých bylin, především kopřiv. Žáci školy nasbírali a usušili ve školním roce 1916/1917 celkem 23,5 kg kopřiv, které odevzdali do přerovských jízdních kasáren. V květnu 1916 se pořádal týden Červeného kříže. Po úmrtí prvního správce školy Evžena Pospíšila byl jmenován od 1. září 1916 zatímním správcem školy se 183 žáky Josef Tomčík, dosavadní učitel z Předmostí. Ten obdržel 25. listopadu 1917 válečný kříž pro civilní zásluhy III. třídy, který mu předal místodržitelství rada Petr Kerndlmayer, rytíř z Ehrenfeldu, a okresní školní inspektor Vilém Šálek.¹⁶

Poslední válečný rok 1918/1919 byl zahájen 16. září 1918. V době od 13. do 24. října 1918 bylo vyučování přerušeno ve všech třídách z důvodů chřipkové epidemie.

Ukončení I. světové války a vznik samostatného Československa 28. října 1918 přijali občané s nadšením. V březnu 1919 si obec připomněla narozeniny prezidenta T. G. Masaryka, oslavován byl 1. máj, obec i škola byly vyzdobeny, v květnu se pak konala v obci stromová školní slavnost, při které byla na počest samostatné republiky zasazena na návsi „lípa svobody“.

Zákonem ze dne 23. května 1919, zvaným paritní, byly upraveny příjmy a postavení učitelstva, učitelé národních škol byli postaveni na úroveň úředníků se stejným středoškolským vzděláním. Zrušeno bylo též bývalé rakouské nařízení, podle něž správcem školy mohl být jen učitel příslušný církvi většiny žactva, odstraněn byl rovněž celibát učitelek. Učitelům výnosem o svobodě školy byla poskytnuta „možnost volné, tvořivé a blahodárné práce vychovatelské, usnadněn byl bezprostřední styk s mládeží a umožněna schopnost uplatňovat individuální nadání“, zavedena byla též výuka nových předmětů.¹⁷

V neděli 12. června 1921 se konala v obci slavnost k odhalení pomníku padlým vojínům a legionářům, lověšickým rodákům, které se zúčastnili občané Lověšic včetně žáků školy.¹⁸

Během prázdnin 1923/1924 byl postaven nákladem 2 600 Kč nový plot s podezdívkou kolem školní zahrádky, opravena a zalíčena zadní část školní budovy nákladem 1 500 Kč. Dne 28. října 1923 uspořádala škola slavnostní akademii k 5. výročí vzniku republiky. Sbíрка na této akci vynesla částku 202 Kč. Při té příležitosti obdrželi prvňáčci záloženská (vkladní) knížky s vkladem 1 Kč, které darovala Okresní záložna v Přerově. Děti byly řídicím učitelem poučeny o významu spoření pro jednotlivce i pro národ. V únoru 1925 sehráli žáci 2. a 3. třídy divadelní hru „Sněhurka“, která se „náramně vydařila po stránce společenské i finanční“. Vybraný obnos ve výši 700 Kč spolu s darem 500 Kč od MŠR byl pak použit na nákup školních pomůcek. V dubnu pronajala Severní dráha část pozemku poblíž železnice na školní hřiště, „kde byl pilně pěstován tělocvik jakož i hry... Sáňkování a bruslení v době zimní těšilo se u žáků velké oblibě...“ V měsíci květnu byly děti přeočkovány obvodním lékařem MUDr. Vernerem, který též prováděl pravidelné lékařské prohlídky. K významné události v životě školy i obce došlo 23. června 1924, kdy obcí projížděl v dopoledních hodinách prezident republiky, kterého radostně zdravili jak žáci, tak i občané. Následující školní rok byl zásluhou členů MŠR opraven interiér školy, v roce 1926 byla postavena betonová zídka kolem dvora, opraven byl též byt řídicího učitele. Jelikož žákovská divadelní představení byla v oblibě, vystoupili v březnu 1926 žáci spolu se svými učiteli ve hře „Princezna zlatohvězdká“.¹⁹

Počínaje školním rokem 1926/1927 byla na škole zavedena výuka čs. náboženství, do něhož se přihlásilo 7 žáků (4 chlapci a 3 děvčata). Jan Vinklár, duchovní správce čs. církve v Přerově, vyučoval tomuto předmětu jednu hodinu týdně. V průběhu tohoto roku zakoupila MŠR pro potřebu školy řadu nových pomůcek pro výuku (mapy, obrazy, fyzikální a fotografické pomůcky, vycpané ptactvo, knihy). Městská spořitelna v Přerově darovala k Vánocům pro chudé žáky 100 Kč a Okresní péče o mládež (OPM) Přerov 150 Kč na pořízení teplého prádla a školních potřeb.

15 Viz pozn. č. 2, s. 137–160, léta 1914–1918. Výnos ZŠR Brno ze dne 27. 9. 1915, č. 25 159 a výnos OŠR Přerov č. 2160. Viz pozn. č. 2, s. 144–145.

16 Viz pozn. č. 2, s. 150, 158.

17 Viz pozn. č. 2, s. 164–165.

18 Slavnost zahájil starosta obce Stanislav Papežík, s dalšími proslovy vystoupili zástupci organizací. Pomník sedícího prezidenta Masaryka s knihou v ruce byl dílem sochaře Poláška z Přerova. Na pomníku vytesány Nerudovy verše. Náklad na pomník byl 15 000 Kč. Obnos byl získán sbírkou mezi občany.

19 Viz pozn. č. 2, s. 185–187, 197.

Členové pedagogického sboru věnovali svůj volný čas též kulturní práci mezi občany. Působili v místním hudebním kroužku, jehož dirigentem byl řídicí učitel Fürst, který zastával i funkci starosty místní jednoty Sokol, byl starostou I. okrsku sokolské župy Středomoravské, předsedou nově založeného Okrašlovacího spolku v Lověšicích a předsedou knihovni rady, při volbách 13. listopadu 1929 byl zvolen předsedou MŠR. Učitel Antonín Brázda byl vzdělavatelem Sokola a místního Sboru dobrovolných hasičů (SDH), župním vzdělavatelem a obecním tajemníkem, učitelka Zd. Motáňová byla cvičitelkou žáků v Sokole.²⁰

Na podzim 1928 se podařilo upravit a vydlážit cestu před školou. Problém byl se školním hřištěm „za tunelem“, které měla škola pronajaté za roční nájem 70 Kč. Využíval ho převážně lověšický Klub fotbalistů, který si tam postavil branky, a tak si děti neměly kde hrát. Po četných jednáních zakázalo obecní zastupitelstvo hráčům kopané hřiště využívat.

V předvečer 10. výročí vzniku samostatného Československa 28. října 1928 se žáci spolu se svými učiteli a obyvatelstvem zúčastnili lampiónového průvodu k pomníku padlých, kde vystoupil se slavnostním projevem profesor Jan Machovec. Poté vyslechli občané v hostinci pana Ševčíka pásmo básní, které přednesli školáci. V následujících letech uspořádala škola řadu besídek, které byly mezi rodiči značně oblíbené. Při vizitaci školy 12. října 1929 vyslovil inspektor dr. Josef Rozhold spokojenost „nad vzornou čistotou ve škole i s výsledky vyučování“.²¹

Na žádost ředitele školy bylo od školního roku 1930/1931 vyučováno nepovinně ve 3. postupném ročníku němčině, do které se přihlásili všichni žáci. Spolu se svými učiteli školáci navštívili v Přerově dvě filmová představení, shlédli vystoupení cirkusu Kludský, před koncem školního roku se vydali na vlastivědnou vycházku na hrad Helfštýn. V průběhu roku si škola připomněla narození prezidenta T. G. Masaryka, Svátek matek a 28. říjen. V prosinci 1930 se konala pro děti vánoční nadílka s besídkou, pro kterou bylo mezi občany vybráno 583 Kč, po 100 Kč věnovala obecní rada a družstvo Budoucnost, TJ Sokol 50 Kč. Žáci a občané se sešli ve slavnostně vyzdobené třídě vybavené i jevištěm, na kterém stál rozsvícený vánoční stromek. Po proslovu řídicího učitele sehráli žáci dvě aktovky, přednesli básně, poté obdrželi dárky.

V rámci výuky využívali pedagogové i rozhlas. V březnu 1931 vyslechli žáci rozhlasový proslov prezidenta republiky na téma „Vděk stáří“, následujícího roku projev ministra školství a národní osvěty „O panu prezidentovi“ a „Hovory pana prezidenta se spisovatelem Čapkem“. Při příležitosti Svátku matek v květnu 1932 se pořádala žákovská besídka v zahradě p. Mašíčka, v níž bylo postaveno jeviště. Děti zde sehrály divadelní představení o třech jednáních se zpěvy a tanci „Jabloňový květ“. Vystoupili téměř všichni žáci, kteří přednesli přítomným maminkám řadu básní. V červnu uspořádala škola výstavku žákovských prací, kterou navštívili i občané z okolí, kteří se o této akci pochvalně vyjádřili.²²

Ve školním roce 1933/1934 se konala v sokolovně vánoční besídka, kde byly děti poděleny ovocem, cukrovím a čajem, v březnu 1934 vystoupily s divadelní hrou „Vodník“. Místní okrašlovací spolek za přispění obce zřídil dětské hřiště, čímž se zamezilo hraní dětí po ulicích. Vybráno bylo vhodné místo uprostřed obce, které bylo v zimních měsících využito jako kluziště.²³

Při příležitosti konání Středomoravské výstavy v Přerově si žáci školy v červnu 1936 nejen osobně prohlédli vystavené exponáty, ale vlastnoručně zhotovili pro tuto významnou akci tři žákovské práce na téma „Pověroň v Lověšicích“, „Statistika obyvatelstva dle zaměstnání“.²⁴

V důsledku nejisté mezinárodní situace a nástupu fašismu byla do vyučování zařazena od 1. září 1938 branná výchova žáků. Na obranu státu daroval učitelský sbor spolu s žáky částku 150 korun, původně plánovanou na školní výlet, který se neuskutečnil. V době zvýšeného válečného nebezpečí byl vypracován plán školní protiletectvé ochrany (ŠPO). Jelikož ve škole nebyly výhodné místnosti pro bezpečný úkryt dětí, v případě poplachu by byly vyvedeny z budovy a „*při náletu se museli žáci rozptýlit po školní zahradě a utíkat domů k rodičům*“. V tomto období byla doplněna výbava lékárníčky, v ručních pracích šily žačky pod vedením učitelky M. Jančíkové plátěné masky pro všechny školáky. Problém v učitelském sboru vyvstal, když přílivem značného počtu učitelů z území odstoupených Německu, Polsku a Maďarsku a učitelů zaměstnaných na Slovensku bylo nutno propustit značnou část vdaných učitelek, z nichž byly mnohé začas přijaty zpět do školské služby.²⁵

Během 2. světové války došlo k řadě změn v celé společnosti a též ve školství. Po okupaci republiky v březnu 1939 byly ze škol odstraněny státní znaky, obraz prezidenta Dr. E. Beneše, upraven text školních zpráv a učebnic, provedeny revize knihovny učitelské a žákovské a odstraněny „závadné“ knihy, zakázáno bylo konání vzpomínkových projevů (úmrtí T. G. Masaryka), průvody, návštěvy u pomníků. Byl pořízen prapor protektorátu (tři vodorovné pruhy – bílý, červený, modrý), který spolu s praporem říšským musel viset nad vchodem budovy. Žáci se nesměli shromažďovat na ulicích, nekonaly se výlety, děti byly poučovány, jak se mají chovat ke státním říšským symbolům i k německé školní mládeži, seznámeny byly s říšskými hymnami. Na základě žádosti okresního vedení Národního souručenství povolil OŠV v Přerově užívání žákovského sborového pozdravu „Vlasti zdar“ při ukončení vyučování. Tento pozdrav byl zaveden i na lověšické škole. Přerovská městská spořitelna obdobně jako v předchozích letech darovala novým žákům vkladní knížku s vkladem 5 K a škole částku 100 K, stejný obnos poskytla škole Rolnická záložna v Horní Moštěnici, OPM v Přerově věnovala částku 200 K na zimní ošacovací akci chudým dětem.²⁶

20 Viz pozn. č. 2, s. 206–207, 229, 230, 255, 256.

21 Jan Machovec, profesor přerovského gymnázia, literárně činný, * 16. 5. 1895 Cerkovice v Čechách, † 2. 5. 1945 Lazce u Olomouce (popraven). Viz pozn. č. 2, s. 220, 228, 231.

22 Viz pozn. č. 2, s. 232, 233, 235, 241, 242, 248.

23 Viz pozn. č. 2, s. 257, 258, 260.

24 Viz pozn. č. 2, s. 271, 272.

25 Viz pozn. č. 2, s. 283, 285, 288–291. Po volbách v roce 1938 byl předsedou MŠR zvolen František Obadálek.

26 Výnos OŠV Přerov ze dne 15. 5. 1939, č. 2358, o užívání pozdravu „Vlasti zdar“ ve školách. Viz též č. 2, s. 290–291, 294–295, 299, 301. Viz též č. 4, válečná kronika, inv. č. 2, 1940–1945.

Typ 2, Klávkova v Haláskově, Štěl. Anř. Lepkové, Vlněna proti vyhledáka.

Stará a nová školní budova na pohlednicích. SOkA Přerov a sbírka B. Passingera

Zásluhou MŠR byly ve školním roce 1939/1940 pořízeny do 1. a 3. třídy nové lavice. Od září 1940 bylo zavedeno vyučování dle nových učebních osnov na základě výnosu ministerstva školství a národní osvěty (délka jedné vyučovací hodiny byla 45 minut, nová úprava přestávek, zvýšený počet učebních hodin a další). Učitelé museli dle dekretu státního prezidenta ze dne 8. března 1940 složit slib vůdci a kancléři Německé říše. Řídící učitel Josef Vychodil byl dán ke dni 31. března 1941 coby legionář do trvalé výslužby.

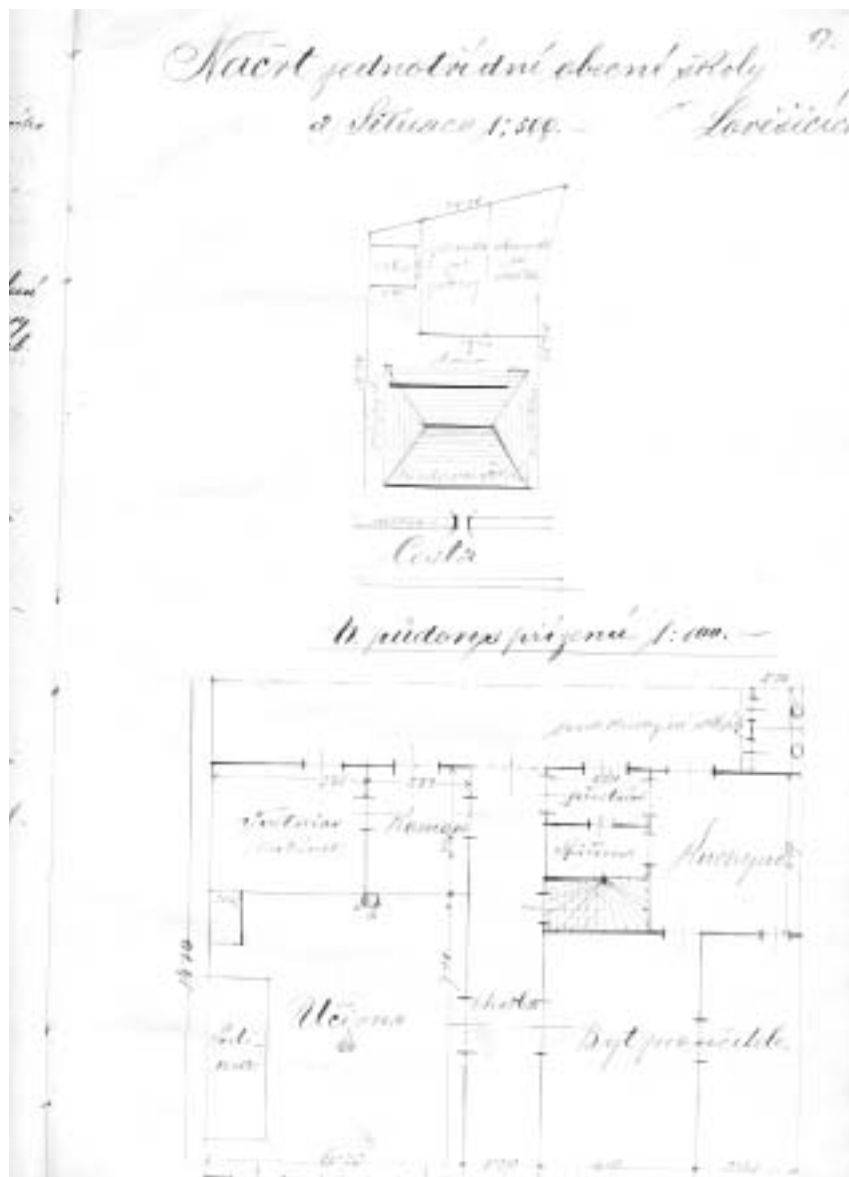
O prázdninách 1941 byly nově vymalovány třídy, opravena malba chodeb, zakoupeno deset nových lavic, žáci se podíleli na sběru železa, papírů a gumy. Ve školním roce 1941/1942, kdy byla škola organizována jako dvoutřídní, bylo vyučováno bez učebnic. Školní budova byla označena dvojjazyčným názvem, užívat se směla pouze dvojjazyčná razítka. Učitelé byli nuceni prokazovat árijský původ sedmnácti doklady, učitelé-praktikanti a výpomocní učitelé se museli od 1. září 1941 prokazovat pracovními knížkami, povinně se účastnili kurzu německého jazyka pořádaného v Přerově. Němčina se stala povinným předmětem, v 1. a 2. postupném ročníku bylo přikázáno užívat z úsporných důvodů (šetření papíru) břidlicových tabulek. Kroniky a pamětní knihy byly zapečetěny a uloženy v archivu, pozastaveno bylo půjčování knih z učitelské i žákovské knihovny. Ve třídách visely obrazy A. Hitlera a E. Háchy včetně protektorátního znaku. Ve škole byla též denně vyučována němčina pro železniční zaměstnance. V platnost vstoupily předpisy, které stanovily počet žáků v jednotlivých třídách (max. počet na jednotřídních školách byl stanoven na 50, na více-třídních školách do 60 žáků). V lověšické škole bylo v I. třídě 36 žáků, v II. třídě 42, celkem 78 žáků, a proto na základě výnosu měla škola dvě třídy, a byla tudíž organizována jako dvoutřídní se dvěma postupnými třídami (v I. třídě žáci 1. až 3. postupného ročníku, II. třída žáci 4. až 8. postupného ročníku). Pedagogický sbor tvořil Antonín Brázda, řídící učitel, Marie Jančíková, definitivní učitelka, Josefa Němečková, Josef Šváb, Věra Kolísková, výpomocní učitelé, kaplan František Goldman, učitel náboženství římskokatolického, katecheta Emil Vachek, učitel náboženství československého, Marie Matyášová, učitelka dívčích ručních prací a domácích nauk. Žáci byli české národnosti, 70 vyznání římskokatolického, 8 československého.²⁷

Narižením ministerstva školství se od školního roku 1942/1943 nevyučovalo dějepisu, v zeměpisu se žáci učili jen o Německu, v českém jazyce se nesmělo učit o české literatuře. Pravidelně se na škole oslavoval den zvolení E. Háchy prezidentem, 15. březen jako vznik protektorátu Čechy a Morava (den okupace republiky), narození A. Hitlera. Žáci se nadále podíleli na sběru odpadových surovin, při němž nasbírali 800 kg starého železa, 70 kg papíru, 11 kg textilií, 112 kg kostí, pražské firmě Landin zaslali 33 kg sušených léčivých bylin.²⁸

Poslední válečný školní krok 1944/1945 chodilo do školy 89 žáků. Vyučování probíhalo ve ztížených podmínkách, protože byl nedostatek učitelských sil a výuka byla přerušována poplachy v souvislosti se spojeneckými bombardovacími nálety. Obci hrozilo bezprostřední nebezpečí bombardování, protože se nachází poblíž železnice. Jak již bylo uvedeno, jelikož v objektu školy nebyl dostatečný kryt, byli během poplachu žáci propouštěni domů. K Vánocům 1944 darovala škole OPM v Přerově 1 000 korun na pořízení šatstva a obuvi pro chudé a potřebné žáky. Počátkem roku 1945 byly učebny zajištěny pro dělníky pracující na letišti a na zákopových pracích. Po dohodě s místním velitelem sloužila výuce žáků pouze jedna třída, v níž se učilo polodenně. Pro blížící se frontu a časté nálety se

27 Viz pozn. č. 2, s. 300, 310–311, 314–315. Viz též č. 4.

28 Viz pozn. č. 2, s. 615–316.

Půdorys přízemí lověšické školy. SOkA Přerov

přestalo učit od poloviny dubna 1945. Lověšice byly osvobozeny Rudou armádou dne 8. května 1945, kdy byl ustaven MNV. Výuka ve škole byla obnovena 22. května 1945.²⁹

První mírový školní rok 1945/1946 navštěvovalo školu 65 žáků (31 chlapců, 34 děvčata). Zavedeno bylo povinné vyučování ruskému jazyku ve 4.

a 5. postupném ročníku včetně výuky nového předmětu politická výchova. Vyučovací hodina byla stanovena na 50 minut. V průběhu následujícího školního roku byla zásluhou MŠR opravena škola. Občané zdarma vyspravili omítky objektu, vymalovali třídy a chodby, natřeli okenní rámy, opraveno bylo WC, do obou tříd byly položeny parkety. Veškeré náklady představovaly částku kolem 40 000 Kčs. OPM Přerov z akce UNRRA přidělila škole dávku šatstva a obuvi pro žáky, kteří se podíleli na sběru léčivých bylin. Na škole i v obci se slavil 1. květen a 9. květen či Svátek matek.³⁰

Na počátku školního roku 1947/1948 vyučoval 23 žáků v 1. třídě ředitel školy Josef Vychodil, stejný počet žáků ve 2. třídě měla na starost učitelka Anežka Ludvová, ručním pracím tři hodiny týdně učila Marie Calábková, provdaná Parobková. Z celkového počtu bylo 43 žáků římskokatolického vyznání, 2 československého, 1 bez vyznání. Z darů přerovské Městské spořitelny byly zakoupeny knihy do žákovské a učitelské knihovny. V rámci akce na pomoc hladovějícím dětem na celém světě vybrali žáci po obci částku 1 155 Kčs, učitelský sbor věnoval 1 % svého měsíčního služného, žáci se též podíleli na sbírce k podporování jednoho dítěte z Řecka a na pomník B. Němcové. Školáci si v této době připomínali různá výročí – stále ještě narozeniny i úmrtí prezidenta T. G. Masaryka, ale také již Velkou říjnovou socialistickou revoluci (VŘSR), založení Rudé armády a další. Při příležitosti svátku 1. května se zúčastnili průvodu k pomníku padlých, kde položili kytice. Obdobné akce a besídky se konaly k výročí vzniku republiky, ke dni osvobození 8. května, děti slavily Den matek, pořádaly vánoční besídky. Prováděla se kontrola výzdoby tříd, organizován byl sběr odpadových surovin i léčivých rostlin. V říjnu 1948 v rámci Národní směny mládeže vykopali žáci II. třídy jámy pro strom republiky.³¹

Události z února 1948 nezasáhly do provozu školy. Její název byl změněn na národní škola. Zákonem č. 95/1948 Sb., který vstoupil v platnost 1. září 1948, byly školy prohlášeny státními učilišti, používaly kulaté razítko se státním znakem, který byl umístěn i na školní budově. Školu řídil ředitel. Na škole bylo ustaveno Sdružení rodičů a přátel školy (SRPŠ), které podporovalo školu ve výchovné práci, snažilo se zpříjemňovat dětem školní práci.³²

O prázdninách 1951 byla opravena střecha školy a hospodářské budovy, dodána vodárna, zasklena a opravena okna, rekonstruována a vydezinfikována studna, pořízena nová vrata do školního dvora včetně dřevěné stěny v přízemí mezi hlavní budovou a záchodky, které byly opraveny, do šaten pořízeny lavičky a do tříd kamna. Nepodařilo se uskutečnit plánovanou rekonstrukci elektrického vedení, která byla provedena během prázdnin roku 1953. O letních prázdninách školního roku 1952/1953 obča-

29 Viz pozn. č. 2, s. 324–325.

30 Viz pozn. č. 2, s. 356–359.

31 SOKA Přerov, fond ZDŠ Lověšice, kronika školy, 1947–1973 (bez inv. č. – nezprac.), s. 4–12.

32 ZNV Brno výnosem z 26. 10. 1948 sloučil obce Přerov, Kozlovice, Popovice, Újezdec, Předmostí a Lověšice v jednu obec s platností od 26. 11. 1948, kdy obec nesla název Přerov VI-Lověšice. Nebyl zde již samostatný MNV, pouze oblastní komise. Předsedkyní SRPŠ byla zvolena Marie Frgalová, jednatelem učitel Antonín Brázdá, pokladníkem Ludvík Frgal. Viz pozn. č. 31, s. 17–20.

né svépomocí celý školní objekt vymalovali a ukladili. Natřena byla umyvadla, lavičky, pořízena lékárníčka, květinové stojany, koše na odpadky, tabule, obrazy byly zaskleny do nových rámu a rozvěšeny po třídách a na chodbách. Opravena byla též malba fasády školy a plot zahrádky. Nové opravy měly hodnotu více než 10 000 Kčs. Zakoupen byl rozmnožovač Multo, namontovány dva hasicí přístroje. Dle nových směrnic se do výuky náboženství museli žáci sami přihlašovat, zřizovala se oddělení a skupiny pro vyučování ručních prací, zavedena byla branná výchova.

Ve školním roce 1953/1954 byla škola s 83 žáky organizována jako trojtřídní. Následující školní rok III. třída povolena nebyla, a proto učitelka Emilie Lasáková byla přeložena na Národní školu v Želatovicích. I. třídu učil ředitel školy, II. třídu učitelka Jarmila Doleželová. Dne 15. května 1955 se konala okrsková spartakiáda, kterou pořádal lověšický Sokol za účasti žáků školy.³³

Ve školním roce 1957/1958 učil žáčky I. třídy (1. a 2. postupný ročník) ředitel školy Alois Strouhal, učitelka Jarmila Němcová II. třídu (3. a 4. postupný ročník), žáci 5. postupného ročníku navštěvovali 6. obvodní střední školu v Přerově, Jeremenkova ul. (dnes Želatovská). Do výuky náboženství se přihlásilo 27 žáků, 14 dětí navštěvovalo mimoškolní tělesnou výchovu v Sokole. Dne 13. srpna 1957 byla vichřicí poškozena střecha školní budovy a 16 oken. Tradičními oslavami se stala výročí Slovenského národního povstání (SNP), Den horníků, Den čs. armády, 1. a 9. květen, VŘSR, Mezinárodní den žen (MDŽ), Mezinárodní den dětí (MDD). Koncem roku se konala akce pro vstup žáků do žakovských požárních družstev při požárním sboru. Školáci se podíleli na sběru odpadových surovin, vyčistili park, skupina „mladých požárníků“ se v okresní soutěži umístila na 2. místě.

Ve školním roce 1958/1959 převzal vyučování v I. třídě (1. a 3. postupný ročník) nový ředitel Miroslav Hanák, nová učitelka Marie Ondrušáková učila II. třídu (2., 4. i 5. postupný ročník, jelikož 6. obvodní střední škola v Přerově neměla dostatek učeben). Náboženství římskokatolické, kam bylo přihlášeno 32 žáků, vyučoval administrátor Fr. Hégr z Horní Moštěnice.

Ředitelství školy se dohodlo s místní TJ Sokol na zapůjčování sálu tělocvičny pro žáky, čímž bylo odstraněno nepohodlné cvičení na chodbách a v učebnách. Žáci nacvičovali spartakiádní cviky, třikrát veřejně vystoupili v Lověšicích, Horní Moštěnici a Újezdci. Všichni žáci pionýrského věku navštěvovali pionýrskou organizaci (PO), žáčci 1. a 2. ročníku organizaci Jiskry. Spolupráce pedagogického sboru se SRPŠ byla dobrá. Sdružení zakoupilo škole radiopřijímač, nástěnky a šatní skříňky, přispělo na odměny brigádníkům při opravě školy. Ve školním roce 1960/1961, kdy nesla škola název Základní devítiletá škola (ZDŠ), poprvé v historii obdrželi žáci učebnice a školní pomůcky zdarma.³⁴

V průběhu školního roku 1966/1967 v rámci akce „Z“ vypomohli rodiče při úpravě chodníku před školou. Pedagogický sbor zůstal beze změny. Žáci sbírali odpadové suroviny, především železo a papír, léčivky, brigádnícky se podíleli na udržování okolí školy, pravidelně se koncem školního roku zúčastnili výletů.

Při zahájení školního roku 1970/1971 zhodnotil ředitel Miroslav Hanák uplynulý školní rok a konstatoval, že s ohledem na snižující se počet žáků v 1. postupném ročníku hrozí školet uzavření. Pokles byl údajně způsoben přestěhováním mnohých mladých rodin do Přerova. Organizace školy zůstala nezměněna, nadále se vyučovalo ve dvou třídách, kdy byl spojen v I. třídě 1., 2. a 3. postupný ročník, kde učil ředitel školy, žáky 4. a 5. postupného ročníku ve II. třídě učila Eliška Zdražilová. V posledním školním roce existence lověšické školy 1973/1974 chodilo na školu 26 žáků (I. třída 16, II. třída 10). Pedagogický sbor se skládal z ředitele Miroslava Hanáka a učitelky Marie Palové.³⁵ Vzhledem k nízkému počtu žáků byla ZDŠ pro žáky 1. – 5. postupného ročníku v Přerově-Lověšicích ke dni 30. června 1974 zrušena a školáci byli převedeni na ZDŠ v Přerově, Dukelská ul. (dnes zrušená).³⁶ V současné době je v přízemí objektu bývalé školy umístěna mateřská škola, v 1. poschodí je sklad.

Významnými lověšickými rodáky a žáky školy byli Josef Bartoča a MUDr. Emilie Lukášová.³⁷

33 Viz pozn. č. 31, s. 76–79, 84–85.

34 Viz pozn. č. 31.

35 Viz pozn. č. 31. Viz též SOKA Přerov, fond ZDŠ Lověšice, zápisy pedagogických rad 1952–1958, 1966–1973.

36 SOKA Přerov, Fond MěstNV Přerov, 20. plenární zasedání ze dne 27. 2. 1975, I/1975, s. 14 (Komplexní rozbor činnosti a hospodaření MěstNV za rok 1974, část IV. školství a kultura – od 30. 6. 1974 byla pro nedostatek žáků v městské čtvrti Lověšice zrušena dvoutřídní ZDŠ pro žáky 1. – 5. postupného ročníku a žáci byli umístěni na ZDŠ v Dukelské ulici).

37 Josef Bartoča, * 21. 3. 1859 Přerov-Lověšice, † 4. 11. 1927 Olomouc, spisovatel, literární kritik, národní buditel, profesor slovanského gymnázia v Olomouci, v letech 1882–1896 působil na gymnáziu v Přerově, klasický filolog, pozornost věnoval české literatuře, čestný občan Lověšic. Emilie Lukášová, MUDr., * 30. 9. 1900 Přerov-Lověšice, † 1. 1. 1954 Petřkovice u Ostravy, pediatrička, odborná publicistka, autorka 28 vědeckých pojednání, zasloužila se o otevření ústavu pro matky a kojence v Ostravě.

Sociální demokraté v Přerově do roku 1918

Úvodem

Neutěšené sociální poměry dělnictva se staly základním předpokladem vzniku a rozvoje dělnického hnutí, které v Rakousku vyústilo ve zrod sociálně demokratické strany. Ta byla založena v dubnu roku 1874 na sjezdu v Neudörflu jako strana celorakouská. Československá sociálně demokratická strana dělnická jako její součást vznikla 7. dubna 1878 na sjezdu v Břevnově u Prahy. V témže roce se sešel celorakouský stranický sjezd v lesíku u Dlouhých Mostů u Liberce, který schválil výsledky břevnovského sjezdu, uznal samostatnost vedení československé sociálně demokratické strany a spolu se zdůrazněním vzájemné solidarity zájmů konstatoval podřízení vedení československé strany ústřednímu vedení celorakouskému.¹ Vídeňští předáci v čele s Viktorem Adlerem považovali československou sociální demokracii od samého počátku za autonomní součást celorakouské sociálně demokratické strany. Odráží se to i v tom, že československá sociální demokracie vysílala své delegáty na sjezdy rakouské sociálně demokratické strany a byla zastoupena i v jejím vedení.²

V sedmdesátých a osmdesátých letech 19. století procházelo dělnické hnutí jak obdobími rozmachu, tak obdobími krizí. Sociální demokracii tvořili členové nestálé sítě různých dělnických spolků a především čtenáři časopisů, jejichž redakce představovaly vedení strany. Rozmach dělnického hnutí v Rakousku nastal až po Hainfeldském sjezdu (30. 12. 1888 – 1. 1. 1889), kdy strana získala masovou podporu dělnictva a významně se podílela i na profilování II. internacionály. Stejně jako na předešlých sjezdech, ani v Hainfeldu nebyly přijaty žádné stanovy, strana neměla pevnou vnitřní organizaci. Tvořily ji odborové, vzdělávací a politické spolky, které se hlásily k zásadám hainfeldského programu.³

Vznik a činnost spolků v Přerově

V polovině 30. let 19. století žilo v Přerově 4 533 obyvatel. Rozmach města je úzce spojen se stavbou železnice. V roce 1841 byla dostavěna trať z Vídně do Přerova. Ve čtyřicátých letech měl Přerov železniční spojení do Olomouce (směr Praha) a na sever do Ostravy (směr Krakov). Velký význam měla železnice zejména pro nově vznikající průmysl, neboť bylo možno budovat železniční přípojky až do závodů. Význam Přerova jako železničního uzlu znásobila v roce 1870 dokončená trať Brno–Přerov.⁴

Železniční doprava podnítila nevidaný rozvoj průmyslu, který následně způsobil hluboké změny ve složení přerovského obyvatelstva. Zatímco v první polovině 19. století jeho hlavním zdrojem obživy bylo řemeslo a zemědělství, v druhé polovině se jím stala práce v továrnách. K nejstarším závo-

dům v Přerově patřila firma Vincence Heinika, kterou tvořily dvě továrny – strojnická se slévárnou a přádelna konopí. Vedle této firmy existovala v Přerově strojnická továrna se slévárnou Eduarda Kokory, továrna na zemědělské stroje Jakuba Krátkého, továrna na hospodářské stroje a slévárna železa Vitouška – Calábka (od roku 1900 jen Viléma Vitouška), strojnická továrna a slévárna Arnoštky Kulkové, továrna na hospodářské stroje a pumpy se slévárnou Vítěze – Sofky (v roce 1893 v likvidaci), továrna na hospodářské stroje a slévárna Josefa Kočího (zanikla roku 1886) a závod Emílie Brázdové na výrobu umělých mlýnů a mlýnských strojů.⁵ Z Přerova se stalo průmyslové město s velkým podílem dělnického obyvatelstva, které nemělo možnost se vzdělávat a kulturně žít. Tuto mezeru se snažili zaplnit zakladatelé spolků.

Všechny české dělnické spolky směly podle příslušných rakouských zákonů až do roku 1884 působit pouze jako spolky nepolitické. Každý jejich krok, který mohl být úřady interpretován jako sociálně demokratický, byl by označen jako státu nebezpečný a ve většině případů by vedl k rozpuštění spolku a jeho členové, hlásící se k sociálně demokratickým zásadám, by byli policejně a soudně stíháni.⁶

Nejstarší přerovské spolky byly sice měšťanského charakteru, avšak v 60. a 70. letech měly ještě lidový ráz. Od roku 1862 působil v Přerově pěvecký spolek Přerub, od roku 1863 čtenářský spolek Tyl,⁷ roku 1871 vznikl Sokol a od roku 1875 zde vyvíjel činnost i hasičský spolek. V této souvislosti je třeba se zmínit i o Politickém spolku. Povolilo jej zemské místodržitelství v Brně v říjnu 1872. V roce 1872 byl pouze odborem Politického spolku v Brně, který mimo jiné podporoval nemajetné moravské studenty na vysokých školách v Praze.⁸

Skutečnou kolébkou sociálně demokratické strany v Přerově se stal dělnický vzdělávací spolek Svornost, založený 15. října 1882.⁹ Tento spolek musel být zpočátku koncipován jako nepolitický. Kladl si za cíl rozvoj vzdělání členů vědeckými a odbornými přednáškami, provozováním divadla, zpěvu, hudby, zábav a výletů. Členem Svornosti se mohl stát každý pracující, který zaplatil zápisné 50 krejcarů a měsíčně přispíval 15 krejcarů. Činnost spolku řídil čtrnáctičlenný správní výbor v čele s předsedou, kterým se poprvé stal Ignác Vavrouš, povoláním stolař.¹⁰

Patrně již od samého začátku existovala mezi členy Svornosti názorová a politická diferenciaci. Projevila se například při svěcení spolkového pra-

1 Přehled československých dějin. Díl II/1 1848–1900. Praha 1960, s. 626–646.

2 KOŘÁLKA, J.: Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914. Praha 1996, s. 284–285.

3 Přehled československých dějin. Díl II/1 1848–1900. Praha 1960, s. 683.

4 VOŽDA, G.: Stoletá tradice přerovského strojírenství. Díl I. Ostrava 1967, s. 11–12.

5 Týž, s. 162–183.

6 KOŘÁLKA, J.: cit. dílo, s. 260.

7 FIŠMISTROVÁ, V.: Spolky. In: Přerov. Povídání o městě. 1. Přerov 2000, s. 185 až 188.

8 MALÍŘ, J.: Od spolků k moderním politickým stranám. Brno 1996, s. 36. Viz též VOŽDA, G.: cit. dílo, s. 67.

9 VOŽDA, G.: cit. dílo, s. 67.

10 Státní okresní archiv Přerov (dále jen SOKA Přerov), fond Dělnický vzdělávací spolek Svornost, kart. 1, inv. č. 1.

Svěcení praporu Svornosti 15. srpna 1886. Muzeum Komenského v Přerově

poru, které se konalo v sobotu 14. a v neděli 15. srpna 1886. Nešlo jen o velkou událost spolku Svornost, ale celého Přerova. V sobotu se konal průvod městem s hudbou a v neděli nato jako součást hlavního programu vyšel průvod ze zahrady akciového pivovaru do kostela sv. Vavřince, kde při mši účinkoval pěvecký spolek Přerub. Poté následoval akt svěcení praporu, slavnostní řeč, průvod do spolkových místností na Žerotínově náměstí. Odpoledne se konala zahradní zábava v Michalově¹¹ a večer taneční věneček v akciovém pivovaru. V té době nebylo zvláštností, když akce dělnictva byly spojeny s církevními obřady. Většina členstva Svornosti však se svěcením praporu vyslovila svůj nesouhlas a odmítla se s praporem účastnit nejbližší církevní slavnosti Božího těla. Toto názorové střetnutí způsobilo, že část členstva, převážně majetnějšího, ze Svornosti odešla. Ve Svornosti zůstalo těžiště veškerého sociálně demokratického dění až do devadesátých let 19. století.¹²

Organizace sociálně demokratické strany

K pevnější organizovanosti sociálně demokratického hnutí v Přerově, které do té doby spočívalo na dělnickém vzdělávacím spolku Svornost, dochází v letech 1890–1893. Jde o období názorových střetů, prvních májových oslav a formování přerovské okresní sociálně demokratické organizace.

O značné vyspělosti přerovských sociálních demokratů na počátku 90. let svědčí to, že se účastnili akcí nadokresního rozsahu. Na krajinské konferenci sociálně demokratické strany kraje Olomoucka a Uhersko-Hradištska, konané 10. září 1893 v Prostějově, předsedal jednání vedle Černého z Prostějova i Antonín Doležal z Přerova, který také vystoupil

v diskusi, v níž žádal častější pořádání schůzí. Rezoluce krajské konference vytýčila jasný cíl: zřízení pevné organizace, která bude rozčleněna podle míst, okresů a krajů.¹³ Následující prosincový sjezd Československé sociálně demokratické strany dělnické v Českých Budějovicích ovlivnil vytvoření pevné organizace sociálně demokratické strany na Přerovsku. *Hlas lidu* v únoru roku 1894 přinesl pod titulkem „Záležitosti strany“ tuto stručnou zprávu: „*Důvěrníkem přerovské okresní organizace jest Ant. Doležal, Přerov, Velká Dlážka 534, kamž veškeré dopisy zasílány budtež.*“¹⁴ Existencí dělnické politické strany začíná nová etapa vývoje organizovaného dělnického hnutí v Přerově.

Přerovské první máje v 90. letech 19. století

V roce 1890 dělnictvo na celém světě poprvé slavilo 1. květen jako svátek práce. Podnětem k tomu se stalo usnesení II. internacionály, ve kterém byl 1. máj označen jako den boje za zkrácení pracovní doby. Toho dne dělníci stávkovali a vyšli do ulic demonstrovat za osmihodinovou pracovní dobu, hlavní sociální požadavek dělnického hnutí.

Přerovští dělníci vystoupili 1. května 1890 na veřejnost poprvé jako organizovaná politická síla. Místní úřady a především továrníci se májových oslav obávali. Ve všech přerovských závodech nechali vyvěsit vyhlášku, podle níž všichni pracující, kteří se toho dne nedostaví do práce, budou okamžitě propuštěni. Nejvíce vyhrožoval továrník Heinik a správa firmy Vítěz-Sofka. Vyhrožování dělníkům majiteli továren ve většině případů slavilo úspěch, a tak byl v Přerově na Dolním náměstí (Náměstí T. G. Masaryka) 1. máj oslaven jen částečně. Ze závodu Vítěz-Sofka ho oslavili pouze slévači, zato z Vitouškových strojireň téměř polovina zaměstnanců. U firmy Krátký majitelka továrny po dělnících požadovala, aby šli do kostela. Neodvážněji si v přípravách prvomájových oslav počínali slévači z Kokorovy továrny, kteří předem prohlásili, že navzdory jakémukoli zákazu pracovat 1. května nebudou. Továrník Kokora z obavy před veřejnou ostudou raději nechal továrnu zavřenou.

Na 1. květen, svátek práce, v následujícím roce 1891 se přerovští dělníci pečlivě připravili. Na 19. dubna svolali veřejnou schůzi lidu, podle jejíhož programu proběhla na ní debata o postavení dělnictva ve společnosti a o významu svátku práce. Pro rozvíjející se přerovské dělnické hnutí bylo zvláště významné, že jako hlavní řečník zde vystoupil Josef Hybeš z Brna, jeden ze zakladatelů Československé sociálně demokratické strany dělnické. Kolem 500 přítomných dělníků se zde rozhodlo 1. máj slavit a svolat na tento den veřejnou schůzi lidu. O svém úmyslu pak jednali s majiteli továren. Oslavu však povolily pouze dvě firmy, Vitoušek-Calábek a Vítěz-Sofka. Největší překážky dělníkům tentokrát kladl továrník Eduard Kokora. Nejdříve přislíbil čtyřčlenné dělnické delegaci na 1. květen volno, avšak záhy poté vyslal do továrny písaře, který na jeho příkaz po dělnících, chtějících 1. máj oslavovat, vyžadoval podpis. To zapůsobilo. Dělníci

11 Michalov – městský park.

12 VOŽDA, G.: cit. dílo, s. 69–71.

13 Tamtéž, s. 77.

14 *Hlas lidu* 8. 2. 1894, roč. IX., č. 177, s. 707.

dostali strach, obávali se propuštění. Továrník Eduard Kokora využil skutečnosti, že se většina z nich odmítla podepsat, a nechal vyvěsit vyhlášku, podle níž se oslava v jeho továrně nedovoluje, neboť většina dělníků si prý přeje pracovat.¹⁵

Oslavy 1. máje 1892 proběhly bez vzruchu a potíží se zaměstnavateli, neboť tentokrát připadl 1. květen na neděli. Okresní hejtmanství přesto Antonínu Doležalovi, Josefu Ungermanovi, Čeňku Rekovi a Františku Pisaříkovi, iniciátorům přerovských oslav, zamítlo žádost o uspořádání toho dne v 9 hodin dopoledne veřejné schůze lidu v sále přerovského akciového pivovaru, a to s odůvodněním, že by tím mohla být ohrožena bezpečnost veřejnosti.¹⁶ Následující 1. máj 1893 slavili přerovští dělníci jen částečně. Protože od zaměstnavatelů nedostali volno, uspořádali průvod na výletní místo Křivou v odpoledních hodinách, ovšem za asistence četnictva.¹⁷

V roce 1894 probíhaly prvomájové oslavy v Přerově již za účasti právě vzniklé okresní sociálně demokratické organizace. Neobešly se bez zatýkání a zastrašování širokých vrstev pracujícího obyvatelstva. C. k. okresní hejtman Navrátil s předstihem vydal 22. dubna vyhlášku, ve které upozornil, *„že zastavení práce v obyčejný všední den dělnictvem bez přivolení zaměstnatelů a bez ohledu na pracovní poměry zákonitě přípustitelné není, jelikož vykonávání práce spočívá na uzavřené smlouvě, která ani zaměstnatelem ani dělníkem jednostranně a libovolně zrušiti nebo svévolně změnit se nesmí“*. A neodpustil si dodatek: *„Varuje se tedy veškeré dělnictvo důtklivě a upřímně, aby se ve svém vlastním dobře pochopeném zájmu do svévolného zastavení práce na žádný způsob nepouštělo a také ostatně se veškerých výtržností, které by pokárati musely, opatrně stranilo.“*¹⁸

Dělníci očekávali tuhou srážku s podnikateli, neboť byli svědky zabavování provolání k pracující třídě, vydaného ve Vídni, i zatýkání osob podezřelých z jeho rozšiřování. Tak byli v Přerově v sobotu 21. dubna zatčeni potencionální organizátoři oslav: František Frühauf, bratři František a Josef Kolarové, Jiří Tomíček, Nováček, Václav Sekera a Antonín Doležal. U všech četníci provedli domovní prohlídku, při které hledali zmíněné provolání k 1. máji, neboť se domnívali, že zatčení je rozšiřovali. Když se jim nepodařilo nic nalézt, vyhrožovali alespoň manželce Františka Frühaufa zatčením, jestliže jim neprozradí, kde jsou prvomájová provolání ukryta.¹⁹

Z vyšetřovací vazby byli přerovští sociální demokraté propuštěni až po čtrnácti dnech, 6. května.²⁰ Celý případ měl dohru ve středu 1. srpna u olomouckého soudu, kde se konalo přelíčení. Sociální demokraté byli obviněni z přestupku zákona o tisku, čtyři z nich odsouzeni, každý k pokutě 1 zl., zbývající pak byli osvobozeni.²¹

I v následujícím roce 1895 sociální demokraté čile kolportovali provolání „K 1. máji 1895“, vytištěné opět ve Vídni nákladem Antonína Němce. V tomto roce měla mít májová oslava hlubší význam. Připravovala se ve znamení boje za osmihodinovou pracovní dobu a všeobecné, rovné a přímé volební právo.

Moravské zemské místodržitelství v obavě před chystanými prvomájovými oslavami vydalo nařízení, v němž vyzývalo představenstvo města Přerova, aby v tento den zvlášť pečovalo o udržení pořádku a pokoje a zabránilo tak veškerým demonstracím a průvodům dělnictva. Zároveň byly zakázány na 1. května veškeré hudební koncerty a taneční zábavy. Každé

neobyčejné hnutí mezi dělnictvem a rozšiřování tiskopisů mělo představenstvo neodkladně oznámit zemskému místodržitelství telefonicky, přičemž telegrafní úřady měly nařízeno pro tuto úřední potřebu konat stálou službu, a to od večera 30. dubna až do 2. května.²²

Ačkoli se úřady snažily dělnictvo zastrašit, prvomájovým oslavám se jim zabránit nepovedlo. Čtyři přerovské továrny zastavily 1. května 1895 práci úplně, další dvě částečně.²³ Hlas lidu přinesl o oslavách tuto krátkou zprávu: „V Přerově dělnictvo přes všecken nátlak dovedlo si sjednat respekt a důstojným způsobem první květen oslavilo. Schůze veřejná povolena nebyla, za to odbyla se schůze důvěrná. Odpoledne zúčastnilo se dělnictvo ve velkém množství v lese na Křivé.“²⁴

Ani tentokrát se však prvomájová oslava neobešla bez zatčeného. Byl jím pětatřicetiletý Josef Zapletal, narozený v Praze, kovář z továrny firmy Ed. Kokora a spol. v Přerově. Zapletal byl obviněn z toho, že vyhrožoval bitím těm dělníkům Kokorovy továrny, kteří podepsali list zavazující je na 1. máje nepracovat, ale tento závazek nedodrželi. Josef Zapletal u výslechu své počínání sice popřel, avšak na základě výpovědi Aloise Augustina, Aloise Železného a Josefa Horáka byl usvědčen a odsouzen ke třem týdnům vězení, zostřenému jedenkrát týdně půstem. Bylo mu navíc vytýkáno, že jeho jednání mohlo v Přerově snadno vyvolat výtržnosti dělnictva.²⁵

V následujícím roce 1896 můžeme pozorovat ze strany úřadů jistou změnu. Okresní hejtmanství poprvé na 1. máje povolilo veřejnou schůzi lidu. Konala se v akciovém pivovaru a měla mezi dělnictvem velkou odezvu, neboť na program byl požadavek osmihodinové pracovní doby a všeobecného hlasovacího práva.²⁶

Také dělníci Kokorovy továrny se chtěli aktivně zúčastnit prvomájových oslav, a proto se rozhodli, že požádají továrníka o den volna. Na důvěrných schůzích vybrali mezi sebou delegaci, která měla za úkol předat Kokorovi podpisovou listinu všech žadatelů o volno. Zástupci dělníků se s továrníkem Kokorou sešli 23. dubna a předali mu podpisový arch se 173 podpisy. Jen 18 dělníků chtělo na 1. máje pracovat a odmítlo se podepsat. Kokora delegaci vyslechl a po krátké úvaze přistoupil na její požadavek, avšak s tím, že se to odrazí na platech. Dělníci souhlasili.²⁷

15 VOŽDA, G.: cit. dílo, s. 74–75.

16 SOkA Přerov, fond Presidiální spisy OÚ Přerov 1871–1918, kart. 7, inv. č. 1237, pres. 97.

17 VOŽDA, G.: cit. dílo, s. 76.

18 SOkA Přerov, fond Presidiální spisy OÚ Přerov 1871–1918, kart. 7, inv. č. 1237, pres. 97.

19 Hlas lidu 26. 4. 1894, roč. IX., č. 182, s. 727.

20 Hlas lidu 24. 5. 1894, roč. IX., č. 184, s. 736.

21 Hlas lidu 9. 8. 1894, roč. IX., č. 189, s. 755.

22 SOkA Přerov, fond Presidiální spisy OÚ Přerov 1871–1918, kart. 8, inv. č. 1338, pres. 81.

23 Tamtéž.

24 Hlas lidu 10. 5. 1895, roč. X., č. 207, s. 825.

25 SOkA Přerov, fond Presidiální spisy OÚ Přerov 1871–1918, kart. 8, inv. č. 1338, pres. 81.

26 Tamtéž, kart. 8, inv. č. 1432, pres. 94.

27 Hlas lidu 28. 5. 1896, roč. XI., č. 232, s. 925.

Také v roce 1897 okresní hejtmanství povolilo pořádat na 1. května veřejnou schůzi lidu. Uskutečnila se na žádost sociálního demokrata Václava Sekery, a to v přerovském akciovém pivovaru.²⁸ Mezi dělníky měla velkou odezvu. Přišlo na ni asi 300 lidí. Na programu byl pouze jeden bod, avšak svým záběrem široký, požadavky dělnictva. Schůzi všichni přítomní ukončili společným zpěvem Písňe práce. O půl třetí odpoledne, vzdor tomu, že se na obloze stahovala černá mračna, vyšel z města společný výletní průvod Svornosti a sociálních demokratů²⁹ s místní kapelou do blízkého lesíka na Křivou. Avšak sotvaže se výletníci v lesíku usadili na svá místa a měl začít bohatý kulturní program – pěvecký hudební odbor Svornosti měl zazpívat několik písní, spustil se prudký liják, který trval až do večera a znemožnil veškerá vystoupení. Ale i přesto májové oslavy byly sociálními demokraty hodnoceny pro velký zájem veřejnosti příznivě.³⁰

Dělníci Kokorovy továrny však na prvomájových oslavách chyběli. V té době továrnu již čtvrtý měsíc řídil Eduard Kokora mladší. Ten s předstihem vydal vyhlášku, ve které svým zaměstnancům sděloval toto: „*Vzhledem na agitaci 1. 5. prohlašujeme již předem, že zastavení práce 1. 5. nedovolujeme. Sběrání podpisů v továrně za tímto účelem zakazujeme pod trestem okamžitého propuštění z práce. Kdo by se na 1. 5. do práce nedostavil, bude dle okolností buď okamžitým propuštěním neb složením dobrovolného příspěvku 1 zl. ve prospěch nemocenské pokladny potrestán. Zároveň oznamujeme, že rejdy internacionálně socialistické, které jsou jen ku hanbě celého národa, kdykoli se v továrně vyskytnou, co nejpřísněji stíhati budeme. Kdo na 1. 5. z práce byl propuštěn, nikdy více nebude v závodě našem přijat.*“³¹ Po tomto vyhlášení dělníci a jimi zvolená delegace upustili od jakéhokoli vyjednávání. A když přece jeden ze starších dělníků vyšel mezi své spolupracovníky s podpisovým archem, našel se okamžitě udavač, který si pospíší ohlásit to svému zaměstnavateli. Kokora přiběhl k iniciátorovi podpisové akce a do očí mu řekl: „*Chlape, pošlu pro četníka a nechám vás v řetízkách odvést.*“³² Avšak svým jednáním docílil jen toho, že slévači jeho továrny vstoupili na podporu organizátora podpisové akce do stávký a vydrželi v ní až do 3. června. Kokora se sice mezitím pokoušel najít nové dělníky, pomoc hledal i u německých firem, avšak marně. Pro to byl nucen uzavřít s dělníky smír.³³

Na konci 19. a na počátku 20. století se oslavy 1. máje staly samozřejmostí. V roce 1898 se veřejné schůze lidu zúčastnilo již více než 600 osob a odpoledního výletu na Křivou rekordních 1 600 občanů.³⁴ O rok později zastavilo práci pět přerovských továren a veřejné schůze lidu se zúčastnilo 400 lidí. Odpoledne pořádal spolek Svornost (opět se sociálními demokraty) výlet na Křivou, jehož se, vzdor studenému počasí, zúčastnilo 1 200 lidí.³⁵

Badeniho volební reforma

Ačkoli se rakouská vláda snažila udržet dělníky v bezprávnosti, nemohla odolat lidovému náporu volajícimu po hlasovacím právu a musela se zabývat volební reformou. K jistým ústupkům ve věci volebního práva se odhodlala vláda Badeniho. Vládní návrh předložený říšské radě 15. února 1896 spočíval v zachování kuriového systému rozšířeného o pátou všeo-

becnou volební kurii, určenou pro všechny muže ve věku od 24 let. K 353 poslancům tak mělo nově přibýt 72 (z Čech 18, z Moravy 7 a ze Slezska 2). Počet dosavadních voličů v Rakousku by díky Badeniho volební reformě vzrostl z 1 732 257 na 5 333 431.³⁶

Sociální demokracie se zabývala stanoviskem k Badeniho volební reformě na svém V. celoříšském sjezdu v dubnu 1896 v Praze. Sociální demokraté zde poukazovali na to, že pátá kurie bude všem nedělnickým stranám vydána na pospas. Přesto se většina sjezdu přiklonila k názoru, že dělníci nemohou v dané době hned dosáhnout všeobecného, rovného a přímého hlasovacího práva, a proto je třeba využít alespoň páté kurie. Na základě usnesení sjezdu se během léta 1896 vytvořila nová stranická organizační struktura. Organizace strany byla přebudována podle volebních obvodů tak, aby lépe vyhovovala volební agitaci.³⁷

V návaznosti na celorakouský sociálně demokratický sjezd se v Brně uskutečnil II. sjezd československé sociální demokracie a 12. července 1896 se konala krajiniská konference kraje Olomoucko-Hradištského v Přerově.³⁸ Její delegáti si měli na základě brněnského sjezdového usnesení upravit svou krajiniskou organizaci tak, aby odpovídala novému organizačnímu řádu strany. Napříště krajiniskou organizaci tvořil V. volební okres, který dle slov delegátů byl vyměřen tak, že se podobal klínu.³⁹ Důvěrníkem V. volebního okresu byl zvolen Josef Šimerda, náhradníkem Hanhard. Za sídlo okresního výkonného výboru bylo zvoleno město Prostějov.⁴⁰

Volby 1897

Na 10. ledna roku 1897 výkonný výbor V. volebního okresu na Moravě svolal do Přerova krajiniskou konferenci. Delegáti na ní měli zvolit kandidáta pro říšské volby v páté kurii a měli se zabývat soupisem oprávněných voličů, neboť sociální demokraté očekávali, že celá řada z nich nebude z různých příčin zapsána ve voličských listinách.⁴¹

Konferenci zahájil sociální demokrat Časný za přítomnosti delegátů z Prostějova, Přerova, Kojetína, Holešova a Frenštátu. Delegáti z Rožnova a Místku se omluvili. Všichni přítomní se shodli na tom, že sociální demokracie trpí nedostatečnou propagací, a proto zvolený kandidát musí co nejdříve vykonat okružní cestu po celém volebním okresu a na veřejných schůzích se voličstvu představit. Poté byl jednohlasně zvolen jako kandidát na

28 SOKa Přerov, fond Presidiální spisy OÚ Přerov 1871–1918, kart. 9, inv. č. 1591, pres. 209.

29 Většina členů Svornosti byla zároveň i členy sociálně demokratické strany.

30 Hlas lidu 13. 5. 1897, roč. XII., č. 255, s. 1015.

31 Tamtéž.

32 Tamtéž.

33 Hlas lidu 10. 6. 1897, roč. XII., č. 257, s. 1024.

34 Hlas lidu 5. 5. 1898, roč. XIII., č. 280, s. 1115.

35 Hlas lidu 5. 5. 1899, roč. XIV., č. 306, s. 1221.

36 Kronika českých zemí. Praha 1999, s. 573.

37 Přehled československých dějin. Díl II/1 1848–1900. Praha 1960, s. 699.

38 Hlas lidu 11. 6. 1896, roč. XI., č. 233, s. 929.

39 Hlas lidu 25. 6. 1896, roč. XI., č. 234, s. 934.

40 Hlas lidu 23. 7. 1896, roč. XI., č. 236, s. 940.

41 Hlas lidu 24. 12. 1896, roč. XI., č. 246, s. 980.

Dělnický dům, foto – L. Burian. Muzeum Komenského v Přerově

poslance v páté kurii František Šeha, krejčovský mistr z Prostějova.⁴² Po krajské konferenci zahájili sociální demokraté V. volebního okresu ihned volební agitaci. Svědčí o tom četnický nález dvou svolání k volbám do říšské rady, který byl učiněn již dva dny po konferenci v hostinci Baltazara Skyby v Přerově na Osmeku 616. Jedno z nich – „Pracující lidé československý!“, bylo podepsáno právě zvoleným kandidátem Františkem Šehou.⁴³

Dne 24. ledna všechny rakouské sociálně demokratické organizace vyslaly své zástupce do Vídně, aby se definitivně a závazně dohodli na poslancekých kandidátech v jednotlivých volebních okresech. Jména vybraných kandidátů pro pátou volební kurii vedení sociální demokracie oznámilo v prohlášení dva dny nato. Následující měsíc byl naplněn horečnou agitací pro sociálně demokratické kandidáty, která slavila svůj úspěch. Díky velké obětavosti funkcionářů i samotného členstva ve volební kampani se podařilo sociální demokracii v Předlitavsku zvítězit.⁴⁴

Ačkoli se nepovedlo V. volebnímu okresu, zastupujícímu okresy Valašské Meziříčí, Rožnov pod Radhoštěm, Vsetín, Klobouky, Uherský Brod, Místek, Frenštát, Holešov, Bystřici pod Hostýnem, Vizovice, Přerov, Kojetín, Plumlov a Prostějov, dostat svého kandidáta Františka Šehu do říšské rady, slavili přerovští sociální demokraté svůj úspěch, neboť ve městě získali 27 volitelů, zatímco mladočeši, kteří v první polovině 90. let 19. století měli dominantní postavení, jen 17.⁴⁵

Stagnace sociální demokracie na Přerovsku

Vedoucí politickou silou českého dělnického hnutí zůstávala na přelomu 19. a 20. století československá sociální demokracie. Přestože získávala do svých řad stále nové a nové členy, nebyl její rozmach na Přerovsku vždy přímočarý a samozřejmý. Sociální demokraté často řešili otázky ukázněnosti a uvědomělosti svých členů. Situace ve straně na Přerovsku nebyla v roce 1899 dobrá. Delegáti krajské konference V. volebního okresu, kteří se sešli 16. dubna v Přerově, se shodli na tom, že poslední dobou v tomto moravském volebním okrese zavládlo nápadné ticho. Dále konstatovali, že vzhledem k počtu sociálně demokratických organizací okres náleží k nejslabším a nejzanedbanějším.⁴⁶

Situace se začala zlepšovat v roce 1900. Výbor V. volebního okresu na Moravě svolal na neděli 30. září do sálu akciového pivovaru v Přerově krajskou konferenci, na jejímž programu byla otázka blížících se parlamentních voleb. Delegáti z Přerova, Prostějova, Kojetína, Krásna, Vsetína a Holešova se shodli na tom, že po delším ochabnutí činnost jednotlivých organizací začíná se znovu rozvíjet jako předzvěst nových parlamentních voleb. Kandidátem pro volby do páté kurie byl i tentokrát zvolen František Šeha, a to díky velké podpoře prostějovských členů strany.⁴⁷

Volby do V. kurie říšského sněmu se konaly ve středu 28. listopadu 1900. V Přerově, rozděleném na tři volební sekce, stály proti sobě tři politické strany – sociální demokraté, národní sociálové a křesťanští sociálové. V první volební sekci získali sociální demokraté 120 hlasů, národní sociálové 127 a křesťanští sociálové jen 31 hlasů. Ve druhé volební sekci obdrželi sociální demokraté 96 hlasů, národní sociálové 133 hlasů a křesťanští sociálové 74 hlasů. Ve třetí volební sekci získali sociálně demokratičtí volitelé 105 hlasů, národní sociálové 126 hlasů a křesťanští sociálové pouhých 8 hlasů. Jen ve třetí volební sekci nebylo zapotřebí provádět užší volby, neboť národním sociálům se podařilo získat nadpoloviční většinu všech hlasů. V ostatních sekcích tomu tak nebylo, a proto bylo nutné provést další volby. Avšak zatímco v první volební sekci prohlásila volební komise v čele s okresním hejtmanem, že v užších volbách může volit jen ten, kdo volil v prvním kole, volební komise druhé sekce v čele se starostou se o žádném takovém omezení nezmínila. Užší volby se měly konat hned následující den.

Takovéto jednání vyvolalo mezi sociálními demokraty rozčarování a nesouhlas, který veřejně prezentoval jeden z jejich hlavních představitelů, Vavrouš. Ten protestoval, že je nezákonné, aby k volbám byli připuštěni jen ti, kteří volili, a zároveň upozorňoval na nevhodně stanovený termín užších voleb (na následující den), neboť neumožní o dalším kole voleb dostatečně informovat obyvatelstvo. Okresní hejtman sociálním demokratům odpověděl, že ho nebudou poučovat, neboť on zná zákon mnohem lépe

42 Hlas lidu 14. 1. 1897, roč. XII., č. 247, s. 984.

43 SOKA Přerov, fond Presidiální spisy OÚ Přerov 1871–1918, kart. 9, inv. č. 1517, pres. 11.

44 Přehled československých dějin. Díl II/1 1848–1900. Praha 1960, s. 699–700.

45 SOKA Přerov, fond Presidiální spisy OÚ Přerov 1871–1918, kart. 9, inv. č. 1540, pres. 56.

46 Hlas lidu 21. 4. 1899, roč. XIV., č. 305, s. 1215.

47 Hlas lidu 13. 9. 1900, roč. XV., č. 34, s. 136.

než oni. Když sociální demokraté neuspěli u hejtmana, obrátili se na starostu s dotazem, aby jim řekl, kde je pravda. Starosta odpověděl, že k volbám mají přístup všichni, tedy i ti, kteří poprvé z různých důvodů nevolili. A dále uvedl, že okresní hejtman se ve svém výroku zmylil.⁴⁸

I když starosta nakonec přiznal hejtmanovo pochybení, protichůdná prohlášení obou dotázaných napomohla k celkové dezinformaci obyvatelstva. Ačkoli přerovští sociální demokraté v užší volbě získali 141 hlasů, celkově prohráli. A nebylo tomu tak jen v Přerově.⁴⁹ V řadách části dělnictva zavládlo zklamání a určitá apatie, neboť působení sociálně demokratických poslanců v říšské radě nepřineslo po vítězství v roce 1897 očekávané výsledky. Volby na přelomu let 1900–1901 byly pro sociální demokraty celkově neúspěšné.

Sociální demokracie a přerovské ženy

Ačkoli ženy tvořily polovinu lidské populace, jen velmi těžko se domáhaly svých práv a svobod. Bylo-li obtížné přesvědčovat dělníky, aby se organizovali a místo častého pití alkoholu a karbanu se věnovali politické práci, ještě těžší se zdálo politicky angažovat ženy. První průkopnice – političky narážely nejen na nechuť společnosti jako takové, ale často jim stáli v cestě i jejich životní partneři.

První živější ruch na poli organizovanosti sociálně demokratických žen v Přerově zavládl v roce 1902. Na neděli 2. února svolaly přerovské ženy po vzoru svých prostějovských kolegyně do sálu akciového pivovaru důvěrnou schůzi žen, která byla nejen jimi, ale i muži velmi čteně navštívena. Schůzi zahájil přední přerovský sociální demokrat Štěpán Fornůsek, do předsednictva byly zvoleny Hudečková ml., Sigmundová a Havlíková. Hlavní referát přednesla Vrbová z Prostějova, která velmi zasvěceně mluvila na téma „úloha žen v dělnickém hnutí“. Mimo jiné uvedla, že to, oč musí zápasit ženy a dívky měšťáků, dělnickým ženám spadlo bez boje do klína. U dělnické třídy se totiž nestává, aby žena byla od práce odstrkována. Vrbová uvedla, že ženy se v továrnách stále častěji stávají vážnými konkurenty mužů. Jsou schopny zastat jejich práci, ale nejsou za ni stejně ohodnoceny. Hlavní úkol žen viděla Vrbová v jejich dalším sebevzdělávání a organizování. Žena se podle ní musí statečně postavit po bok mužům, sociálním demokratům, kteří zápasí za zrovnoprávnění pracující třídy s ostatními vrstvami společnosti. V tomto zápasu žena musí odložit falešné předsudky i naděje na jakoukoli cizí pomoc; sama musí vyslovit své požadavky a sama se zasadit o jejich splnění.⁵⁰

Těmito problémy se zabývala také následující veřejná schůze žen, kterou iniciovaly – díky velkému zájmu veřejnosti – přerovské sociální demokratky. Uskutečnila se 25. března odpoledne v sále akciového pivovaru a byla opět velmi početně navštívena. Přítomné členky zvolily za předsedkyni schůze Zaoralovou, za místopředsedkyni Hudečkovou a za zapisovatelku Vavrouškovou. Hlavní referentkou byla Toužilová, která přijela z Prahy. Ve svém dobře promyšleném projevu přítomným ženám vysvětlovala, jak je nezbytné se organizovat. O ženě řekla: „*Již záhy v kolébce se pohlíží na tuto jako na věc méně užitečnou a tudíž opovrhuje se s ní, a tak tato sniženost žen stoupá až do doby, kdy tyto nahlédnou toho potřebu se vzdělávat*

a tím se staví na roveň mužům.⁴⁸ Závěrem neopomenula zdůraznit, jaký význam má pro sebevzdělávání žen četba knih a časopisů. Hojně navštívená schůze skončila vyslovením naděje v lepší časy i pro organizování žen.⁴⁹

I přes velkou návštěvnost schůzí žen se v Přerově nepodařilo docílit většího zapojení žen do politického života. Byli to však sociální demokraté, kteří upozorňovali na to, že stávající „vykořisťovací výrobní systém ve své nenasytnosti používá bídného postavení proletariátu a pod rouškou lidumilnosti popřává též ženě výdělků v továrně“.⁵⁰ Upozorňovali, že tím „nezíská se žádná náprava, žádné zlepšení hmotných poměrů rodiny. Žena a matka vyrvána jest od krbu domácího, aby v továrně vydělávala na živobytí pro celou rodinu, jelikož v nynější době stává se, že muž jako dražší pracovník, jest z práce vyhozen a na jeho místo vezme se levnější síla pracovní, žena.“⁵¹ Sociální demokraté marně volali po nápravě. Mohli jen konstatovat, že „vadu celého toho organizování žen dlužno hledati v nynějším zřízení a předsudku, že ženě nenáleží právo míchati se do věcí politických a bojů hospodářských, ačkoliv právě ony potřebovaly by pevnou organizaci, neboť jejich postavení jest bídnější než u mužů“.⁵²

Organizační práce mezi ženami zaměstnanými v průmyslových závodech vážla i na konci roku 1904. Ženy je nutné „organizovati společně s muži v organizacích odborových. Žena tu organizovaná má pro hnutí stejnou cenu jako organizovaný muž“, hlásala Machová z Prahy na VI. sjezdu československé sociální demokracie v Prostějově. Upozornila přítomné delegáty na to, že kromě ní se sjezdu neúčastní žádná jiná zástupkyně sociálně demokratické strany a žádala muže, aby podporovali ženy v jejich organizační práci a vysílali je i jako delegátky na sjezdy.⁵³

Díky velkému tlaku žen uvnitř strany sociální demokraté stále častěji vystupovali s myšlenkou dosažení všeobecného, rovného, přímého a tajného hlasovacího práva pro všechny lidi bez rozdílu pohlaví. V roce 1907 sociální demokracie triumfovala. Dokázala mobilizovat statisíce na celém území státu a vymoci si uzákonění volební reformy. V nastalé euforii se hlas žen, který upozorňoval na to, že větší část společnosti – totiž ženy – byly z volebního práva vyloučeny, ztrácel. Přesto i ony věřily, že prostřednictvím svých sociálně demokratických poslanců v říšské radě si volební právo vymohou.⁵⁴

Vznik Dělnické tělocvičné jednoty v Přerově

Mnozí sociální demokraté si uvědomovali, že nejen ženy, ale i mladou generaci je nutno zainteresovat pro politickou práci. V mládeži viděli neo-

48 Hlas lidu 8. 12. 1900, roč. XV., č. 46, s. 184.

49 Hlas lidu 13. 12. 1900, roč. XV., č. 47, s. 188.

50 Hlas lidu 6. 2. 1902, roč. XVII., č. 6, nestr.

51 Hlas lidu 27. 3. 1902, roč. XVII., č. 13, nestr.

52 Tamtéž.

53 Hlas lidu 18. 12. 1902, roč. XVII., č. 51, nestr.

54 Tamtéž.

55 Tamtéž.

56 Hlas lidu 12. 11. 1904, roč. XIX., č. 46, nestr.

57 Hlas lidu 23. 1. 1907, roč. XXII., č. 6, s. 2.

cenitelný pracovní potenciál, ovšem pouze tehdy, umí-li se s ním správně zacházet. Jedním z prostředků, jak získat mládež pro politickou práci, mělo být zakládání tělocvičných jednot⁵⁸ při místních organizacích strany. K jejich zřízení dal souhlas již IV. sjezd Československé sociálně demokratické strany dělnické, který se konal ve dnech 8. – 10. září roku 1900 v Českých Budějovicích.⁵⁹

Prerovští sociální demokraté se s činností DTJ poprvé setkali až v roce 1903. Dne 21. června uspořádala skupina dělníků organizovaná v odborech všedělnický výlet na Křivou, který byl spojen s veřejným cvičením členů DTJ z Prostějova. Hlas lidu o něm napsal: „*Veřejné cvičení DTJ z Prostějova, dne 21. 6. u nás provedené, našlo ohlasu v řadách naší mládeže, jež nemůže dočkat okamžiku, kdy u nás tělocvičná jednota ustavena bude. Objevení se DTJ u nás vzbudilo pravou senzaci.*“⁶⁰ Cvičení navštívilo také mnoho sokolů, kteří očekávali, že vystoupení DTJ skončí velkým fiaskem, avšak na sociální demokraty působilo „*dojmem neodolatelným, což bylo každou chvíli najevo dávano bouřlivým potleskem shromážděných mas za výkony, jež byly prováděny co nejpřesněji a s jistotou opravdu záviděníhodnou.*“⁶¹

Po této akci prerovští sociální demokraté činili první přípravy k založení vlastní DTJ. Snažili se získat peníze pomocí dobrovolných příspěvků. Zároveň 20. září 1903 ve dvě hodiny odpoledne uskutečnili v sále hostince Daniela Haase ve Ferdinandově ulici (Wilsonova) důvěrnou schůzi mládeže, na které k programu „Úkoly mládeže a DTJ“ promluvil Vlastimil Tusar z Brna.⁶²

Nejvíce se o založení DTJ v Prerově zasloužili Štěpán Fornůsek a Vojtěch Skopal. Ti vypracovali stanovy spolku a předložili je úřadům. Moravské místodržitelství v Brně shledalo, že spolek je podle obsahu stanov protizákonný a ustavení jednoty zakázalo. Neschválilo ani pozměněné stanovy, které mu Skopal a Fornůsek předložili 5. února 1904.⁶³ Místodržitelství stanovy schválilo teprve po třetím předložení. Konečně DTJ v Prerově mohla být založena.

Ustavující valná hromada DTJ se konala 28. února 1904 ve dvě hodiny odpoledne v hostinci Daniela Haase. Byla spojena s přednáškou Stejskala z Brna. Po ní vstoupilo do nově vzniklé jednoty 29 členů a nastala volba funkcionářů. Prvními činovníky byli zvoleni: Tomáš Skácel – starosta, Štěpán Fornůsek – místostarosta, František Ludva – náčelník, Adolf Machala – jednatel a Jan Bartaš, Vojtěch Skopal, Vojtěch Chajda, Antonín Kalabus, Alois Polášek a Karel Sobotka, členové výboru.⁶⁴

Za spolkovou místnost si jednota zvolila hostinec U Haasů, sídlo své sociálně demokratické organizace. Problémy měli se získáním tělocvičny. Nejdříve požádali městskou radu o povolení cvičit ve školní tělocvičně, nebo o finanční podporu na úhradu jiného vhodného prostoru ke cvičení. Městská rada jejich žádost zamítla s odůvodněním, že „*v Prerově stává tělocviční jednota Sokol, která přístupnou jest všem vrstvám společenským a zřízená jest tak, aby širší potřebě úplně vyhovovala.*“⁶⁵ Tak sociálním demokratům nezbylo než uchýlit se do nevyhovujícího dřevěného pavilonu v zahradě hostince U Feuermannů na Kroměřížské ulici (Palackého ulici). V létě se cvičilo na zahradě.⁶⁶

V dubnu 1904 se prerovská jednota přihlásila do Svazu dělnických tělocvičných jednot československých v Praze.⁶⁷ Členové se dohodli, že DTJ

bude cvičit každé pondělí a čtvrtek, a to od osmi hodin večer.⁶⁸ Díky vybraným penězům a díky darovanému náradí (Kalabus věnoval tělocvičnou kozu, Vavrouš můstek, Tabar zíněnku) mohli sociální demokraté trénovat a následně uspořádat již 26. června své první „pochodové cvičení“ do Lipníka.⁶⁹ V Lipníku poprvé vystoupili na veřejnosti, a to s jednoduchými cviky a hrami. Vzhledem k nepříznivému počasí své vystoupení museli ukončit předčasně. Korporativně se vydali ke hrobu Karlička a Štěpánika, kde Štěpán Fornůsek vzpomenu na působení a práci obou zesnulých v řadách sociální demokracie.⁷⁰

Velkou zásluhu na úspěšném startu přerovské DTJ měl její první náčelník František Ludva. Sám získal bohaté zkušenosti v Sokole. Byl fyzicky velmi zdatný. Již jako patnáctiletého si ho vyhlédli sokolští činovníci pro mezinárodní tělocvičné závody. František Ludva nejen pilně cvičil, ale věnoval se i lehké atletice. Když opustil řady Sokola a stal se náčelníkem DTJ, specializoval se na vedení mládeže. Mladí chlapci byli dle jeho slov „divočí“, velmi často se lehce nechali vyprovokovat k různým bitkám a šarvátkám, nestřídmě požívali alkohol a hráli karty. František Ludva zavedl v DTJ přísnou kázeň, snažil se mládež vzdělávat, vést ji k pozitivním hodnotám. Sám jí byl příkladem. Věnoval se hudbě a zpěvu, nekouřil a nepil. Obzvláště přísný byl k milostným avantýrám mládeže. Svým svěřencům zakázal při cvičení se bavit, laškovat a stýkat se s děvčaty. Jeho snaha zlepšit mravy mladých lidí vycházela z přesvědčení, že je nutné uchránit je před nástrahami života. Vycházel při tom z osobního zážitku, neboť když jeho přítel⁷¹ slyšel, že se hodlá věnovat mládeži, pozval ho na prohlídku venerického ústavu.⁷² František Ludva jeho nabídku přijal a z návštěvy si odnesl odstrašující zážitek na celý život. Právě zde viděl, jak zhoubný vliv má nespoutaný způsob života na mladou generaci. Tento poznatek ho povzbuzoval k další usilovné náčelnické práci.⁷³

58 Dále jen DTJ.

59 Delegáti sjezdu zdůraznili nutnost upevnit základní stranické organizace a odhlasovali zavedení pravidelného placení členských příspěvků (tzv. daň strany). Sjezd dal také souhlas ke zřizování dělnických tělocvičných jednot, vyslovil nutnost stranicky organizovat i ženy a umožnil jim zastoupení ve vedoucích orgánech strany. Vypracoval tzv. tiskový řád strany, podle něhož vydavatelem stranických periodik mohly být pouze organizace a orgány strany. Sídlem výkonného výboru se stala Praha.

60 Hlas lidu 26. 6. 1903, roč. XVIII., č. 26, nestr.

61 Tamtéž.

62 Hlas lidu 25. 9. 1903, roč. XVIII., č. 39, nestr.

63 JEŽEK, Č.: Dělnická tělocvičná jednota. Přerovsko–Kojetínsko. Brno 1933, s. 170.

64 Tamtéž, s. 171.

65 Hlas lidu 4. 6. 1904, roč. XIX., č. 23, nestr.

66 JEŽEK, Č.: cit. dílo, s. 171.

67 Tamtéž.

68 Hlas lidu 12. 4. 1904, roč. XIX., č. 11, nestr.

69 Hlas lidu 18. 6. 1904, roč. XIX., č. 25, nestr.

70 Hlas lidu 2. 7. 1904, roč. XIX., č. 27, nestr.

71 František Ludva neuvedl jeho jméno. Zápis výpovědi Fr. Ludvy ze dne 26. 1. 1950. Muzeum Komenského v Přerově, fond Archiválie, inv. č. 1291.

72 Venerický ústav se věnoval léčbě pohlavních nemocí.

73 Zápis výpovědi Fr. Ludvy ze dne 26. 1. 1950. Muzeum Komenského v Přerově, fond Archiválie, inv. č. 1291.

Pozdrav z Přerova – Restaurace „Křivá“

Restaurace Na Křivé – tradiční výletní místo sociálních demokratů.
Muzeum Komenského v Přerově

V roce 1906 zavedli vedoucí činitelé jednoty pro své členy pravidelný vzdělávací program, zabezpečili jim úrazové pojištění a iniciovali důvěrné antimilitaristické schůze dělnické mládeže. Postupně přerovská DTJ nakoupila kvalitní nářadí pro cvičení a zvolila si jednotný кроj členů – černý vycházkový oblek, azurově modrou košili, rudou vázanku a černý klobok. Počátkem roku 1907 byla přerovská jednota přiřazena k nově ustanovenému VII. okresu DTJ se sídlem v Prostějově.⁷⁴

Radikalizace dělnictva

Živelná radikalizace českého dělnictva v letech 1902–1903 se projevovala nejen postupným narůstáním stávkových bojů, ale i zvýšeným počtem veřejných protestních schůzí, táborů lidu a demonstrací. Veškerý boj sociálních demokratů proti drahotě, která způsobila značné snížení životní úrovně lidu, probíhal v době hluboké hospodářské krize a vedl k ještě pevnějšímu odhodlání dosáhnout všeobecného, rovného, přímého a tajného hlasovacího práva do říšské rady, zemských sněmů a obecních zastupitelstev.⁷⁵

Také v Přerově činnost sociálně demokratické organizace v prvních letech 20. století nebývale zintenzivněla. Zvláště výrazně se to projevilo v přípravách na oslavu svátku práce v roce 1902. Sociální demokraté rozvinuli čilou agitaci a vzdor velké protiagitaci národních dělníků oslavili 1. máj ve velkém počtu. Asi 300 lidí se shromáždilo v akciovém pivovaru, kde přednesl svůj projev Merta z Brna. Mluvil přes dvě hodiny, během nichž probral nejrůznější nešvary monarchie. Jeho projev byl tak plamenný, že pobouřil přítomného vládního zástupce, který shromážděným lidem pohrozil rozpuštěním schůze. V odpoledních hodinách sociální demokraté podnikli obvyklý výlet na Křivou, a to i přes nepříznivé počasí. Oslavy svátku práce se zúčastnila většina přerovských dělníků, neboť všechny zdejší továrny, kromě Weiglův závodu,⁷⁶ toho dne zastavily práci. Pouze patnáct Weiglův dělníků se i přes továrníkův zákaz rozhodlo svátek práce slavit. *Hlas lidu* komentoval tuto situaci takto: „*Charakteristickým však jest, že závod tento již po delší dobu postižen jest průmyslovou krizí a pod vlivem jejím bují tak mnohé zlořády.*“⁷⁷

Hned na začátku následujícího měsíce, 9. června, svolali přerovští sociální demokraté tábor lidu do zahrady hostince pana Haase, a to na podporu změny volebního řádu do moravského zemského sněmu. Hlavním referentem byl Komprda z Brna, předsednictvo tvořili Fornůsek, Daníček a Jozífek. Komprda ve své řeči rozebral program sociálně demokratické strany, kritizoval rakouský militarismus a odsoudil celý kapitalistický systém. Nový, intenzivní boj za všeobecné, rovné, přímé a tajné hlasovací právo byl tím v Přerově zahájen.⁷⁸

Základním mottem usilovné práce přerovských sociálních demokratů se stala snaha proniknout na venkov a zakládat tam stranické organizace.

74 JEŽEK, Č.: cit. dílo, s. 171.

75 Přehled československých dějin. Díl II/2 1900–1918. Praha 1960, s. 957.

76 C. k. dvorní továrna na vozy, ohýbané dřevo a vojenské dělové součásti. Byla založena v Prostějově roku 1842, do Přerova převezena v roce 1879.

77 Hlas lidu 8. 5. 1902, roč. XVII., č. 19, nestr.

78 Hlas lidu 12. 6. 1902, roč. XVII., č. 24, nestr.

Zvláště mladá generace aktivně se účastnící stranické práce chtěla dosáhnout sociálně demokratického programu rychlejším tempem, tak jak to odpovídalo její povaze, a proto na svém pochodu bourala vše, co jí stálo v cestě. Často narážela na nepochopení ze strany starších, kteří se soustřeďovali zvláště ve vzdělávacích spolcích, a proto chtěla i tyto spolky odstranit.⁷⁹

V Přerově se to týkalo vzdělávacího spolku Svornost, jenž v 90. letech 19. století byl kolébkou sociálně demokratického hnutí, avšak v roce 1903 se jeho činnost mnohým sociálním demokratům jevila již jako zpátečnická a straně škodlivá. Mnozí členové strany v té době Svornost za to otevřeně kritizovali – často velmi nevybíravými slovy. Jejich útoky však vedly k ještě větší zášti členů Svornosti k sociálně demokratické organizaci. Vzájemné urážky mezi příslušníky Svornosti a členy sociální demokracie se stupňovaly, objevovaly se na stránkách místního tisku a poškozovaly pověst obou organizací. Záhy překročily únosnou mez. Poslední pokus o smír učilny obě organizace 30. května 1904. Po společné schůzi, při níž se vzájemně všichni obviňovali ze zpronevěry peněz, sociální demokraté přijali rezoluci, v níž konstatovali, že dělnický vzdělávací spolek Svornost nemohou nadále považovat za příslušníka sociálně demokratické strany, nýbrž za spolek nepřátelský, který je nutno potírat.⁸⁰ Přes vzájemné spory se Svorností a přes odchod řady jejích členů ze sociální demokracie strana rozvíjela svou činnost nadále úspěšně.

V následujícím roce 1904 byl do čela přerovské stranické organizace zvolen Štěpán Fornůsek. Dne 21. února v Přerově zahájil konferenci V. volebního okresu, na níž oficiálně požádal o vyloučení spolku Svornost z řad přerovské sociální demokracie. Přítomní delegáti jeho návrh schválili. Nezabývali se však pouze Svorností. Hlavní náplní konference bylo projednání a následné přijetí nového organizačního řádu strany.⁸¹

Činnost sociální demokracie nenapadala jen Svornost; stále častěji vystupovali proti straně i jednotlivci, kteří se snažili v rámci svých možností sociálním demokratům ztížit a znemožnit jejich politickou práci. Například ředitel přerovské hospodářské školy Jan Adamec se pokusil v roce 1903 znemožnit členům strany přístup na Křivou, na místo jejich pravidelných shromáždění a výletů. Chodník za hospodářskou školou, který vedl na Křivou, dal zaorat. Ponechal jen úzký proužek, podél něhož nařídil vyhloubit hluboké příkopy. Proti takovému počínání na něj podal žalobu majitel hostince Na Křivé Antonín Zauf, který následný soud vyhrál. Ředitel Adamec byl nucen chodník obnovit v původní šíři (1 m) a zaplatit všechny soudní útraty. Nebyla to však jeho první akce proti sociálním demokratům. Také v roce 1901, když dělníci pořádali výlet na Křivou, nařídil svému zřízení postavit se jim do cesty a nikomu nedovolit na Křivou projít.⁸² Ani po soudní prohrě se ředitel Adamec své nekalé činnosti nevzdal. Nemohl-li chodník zrušit, dal na něj alespoň vylévat nesnesitelně páchnoucí výkaly.⁸³

Dalším přerovským občanem, který ve městě proti sociálním demokratům vystupoval, byl krejčovský mistr Tiefenbach. V červenci roku 1904 v Zedkově hostinci (Na Marku) řekl, že „sociální demokraté jsou všichni lumpi, kterým prý nakope do p....., jestliže k němu kdy přijdou,“⁸⁴ a poté brojil proti vyvěšování sociálně demokratického tisku ve zmíněném hos-

tinci. Sociální demokraté na jeho výroky reagovali výzvou, aby se všichni distancovali od jeho služeb.⁸⁵

Veškerým pomluvám a nadávkám sociální demokraté čelili svou usilovnou prací a svým programem. Svůj komunální volební program zveřejnili na schůzi lidu v létě roku 1904 v rámci předvolební kampaně do obecního zastupitelstva. Žádali v něm zavedení všeobecného, rovného, přímého a tajného volebního práva do obecního zastupitelstva, zesílení obecního samosprávy, zrušení školního a odstranění klášterní školy, místo které žádali vybudování obecní školy. Dále chtěli zlepšit poměry ve škole, a to tím, že obec by poskytovala dětem učební pomůcky, stravu a zajistila dostatečný lékařský dozor. Kromě volání po zřízení obecní školy upozorňovali na skutečnost, že město nemá nemocnici, a vyzývali k jejímu zřízení. Požadovali přísné prohlídky bytů, postavení levných a zdravých bytů pro dělnictvo, zřízení lidových lázní a obecní lékárny. Pro chudé požadovali lékařskou péči a léky zdarma. V případě svého zvolení hodlali vydláždít ulice a náměstí a osvětlit je. Poukazovali na nutnost zvelebit veřejné sady a hřiště pro děti, chtěli dobudovat kanalizaci města. Žádali úřední úpravu chudinství a obecního pohřbívání; pro chudé požadovali vypravení pohřbu zdarma.⁸⁶ Ačkoli v obecních volbách neuspěli, ve své činnosti neustávali, ba naopak s každým rokem ji zvyšovali.

Boj za všeobecné, rovné, přímé a tajné hlasovací právo

Vzrůstající radikalizace českého dělnictva se výrazně projevila na VI. sjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické, který se konal v říjnu 1904 v Prostějově. Sjezd, jehož se zúčastnilo 140 delegátů, byl významný tím, že na něm sociální demokracie přijala usnesení o nutnosti použít v boji za získání všeobecného hlasovacího práva generální politické stávky. Zvláštní uznání vyslovili delegáti VI. sjezdu moravským (hlavně brněnským) dělníkům za iniciativu vedoucí k rozmachu demonstračních bojů za volební právo v letech 1903–1904.⁸⁷ Sjezd dělníky zároveň vyzval, aby ve svém boji nadále vytrvali. Výzva měla bezprostřední ohlas. V listopadu a v prosinci 1904 došlo k novým masovým demonstracím, při nichž se ozývaly četné protivládní výkřiky.⁸⁸

Na počátku roku 1905, v době, kdy přerovská sociální demokracie procházela obdobím svého rozmachu, se její členové museli rozloučit se svým dlouholetým členem, důvěrníkem Štěpánem Fornůskem. Fornůsek byl v důsledku svých politických aktivit štván z továrny do továrny, až nako-

79 Hlas lidu 7. 8. 1902, roč. XVII., č. 32, nestr.

80 Hlas lidu 11. 6. 1904, roč. XIX., č. 24, nestr.

81 Hlas lidu 26. 2. 1904, roč. XIX., č. 9, nestr.

82 Hlas lidu 11. 9. 1903, roč. XVIII., č. 37, nestr.

83 Hlas lidu 10. 9. 1904, roč. XIX., č. 37, nestr.

84 Hlas lidu 9. 7. 1904, roč. XIX., č. 28, nestr.

85 Tamtéž.

86 Hlas lidu 11. 6. 1904, roč. XIX., č. 24, nestr.

87 KOLEJKA, J.: Rozkol sociální demokracie na autonomisty a centralisty v roce 1910 a činnost centralistické sociální demokracie v letech 1911–1919. Slezský sborník 1956, č. 1, s. 3.

88 Přehled československých dějin. Díl II/2 1900–1918. Praha 1960, s. 958.

nec nemohl nikde najít uplatnění a musel je hledat mimo Přerov.⁸⁹ Se svými stranickými spolupracovníky se rozloučil otevřeným dopisem v *Hlasu lidu* 8. dubna 1905. Napsal v něm: „Odkázán jako každý z Vás na práci svých rukou, byl jsem nucen opustit Přerov, abych jinde potřebnou skývu si vydělal. Odcházím nerad. Prožil jsem mezi Vámi nejpěknější chvíle svého života, poznal jsem ve Vás upřímné sestry a bratry, ubírající se za stejným cílem jako já, naplněné tímže nadšením jako já. Proto se s Vámi loučím se srdcem rozechvělým, neboť ve Vás vidím odhodlané spolubojovníky, kteří mne podporovali ze všech sil v práci nám všem tak svaté. Co udělal jsem, to mohl jsem učinit jen s Vaší spolu pomocí a životu mezi Vámi mám mnoho co děkovat. Vzdělal jsem se mezi Vámi a stal se vědomým bojovníkem za práva trpících. Proto můj srdečný dík Vám všem a prosbu k Vám: Pracujte dále na dráze nastoupené, aby toho červeného květu každým rokem, ba každým dnem vzrůstalo a Vaší snaze, námaze a práci přeji všechnen zdar! Konečně můj dík, vřelý dík za sympatie projevené mi při mém odchodu.“⁹⁰

I přes odchod svého hlavního politického reprezentanta přerovští sociální demokraté ve své práci nepolevovali. Naopak. V té době začali pronikat na venkov, kde klerikální moc ztrácela svou sílu.

Po oslavě 1. máje v roce 1905 následovala v přerovských závodech řada stávek. Dělníci oslavili 1. máj stejně jako v minulých letech: dopoledne schůzí v hostinci pana Haase a odpoledne slavnostním průvodem městem s cílem na Křivě.⁹¹ Účast na dopoledním táboru lidu byla veliká, shromáždilo se zde okolo 800 lidí. Hlavní řeč pronesl Edmund Burian, který poukázal nejen na rozdíly mezi svátky církevními a proletářskými, ale mluvil především o boji za osmihodinovou pracovní dobu a boji za všeobecné hlasovací právo do všech zákonodárných sborů. Slavnostní shromáždění ukončil důvěrník Vojtěch Skopal. Díky pěknému počasí se odpolední výlet na Křivou vydařil, zúčastnilo se ho přes 1 000 osob.⁹²

Přímým podnětem, který přispěl k zesílení boje za všeobecné hlasovací právo, byl návrh Gautschovy vlády na reformu volebního systému do českého zemského sněmu. V dané době Gautschova reforma vyzněla jako provokace: zemský sněm měl být „demokratizován“ tím způsobem, že by byla utvořena všeobecná kurie. Na 16 poslanců privilegovaných by připadl 1 poslanec volený v kurii občanské. V kontrastu se stoupající bojovností a radikalizací dělnictva v českých zemích působila Gautschova reforma jako výsměch a jejím důsledkem bylo, že hnutí za dosažení všeobecného hlasovacího práva dostalo nový impuls – během května 1905 se proti Gautschovu návrhu konaly masové demonstrace.⁹³

Vlna stávek a demonstrací se nevyhnula ani Přerovu. V červenci 1905 vypukla stávka u firmy Weigl v továrně na výrobu vozů, poté začali stávkovat Kokorovi dělníci a v srpnu se do stávky zapojili dělníci závodu Arnoštky Kulkové. Stávky hrozili také zaměstnanci firmy Heinik. Všichni požadovali zlepšení pracovních podmínek, osmihodinovou pracovní dobu a stále častěji vyslovovali svůj souhlas s bojem za všeobecné hlasovací právo.⁹⁴

V podzimních měsících roku 1905 se masové akce dělnictva stále stupňovaly. Silně na dělnictvo zapůsobila zpráva o návrhu volební reformy, jež by zavedla všeobecné hlasovací právo v uherské polovině říše, i odmítavý postoj předlitavského ministerského předsedy Gautsche vůči ní.⁹⁵ Masový odpor dělnictva (vlna projevů, schůzí a demonstrací) přiměl celoříšskou

exekutivu sociálně demokratických stran v Předlitavsku, aby svolala do Vídně celoříšskou konferenci strany. Konference se konala 22. září 1905, zúčastnilo se jí 64 delegátů ze všech autonomních stran. Pod dojmem událostí v Rusku (revoluce roku 1905) a krize ve vzájemném vztahu obou částí monarchie vyzvali delegáti konference k akcím proti Gautschově vládě a k boji za všeobecné, rovné, přímé a tajné hlasovací právo. K jejich výzvě se postupně přidávaly i nesocialistické strany. Demonstrace se staly téměř každodenním jevem, říše se ocitla ve stavu permanentního a stupňujícího se napětí.⁹⁶

Prerovští sociální demokraté reagovali na vídeňskou konferenci výzvou, kterou otiskl *Hlas lidu* 23. září. „*Soudruzi, vám všem jest známo, že strana sociálně demokratická zahajuje akci za všeobecné volební právo hlasovací, a tu záleží na nás, bychom poučovali spoludělníky o důležitosti politických organizací a vyzývali, by každý, kdo souhlasí s akcí naší strany, platil daň strany.*“⁹⁷

Masové demonstrace nejširší české veřejnosti vyvrcholily v říjnu a listopadu 1905, kdy v Čechách a na Moravě vznikl stav hraničící s občanskou válkou. Sociální demokraté viděli v zavedení všeobecného volebního práva rozhodující nástroj, který umožní každému občanovi rozhodovat nepřímou o hospodářství a politice státu a pomoci něhož se zlepší postavení dělnictva ve společnosti. Prostřednictvím veřejných demonstrací, případně generální stávkou mělo být dosaženo všeobecného hlasovacího práva, na jehož základě by byli zvoleni sociálně demokratičtí poslanci, kteří by prosazovali požadavky dělnictva.⁹⁸

O dalším postupu boje za dosažení volební reformy jednal IX. celoříšský sjezd sociální demokracie, který se sešel ve dnech 29. října až 1. listopadu 1905 ve Vídni za účasti téměř 200 delegátů všech národností. Pod vlivem přicházejících zpráv z Ruska ukončili delegáti jednání sjezdu výzvou k dělnictvu Předlitavska, aby nastoupilo ke konečnému a vítěznému útoku za dobytí všeobecného volebního práva do říšské rady.⁹⁹

Ohlas na výzvu sjezdu byl nečekaný. Dne 2. listopadu 1905 uspořádala rakouská sociální demokracie mohutnou demonstraci, při níž dělnictvo proniklo až k císařskému hradu. Proti demonstrantům bylo vysláno vojsko, došlo ke srážce, mnoho dělníků bylo zraněno.¹⁰⁰ Československá sociální demokracie svolala hlavní demonstraci na 5. listopad. Právo lidu vyzývalo dělníky k masové účasti. Do Prahy a okolí se stahovalo vojsko a policie.

89 Zápis výpovědi Fr. Lančička z roku 1950. Muzeum Komenského v Prerově, fond Archiválie, inv. č. 1291.

90 *Hlas lidu* 8. 4. 1905, roč. XX., č. 14, s. 4.

91 DOSTÁL, J.: Z dějin dělnického hnutí v Prerově v letech 1900–1907. In. *Minulost Prerovska*. Č. 3. Prerov 1961, s. 19.

92 *Hlas lidu* 6. 5. 1905, roč. XX., č. 18, s. 4.

93 GALANDAUER, J.: *Od Hainfeldu ke vzniku KSČ*. Praha 1986, s. 69–70.

94 VOŽDA, G.: cit. dílo, s. 138.

95 GALANDAUER, J.: cit. dílo, s. 70.

96 *Kronika českých zemí*. Praha 1999, s. 592.

97 *Hlas lidu* 23. 9. 1905, roč. XX., č. 38, s. 4.

98 GALANDAUER, J.: cit. dílo, s. 72–73.

99 *Přehled československých dějin*. Díl II/2 1900–1918. Praha 1960, s. 979–980.

100 Tamtéž.

František Ludva, první náčelník DTJ v Přerově. Muzeum Komenského v Přerově

Sociální demokraté uspořádali impozantní demonstraci na Václavském náměstí, zpívali revoluční písně, sochu Čechie před Národním muzeem ozdobili republikánskou čapkou a ostatní sochy rudými prapory. Hlavním řečníkem byl František Soukup. Zpočátku probíhala demonstrace klidně, avšak v závěru přerostla do pouličního boje. Rozcházející se demonstranty napadla policie a vojsko v ulici Na Příkopech. Napadené zástupy se bránily či útočily cihlami, kamením, dlažbou a lahvemi, policie a vojsko střílely. Mnoho lidí bylo postřeleno a raněno sečnými zbraněmi. Na následky zranění ještě téhož dne zemřel sklářský učeň Jan Hubač.¹⁰¹

Také přerovští sociální demokraté se společně sešli 5. listopadu, aby podpořili výzvu celoříšského sjezdu. Na schůzi vládla vzrušená atmosféra, všichni rozčileně debatovali o řádění vídeňské policie, přicházely také první zprávy z Prahy. Bouřlivou debatu přerušil Vojtěch Skopal, který vystoupil s projevem, v němž popisoval poslední události, které se odehrály ve Vídni. Když svou řeč skončil, přítomné dělnictvo provolávalo slávu vídeňským bojovníkům za všeobecné hlasovací právo a ujišťovalo, že je připraveno vstoupit za volební reformu do stávký.¹⁰²

Tyto události měly své pokračování 12. listopadu. Přerovští sociální demokraté se sešli v hostinci Daniela Haase, bouřlivě debatovali o politickém dění a poté spontánně vyšli na Dolní náměstí, kde Skopal a Krupička promluvili o všeobecném volebním právu. Po ukončení jejich projevů se dělníci vydali na demonstrativní pochod městem s rudými prapory.¹⁰³ Atmosféra ve městě byla napjatá, všichni čekali na zprávy z Vídně a Prahy. Sociální demokraté se pak scházeli každý den a hovořili o krocích, jakých bude třeba v boji za dosažení volební reformy. Byli připraveni zúčastnit se generální stávky, k níž je vyzval IX. sjezd sociálně demokratických stran Rakouska.¹⁰⁴

Protože Gautschova vláda s volební reformou nepospíchala, vedení sociální demokracie se rozhodlo splnit slib, který dalo dělnictvu na sjezdu, a vyhlásilo generální stávku. Dne 28. listopadu 1905 se zastavila v celém Předlitavsku práce. Přerovští sociální demokraté se 28. listopadu shromažďovali již před 10. hodinou dopoledne na zahradě hostince Daniela Haase. Po informačních pokynech Skopala a Bechyně se začali dělníci šikovat do průvodu. Přerovské obchody a hostince byly z velké části uzavřeny, všechny zdejší továrny zastavily práci. V ulicích vládla sváteční nálada. Průvod se vydal na cestu městem, došel na Dolní náměstí, kde Rudolf Bechyně pronesl plamennou řeč o všeobecném volebním právu. Poté se shromáždění sociální demokraté znovu sešikovali a šli zpět k hostinci Daniela Haase, kde se rozešli.¹⁰⁵

Generální stávkou úspěšně vyvrcholil boj sociální demokracie za všeobecné volební právo. Po složitých parlamentních jednáních byla volební reforma 1. prosince 1906 schválena v poslanecké sněmovně, 21. prosince 1906 v panské sněmovně a 26. ledna 1907 ji podepsal císař. Dne 30. ledna 1907 byla říšská rada rozpuštěna a na květen byly vypsány nové parlamentní volby.¹⁰⁶

Sociální demokracie slavila svůj triumf. Dosáhla všeobecného hlasovacího práva, v důsledku bouřlivých událostí v letech 1905–1906 rozmnožila počet svých členů, rozšířila svůj vliv a posílila svou organizaci. Za skupinu měst Přerov, Lipník, Fulnek, Kojetín, Tovačov, Hranice, Kelč, Potštát a Drahotuše kandidoval sociální demokrat Rudolf Merta z Brna, povoláním úředník; za venkovské okresy Přerov, Kojetín a Holešov Vojtěch Skopal z Přerova, povoláním železniční zřízenec.¹⁰⁷ Volby přinesly sociální demokracii ohromné vítězství. Strana celkem obdržela 1 040 100 hlasů a stala se nejsilnější stranou v Rakousku, v V. volebním okrese se jí však nepodařilo získat žádný poslanecký mandát. Na venkově byl zvolen klerikální agrárník Rozkošný, ve městech zvítězil staroček Žáček.¹⁰⁸

101 Kronika českých zemí. Praha 1999, s. 592.

102 Hlas lidu 11. 11. 1905, roč. XX., č. 45, s. 4.

103 Hlas lidu 18. 11. 1905, roč. XX., č. 46, s. 4.

104 Hlas lidu 25. 11. 1905, roč. XX., č. 47, s. 4.

105 Hlas lidu 2. 12. 1905, roč. XX., č. 48, s. 2.

106 Kronika českých zemí. Praha 1999, s. 593.

107 Hlas lidu 13. 3. 1907, roč. XXII., č. 20, s. 1.

108 VOŽDA, G.: cit. dílo, s. 139.

Reorganizace a konsolidace přerovské sociální demokracie

Hned po volbách do říšské rady přikročili sociální demokraté v Přerově k rozdělení politické organizace na tři části, a to tak, aby mohli lépe pracovat a získávat nové stoupence strany. Začátkem června 1907 vznikla I. politická organizace, která sídlila nadále v hostinci Daniela Haase. Patřili k ní členové, kteří bydleli na ulicích Kozlovská, Trávnícká, Vsadsko, Nábřeží, Novosady, Kojetínská, Palackého, Komenského, Škodova, Blahoslavova, Riegrova, Havlíčkova, Kostelní, Školní, Jateční, Mostní a na Dolním a Žerotínově náměstí. II. politická organizace měla svou místnost na Velké Dlážce u pana Kasamasa a jejími členy byli všichni ti, kteří bydleli za mostem přes Bečvu. Členové III. politické organizace se scházeli Na Loučkách u paní Tomáškové. Bydleli v ulicích Na Loučkách a na Šířavě.¹⁰⁹

V průběhu roku 1907 sociální demokracie na Přerovsku trvale „*zapustila své kořeny*“. Po vzniku politických organizací v Kozlovicích, Horní Moštěnici a Čekyni byla v červnu 1907 založena při důvěrné schůzi také politická organizace v Bochoři.¹¹⁰

Přerovští sociální demokraté stále více pocítovali nutnost mít své vlastní středisko, v němž by mohli vyřizovat nejen své organizační záležitosti, nýbrž které by sloužilo i jejich kulturním potřebám. Ustavili proto již v říjnu 1904 spolek Družstvo Dělnický dům, které mělo za cíl koupit nebo postavit kulturní dům s hostincem. Na konci roku 1904 nashromáždili členové spolku 373,60 K a za šest let to bylo již 4 000 K. V roce 1909 začal výbor spolku uvažovat o koupi nějakého domu a v roce 1911 zakoupil na Šířavě od pana Majera dům č. 15. Sociální demokraté tak získali místo, odkud mohli rozvinout svou další bohatou činnost.¹¹¹

Rozkol sociální demokracie v roce 1910 a jeho ohlas v Přerově

V roce 1910 došlo k národnostnímu rozkolu v odborovém hnutí. Vydělení samostatných českých odborů bylo vyvrcholením předchozích neshod mezi celorakouskou říšskou odborovou centrálou, vedenou rakouskou sociální demokracií, a českou zemskou odborovou komisí, vedenou předáky československé sociální demokracie.

Na Moravě prosazovali myšlenku založení autonomní odborové organizace Tusar a Vaněk, kteří byli v letech 1903–1904 vysláni vedením strany do Brna. Jejich pokusy o zřízení samostatných odborů dlouho ztroskotávaly, avšak Tusar a Vaněk se svého záměru nevzdávali.¹¹²

Rozkol v československé sociální demokracii na autonomisty a centralisty se stal předmětem jednání kodaňského sjezdu II. internacionály v srpnu 1910. Delegáti kodaňského sjezdu rozhodli, že v jednom státě má být jen jedna odborová organizace s jedním ústředím; separatismus byl jednomyslně odsouzen. Vedení československé sociální demokracie se však nepodrobilo usnesení internacionály a nadále pokračovalo v budování samostatných odborů. Centralisté, povzbuzeni usnesením internacionály a jednáním na říšském sjezdu odborových organizací ve Vídni v říjnu 1910, připravovali založení svých mezinárodních sekcí jako politické strany. V prosinci 1910, když moravští autonomisté na zemské konferenci odmít-

li smír s centralisty, byl rozkol v sociální demokracii dovršen. Centralisté začali zakládat své samostatné organizace.¹¹³

V únoru 1911 se přiostrily poměry v přerovské Heinikově továrně na výrobu spojek. Místní vzorkaři, kteří předložili zaměstnavateli prostřednictvím pražského odborového svazu své požadavky, si stěžovali na brutální zacházení jednoho zdejšího mistra. Zemský tajemník svazu přijel do závodu jednat, avšak vedení firmy s ním odmítlo mluvit s tím, že bude nadále komunikovat pouze se zástupcem vídeňské odborové organizace. Na tuto situaci odpověděli vzorkaři zahájením stávky, ke které se přidali i další zaměstnanci závodu. Celý spor měl svou příčinu v tom, že Heinikova firma v minulosti uzavřela pracovní a mzdovou smlouvu s vídeňskými odborovými svazy. Dělníci byli v té době členy centrálních organizací. Od té doby se však poměry v závodě změnily. Většina zaměstnanců (96 %) přestoupila k autonomním svazům. Dělníci sice vstoupili do stávky, ale na své schůzi, na které měl hlavní slovo Rudolf Bechyně, se rozhodli požádat firmu, aby smlouvu uzavřenou s centrálním svazem kovodělníků převedla na český svaz kovodělníků. Heinikova firma – po krátkém vyjednávání – svým zaměstnancům vyhověla.¹¹⁴

Na počátku roku 1911 založili přerovští centralisté svou mezinárodní sekci a začali bojkotovat Hlas lidu.¹¹⁵ Během jara uspořádali v Přerově několik schůzí a 1. máj 1911 oslavili odděleně od autonomistů. Autonomisté si na předvečer svátku práce objednali u ochotníků ze Svornosti divadelní představení Václav Hrobčický z Hrobčic do sálu Záloženského (Městského) domu. Dopoledne 1. května uspořádali tradiční tábor lidu, odpoledne výlet do hostince Na Křivé a večer taneční vínek v sále akciového pivovaru. Centralisté uspořádali svůj vlastní průvod městem.¹¹⁶ Přerovští sociální demokraté byli s průběhem májových oslav plně spokojeni a kladně je zhodnotili v *Hlasu lidu*. *Národní noviny* popisovaly však přerovskou májovou oslavu jinak. Podle nich nevynikala ten rok nad jiná léta, snad jen tím, že se slavila odděleně. Závěrem uvádějí: „Bude už opravdu třeba soudruhům jedenkrátě důkladně připomenout, že jejich moc a sláva je již ta tam.“¹¹⁷ Ačkoli *Národní noviny* předjímaly určitý neúspěch sociální demokracie jako celku v parlamentních volbách v roce 1911, jejich slova vzhledem k přerovské sociální demokracii se nenaplnila. Přerovská sociálně demokratická organizace svou moc neztratila, naopak, v roce 1911 ji ještě posílila.

Volby 1911

Národnostní rozkol v české sociální demokracii se odrazil i v předčasně vypsaných volbách do říšské rady v roce 1911. Volby se konaly 13. a 21.

109 Hlas lidu 26. 6. 1907, roč. XXII., č. 50, s. 5.

110 Hlas lidu 17. 7. 1907, roč. XXII., č. 56, s. 5.

111 Opis vzpomínek Vojtěcha Skopala psaných k 25. výročí trvání spolku Družstvo Dělnický dům. Muzeum Komenského v Přerově, fond Archiválie, inv. č. 1279.

112 KOLEJKA, J.: cit. dílo, s. 5.

113 Tamtéž, s. 13.

114 Hlas lidu 10. 2. 1911, roč. XXVI., č. 11, s. 3.

115 Hlas lidu 22. 2. 1911, roč. XXVI., č. 15, s. 6.

116 Hlas lidu 5. 4. 1911, roč. XXVI., č. 28, s. 4.

117 Národní noviny 6. 5. 1911, roč. VII., č. 19, s. 4.

června a sociální demokracie v nich získala jen o 3 000 hlasů více než v roce 1907, což představovalo vzhledem k celkovému počtu voličů relativní ztrátu. Nesplnily se naděje na další posílení její parlamentní pozice. Bylo to způsobeno tím, že sociální demokraté vstupovali v minulosti do říšské rady s rozsáhlými sociálními a politickými požadavky. Mysleli si, že budou moci na půdě parlamentu modernizovat Rakousko. Tyto jejich naděje však naprosto ztroskotaly. Od zavedení všeobecného volebního práva neprosadila sociálně demokratická strana v říšské radě žádnou významnou reformu. Parlament se stal jevištěm, kde nacionalističtí poslanci demonstrovali svým voličům svou „vlasteneckou“ nekompromisnost v radikálních projevech či v obstrukcích. Poslanci často přednášeli své mnohahodinové projevy, podávali nejnemožnější návrhy, rozbíjeli parlamentní pultíky, pískali a křičeli. Jejich obstrukce byly relativně populární, neboť vypadaly jako odboj proti Vídni. Naproti tomu úzkostlivá starost o fungování parlamentu stavěla sociální demokraty do nepopulární role obránců centrálních institucí rakouského státu. Důsledkem takového jednání parlamentu však byla naprostá neschopnost poslanců cokoli projednat, natož pak schválit.

Kandidátem skupiny měst Přerov, Lipník, Fulnek, Kojetín, Tovačov, Hranice, Kelč, Potštát a Drahotuše se stal Jaroslav Marek; za venkovské okresy Přerov, Kojetín a Holešov kandidoval Vojtěch Skopal.¹¹⁸ Jaroslav Marek pocházel z Komárna u Hořovic, vyučil se soustružníkem kovů a v roce 1900 se zapojil do dělnického hnutí. V době své kandidatury byl dílenským vedoucím státních drah v Táboře. Vojtěch Skopal přišel do Přerova v roce 1899 z Ivanovic na Hané. V roce 1911 byl již zkušeným funkcionářem přerovské sociální demokracie.¹¹⁹

Ačkoli v celostátním měřítku sociální demokracie volby prohrála, v Přerově slavila velkolepý úspěch. Jaroslav Marek postoupil společně se starořechem Žáčkem do užších voleb a ty většinou 85 hlasů vyhrál. Výsledek voleb byl přerovským dělnictvem přijat s jásotem. Mnohem hůře dopadl Vojtěch Skopal, který při první volbě získal pouze 3 484 hlasů, což nestačilo na postup.

Když bylo jisté, že Marek zvítězil, přitáhl ohromný zástup občanů na Šířavu před Dělnický dům a postupně jej i jeho zahradu zaplnil. Sociální demokraté se zde sešikovali do průvodu a táhli městem na Dolní náměstí. Shromáždilo se zde nejméně 10 tisíc osob a čekalo na Markův projev. Nově zvolený poslanec před nimi prohlásil, že vynaloží veškeré své síly na to, aby kulturní, hospodářské a sociální zájmy přerovské volební skupiny náležitě obhájil. Po jeho projevu se zformoval průvod a vydal se Kostelní ulicí (Kratochvílovou ulicí) a třídou Komenského k nádraží a odtud Kramářovou ulicí zpět k Dělnickému domu na Šířavu. Během cesty lidé zpívali dělnické písně a provolávali slávu Markovi, prvnímu zvolenému sociálně demokratickému poslanci za Přerovsko.¹²⁰

Rozmach dělnické tělocvičné jednoty

Poté co přerovská tělocvičná jednota připadla počátkem roku 1907 k nově ustavenému VII. okresu DTJ, následoval její další rozmach. Členové DTJ stále častěji zajížděli na venkov, aby tu předvedli svá cvičení a podnítili zakládání dalších jednot. První výlet do Horní Moštěnice spojený s veřej-

ným cvičením uspořádali 9. června 1907. Akce se vydařila, zdejší zahrada Jandova hostince byla přeplněna, cvičenci předvedli skvělý výkon, který vyvolal bouři potlesku. Nadšení moštěnických občanů bylo tak veliké, že doprovodili přerovské cvičence až k Přerovu a teprve pak se vraceli domů.¹²¹

Od září roku 1907 cvičili členové DTJ v hotelu Praha ve Škodově ulici, avšak časté spory s jeho majitelem (který se zklamal, neboť očekával, že členové DTJ budou hojně navštěvovat nálevnu jeho hostince), přiměly jednotu v březnu 1908 k návratu do pavilonu U Feuermanů.¹²² Členové DTJ se v té době připravovali na společné vystoupení všech jednot VII. okrsku na Moravě, které se chystalo v Olomouci na 28. červen 1908. Do Olomouce se sjeli cvičenci nejen z Přerova, ale i z Vyškova, Bystrice pod Hostýnem, Krhové, Valašského Meziříčí, Vsetína, Kopřivnice a Prostějova, aby společně s olomouckými vystoupili poprvé na veřejnosti. Jejich cvičení se uskutečnilo na olomoucké závodní dráze, která tehdy byla naproti nádraží Severní dráhy Ferdinandovy.¹²³

Během zimy roku 1908 návštěvnost společných cvičení citelně poklesla, neboť uhodily třeskuté mrazy a ve Feuermanově pavilonu nebylo vytápění. Tehdy sociální demokraté podruhé požádali městskou radu o zapůjčení tělocvičny, ale opět marně. Teprve s jarem 1909 zavládl v jednotě znovu čilý ruch. V roce 1910 byl založen také ženský odbor DTJ v Přerově, avšak jeho trvání bylo jen krátké, po čtyřech měsících zanikl. O rok později otrásl přerovskou jednotou spor mezi autonomisty a centralisty.¹²⁴ Přívrženci centralismu z jednotlivých jednot odešli a založili vlastní tělocvičný spolek – Mezinárodní dělnickou tělocvičnou jednotu. V roce 1911 přerovští sociální demokraté koupili Dělnický dům a na jeho přilehlé zahradě postavili prostorný pavilon, kam se přestěhovala cvičení jednoty.

Vzrůstající počet jednot zatížil správní činnost VII. okresu natolik, že došlo 23. února 1913 k ustavení XXXIII. okresu DTJ se sídlem v Přerově, který sdružoval čtyři jednoty: přerovskou, čekyňskou, lověšickou a moštěnickou.¹²⁵ Aby byla zabezpečena kvalitní průprava všech cvičitelů v okrese, usneslo se představenstvo XXXIII. okresu na tom, že uspořádá ve dnech 6. – 8. září 1913 v přerovském Dělnickém domě okresní cvičitelský kurz. Každá jednotka v okrese byla povinna vyslat na kurz své tři nejschopnější cvičitele, které měl školit okresní náčelník František Ludva. Pořádání okresních cvičitelských kurzů se pak v následujících letech stalo běžnou záležitostí.¹²⁶

V roce 1914 dosáhla DTJ na Přerovsku svého největšího předválečného rozvoje. Během roku uspořádali členové DTJ několik zdařilých akcí. Dne 24. května 1914 o půl druhé v noci se sešli v Dělnickém domě členové jednot z Přerova, Hranic, Lipníku, Lověšic, Horní Moštěnice, Újezda a nově založené jednoty kozlovické, aby společně uskutečnili pěší pochod do Hole-

118 Hlas lidu 22. 4. 1911, roč. XXVI., č. 33, s. 2 – 3.

119 RAŠŤÁK, R.: Z historie sociální demokracie v Přerově. Přerov 1998, s. 23–24.

120 Hlas lidu 24. 6. 1911, roč. XXVI., č. 55, s. 5.

121 Hlas lidu 22. 6. 1907, roč. XXII., č. 49, s. 5.

122 JEŽEK, Č.: cit. dílo, s. 171.

123 Hlas lidu 27. 5. 1908, roč. XXIII., č. 42, s. 1.

124 JEŽEK, Č.: cit. dílo, s. 171.

125 Tamtéž.

126 Hlas lidu 23. 8. 1913, roč. XXVIII., č. 97, s. 6.

Členové přerovské DTJ v roce 1911. Muzeum Komenského v Přerově

šova. V Holešově projednali záležitosti okresního cvičení a po schůzi vyšli na cvičiště společně si zacvičit.¹²⁷

V Holešově se také domluvili na průběhu konání okresního cvičení. Datum akce stanovili na 26. červenec 1914, místem akce měla být Křivá. Přerovští členové DTJ přivítali okresní veřejné cvičení s velkým zájmem. Do DTJ se přihlásila řada nových sociálních demokratů, dokonce vzniklo družstvo starších členů strany, v němž cvičili ti nejstarší. Obzvláště velkou pozornost věnoval přípravám cvičení okresní náčelník František Ludva, který s mladými muži nacvičil několik hezkých sestav s žebříky. Okresní cvičení mělo být generálkou před nadcházejícím svazovým cvičením na dělnické Olympiádě v Praze v roce 1915.¹²⁸ Cvičiště na Křivé bylo upraveno, tělocvičné náradí dovezeno, ráno 26. července se konaly společné zkoušky, avšak samotné veřejné cvičení již neproběhlo. Poplašné zprávy, které se objevovaly v tisku od sarajevského atentátu stále častěji, stupňovaly všeobecný neklid, který se 26. července umocnil zprávou o vyhlášení částečné mobilizace. V té chvíli všichni ztratili zájem o cvičení a očekávali další události.¹²⁹

Zemské volby a Přerov

Všechny politické strany na Moravě konaly od začátku roku 1913 pilné přípravy k zemským volbám. Obzvláště důkladně se připravovali klerikálové, za něž ve všeobecné kurii v Přerově kandidoval (za podpory místního kaplana Hlobila) Kabelík.¹³⁰ Moravský místodržitel vypsál volby do všeobecné kurie zemského sněmu na 8. a 15. června 1913.¹³¹ Přerovští sociální demokraté upozorňovali prostřednictvím svého kandidáta Vlastimila Tusara občany Přerova na to, že zemský sněm má na starosti důležité úkoly

v sociální oblasti a záležitosti školské a obecní samosprávy. Ve svém volebním programu slibovali lepší péči o školy a nemocné, žádali reformu volebních řádů, programově stáli na požadavku národní autonomie, chtěli vybudovat vlastní berní systém, uznávali nezbytnost sanace zemských financí.

Vlastimil Tusar kandidoval za soudní okresy Přerov, Bystřice pod Hostýnem, Holešov a Napajedla. Ve všech těchto místech panoval v roce 1913 čilý volební ruch. *Hlas lidu* napsal: „*O kandidaturu i osobu poslance soudruha Tusara jeví se všude veliký zájem, který pomáhají statečně vyvolávat našim soudruhům klerikálové osobním ostouzením našeho kandidáta. Nejstatečněji tuží se v tomto ohledu přerovský páter Hlobil, který hausíruje s Kabelíkem ode vsi ke vsi a dle vzoru klepavých babek pomlouvá soudruha Tusara. Dociluje tím toho, že schůze Tusarovy jsou vždy nabitě, neboť každý chce toho ďábla vidět. Po schůzích však odchází domů v přesvědčení, že je to docela hodný člověk, a slibují si svatosvatě, že ho šmahem budou volit.*“¹²⁷

První kolo voleb dopadlo nakonec pro sociálně demokratického kandidáta příznivě. Tusar obdržel 8 455 hlasů, klerikál Kabelík 7 900. V den užších voleb bylo v Přerově od časných ranních hodin rušno. Již první zprávy z venkovských obcí signalizovaly možný pád klerikální moci. A když v sedm hodin večer oznamoval Tusar volební výsledek z balkónu Městského domu, propukaly davy shromážděné na Dolním náměstí a v přilehlých ulicích v neutuchající jásot. Sociální demokraté vytvořili průvod a procházeli městem, před Dělnickým domem se zastavili a znovu naslouchali projevu nově zvoleného poslance zemského sněmu Vlastimila Tusara, po němž promluvil ještě říšský poslanec Marek.¹²⁸ Přerovští sociální demokraté byli spokojeni. Poprvé se jim podařilo prosadit svého kandidáta jak do říšské rady, tak do zemského sněmu.

Robert Mach, největší nepřítel sociálních demokratů v Přerově

Paradoxem politiky je, že největším nepřítelem není zpravidla příslušník konkurenční strany, nýbrž zhrzený člen vlastního stranického tábora. V roce 1913 jím byl v očích přerovských sociálních demokratů Robert Mach, bývalý redaktor *Hlasu lidu*. V březnu 1913 uveřejnil v centralistickém listu *Proletář* prohlášení, ve kterém veřejnosti sděloval, že přestává být členem československé sociální demokracie. Zároveň v něm odstartoval celou sérii článků namířených proti přerovské sociální demokracii. Začal je psát ve vypjaté předvolební době, pravděpodobně s úmyslem poškodit sociálně demokratického kandidáta Tusara v nadcházejících volbách do zemského sněmu. Machovy články nacházely mezi sociálními demokraty živý ohlas.

127 *Hlas lidu* 20. 5. 1914, roč. XXIX., č. 56, s. 7.

128 *Hlas lidu* 27. 5. 1914, roč. XXIX., č. 59, s. 5 - 6.

129 JEŽEK, Č.: cit. dílo, s. 172.

130 *Hlas lidu* 18. 1. 1913, roč. XXVIII., č. 6, s. 2.

131 *Hlas lidu* 10. 3. 1913, roč. XXVIII., č. 28, s. 2.

132 *Hlas lidu* 24. 5. 1913, roč. XXVIII., č. 58, s. 3.

133 *Hlas lidu* 18. 6. 1913, roč. XXVIII., č. 69, s. 5.

Dokladem toho je celá řada článků v sociálně demokratickém tisku zabývajících se Machovou osobou.

Robert Mach byl původně centralistou a jako soustružník kovů sehrál určitou organizační roli ve skupině přerovských kovodělníků. V roce 1911, před volbami do říšské rady, navázal styky s autonomisty a sdělil jim, že ztratil víru ve vídeňský centralismus. Později se stal členem přerovské autonomistické sociální demokracie. Po říšských volbách, při změně redaktora v přerovské filiálce *Hlasu lidu*,¹³⁴ vybral jej na uvolněné místo redaktora místní výbor. V jeho éře ale odběr *Hlasu lidu* v Přerově klesal, dluh za kolportáž vzrostl a výbor nemohl Macha přimět k sjednání pořádku. Navíc se přerovská filiálka *Hlasu lidu* stala zdrojem mnohého nesváru. Tak si ovšem výkonný výbor činnost svého zřízence strany nepředstavoval. Po delším uvažování a váhání bylo usneseno přerovskou filiálku zrušit.¹³⁵

Místní výbor však nemohl propustit zaměstnance strany, aniž by se nemusel postarat o jeho další existenci, a proto mu zajistil místo v redakci listu *Slovácko* v Hodoníně. „*Mach chtěl vyintrikovat a vyrevoltovat hrozbami místo, jež mu svěřeno býti nemohlo. Mach posílal výhružné dopisy, hrozil skandalizováním, založením vlastního listu, hrozil, že v zemských volbách dodá nepřátelům dělnictva materiál proti straně.*“¹³⁶ Sociální demokraté si stěžovali hlavně na nedisciplinovanost Roberta Macha. Jako příklad uváděli nedodržení pracovní smlouvy a jeho rychlý odchod z redakce *Slovácka*. Také ho vinili ze zpronevěry peněz.¹³⁷ Nejvíce pobouřeni se však cítili, když se během dubna objevily v Přerově centralistické letáky s chvalozpěvem na žurnalistu Macha a s hanobením říšského poslance Marka, kterého obviňovaly z vypočítavosti a prospěchářství.¹³⁸ Přerovští sociální demokraté si takovou urážku nenechali líbit a odpověděli na ni podobným způsobem. *Hlas lidu* otiskl následující článek: „*Některým lidem v Přerově vrvalo hlavou, jak se mohla dostat do Machova letáku také kobyla Micka našeho potravního spolku. Pátrali jsme po příčině a vyšetřili jsme následující: Pan Mach, pokud nevybral si všecku podporu z autonomní organizace kovodělníků a pokud tudíž měl naprosto opačné názory na autonomní hnutí a soudruhy v popředí jeho stojící než má nyní, chtěl vyzkoušeti kvality kobylky Micky dle osvědčeného způsobu prostějovského Krejzka. Odhrnul jí ocas a foukal – pozoroval, hýbe-li ušima. Hýbala opravdu, více než při foukání Krejzkově, poněvadž měl Mach silnější dech. Ale kobyle, nešťastné Mice, stala se operace tato osudnou. Nadula se a rozžehkala se s životem. Od té doby chodil Mach jako zařezaný, utápěl svůj bol v truňku. Po delších mučivých úvahách dospěl konečně k názoru, že jsou zde jen dvě možnosti: buď nestojí autonomní hnutí za nic, poněvadž autonomní kobyla nesnese jeho foukání, anebo nestojí on sám za nic, když nedovede foukat jako Krejzek. Obě tyto eventuality vedly pak k tomu, aby přešel opět k centralistům. A sice, že autonomie prostřednictvím kobylky zklamala, anebo musí se jít ku Krejzkovi učit foukat.*“¹³⁹

Válečná léta a přerovští sociální demokraté

Sarajevského atentátu na následníka rakousko-uherského trůnu Františka Ferdinanda d'Este, provedeného 28. června 1914, se rakousko-uherské vládní a vojenské kruhy rozhodly využít k válce se Srbskem. Dne 26.

července byla vyhlášena v zemi částečná mobilizace a po vyhlášení války Srbsku 28. července byla o tři dny později provedena všeobecná mobilizace. Rakousko-Uhersko bylo podporováno Německem, Tureckem a Bulharskem, které spolu s ním tvořily blok Centrálních mocností. Na straně Srbska do války vstoupila Trojdohoda, kterou tvořilo Rusko, Francie a Velká Británie.

Čeští sociální demokraté si válku nepřáli a jejím vypuknutím byli zděšeni. Pro Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou představovala válka ideovou a politickou katastrofu. Zhroucení internacionály bylo doprovázeno zhroucením vůdčí programové ideje strany – proměny Rakouska v demokratickou federaci národů. Válka přinesla konec parlamentu, demokracie a právního státu. Bezprostředně po vypuknutí války bylo zastaveno vydávání řady sociálně demokratických časopisů, byla zavedena preventivní cenzura a začalo trestní stíhání redaktorů. Organizace strany byly ochromeny: funkcionáři, členové, kolportéři byli mobilizováni.¹⁴⁰

Těsně před vypuknutím světové války, v době rostoucího politického napětí, vystoupili přerovští sociální demokraté proti blížící se válečné hrozbě. Dne 26. července 1914 svolali do sálu Dělnického domu protestní schůzi lidu, jejímž heslem bylo: „*Volnost a svoboda v určování osudu svého.*“ Schůze se konala za mimořádně velké účasti a její průběh odpovídal vzrušení i vážnosti dané chvíle. Hlavní protiválečnou řeč pronesl říšský poslanec Marek. Druhým významným projevem nespokojenosti sociální demokracie s politickým vedením země mělo být vystoupení DTJ téhož dne odpoledne na Křivé. K tomu však, jak již víme, nedošlo.¹⁴¹

V následujících měsících činnost sociálních demokratů na Přerovsku téměř ustala. Odchodem většiny členů na frontu skomírala činnost DTJ a na počátku října 1914 zanikla. Na Přerovsku zůstalo jen několik starých sociálních demokratů, kteří se snažili ochránit před vojskem Dělnický dům.

Československá sociálně demokratická strana dělnická byla během první světové války pasivní. Odmítala myšlenku vytvoření českého státu a považovala podunajské soustátí za nejvhodnější formu státoprávního uspořádání Evropy. S tímto názorem vstoupili v roce 1916 zástupci strany do dvou celonárodních institucí – do Národního výboru a Českého svazu poslanců na říšské radě. Obě tyto organizace vyjadřovaly loajalitu české politiky vůči říši a habsburské dynastii.¹⁴² V srpnu roku 1917 se vytvořila v československé sociální demokracii tzv. opozice v čele s Habrmanem, Modráčkem a Bechyněm, která vydala v září 1917 provolání v *Právu lidu*, kde zcela přešla na pozice nacionalistické politiky a prohlásila za cíl sociální demokracie podporu národně osvobozenického boje.¹⁴³

134 Působila zde od počátku 20. století.

135 Hlas lidu 26. 3. 1913, roč. XXVIII., č. 34, s. 2.

136 Tamtéž.

137 Hlas lidu 29. 3. 1913, roč. XXVIII., č. 35, s. 3.

138 Hlas lidu 7. 4. 1913, roč. XXVIII., č. 39, s. 5.

139 Hlas lidu 9. 4. 1913, roč. XXVIII., č. 40, s. 7.

140 GALANDAUER, J.: cit. dílo, s. 157–159.

141 Hlas lidu 25. 7. 1914, roč. XXIX., č. 83, s. 6.

142 GALANDAUER, J.: cit. dílo, s. 161–162.

143 Přehled československých dějin. Díl II/2 1900–1918. Praha 1960, s. 1190.

Přerovští občané sledují průběžný výsledek zemských voleb (Tusar x Kabelík) v roce 1913. Muzeum Komenského v Přerově

K postupné obnově strany přistoupili v Přerově sociální demokraté sice již v roce 1917, ale teprve konec války přinesl nový, skutečný rozvoj jejich politické práce. Na podzim roku 1918 se dohodovým mocnostem podařilo paralyzovat vojenský odpor Německa a Rakouska-Uherska, přestože byly oslabeny vyražením Ruska, které po říjnové revoluci uzavřelo v březnu 1918 separátní brest-litevský mír. Vojenská porážka donutila císaře Viléma II. a Karla I. přistoupit na podmínky míru stanovené americkým prezidentem W. Wilsonem. Dne 28. října 1918 vešla ve známost nóta ministra zahraničních věcí hraběte Andrásyho prezidentu Wilsonovi, ve které Andrásy přijal nabízené podmínky amerického prezidenta a vyslovil ochotu zahájit okamžitá jednání o příměří a míru. Tato nóta byla českým obyvatelstvem pochopena jako faktická kapitulace monarchie a stala se signálem k manifestacím za zřízení samostatného státu. Téhož dne navečer vydal pražský Národní výbor svůj první zákon „o zřízení samostatného československého státu“.¹⁴⁴

Prvním činem zástupců politických stran v Přerově po zprávě o pražském převratu bylo ustavení Národního výboru 29. října 1918, který přebíral svrchovanou moc nad územím okresu. Jeho členy byli také sociální demokraté – poslanec Jaroslav Marek, Vojtěch Skopal a Bohumil Rejhon.¹⁴⁵

144 Československé dějiny v datech. Praha 1986, s. 378.

145 MAREK, J.: Ze vzpomínek na státní převrat 1918 v Přerově. Muzeum Komenského v Přerově, fond Archiválie, inv. č. 3 383.

Renata Skřebská

Sochařské dílo Julia Pelikána

Sochař Julius Pelikán je významnou sochařskou osobností, která velkou měrou ovlivnila výtvarnou tvář Moravy. Řada realizací je ve městě Olomouci a Olomouckém kraji. Přesto nebyla jeho umělecká činnost dosud komplexně zpracována a o jeho díle nemá příliš povědomí ani odborná veřejnost.

Julius Pelikán se narodil 23. února 1887 v Novém Veselí u Žďáru nad Sázavou v rodině obuvníka Julia Pelikána a jeho manželky Anny, rozené Sobotkové. Výtvarný talent se u něj projevil už na obecné škole a po absol-

Náhrobek Fr. Šromoty, 1912

Náhrobek rodiny Vaňkovy, 1915

vování měšťanské školy ve Žďaru nad Sázavou odešel na odbornou školu kamenickou do Hořic, kde studoval v letech 1901–1905. Zdejší průprava mu poskytla dobrý základ kamenického řemesla, který zúročil při studiích na Akademii výtvarných umění v Praze. V té době bylo zvykem, že budoucí sochaři získávali základ pro další studium na některé z odborných škol. Vzhledem k tíživým rodinným podmínkám, jeho matka brzy ovdověla a živila dalších pět dětí, nemohl začít se studiem na akademii ihned, ale nejprve si musel zajistit hmotné prostředky na studium. Ještě v roce 1905 si našel práci v kamenickém závodě Josefa Urbana v Olomouci a ve stejném roce odešel do Německa a Polska, kde pracoval v různých kamenických závodech v Boleslavci a Mittelsteinu, později v Halle nad Sálou, Berlíně, Lipsku, Vratislavi a Drážďanech a naposledy v Bytomi především na sochařské výzdobě veřejných budov. Tato zkušenost se mu později vrátila v jeho pracích na Moravě na řadě obdobných zakázek – sochy pro průčelí Československé banky v Olomouci nebo na škole v Hodoníně atd., kde pro-

Památník padlým Senice, 1922

jevil cit pro prostorové řešení i harmonické začlenění do architektury. Po návratu do vlasti roku 1908 pracoval na obnově dómu sv. Petra v Brně a do léta 1909 opět v kamenickém závodě J. Urbana v Olomouci. V roce 1909 složil zkoušky na Akademii výtvarných umění a byl přijat do ateliéru Josefa Václava Myslbeka. Vliv tohoto pedagoga v jeho velkolepém klasickém pojetí sochařství, monumentální koncepci, pevné stavbě plastik i souhrnnosti a objemnosti formy se projevoval v díle Julia Pelikána celý život. Za výborné studijní výsledky mu bylo uděleno stipendium do Itálie. Setkání s dílem Donatellovým, Michelangelovým a dalších mistrů italské renesance pro něj bylo velkým zdrojem poučení a inspirace.

Po studiích se Julius Pelikán vrátil na Moravu a za trvalé sídlo své budoucí práce si vybral Olomouc. Olomouc, město s bohatou kulturní tradicí spojenou především s aktivitami arcibiskupství, které stálo za většinou velkých stavebních podniků v minulosti. Mladému umělci se zde otevírá možnost setkání s činností Ondřeje Zahnera, tedy s uměleckými díly klasicistního

Bývalá pojišťovna Riunione Adriatica di Sicurta, Ostrava, 1927

Pomník padlým v 1. světové válce, Příkazy 1926

baroka a jeho ideálem harmonie s duchovním poselstvím.¹ Tato díla, spolu s malebností prostředí, ve kterém vznikala, i celkovou harmonickou atmosférou krajiny Hané silně ovlivnila další vývoj tvorby Julia Pelikána. Jeho

Památník padlým v 1. světové válce Klopotovice 20. léta 20. století

vnitřní tíhnutí ke klasickému ideálu krásy se v přímé konfrontaci s uměleckými díly Olomouce ještě více prohloubilo a umocnilo jeho umělecký výraz, pro který je určující klid a vyrovnanost formy a obsahu. Projevuje se zde snaha po harmonii duševní i fyzické, humanitě, víře a klasické kráse. Zde se nabízí zajímavý srovnávací materiál mezi tvorbou na Hané a díly tvořenými na Českomoravské vrchovině. Tvorba oblasti Hané je ovlivněna bohatstvím kraje, což se projevuje v umělecké inspiraci postavami kyprých dívek v krojích, hanáckých reků nebo pověstmi, jak o tom vypovídá rozverné znázornění krále Ječmínka. Odlišně působí na citlivého autora vrchovina. Chudá oblast s tíživými sociálními podmínkami, vzpomínka na matku,

- 1 Ondřej Zahner (1709–1752) vytvořil pro Olomouc řadu prací (soubor oltářů pro katedrálu sv. Václava v Olomouci, sochy pro premonstráty na Klášterním Hradisku a svou nejvýznamnější zakázku – sochy pro sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci) v duchu bavorského assamovského baroka, propojeného s berniniovským sochařstvím. Závěrečné období jeho tvorby je poznamenáno klasicismem donnerovského typu, pronikajícího na Moravu v díle Gottfrieda Fritsche (1706?–1750).

Bývalá Městská poliklinika, Olomouc, Náměstí Národních hrdinů, 1925–1927

mladou vdovu, těžce pracující, aby uživila své děti, ho inspiruje k postavám udřených a ustaraných žen a k postihnutí sociální tematiky.

V roce 1913 vstoupil do Sdružení výtvarných umělců moravských v Hodoníně a od roku 1940 byl jeho předsedou. Nucenou přestávku tvořila válečná léta 1942–1945, kdy byl internován v táboře ve Svatobořicích. Po válce se vrátil do Olomouce a zde tvořil až do své smrti v roce 1969.

Mezi širokou škálou Pelikánovy tvorby, zahrnující volnou plastiku, medailérskou činnost nebo žánr, patří k mimořádně kvalitním funerální plastika a pomníky padlým a práce v architektuře, práce vyznačující se osobitým zpracováním, invenčním potenciálem a svěbytným projevem. Pomníková tvorba, týkající se obou světových válek, je v díle Julia Pelikána zastoupena nebývalým množstvím prací. Všechny však mají určité společné námětové rysy, které příležitostně obměňuje nebo propojuje. Pro první světovou válku jsou pro něj typické alegorie mladých žen s malými dětmi u hrobu s krokrovými kříži,² případně ženy přidržující štít s erbem, na kte-

rém je znak československého státu a přilba legií s vavřínem. S těmito náměty se můžeme setkat na pomníku v Lutíně z roku 1928, v Loučanech z téhož roku nebo v Pňovicích, kde je pomník nedatován, ale právě typickou skupinou truchlící ženy s dítětem u hrobu jej můžeme zařadit do stejného období. Na pomníku v Pňovicích spolupracoval přerovský sochař Josef Baják, který u Julia Pelikána vykonával praxi.³ Mimořádně kvalitní prací je pomník padlým v obci Dřehovostice z 20. let 20. století. Plastika žalem a těžkou prací utrápené klečící mladé vdovy u pluhu působí nesmírně emotivně. Smutek a bezradnost nad novým údělem, ale i křehká bezbrannost, to vše číší z této ženy, která skloněná nad pluhem rozjímá a přemýšlí o svém dalším osudu a jak mu čelit.

Druhou skupinu tvoří mladí muži s jednou rukou zaťatou v pěst v typickém gestu vzdoru, který se jim zračí spolu s odhodláním ve tváři. Hlava je mírně skloněná, ve druhé ruce třímá prapor nebo ji má na prsou. Většina těchto postav klečí na jedné noze a druhou má esovitě prohnutou, čímž se dostává do dramatického pohybu, který ještě umocňuje celou scénu. Jako doplněk kompozice používá legionářskou helmici s ratolestí. Tento typ můžeme spatřit například v Klopotovicích. Dalším motivem, často užívaným v jeho tvorbě, je motiv dívek a mužů v krojích nebo postava mytologického siláka. Zde můžeme najít opět vliv ideový, čerpaný z rukopisů a historických postav českých dějin, ale také formální vliv dramatických reků Alšova typu s jejich vnitřním napětím svalnatého těla bez vnějšího gesta, nebo Josefa Václava Myslbeka a jeho soch z Palackého mostu, případně Mánesových kreseb z Hané. Jako příklad lze uvést pomník Osvobození z roku 1922 v Senici. Pomník tvoří komplex tří podstavců, z nichž střední, nejvyšší, je osazen alegorickou postavou muže. Postava je v odhodlaném nakročení, které jí dává dramatický náboj stejně jako svalnaté ruce s pouty, které se snaží přervat. Muž s polodlouhými vlasy vyvolává představu bájného reka. Celá kompozice působí neklidem a gestem odporu. Po stranách je pomník osazen menšími podstavci. Vlevo je schoulená postava dívky v kroji. Zajímavým momentem celé kompozice je dodatečné osazení soklu vpravo – z roku 1948 – na památku padlých ve 2. světové válce. Zde se prosadilo pojetí typické pro jeho pomníky v tomto období, a sice postava mladé ženy v jednoduchém, téměř nezřaseném šatu s kápí přes hlavu. Postava klečí se spoutanýma rukama za zády, ale v obličejí hrdě zvednutém k nebi se zračí odhodlání a nezlomnost. Právě klečící postava ženy, ale především muže s rukama svázanýma za zády a hlavou hrdě vztyčenou, se objevuje u řady děl ke 2. světové válce. Velice zdařilý je památník obětí na hřbitově v Kroměříži, znázorňující klečícího muže přivázaného jednou rukou ke kůlu a s druhou hrdě vztyčenou. Jeho protikladem je klečící žena s tváří obrácenou k nebesům a připomínající tímto gestem pannu Marii pod křížem. Jiné zpracování, ale věčné téma ztráty syna, obětujícího se za druhé, je zde mimořádně čitelné. Odhodlání a síla muže na jedné

2 Zajímavý výtvarný prvek, který zřejmě ovlivnil jeho pobyt v Polsku, kde působil za 1. světové války na výzdobě válečných hřbitovů. Spolu s ním zde pracoval Adolf Kašpar a Dušan Jurkovič, u kterého se tematika krokrových křížů objevuje rovněž.

3 Státní okresní archiv Přerov, fond Josef Baják, inv. č. 388, karton 10 (*Náčrt živopisu Františka Mádle*).

Kostel sv. Cyrila a Metoděje, Olomouc-Hejčín, 1928–1932

straně, smíření a něha, smutek a víra ženy na straně druhé dává tomuto dílu nadčasovost. Emotivní silou zasáhne také jiné dílo, opět svým způsobem totožné s předchozím. Památník umučeným z roku 1947 v Tršticích-Přestavlkách. Na kamenném stupni čtvercového půdorysu je hranolový sokl s mírně odsazenou krycí deskou, na níž spočívá socha po pás obnaženého klečícího muže se zařatou pravicí opřenou o čelo. Samotná socha je velmi sugestivní, ale tvůrčím prostředkem k dosažení ještě větší emocionality a symbolické mnohovýznamovosti je zde umístění na střed Božích muk v pozadí. Celkovou scénérii ještě podtrhuje osazení na konci vesnice s výhledem do klidné hanácké krajiny s malebnými poli a lesy. Klid a bohatství krajiny je zde náhle téměř nepatříčně narušen hrůzným mementem války, která na svém samotném sklonku zničila devět lidských životů.⁴ Vhodnější vyjádření atmosféry dramatu nelze u Pelikána více najít.

Zatímco rané práce k první, ale i druhé světové válce jsou částečně pod vlivem romantické obsahovosti a stylistické idealizace, závěrečné práce jsou již zcela pod vlivem realismu, jak o tom svědčí i řada postav starých žen v šátcích s lipovou ratolestí a minimální zdobností, pomníky padlým v Chropyni a Moravičanech. Pro všechna díla je typické dosažení emotivní citovosti bez použití patosu a přehnaných gest.

Z funerální plastiky je první doloženou postava ženy-génia pro náhrobek dr. Františka Šromoty, prvního českého starosty města Hranic z roku 1912. Postava je ještě pod dobovým vlivem secesního symbolismu s pevnou modelací šatu splývajícím přes kolena sedící ženy, s hlavou poněkud dopředu nakloněnou, s měkkým lyrickým výrazem ve tváři. Obdobný výraz se objevuje na náhrobku rodiny Vaňkovy v Přerově z roku 1915 – stojící postava, jednoduchá říza, odevzdaně skloněná hlava, opět melancholický klid. Práce do 20. let 20. století nesou vlivy secesní symboliky ve spojení s esotivními liniemi a lyrickou imaginací. Od 20. let 20. století autor pozvolna

Náhrobek Jiříčka Nesvadby, 1934

opouští téma Génia a pracuje s postavami štíhlých a tajemných žen v kápích, personifikacemi Naděje a Víry, až po civilní a individuální zpracování tématu, dokládající postupný výrazový posun.

Častým motivem jsou portrétní prvky jako u Anežky Baštové-Řezníčkové z roku 1921 – mírně nakloněná hlava v odevzdaném tichém gestu a se sepjatými rukama – něha a pokora ženy smířené s těžkým osudem. Rovněž busta Jiříčka Nesvadby, jemného čtyřletého chlapečka (1934) nebo Boženky Přindišové postihující podobu křehké a zasněné dívky. Obdobných děl vznikla celá řada a pro svou výtvarnou kvalitu jsou ohroženy množícími se krádežemi, z tohoto důvodu neuvádím lokaci.

U prací v architektuře je nutné zmínit budovu bývalé městské polikliniky v Olomouci z let 1925–1927.⁵ Autor zde vytvořil alegorické postavy Stáří a Rodina. Sochy reagují na požadavek architektury, ladí s vysokým řádem a podtrhují monumentalitu díla. Souznění s tímto stylem dosahuje právě určitou robustností a jednoduchou, ale pevnou modelací figur, které tvoří dominantní prvek vstupu. Pelikán zde bravurně zvládl práci v náročném exteriéru, jakým je křižovatka v centru města. Zároveň se zde projevuje vliv dobového civilismu reagující na potřebu mladého státu v monumentalizaci a heroizaci práce. V duchu neoklasicismu je také reliéf na budově bývalé banky Riunione Adriatica di Sicurtà v Ostravě z roku 1927.⁶

4 Dne 1. května 1945 zde bylo popraveno devět místních rodáků, z toho jedna žena.

5 Dílo architekta Jindřicha Kumpošta v neoklasicistním stylu holandských staveb.

6 Architekt Karel Kotas.

Náhrobek rodiny Korcovy, 1944

Mimořádnou prací je reliéf a výzdoba interiéru pro kapli sv. Cyrila a Metoděje v Příkazích. Jedná se o památník padlým v první světové válce z let 1924–1926.⁷ Julius Pelikán vytvořil sochy v interiéru a vstupní reliéf s Ukřižováním. Starozákonní téma pojal jako alegorický výjev zasazený do současnosti. Ukřižovaný, vpravo truchlicí venkovská vdova s dítětem a dívkou v pozadí. Vlevo stařec a muž v uniformě vojáka legií, podpírající druhá. Projevuje se zde dobová souvislost a odvážné prostorové pojetí. Prací svým rozsahem velmi náročnou je kostel sv. Cyrila a Metoděje v Olomouci-Hejčíně, postavený v letech 1928–1932.⁸ Pelikán zde projevils mimořádný cit pro celkové propojení monumentální sochařské výzdoby interiéru až po nejmenší detaily liturgických předmětů ve stylu art deco (kazatelna – zázračný rybolov, hlavní oltář – adorující andělé, predella s beránkem a pelikánem, Panna Marie, krucifix zádveří hlavního vstupu, náhrobek arcibiskupa Prečana v kryptě).

Památník padlým v 2. světové válce Tršice-Přestavky 1947

Po stránce formy a uměleckého výrazu je pro autora typická uzavřená kompozice a touha po harmonii. Forma je tektonicky pevná, soudržná v objemech i obrysech a důsledně prosazuje realitu. Postavy žen jsou lyrické, něžné a zdrženlivě cudné. Tento pocit podtrhuje mírné sklonění hlavy, štíhlé protáhlé obličejé s velkýma očima, jakási inspirace gotickými madonami a jednoduché drapérie s lehkým náznakem záhybů. Touto jednoduchostí dosahuje, především u funerálních plastik, pocitu bezčasovosti, nekonečnosti a klidu. Harmonie a řád je důsledně dodržován i v postavách vzdorných mužů – znázorňujících odpor proti útlaku zařatými pěstmi, odhodlaným nakročením, pevným výrazem ve tváři. Přes veškerý duševní pohyb je zde cítit řád a pevnou vůli. Ruce zařaté v pěst – emotivní a velmi dobře propracované, totéž lze říci o rukou u civilních a biblických postav – štíhlé dlouhé prsty, v detailu propracované klouby a přirozená gesta. Zají-

7 Architekt Eduard Göttlicher .

8 Architekt Josef Šálek, malba Jano Köhler, uměleckořemeslné práce Franta Anýž.

Památník padlým v 2. světové válce, Moravičany 1946

mavým výtvarným detailem je jeho zpracování očí. Podobizny mají realisticky znázorněné zornice, tím dosahuje efektu osobního kontaktu s vnímatelem. Naopak u alegorických výjevů a biblických postav pracuje jako by se „slepýma očima“, postavy jsou tak vidoucí svým vnitřním zrakem, tím je dosažena nesmírná působivost díla.

Tento nástin představuje zlomek autorovy tvorby. Je motivován snahou přiblížit sochaře, kterého jako umělce tvořícího na počátku 20. století soustavně na Moravě a v Olomouci inspirovala malebnost kraje a který svým dílem inspiroval další zdejší umělce. Má být také upozorněním na prosazení moravského autora v rámci českého sochařství. Byl neprávem, stejně jako řada dalších, kteří nepůsobili přímo v centru, opomíjen. Přitom jeho práce jsou stejně hodnotné jako ostatních jeho spolužáků a pedagogů silné sochařské generace kolem J. V. Myslbeka, ke kterým patří Jan Štursa nebo Josef Mařatka, který byl Pelikánovým přítelem a jehož práce Pelikán pro-

Památník padlým v 2. světové válce, Kroměříž 1949

sazoval na Moravě. Jedná se tedy o pokus splatit dluh a rehabilitovat autora, který významně ovlivnil sochařské i výtvarné cítění na Moravě.

Kristina Glacová

Sochař Josef Baják ve světle archivních pramenů Státního okresního archivu Přerov a uměleckohistorického fondu Muzea Komenského v Přerově

V roce 2006 uplynulo 100 let od narození přerovského rodáka, akademického sochaře Josefa Bajáka. V souvislosti s tímto životním jubileem uspořádalo Muzeum Komenského v Přerově zatím největší retrospektivní výstavu, mapující téměř padesát let sochařovy umělecké činnosti. Jejím otevření předcházelo nejen pečlivé zhodnocení Bajákových sochařských děl, ale rovněž i podrobné studium umělceva života. Nedocenitelnou pomůckou, vedoucí ke shrnutí jak životopisných údajů, tak sochařových životních postojů a uměleckých názorů byla Bajákova pozůstalost, nacházející se v majetku Státního okresního archivu Přerov.

Písemnou pozůstalost věnovala Státnímu okresnímu archivu Přerov sochařova manželka Božena Bajáková 16. září 1980. Josef Baják tyto materiály uspořádal ještě za svého života. Jak však v úvodu inventáře fondu předslala jeho zpracovatelka Irena Novotná, toto dělení nebylo vždy při inventarizaci dodržováno.¹ Pozůstalost obsahuje nejen soukromou a úřední korespondenci jak původce fondu, tak jeho nejbližších rodinných příslušníků, fotografický materiál a sochařovy kresebné studie, ale, a to je pro zpracování Bajákovy osobnosti nejpodstatnější, denní záznamy z období let 1957–1973, rukopis pamětí z umělceva života a poznámky k zamýšleným literárním dílům. Zejména poznámky poskytují neocenitelné prameny k pochopení sochařovy osobnosti, životních postojů a výtvarného názoru.

Vedle písemných pramenů je pro zhodnocení Bajákovy sochařské činnosti nezbytné studium jeho sochařských děl, a to jak konečných realizací, tak studií, přípravných skic a modellet. Tyto jsou hojně zastoupeny v uměleckohistorických fondech Muzea Komenského v Přerově, jehož sbírka s více než 270 Bajákovými pracemi je svým rozsahem největší v republice. Na tomto místě je třeba opět vyzdvihnout závažnost Bajákovy písemné pozůstalosti, neboť vedle výše uvedených položek obsahuje rovněž sochařem sepsaný seznam jeho prací od roku 1933 do roku 1975.² Vzhledem k povaze Bajákovy díla představují tyto poznámky, spolu s deníkovými záznamy, zásadní materiál vedoucí k poměrně přesnému datování jednotlivých sochařských děl. Rovněž je možno si na jejich základě učinit přesnější představu o podobě prací nedochovaných, případně o dílech umístěných ještě za sochařova života do soukromých sbírek.

Výsledky první fáze studia Bajákovy života a díla byly ve zkrácené podobě zaznamenány, spolu se soupisem děl a přehledem literatury, v katalogu k výše uvedené výstavě.³

Sochař Josef Baják se narodil 20. února 1906 v Přerově jako předposlední z pěti dětí v rodině železničního zřízence a později strojívuďce Josefa Bajáka. Pro otcovu nestálou povahu se rodina často stěhovala, nejprve v rámci Přerova, a později v roce 1910 do Čejče. Místo si Bajákův otec vybral nejen z touhy založit si menší hospodářství, ale zejména pro lepší dostupnost do svých rodných Násedlovic, kde žila většina příbuzenstva.⁴ V Čejči Josef Baják mladší rovněž započal školní docházku. V roce 1915 se rodina stěhovala zpět do Přerova. Stěhování bezprostředně předcházelo otcovo přeložení, jak Baják uvádí, pro jeho levicové smýšlení a tím způsobené neshody s nadřízenými.⁵

Ač byli oba Josefovi rodiče vychováni v katolické víře, otec postupným příklonem k myšlenkám socialismu opouštěl katolickou víru a dopracoval se až k naprostému antiklerikalismu. Josef Baják starší byl do roku 1921 členem sociálně demokratické strany a od roku 1921 členem a spoluzakladatelem komunistické strany v Přerově.⁶

Otcův příklad, vlastní hloubavá, citlivá a přesto racionalisticky založená povaha a zejména vlastní zážitky z hodin náboženství jak v Čejči, tak v Přerově přivedly rovněž mladého Josefa Bajáka zcela do opozice vůči katolické církvi. Vnitřní polemika s katolickými dogmaty, kázání morálky a její následné porušování samotnými kněžími v Bajákovi probudilo téměř odpor k čemukoli církevnímu.⁷

Vedle otce, kterého měl ve veliké úctě, se na ovlivňování sochařova životního postoje podílel jeho starší bratr Jan. „*Největší vliv na chápání přírody, na obohacování a tvoření mých názorů měl bezesporu jedině můj bratr Jenda. Co příběhů a různých příhod jsme prožili s tímto o dva roky starším bratrem, který mne stále poučoval a vedl vždy k lepšímu, dokonalejšímu způsobu života.*“⁸ Výchova v rodině mu předala hluboké mravní zásady, jejichž porušování velice nelibě nesl, ale jež i jemu samotnému přivodila značná duševní muka, vycházející z vědomí, že není schopen dosáhnout ideálu, který si sám určil. Základní kritéria, jimiž posuzoval lidi okolo sebe, byly obecné principy humanity a zejména spravedlnost a touha po rovné společnosti. Později převáděl tato hodnotící kritéria i do profesního života a neubráníl se podle charakteru člověka posuzovat, ne vždy objektivně, kvality jeho práce.⁹

První sochařské školení získal Josef Baják jako pomocník v dílnách Františka Mádleho, kde pracoval v letech 1920–1928. Od roku 1929 pokračoval v učňovské škole v Přerově.

- 1 Státní okresní archiv Přerov, Josef Baják 1920–1980 (inventář zpracovala Irena Novotná, 2000, s. 8). Dále jen SOKA Přerov.
- 2 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 446, kart. 16, Seznam sochařských prací Josefa Bajáka od r. 1933.
- 3 GLACOVÁ, Kristina: ECCE HOMO. Katalog k výstavě u příležitosti 100. výročí narození sochaře Josefa Bajáka. Přerov 2006. 32 s.
- 4 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 31, kart. 3, Paměti I.
- 5 Ibidem.
- 6 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 32, kart. 3, Paměti II A.
- 7 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 32, kart. 3, Paměti II A.
- 8 Ibidem.
- 9 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 42, kart. 4, Vzpomínky na učitele.

Sochařův otec Josef Baják (vpravo) s Matějem Broukalem (vlevo) a strýcem Martinem Bajákem v Bohdalicích v roce 1896. (SOkA Přerov, inv. č. 478, kart. 25)

čoval ve studiích a nastoupil na Státní průmyslovou školu sochařsko-kame-nickou v Hořicích, kde jej modelování a kreslení vyučovali sochaři Václav Suchomel, Antonín Mára a Jaroslav Plichta. Školu v té době řídil Ing. Vác-lav Weinzettl.¹⁰ Zejména na Václava Suchomela Baják vzpomínal s velkou úctou: „K profesoru Suchomelovi měl každý žák naprostou důvěru a lásku, kterou on nikdy také nezklamal. Když káral, tak takovým způsobem, že žák nebyl nikdy tímto káráním snižován nebo docela urážen, ale vždy si vzal toto pokárání k srdci a snažil se, aby se toto nikdy neopakovalo. Patřil svým charakterem mezi nejlepší kantory, které jsem poznal.“⁴¹¹

Léta strávená na hořické škole považoval Baják za přípravku na studi-um na pražské Akademii výtvarných umění. Příjímací zkoušky Baják slo-žil, ale byl, stejně jako ostatní studenti, přijat nejprve na půl roku na zkouš-ku. O prázdninách před nástupem na Akademii pracoval v ateliéru olomouckého sochaře Julia Pelikána. Na tuto dobu vzpomíná: „Práce byla velmi namáhavá a také zodpovědná. Prováděl jsem v hořickém pískovci

památník do nějakého moravského venkovského města. Tento památník představoval stojící venkovskou ženu se sepjatýma rukama, u jejíchž nohou leželo dítě před křížem s vojenskou helmou. Socha měřila asi 240 cm.¹² Podle tohoto Bajákova popisu by se mohlo jednat pravděpodobně o *Pomník padlým* v Pňovicích.¹³

Studia na pražské akademii započal v roce 1931 v ateliéru Otakara Španiela na oboru sochař a medailér.¹⁴ Španielovým školením získal Baják základ pro svou vlastní sochařskou dráhu, který neopouštěl ani v pozdních letech. Ačkoli si jej po umělecké stránce velmi vážil, značné výhrady měl k jeho způsobu výuky. Neustálé studium jediného modelu, zpravidla portrétu, bez systematictější korekce vedlo ke značné nespokojenosti studentů. „*Jisto je jen, že Španiel nebyl velkým nadšencem pro modelování aktů a postav, tak jak to hodně a skoro výhradně stále modelovali žáci u prof. Kafky. To jsme jim skutečně záviděli, a také ke konci roku jsme měli možnost pozorovat, kolik u Kafky žáci již mají odlišných prací pro výstavu a většinou samé velké v životní velikosti akty, zatím co u nás bylo ulito jen několik hlav. Stále se nám zdálo, že Kafkova škola je lépe vedena, že Kafka se více a také přátelštěji chová k svým žákům a tyto že více naučí než náš profesor.*“¹⁵ Přesto, že soustavné dlouhodobé modelování hlav v době studií měl Baják ve značné neoblíbenosti, schopnosti získané na škole mnohokrát zúročil ve své vlastní tvorbě, kdy vytvořil desítky sochařských portrétů známých osobností a svých přátel. Při modelování si vždy pomáhal fotografickým materiálem, jenž představuje zajímavou část Bajákovy písemné pozůstalosti, uložené v SOKA Přerov.¹⁶ Důraz však kladl nejen na pomocný obrazový materiál, ale věnoval se i důkladné studii dané osobnosti, aby se vyhnul pouhému otročkému akademickému překreslení portrétu a dospěl průnikem k nitru portrétovaného.¹⁷

První Bajákova veřejná prezentace proběhla u příležitosti školní výroční výstavy v červnu 1934 v Clam-Gallasově paláci v Praze.¹⁸ V tomtéž roce získal na doporučení vedoucího profesora Otakara Španiela čestné uznání a ve stejném roce požádal o stipendium umožňující studijní pobyt ve Francii.¹⁹ Toto stipendium, které podpořili jak Otakar Španiel, tak Oldřich Stefan i rektor Akademie Max Švabinský však nebylo Bajákovi přiděleno, údajně pro osobní spory prof. Španiela s čelními představiteli Akademie. Do

10 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 3, kart. 1, Vysvědčení ze Státní průmyslové školy sochařské a kamenické v Hořicích.

11 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 38, kart. 3, Paměti VII A.

12 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 39, kart. 3, Paměti VII B.

13 Za tuto informaci děkuji Renatě Skřebské z Městského muzea a galerie v Hranicích.

14 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 4, kart. 1, Vysvědčení z jednotlivých semestrů AVU v Praze.

15 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 40, kart. 4, Studium na Akademii.

16 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, kart. č. 25, Fotografie.

17 Viz např. SOKA Přerov, Fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 22, kart. 1, Deník 4.

18 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 46, kart. 4, Myšlenky, úvahy, názory, paměti.

19 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 5, kart. 1, Doporučení o udělení stipendia.

Fotomontáž zamýšleného pomníku T. G. Masaryka v prostoru Škodovy a Kojetínské ulice. Realizace byla zamítnuta v roce 1949. Sádrový model pro odlitu do bronzu se dnes nachází v prostorách přerovského zámku. (Fotomontáž Josef Baják. SOKA Přerov, inv. č. 738, kart. 25)

Francie odjel až v roce 1937 a v pozdějších letech hodnotil tuto dobu jako nejšťastnější období ve svém životě:²⁰ „*Kdyby mne doma nečekala má hodná nemocná sestřička, tak jsem nikdy již domů nepřišel.*“²¹

Po ukončení vysokoškolských studií se vrátil do Přerova a setrval zde až do své smrti v roce 1980. Roku 1935 obeslal svými pracemi výstavu ve Valašském Meziříčí. Zařídil si v Přerově ateliér, kde modeloval portréty svých přátel a drobnou plastiku. Na živobytí si vydělával náhrobními sochařskými pracemi pro přerovský hřbitov. Svou první výstavu v Přerově uspořádal v roce 1936 společně se svým přítelem malířem Richardem Uherkem.²² O rok později se, poprvé ve svém rodném městě, představil veřejnou zakázkou – vytvořením pamětní desky Josefa Čapky Drahalovského. Původní Bajákova koncepce desky – hlava Čapky Drahalovského uzpůsobená jako volná bronzová plastika na bronzové desce – se z finančních důvodů nerealizovala. Proto se Baják nakonec rozhodl pro nízký reliéf na žulové desce.²³ Tuto původní koncepci uplatnil poprvé až v roce 1961 na pamětní desce Klementa Gottwalda, umístěné na přerovském Spolkovém domě u příležitosti 40. výročí založení KSČ v Přerově.²⁴

Již na Bajákových raných dílech je patrný cíl jeho výtvarného směřování. Vždy pracoval s reálnými tvary. Využívání viděné skutečnosti a její přetváření ve svébytné umělecké dílo bylo alfou omegou sochařova uměleckého názoru. Počáteční ovlivnění civilismem a sociální tematikou umocněnou jeho levicovými názory se projevuje nejen ve formální stránce ale i námětově, jak dokládají velmi raná díla: *Portrét matky* z roku 1933²⁵, *Portrét sestry Anny* z roku 1935²⁶ či o tři roky mladší práce s názvem *Hornická tragédie*²⁷. I když se ve své tvorbě nebránil tvarovému zjednodušení – jako v případě *Lédy s labutí* z roku 1936²⁸ – vždy si díla zachovávala určité reálné prvky, které pomáhaly k čitelnosti a jejich snazšímu pochopení. Tyto

tendence mu byly vlastní již od raného dětství, což ilustruje Bajákova vzpomínka na otce, který mu skládal z papírových čtvrtek koníky. „*Při práci jak koně dělal, přemýšlel jsem o účelu tohoto papírového koně. Byl na hraně, ale přesto, že ještě nebyl udělán, připadal mi, jako bych si měl hrát s předmětem, který nemůže vzrušit můj zájem, a byl mi lhostejný. Co s ním? Toužil jsem po dřevěném koni, jakého jsem viděl u sousedova chlapce. Houpací kůň byl touhou veliké většiny chlapců a tím větší radost vzbuzoval, čím více splňoval svým tvarem skutečnost... Papírový kůň mne neuspokojoval, nedovedl ve mne vyvolat představu skutečnosti. Tento papírový kůň byl koněm jen podle jména, jinak s koněm neměl nic společného. Papírový kůň nemohl ve mně vyvolat nadšení, představy ovládnutí silného tvora, krásného tvora. Když jsem se díval na papírového koně, vznikaly ve mně otázky při pohledu na hlavu, tělo, nohy apod.: Co toto má společného s koněm?*“²⁹ Láska ke koním zůstala Bajákovi po celou dobu jeho umělecké dráhy, jak dokládají četné volné studie koní v různých pozicích, vytvářené nejen jako volné plastiky, ale později převedené také do grafických technik.

V roce 1935 byl přijat za člena Sdružení výtvarných umělců moravských v Hodoníně. To mu umožnilo se prezentovat na každoročních výstavách sdružení. V rámci Středomoravské výstavy, uspořádané v Přerově v roce 1936, byly svými díly zastoupeny i všechny moravské umělecké spolky. Mimo vlastních prací, prezentovaných na této výstavě, se zde Baják podílel i jinak – pro lidovou stranu vytvořil alegorický vůz.³⁰

Základní názor legitimizující fyzickou existenci uměleckého díla si vzal z filozofie antického Řecka. Cílem uměleckého díla je pro něj jeho působení na člověka a následné spolupodílení se na vytvoření dokonalé lidské bytosti. Hlavním kritériem pro něj bylo zachovávání principů humanity.³¹ „*Moje největší touha byla zobrazit člověka tak, jakým skutečně je a byl a jak ho ještě jsem nikdy nepoznal zobrazeného.*“³² Díky svému racionalistickému založení zcela odmítal existenci posmrtného života a jakýchkoli nadpřirozených úkazů. Vždy hledal vysvětlení na základě rozumového chápání a hmatatelných jevů. Z tohoto důvodu se v jeho tvorbě téměř nevyskytuje církevní plastika.³³ Výjimku představuje pouze kamenná socha sv. Antoina pro hraběte Podstatského z Veselíčka, vytvořená v roce 1943, pískov-

20 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 25, kart. 2, Paměti, myšlenky a úvahy z cesty do Londýna.

21 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 46, kart. 4, Myšlenky, úvahy, názory, paměti.

22 Ibidem.

23 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 35, kart. 3, Paměti IV.

24 Deska je nyní uložena ve fondech Oddělení regionální historie Muzea Komenského v Přerově.

25 Fond Muzea Komenského v Přerově, přír. č. 18/93/1.

26 Fond Muzea Komenského v Přerově, přír. č. 113/93/1.

27 Fond Muzea Komenského v Přerově, přír. č. 1013/63/1.

28 Fond Muzea Komenského v Přerově, přír. č. 94/82/1.

29 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 33, kart. 3, Paměti II B.

30 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 35, kart. 3, Paměti IV.

31 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 31, kart. 3, Paměti I.

32 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 23, kart. 2, Deník 5.

33 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 31, kart. 3, Paměti I.

Sochař Josef Baják u rozpracovaného pomníku T. G. Masaryka pro město Odry – dnes zničeno. Foto z roku 1949. (SOKA Přerov, inv. č. 738, kart. 25)

cový reliéf Panny Marie pro kapličku pod přerovskou nemocnicí z roku 1941,³⁴ dnes obě zničené vandaly, a několik dalších drobných prací.

V období hrůz 2. světové války, umocněné navíc smrtí mladší sestry Anny v roce 1940, začal poprvé pociťovat ztrátu smyslu života. V tomtéž roce rovněž uspořádal svou druhou přerovskou výstavu, tentokrát s malířem Vlastimilem Kozákem a v Náměšti na Hané s malířem Antonínem Kubátem.

Okamžitě po skončení války zhotovil dva bronzové reliéfy s názvem „*Klesající republika*“ a „*Příchod Rudé armády*“ pro obec Rokytnice u Přerova. O rok později, jako vzpomínku na své padlé, popravené a umučené kamarády z přerovské Optikotechny, pak vytvořil kamennou plastiku „*Sražená Republika*“, umístěnou před budovou přerovské Meopty. V letech 1946 a 1947 vystavoval Josef Baják na dvou výstavách svazu moravských výtvarníků se sídlem v Brně, tzv. Bloku. Po roce 1948 se stal členem nově založeného Svazu československých výtvarných umělců s ústředím v Praze.³⁵

Svámi díly obesílal všechny členské výstavy krajského střediska v Olomouci a výstavy moravských středisek v Brně a Ostravě.

V rozmezí let 1948–1949 vytvořil na přání přerovského Sokola nadživotní sochu prezidenta T. G. Masaryka. Z politických důvodů však již nedošlo k realizaci v materiálu, nicméně sádrový model nebyl zničen, ale po rozřezání uložen do beden. Díky přerovským občanům Karlu Rosmusovi, Stanislavu Uvírovi a Miroslavu Hužvíkovi se jej podařilo ukrýt nejprve v přerovském muzeu, přerovské staré radnici a později v budově jedné z přerovských mateřských škol. Po revoluci v roce 1989 byla tato socha nalezena a umístěna v prostorách Muzea Komenského ve 2. patře přerovského zámku.³⁶

Ztrátu iluzí o existenci lidské mravnosti a humanity, způsobené událostmi 2. světové války, si kompenzoval silnou vírou v socialismus a možnost vytvoření spravedlivé společnosti. Pečlivým studiem Lenina a filozofických spisů Karla Marxe a Bedřicha Englese se utvrzoval v přesvědčení, že je možno takovéto ideály uskutečnit. Nejen levicové smýšlení, ale zejména výtvarný názor, jehož formální stránka se vždy opírala o realitu, jej předurčily k tomu stát se jedním z mnoha nositelů estetiky socialistického realismu, ačkoli s jeho radikální formou od počátku polemizoval. Jeho tradicionalisticky zaměřené, nekonfliktní a pro širší veřejnost přijatelné práce v podstatě nevybočovaly z běžného regionálního standartu.³⁷ Otázkou však je, jakým směrem by se Bajákova tvorba ubírala, kdyby zůstal v roce 1937 ve Francii. Lze se domnívat, že vzhledem k Bajákovu naturelu by nedošlo k prudším zvrátům v uměleckém názoru.

Prvotní nadšení pro kolektivní budování kulturní společnosti, jejímiž pilíři měl být „*dělník, vědec a umělec*“ (Maxim Gorkij) brzy vystřídal pesimismus plynoucí z poznání pravé podstaty kolektivizované společnosti a marnosti zavedení způsobem prováděné kolektivní práce. Na toto období Baják později vzpomínal: „*Velké možnosti poznání charakterových vlastností, o jakých se mi nikdy nesnilo u výtvarníků, jsem měl ne zrovna radostné při tak zvaných skupinových pracích. Sám jsem byl požádán pracovat na společném díle, a to třikrát, a třikrát jsem byl podveden tím nejhorším způsobem. Na všechny tyto skupinové práce jsem velmi těžce finančně doplácel. Přátelé, ke kterým jsem měl bezvýhradnou důvěru, mne tak šeredně zklamali, že jsem byl naprosto vyléčen z touhy po další skupinové práci.*“³⁸ Zde se jednalo zejména o pomník Klementa Gottwalda v Šumperku, na kterém v roce 1954 spolupracoval se sochařem Janem Urbanem.³⁹

34 Sádrový model pro plastiku Panny Marie je uložen v uměleckohistorickém fondu Muzea Komenského v Přerově pod přír. čís. 1023/63/1.

35 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 13, kart. 1, Přijetí za člena Svazu československých výtvarných umělců, potvrzení a prověření Svazu.

36 Více o tom Kristina Glacová, *Přerovské putování Bajákova Masaryka*, rkp., archiv autorky, 2006, 8 s.

37 Více o tom Kristina Glacová, *Realismus a abstrakce v díle Josefa Bajáka*, rkp., archiv autorky, 2006, 25 s.

38 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 46, kart. 4, Myšlenky, úvahy, názory, paměti.

39 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 227, kart. 6, Korespondence Urban Jan, ak. sochař Šumperk.

Rodný dům rodiny Bajákovy v Násedlovicích – rodiště otce sochaře Josefa Bajáka.
(Foto Josef Baják, 1961. SOKA Přerov, inv. č. 478, kart. 25)

Je zajímavé sledovat vývoj myšlenkových a názorových postojů Josefa Bajáka v rozmezí od počátku 50. do konce 60. let 20. století. Zde je nejvíce patrný posun od utopistických ideálů a víry v nové společenské zřízení, které nejlépe dokumentuje Bajákův dopis manželce Boženě z politického školení na zámku v Dobříčově v únoru 1952. Na čtyřech stranách dopisu se nadšeně zmiňuje o programu školení a lituje, že tento kurz, jehož je všem zapotřebí, trvá pouze tři týdny. Dopis končí slovy: „*Tak zatím srdečný pozdrav Práci čest a Pětiletce zdar.*“⁴⁰ V průběhu dalších let jeho víra, že nové zřízení utvoří mravně dokonalého člověka a s ním lepší společnost, postupně opadala. Do svého deníku si 23. ledna 1958 poznamenal: „*V tomto roce (1949) se počalo naprosto nekompromisně odsuzovat všechno umění nesocialistické a začal se předepisovat socialistický realismus. Přes všechny schůze, přednášky a školení tomu jen velmi málo umělců rozumělo a také ve všech časopisech výtvarnických se psalo všemi „kunsthistoriky“, kritiky a různými pisálky jak vlastně má toto nové umění vypadat, ale nakonec se poznalo, že ti kunsthistorikové, kritici a pisálci tomu nejméně rozuměli.... Také do Olomouce přijížděli malíři, kteří mi připadali jako Betlémská hvězda, která jde oznamovat Spasitele. Byli to hlavně z Prahy tito naši hlasatelé a poslouchat je bylo skutečným utrpením. Po 20. sjezdu strany v Sovětském svazu byli tito naši hlasatelé nového umění většinou zesměšněni a odsouzeni. Bylo jim vytýkáno, že vedli umění na scesti.*“⁴¹ Z uvedeného je patrné, že zde dochází u Bajáka o pokus distancovat se i ve svých soukromých zápisech, sloužících mu až do 70. let jako nástroj vnitřní očisty, od tohoto „sejítí na scesti“.

Výběr témat, jež by se dnes dala považovat za ideová a tendenční, vycházela z Bajákova upřímného přesvědčení a jejich zpravidla nižší výtvarná kvalita byla způsobena snahou vyhovět přání zadavatele. Po listopadu 1989

Přerov – Malá Trávnícká 28, dům sochaře Josefa Bajáka v roce 1962.
(Foto Josef Baják ?, 1961. SOKA Přerov, inv. č. 491, kart. 25)

byla většina z nich z ideových důvodů odstraněna, ačkoli po výtvarné stránce se nejednalo vždy o podřadné práce. V Přerově tak zůstala na Želatovské ulici socha Rudoarmějce, jež patří k Bajákovým horším dílům, zatímco portrét Julia Fučíka, ač byl řemeslně velmi kvalitní, byl z původního místa v Palackého ulici odstraněn.⁴²

V průběhu jeho tvorby se často opakoval motiv ženy jako matky a nositelky života. V tomto Baják spatřoval hlavní úlohu ženy ve společnosti a neuznával ženský přínos na poli intelektuální činnosti. Nenacházel žádnou souvislost s ženou jako dávkyní života a ženou vzdělanou, usilující o jiné postavení ve společnosti, jak dokládá jedna z mnohých Bajákových poznámek k tomuto tématu: „*Zatímco u muže můžeme pozorovat hluboké rozdíly v inteligenci vytvořené vzděláním, prostředím apod., u ženy pozorujeme, že*

40 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 56, kart. 4, Korespondence Bajáková Božena, manželka.

41 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 18, kart. 1, Deník č. 1.

42 Současné umístění busty se nepodařilo zjistit,

Čekání na vodu u kapličky před nemocnicí v Přerově. V kapličce reliéf Panny Marie od Josefa Bajáka. (Foto Josef Baják, 26. 1. 1964. SOkA Přerov, inv. č. 512, kart. 25)

*její duševní schopnosti mají stále své meze a ve všech společenských třídách zůstává stejná. Dáma, pradlena, děvka, milostpaní duševně tvoří beztrždní společnost.*⁴³ V tomto můžeme také spatřovat jeden z důvodů, proč se v jeho tvorbě téměř nevyskytuje portrét emancipované ženy. Výjimku tvoří pouze busta Boženy Němcové vytvořené pro obec Žeravice, spisovatelky Amálie Vrbové (alias Jiří Sumín), nebo Maryčky Magdonovy. Ve všech těchto případech se jednalo o objednané práce a Baják přesto, že si zejména Boženy Němcové nesmírně vážil, vytvořil ji spíše jako zženštilého mladíka, než jako statečnou a oduševnělou ženu. Žena se v jeho tvorbě objevuje hlavně jako esteticky dokonalý artefakt s důrazem na reprodukční úlohou a sexuální přitažlivost. Tyto práce také patří, zřejmě díky jeho skutečně upřímnému a z nitra pramenícímu pocitu, v oblasti volné plastiky k nejlepším. Podobný příklad představují sochařské portréty osob jemu skutečně blízkých.

Vedle portrétů, ženských aktů a děl námětově orientovaných k oslavě mateřství se v jeho tvorbě nachází řada příkladů volné plastiky s motivem zvířat, zejména koní. Koně miloval již od dětství a studoval jejich anatomii nejen v reálu, ale i na dílech velikánů dějin umění, a to jak malířských, tak sochařských.

V roce 1957 byla v Přerově vypsána soutěž na pomník Františka Raše. V této soutěži se Josef Baják utkal s olomouckým sochařem Vladimírem Navrátilem. Navrátilův idealizovaný portrét námořníka nakonec zvítězil nad Bajákovým skutečným portrétem Františka Raše v autentické uniformě námořního důstojníka. „...*tak jak rozšiřoval o mně* (Navrátil), *že prý jsem dělal revolucionáře s motýlkem, a to jen aby připravoval půdu pro své- ho revolucionáře, který nejen že neměl s portrétem Františka Raše nic společného, ale podle slov námořníků, jak mi přišli sdělit po odhalení, ani nic se skutečným námořníkem, ... je to jen hlava v baretu.*⁴⁴ Tato zakázka stá-

la u zrodu nepřátelství mezi Josefem Bajákem a Vladimírem Navrátilem, což se odrazilo i v dalších Bajákových vztazích směrem k olomoucké pobožce SČVU.

Pomník Františka Raše nebyl jedinou prací, na které se Baják toužil podílet a která se nakonec z různých důvodů nerealizovala. Mimo jiné lze uvést sochu *Dělníka s Niké Samotráckou* před Dům kultury Petra Bezruče v Ostravě, *Lišku* z pomníku Leoše Janáčka na Hukvaldech, *Sochu dělníka* pro Žerotínovo náměstí v Přerově, *bustu Karla staršího ze Žerotína* tamtéž, *reliéf pro kavárnu Dukla* v Přerově, *Schoulenou* pro školu v Horní Moštěnici a další.

Způsoby zadávání veřejných zakázek, znemožňování soukromého prodeje vlastních děl a samotná existence schvalovacích komisí Bajáka zcela vyléčila z iluzí o dokonalém společenském zřízení. „Vzpomínám si na krásu a skutečnou idylu tvoření až do vzniku Svazu a také, jak jsme si toho všeho dříve nedovedli vážít.“⁴⁴ Nekritizoval však socialismus, ale současného člověka, který jej tvoří. „Nechceme jako tvůrci socialismu pracovat a zlepšovat poměry jen několika jednotlivcům, neboť to v kapitalistickém státě dělají také a my socialisté považujeme za nespravedlivé, aby mohli žít slušně lidsky jen ti jednotlivci. Pokud budou rozdíly v hospodářských poměrech a jedni placeni lépe a druzí mizerněji, nemůžeme mluvit o odstranění třídní společnosti a také ne socialismu, tím méně komunismu.“⁴⁶ Ve vývoji soudobé socialistické společnosti velice záhy spatřoval paralelu s jím tak opovrhovaným bigotním katolicismem. Manipulování s masami se mu z podstaty jeho povahy přičilo a vždy upřednostňoval vlastní úsudek a rozumné zhodnocení situace.⁴⁷ S patřičnou důsledností až do konce svého života studoval díla Immanuela Kanta, Friedricha Nietzscheho, Karla Marxe, Friedricha Engelse i Charlese Darwina a hledal v nich odpovědi na otázky o smyslu lidského bytí. Soustavná polemika s jedním, druhým a všemi dohromady vedla k myšlenkovým zvrátům a soustavnému popírání sebe sama. Za tím vším sledoval jediný cíl – nalézt uspokojivou odpověď na otázku o smyslu vlastní existence, možnostech osobního, mravního a tím i uměleckého růstu a s tím spojeného působení prostředí na jednotlivce. V roce 1961 ještě tvrdil: „Kdyby člověk si mohl vytvořit takový život, aby mohl uplatnit a realizovat své duševní projevy, které slouží lidstvu za jeho duševní pozvednutí a zdokonalení, přičemž by ovšem mohl dál konat své povolání, tak by skutečně se mohlo říci, že život má skutečně jakýsi individuální smysl. Píši individuální proto, že každý člověk má svůj vlastní vytvořený život odlišný od druhého, tak jako odlišná je podoba práce od druhého. Jestliže chce někdo vnutit svůj názor druhému s odůvodněním, že jeho názor je nejllepší, lidstvu nejprospěšnější, ihned si uvědomíme, že máme před sebou zrůdu přírody, která, jsou-li podmínky příznivé, získává postupem moc nad svým okolím, která se může stále rozšiřovati, a tato zrůda stává se pak neštěstím a utrpením pro lidstvo, které ovšem se jí pak nemůže zbavit.“⁴⁸

43 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 24, kart. 2, Deník č. 6.

44 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 19, kart. 1, Deník č. 2.

45 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 26, kart. 2, Deník č. 7.

46 Ibidem.

47 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 31, kart. 3, Paměti I.

48 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 21, kart. 1, Deník č. 3.

Bajákoví žáci z výtvarného oboru LŠU.
(Foto Josef Baják, 1961. SOKA Přerov, inv. č. 727, kart. 25)

V roce 1964 si ale poznamenal: „*Já sám jsem kdysi skutečně jako syn dělníka věřil, že to ti rozséváči socialismu a kandidáti komunismu myslí vážně. Můj otec tomu také věřil.*“⁴⁹ V roce 1965 pak došel k závěru, že „*Lenin byl naivním snílkem a vždy až dlouho po realizaci svých rozumových výplodů si ujasnil, že se snaží o realizaci nesmyslů*“⁵⁰ a po okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy v roce 1968 se své víry v možnost spravedlivé socialistické společnosti zbavil nadobro, když prohlásil, že „*Lež a podvod je životním obsahem marxismu*“.⁵¹

Pocit beznaděje a totální nesvobody jej popouzel nejen ve vlastní tvůrčí práci, ale i v běžném životě. S notnou dávkou ironie píše: „*Zajímavé je, že skoro všechna filosofická díla jsou vyřazena až na díla, která chválí marxismus. Starý Koniáš byl bříditel i s jeho pálením knih. Dnes se to obstará trochu ve větším měřítku tím, že to dají do sběru. Ovšem nemůžeme to srovnávat, protože oni byli zpátečníci a my jsme dnes pokrokoví.*“⁵² Toto se ještě více vystupňovalo, když mu byl v roce 1963, prostřednictvím jeho švagra Zdeňka Trhlíka, zaměstnaného na anglickém velvyslanectví, umožněn měsíční studijní pobyt v Londýně.⁵³

Je pozoruhodné, že se tento názorový vývoj nijak zvlášť neprojevil v umělcově tvorbě. Bajákovy sochařské dílo je jak ve výběru námětů, tak v umělecké formě v podstatě celistvé bez větších zlomových momentů. Nikdy neopustil své umělecké idoly. Vedle velkých antických a renesančních sochařů, jejichž tvorbu považoval za nepřekonatelnou, si nesmírně

cenil prací Augusta Rodina a Aristida Maiolla, z českých pak Josefa Václava Myslbeka, Jana Štursy a svého vysokoškolského profesora Otakara Španiela. Na konci 60. let dokázal najít kvality i v dříve jím opovrhovaném díle Otto Gutfreunda. Dá se tedy říct, že ideové jádro, ze kterého čerpal hlavní východiska pro své tvůrčí i názorové postoje, historicky spočívá, mimo nedostížitelný ideál antického světa, v 19. a na počátku 20. století. V „kultu antiky“ by se snad dal vysledovat Bajákův přístup k samotnému smyslu uměleckého díla. Díky přesvědčení, že umění dosáhlo svého vrcholu již před 2000 lety, necítil potřebu tvůrčího experimentu, ale vždy sledoval především účel, pro který danou věc tvoří. Nic není nahodilé a vše je podřízeno, pokud nejde o potřebu dostát požadavkům objednavatelovým, racionální úvaze. *„Ve své tvorbě jsem se nejčastěji obracel na takové motivy, které mi byly blízké, sympatické a na kterých jsem mohl řešit určité duševní znaky, projevy, vlastnosti a charakteristické rysy. To ovšem neznamená, že mi bylo toto za každých podmínek ve své tvorbě umožněno. V každém případě ale jsem vždy přistupoval ke každému dílu se vši zodpovědností a svědomitostí. Díla, která podléhala v době tvoření mnoha porotám, a to často tak odlišným od sebe, nepřinášela vždy mé uspokojení z tohoto tvoření.“*⁴⁹ Dá se říci, že ve svém díle si vytvářel vlastní dokonalý imaginární prostor a práci považoval za bezpečné útočiště před okolním světem. *„Každá lidská činnost, každé výtvarné dílo je svědkem a zároveň pozorovatelem velikosti charakteru, oduševnělosti a ctnosti autora a tím i národa. To nám také potvrzují staří Řekové, kteří postavili nejuzácnější ideál a nejvyšší vrchol všech lidských ctností, které dodnes nebyly překonány. Typ krásy člověka fyzického i duševního bezmála naplňoval dva tisíce let svou duchovní a citovou ideu a byl vzorem pro lidstvo všech ras a národů. Tyto nejuzácnější dary, které Řekové lidstvu dali, stávají se dnešnímu člověku cizím a vzdalování a ztráta těchto vzorů znamená vzdalování se a ztrátu všech podobných ideálů a ctností člověka, které mohou zavést jen na cestu utrpení, zoufalství a beznaděje.“*⁵⁰

Odklon oficiální umělecké kritiky od socialistického realismu vedl v 60. letech k odmítání realistických tendencí ve výtvarné tvorbě a odsouval Bajáka mimo zájem oficiálního umění. Demonstrativní distanc od umění vyznávající stalinský kult osobnosti vedlo k preferování nového „moderního“, tedy abstrahujícího umění. Baják byl sochařem klasických forem před rokem 1949 a zůstal jim i po pádu nadřazenosti socialistického realismu, přesto oficiálním požadavkům kladeným na „pokrokovou“ tvorbu nevyhovoval. Nebyl odpůrcem abstraktních tendencí v sochařství a znal podoby soudobého světového sochařství, přesto se s tímto výtvarným názorem neztotožňoval. *„Nikdy za žádných okolností se nenechám ovlivňovat všemi*

49 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 26, kart. 2, Deník č. 7

50 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 27, kart. 2, Deník č. 8.

51 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 28, kart. 3, Deník č. 9.

52 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 23, kart. 2, Deník č. 5.

53 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 25, kart. 2, Paměti, myšlenky a úvahy z cesty do Londýna.

54 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 46, kart. 4, Myšlenky, úvahy, názory, paměti.

55 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 23, kart. 2, Deník č. 5.

Sochař Josef Baják (vlevo) a ing. Václav Hronek v roce 1971, několik dnů před zbouráním domku rodiny Bajákovy v Malé Trávnícké 28 v Přerově. (SOKA Přerov, inv. č. 486, kart. 25)

*destruktivními názory ve výtvarném umění a budu se řídit vždy jedinou cestou, a to cestou humanismu.*⁵⁶ V abstraktním projevu nenacházel smysl a pátral po účelu, k němuž byla takováto práce vytvořena. Oceňoval původnost a originalitu díla, ale zásadně odmítal sochaře, u nichž se zvraty v tvorbě projevovaly vždy s oficiální poptávkou. Jestliže se u Bajáka projevovaly částečné odklony od jeho výtvarného názoru směrem k abstrakci, byly způsobeny opět stejnými vnějšími tlaky, jakými byl v 50. letech diktát socialistického realismu. V době tvůrčí práce na těchto plastikách si vždy poznamenával, že používá „abstraktní formu“, čímž v podstatě dával najevo své vnitřní neztotožnění se soudobými proudy.⁵⁷ Přesto lze tyto práce považovat za ukázkou jeho vrcholné sochařské dovednosti. V těchto případech víc než kdy jindy si musel dát záležet na precizním budování kompozice díla. Nikdy se však nepokoušel pracovat s jinými než klasickými sochařskými materiály a odsuzoval jakékoli experimenty jako téměř „znesvěcení“ sochařské práce. Trnem v oku mu byli zvláště dadaisté, jejichž výtvarný názor považoval téměř za projev duševní zaostalosti a méněcennosti.⁵⁸

Neúnosné podmínky a protivenství, které pocívoval ze strany olomoucké pobočky SČSVU, znechucovaly Bajákovi tvůrčí prostředí natolik, že v roce 1963 nastoupil do civilního zaměstnání jako archivář Okresního archivu v Přerově.⁵⁹ Rovněž se také uvažovalo o zařízení Galerie výtvar-

ného umění v Přerově a padly návrhy, že kurátorem této galerie by mohl být právě sochař Baják. Tato myšlenka se ale nakonec nedočkala realizace.⁶⁰ V roce 1964 mu bylo současně nabídnuto místo učitele výtvarné výchovy na přerovské Lidové škole umění. Baják toto místo přijal a vykonával současně s prací v archivu.⁶¹ Po krátkém čase však s archivem pracovní poměr rozvázal a věnoval se pouze sochařské tvorbě a učitelování na „liduše“, a to až do nástupu do penze v roce 1969. Z doby jeho pedagogické činnosti pocházejí rovněž jeho grafické listy, zpravidla linoryty a suché jehly. I v grafických technikách nepopřel svůj výtvarný názor. Tak například až v linorytu *Ráj zeber* využívá principy op-artu, stále zůstává v zajetí předmětnosti.⁶²

Ohlédneme-li se zevrubně za Bajákovou sochařskou produkci, působí jeho tvorba, díky touze vyrovnat se klasickým antickým sochařům, poněkud svázaným dojmem. Absence lehkosti a nadhledu však vychází přímo z podstaty Bajákovy povahy. Jedinou svobodu, kterou si v práci dopřával, byla možnost řešit určité téma za použití rozličných tvůrčích metod svých sochařských vzorů. Baják se bránil být epigonem, přesto je inspirační zdroj u celé řady jeho děl zcela evidentní. Z tohoto hlediska lze jen stěží najít v průřezu jeho tvorby přímou vývojovou linii, jelikož se k tomuto způsobu tvorby vracel zcela vědomě a s rozmyslem. Zejména jeho plastiky s námětem ženy nebo mateřství se vyznačují řadou stylů. Tímto způsobem demonstroval odmítání podrizenosti vlastní „manýře“ a chtěl, aby varianty jednoho námětu působily jako práce několika rukou. Přesto vlastní rukopis neztratil. Určitý zlom v jeho tvorbě nastal před polovinou 60. let a vyvrcholil *Hlavou muže 1965*.⁶³ Tehdy, opět zcela vědomě, začal ustupovat od dřívějších koncepcí sochy jako monolitu a prosazoval do sochařského díla ještě vnitřní, čtvrtý rozměr. Dá se říci, že výdobytky moderního sochařství se v Bajákově tvorbě projevují se zpožděním několika desetiletí. Zde se do jeho prací naplno prosadila nejen vlastní konzervativní povaha, ale i stejně konzervativní prostředí, ve kterém celý život žil.⁶⁴

Zatímco ve volné plastice se Baják s námětem vyrovnával s pomocí různých stylů, v medailéřské práci, která představuje svébytnou část jeho tvorby, zachovával ve způsobu provedení zcela klasický přístup. Virtuózní techniku převzal studiem děl Otakara Španiela. Ačkoli je dnes Baják ceněn zejména pro své medailéřské schopnosti, k tvorbě plaket a medailí se na Akademii dostal jen zřídka, jak naznačil v jedné ze svých vzpomínek: *„Začal jsem jedno odpoledne modelovat nízkou plaketu asi 60 cm vysokou a 50 cm širokou s námětem Běžec se vrhá do cíle. Když jsem asi třetí nebo čtvrtý den*

56 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 28, kart. 3, Deník č. 9.

57 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 26, kart. 2, Deník č. 7.

58 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 28, kart. 3, Deník č. 9.

59 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 55, kart. 4, Lidová škola umění.

60 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 28, kart. 3, Deník č. 9.

61 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 54, kart. 4, Okresní archiv Přerov.

62 Linoryt *Ráj zeber* je uložen ve fondu Oddělení regionální historie Muzea Komenského v Přerově pod přír. čís. 136/03/1

63 Fond Muzea Komenského v Přerově, přír. č. 98/82/1.

64 Více o tom viz pozn. 37.

Historička umění Anna Pavelková při vernisáži poslední výstavy sochaře Josefa Bajáka, uspořádané za jeho života. Přerov 1978. Muzeum Komenského v Přerově

modeloval tuto plaketu, chodili se někteří žáci dívat do našeho ateliéru jako vždy a také se zastavili u mého nízkého reliéfu. Několik žáků z posledního ročníku mi radilo, abych to buď nedělal, anebo jestli to chci dokončit, určitě neukazoval Španielovi. Bylo mi řečeno, že ten kraval jsem ještě neslyšel a to jeho řádění, až to uvidí. To ovšem byly řeči, kterým jsem nemohl rozumět. V žádném případě to ovšem nebylo žádné povzbuzení. Odpověděl jsem jim, že jsem si plně vědom, že tato plaketa nemůže být tak dokonalá, jako kdyby ji modeloval Španiel, ale každý že musí začít a kdybych tuto plaketu uměl dokonale vymodelovat, pak bych nepotřeboval studovat u Španiela, abych se to naučil. Poněvadž moji spolužáci, i ti nejstarší, co zde končili poslední rok, poznali, že mi to nevymluví a já to určitě Španielovi předložím, nechali mne na pokoji. Nyní jsem přece jen ale začal uvažovat, a co mi bylo velmi nápadné a podezřelé, že jsem nikdy za celou dobu neviděl modelovat medaili anebo plaketu. Na práci jsem si dal velmi záležet a plakety jsem modeloval již v Hořicích a také doma. Měl jsem již určité zkušenosti o stavbě nízkého reliéfu. Představoval jsem si, že mi Španiel vytkne určité chyby a nedostatky, o kterých nevím, a poradí mi, jak mám dále pokračovat. Španiel přišel, a jak zahlédl mou plaketu, začal rvát jako pominutý a zesměšňoval mne i práci, a abych celou záležitost neprotahoval, seřízl jsem plaketu a vhodil do bedny. Dostal jsem ponaučení a také až do konce studií na akademii jsem již medaili anebo plaketu nemodeloval.“⁶⁵

Přesto je z Bajákovy tvorby patrné, že byl pozorným žákem. Jeho medaile se vyznačují precizností a měkkostí v provádění nízkého reliéfu. Ačkoli jej na Akademii modelování hlav značně obtěžovalo, zvyk vymodelovat si nejprve hlavu před převáděním portrétu do podoby plakety nebo medaile

zůstal Bajákovi, podle Španielova vzoru, po celou dobu jeho umělecké dráhy. Vždy se snažil, aby i medaile měla třetí rozměr a nestala se pouze rytým dvojrozměrným obrazem. Podle Španielova příkladu říkal těmto medailím „placky.“ Zvláště na sklonku života odsuzoval soudobou medailérskou produkci pro její plošnost a malou schopnost práce v nízkém reliéfu.⁶⁶

První medailí, kterou Baják dělal na zakázku, byla medaile k příležitosti 20. výročí popravu Slavomíra Kratochvíla v roce 1934. Baják vytvořil návrh na oboustrannou medaili, kde avers měl tvořit Kratochvílův portrét a revers Smrt Ikarova. Tato medaile se však z finančních důvodů nerealizovala. Lépe již dopadla medaile pro přerovský Klub přátel umění. V roce 1945 pro tento spolek Baják vytvořil medaili s názvem *Vítězství*. Medaile představující Vlast vkládající meč do pochvy a v druhé ruce držící vavřínovou ratolest byla ražena v počtu 150 kusu bronzových, 20 stříbrných a jedné zlaté.⁶⁷

Pro Přerov vytvořil v roce 1959 medaili *Starý Přerov* a *Soudobý Přerov* z roku 1965. Na aversu *Soudobého Přerova* je připomenuto 20. výročí přerovského povstání, jehož si jako historického momentu Baják nesmírně cenil a na tuto medaili i prosadil.⁶⁸ Revers nese vyobrazení soudobého Přerova, jehož novou a starou část odděluje postava slévače uprostřed. Zde jsou zvláště precizně provedeny charakteristické dominanty města, jejichž poskládáním se Bajákovi podařilo dosáhnout značné prostorovosti. Mezi Bajákovy nejlepší medaile bezesporu patří rovněž bronzová medaile *Frederica Chopina* z roku 1949, medaile *Jana Amose Komenského* z roku 1951, medaile *Danta Alighieriho* z roku 1965 a další.⁶⁹

Bajákovy plakety a medaile se nacházejí ve sbírkách galerií po celé Evropě.⁷⁰ Svou medailérskou tvorbou se stal důstojným pokračovatelem Španielovy medailérské úrovně.

Mimo svou výtvarnou činnost Josef Baják spolupracoval i na rozvoji kultury v Přerově, a to zejména s Klubem přátel umění. Několikrát vystoupil se svými přednáškami o výtvarném umění. Přednášky byly doprovázeny diapozitivy, které mu zhotovoval jeho přítel Matěj Teichmann.⁷¹ Od konce války, nejintenzivněji však v roce 1963, se snažil zachránit sochařské práce svého prvního učitele Františka Mádleho z bývalého kamenosochařského závodu Urban-Polášek. Uvažoval také o uspořádání Mádleho výstavy v přerovském muzeu. Tuto myšlenku se mu však nepodařilo pro malou podporu vedení muzea a nezáměr Klubu přátel umění i přerovské kulturní veřejnosti uskutečnit.⁷² Mádleho sochařské náčiní však používal až do konce své sochařské činnosti.

65 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 40, kart. 4, Studium na akademii.

66 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 28, kart. 3, Deník č. 9.

67 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 46, kart. 4, Myšlenky, úvahy, názory, paměti.

68 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 27, kart. 2, Deník č. 8.

69 Všechny výše jmenované medaile a plakety (mimo zlaté a stříbrné KPU) se nacházejí v majetku Muzea Komenského v Přerově.

70 PÁVELKOVÁ, Anna: Josef Baják. Katalog k výstavě. Přerov 1965.

71 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 18, kart. 1, Deník č. 1.

72 SOKA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 26, kart. 2, Deník č. 7.

Slavnostní odhalení busty sochaře Josefa Bajáka od Oldřicha Hradilíka v parku Michalov v roce 1982. Muzeum Komenského v Přerově

V roce 1965 ve Vlastivědném ústavu v Přerově proběhla souborná výstava Bajákových prací. Prezentoval se zde volnou plastikou z posledních desítky let.⁷³ Výstavu Baják chápal jako ukončení své sochařské prezentace na veřejnosti. Nicméně v roce 1978, dva roky před Bajákovou smrtí, se uskutečnila ještě jedna výstava – poslední, která retrospektivně představila jeho tvorbu.

Roku 1971 byli Bajákoví nuceni se z důvodu nové bytové výstavby vystěhovat z domu, v němž Josef Baják žil od roku 1915. Toto stěhování s sebou neslo i ztrátu ateliéru a tím i možnosti dále pracovat. Přestože byl Bajákoví přidělen ateliér nový, tak naprosto nevyhovoval potřebám sochařské práce. Z tohoto důvodu Baják mnohá díla provedená v sádře zničil a větší část svého sochařského vybavení prodal kolegům sochařům z Olomouce.⁷⁴ Ačkoli se ještě věnoval drobnějším pracím, stěhování v podstatě znamenalo konec jeho umělecké kariéry.

Přes značné množství prací, jimiž je tvorba Josefa Bajáka zastoupena v umělecko-historickém fondu Oddělení regionální historie Muzea Komenského v Přerově, lze říci, že právě osobní záznamy a celá řada Bajákových autorských fotografií, jež tvoří podstatnou část sochařovy písemné pozůstalosti, představují cenný materiál, který bude důležitým prvkem při dalším zpracování a zhodnocování Bajákovy tvorby.

73 Viz pozn. 70.

74 SOkA Přerov, fond Josef Baják 1920–1980, inv. č. 28, kart. 3, Deník č. 9.

Josef Voltr

Letečtí modeláři v Přerově 1929–1954

Léta 1. republiky

Podle koncepce, prosazované za 1. republiky, měly výchova a výcvik vojenského pilota probíhat ve třech stupních: letecký modelář do 15 let věku, plachtař do 18 let a pak motorový pilot. Celostátní organizací, která měla tuto koncepci uskutečnit, byla v březnu 1926 založená Masarykova letecká liga (MLL). V prvních letech své existence se zabývala hlavně osvětovou činností, později i praktickým létáním, plachtařením i motorovým létáním. Základním článkem MLL byly místní skupiny.

Místní skupina MLL v Přerově vznikla už v lednu 1927, patřila pod Hanáckou župu MLL Olomouc. Jejím prvním odborem, který měl něco společného s létáním, byl právě odbor letecko-modelářský. Byl založen na výroční členské schůzi v lednu 1929 a jeho vedoucím byl Gustav Beránek. V té době se trupy modelů stavěly ze špejlí, křídla měla žebra z bambusových štěpin a jednostranný potah. Byly to jak modely větroňů, vypouštěné z ruky nebo lankem, tak i modely s vrtulí poháněnou gumovým svazkem. Podvozek měl celuloidová kolečka. Gumový svazek se natáčel prsty, případně vrtačkou. Trup někdy tvořil dřevěný nosník.

MLL dbala o zvyšování úrovně leteckého modelářství a pořádala kurzy nejen pro své členy, ale i pro učitele, kteří se měli postarat o rozšíření této užitečné záliby ve školách. Třídenního kurzu v březnu 1932 u olomoucké župy se zúčastnili Gustav Beránek a bratři Fimbingerové. Výsledky práce modelářů vzbudily zájem veřejnosti a v přerovském Obzoru se objevil článek o tom, že dne 23. července zalétávali bratři Fimbingerové a dále Dorazil a Němec s vedoucím Gustavem Beránkem svoje modely na pozemcích „V černém“ a že nejdelší doba letu byla 40 sekund.

V roce 1933 se konalo VII. valné shromáždění MLL ve dnech 8. až 9. dubna v Olomouci a jeho součástí byl i I. sjezd modelářů MLL. Při této příležitosti se uskutečnily župní propagační závody leteckých modelářů, kterých se zúčastnili i modeláři z Přerova a byli úspěšní. V kategorii modelů tyčkových byl Ladislav Fimbinger první, čas 138 sekund, v kategorii trupových Jiří Fimbinger druhý, čas 143 sekund, v kategorii bezmotorových Josef Tománek (pozdější vojenský pilot) první.

Během měsíce května probíhaly v celém státě každoroční už IV. závody modelářů, na kterých bylo možno získat kvalifikaci pro účast na mistrovství republiky. V Přerově se takový místní závod konal 17. května. Výkony i nejlepších z nich (podle kategorií), Jiřího Fimbingera, Alexandra Koutného a Břetislava Dorazila, na postup nestačily.

Jak vypadala konstrukce modelu v té době? Rozpětí 1 metr, délka trupu 75 centimetrů. Křídlo bylo ze špejlí průměru 2 mm, okrajové oblouky a žebra z bambusových štěpin 1,5 × 1,5 mm. Trup byl z podélníků průmě-

Michálek, Šebík, K. Jensen, M. Pospíšil, J. Drexler a bratři Neubertové – cvičiště za kasárnami. Z archivu Z. Fryče

M. Bedřich a J. Fiebich připravují rychlostní model s motorem výroby Bedřich o obsahu 5 ccm. Z archivu J. Fiebicha

ru 1,8 mm, přepážky z dýhy 0,8 mm. Po celé délce trupu procházel gumový svazek o průřezu 33 mm², který bylo možno natočit až 500 otáčkami.

Rok 1934 byl na činnost leteckých modelářů bohatý. Na výroční členské schůzi místní skupiny MLL bylo oznámeno, že probíhá kurz už se šestnácti žáky. Na výstavě v budově průmyslovky o velikonocích 1. a 2. dubna bylo předvedeno 18 modelů větroňů, a to jak začátečnických, tak i pokročilých

M. Zdráhal, J. Drexler, K. Jensen, cvičiště u Újezdce. Z archivu Z. Fryče

a 20 modelů vrtulových, z toho jako zvláštnost tři modely třímotorové, dva dvojplošníky a jeden s tlačnou vrtulí. Vystavovali modeláři Koutný, Němec, Tiefenbach a Lichnovský. Jeden model byl na draku vyneseno do výšky asi 20 metrů, tam se odpoutal a vlivem stoupavých proudů a větru zmizel z dohledu.

Další výstava modelů se konala při Dětském dni dne 1. června na stadionu. Celkem 45 modelů vystavovalo 26 žáků ze školy ve Slaměnickové ulici a průmyslovky v Havlíčkově ulici. Ocenění byli Jaroslav Tiefenbach, Lichnovský, Ungerman, Kohoutek, Polášek a Otáhal.

Dne 10. června se na cvičišti pořádaly závody leteckých modelů na ukončení kurzu studentů gymnázia, ve kterém bylo pod vedením Jana Němce vytvořeno padesát modelů. Vítězem závodů se stal Ladislav Koutný.

Technickou novinkou v té době byl pohon vrtulí stlačeným vzduchem. V trupu byla uložena válcovitá nádrž, do níž se napumpoval hustilkou vzduch pohánějící turbinku. Tento systém se příliš nerozšířil.

Rok 1936 byl v Přerově ve znamení Středomoravské výstavy. Při jejím slavnostním zahájení byly vypuštěny z bašty Žerotínova zámku dva horkovzdušné balony o průměru tři metry, pojmenované po našich prezidentech. Byly dílem studenta, leteckého modeláře Jarky Tiefenbacha. Efekt této akce byl malý, balony byly odneseny větrem mimo prostor výstavy západním směrem. Dominantními exponáty letecké části výstavy byly letouny vojenské i sportovní, dále byla vystavována letecká literatura a mezi jiným i letecké modely, výrobky modelářských kroužků z Přerova a okolí.

Drak K. Jensen, motor M. Bedřich. Z archivu Z. Fryčce

V květnu 1937 byl uspořádán kurz pro dorost a dále pro učitele obecných a měšťanských škol. Změnila se technologie výroby modelů: Přepážky trupů a žebra křídel se vyřezávaly lupénkovou pilkou z překližky, potah nosné plochy byl oboustranný a lakovaný. K natáčení gumového svazku se používalo vrtačky, byl to způsob rychlejší a pro prsty bezpečnější.

S rokem 1938 přišla éra nového způsobu pohonu vrtulí – benzinových motorků se zapalovací svíčkou. Od začátku roku se skupina 25 přerovských chlapců, členů modelářského kroužku pod vedením Gustava Beránka připravovala v čtyřměsíčním kurzu na celostátní výstavu leteckých modelů ve Zlíně. Na ukončení kurzu byla uspořádána v budově průmyslovky ve dnech 17. a 18. dubna výstava leteckých modelů, mezi nimiž byl i model letounu Praga Baby s motorkem 6 ccm. Jeho tvůrcem byl Jaroslav Tiefenbach. Mezi dalšími vystavovateli byli Josef Zmrzlík a Rostislav Steiger. Stejný model byl vystavován ve Zlíně 29. května při soutěži plachtařů z Přerova a Zlína. Na ní obdržel cenu za motorek modelář Zdeněk Fašina. Kuriózní byl pětimotorový model Tiefenbachův.

Léta německé okupace

Vznik Protektorátu Čechy a Morava 15. března 1939 znamenal konec plachtaření i sportovního motorového létání a v činnosti pokračovali už jen letečtí modeláři. Poslední výstava leteckých modelů se konala ještě v lednu 1940 v Praze. Byly snahy o zřízení jednotné organizace s názvem Český národní aeroklub (ČNA), ve které se měly sloučit Masarykova letecká liga, Aeroklub Republiky Československé a Svaz letců. Ještě 13. února 1940 zasedal přípravný výbor ČNA, ale dekretem „reichsprotektora“ z 11. května 1940 byl ČNA zrušen a jeho majetek zabaven.

Drak K. Jensen, motor M. Bedřich. Z archivu Z. Fryče

Letečtí modeláři v Přerově se své záliby nevzdali. Materiál a plánky si kupovali v modelářské prodejně pana Chmelaře na nynější Wilsonově ulici (za protektorátu Hauptstrasse). Vznikaly i modely vlastní originální konstrukce a v roce 1942 začal Miloslav Bedřich vyrábět podomácku benzínové motorčky. Modeláři pracovali jako jednotlivci nebo v malých skupinách a svoje modely si navzájem předváděli. V Přerově to byli Batelka, bratři Drexlerovi, Fryč, bratři Bedřichovi, Šatánek, Jensen. Nejprve „létali“ na cvičišti za kasárnami mezi Tovačovskou ulicí a Bečvou, tam přišli občas bratři Neubertové a Mirek Pospíšil z Brodku. Později chodili na cvičiště nad Újezdcem a na pozemek „V černém“, tam, kde dnes stojí hvězdárna, a na okraj letiště Henčlov. Jejich pozornosti neuniklo, že tam Němci začali provádět výcvik vojenských pilotů na větroních, a chodili pozorovat z jihovýchodní strany letiště novinku – navijákové starty. S pobavením zjistili, že pokřikování a zpěv pilotních žáků je na zemi slyšet i z velké výšky. Traduje se, že Němci občas svezli ve větroních, tedy zřejmě v Kranichu, děcka ze statku a dávali modelářům benzin. Snad mezi nimi byli také letečtí modeláři.

Léta 1945 až 1954

Přípravný výbor Českého národního aeroklubu v Přerově se sešel už 28. května 1945 a od začátku července byl zahájen organizovaný nábor. Na Masarykově náměstí byla instalována kořistní Olympie a tabule u ní zvaly ke vstupu do aeroklubu. Hned na místě bylo možno vyplnit přihlášku k plachtařskému výcviku i do letecko-modelářského kroužku.

První kurz modelářů začal v listopadu 1945 v učebně Státní průmyslové školy v Přerově. Po úpravě klubovní místnosti v objektu na Žerotínově

J. Wertheimer, Z. Fryč pouští „Reihera“. Z archivu Z. Fryče

náměstí se přestěhoval tam a na jaře 1946 byl zdárně ukončen. Absolvovalo ho 15 modelářů, kteří se zúčastnili místních vylučovacích závodů. Podle dosažených výkonů postoupili nejlepší z nich do oblastních závodů v Otrokovicích, které organizoval dne 23. června Aeroklub Zlín. V nich se v kategorii větroňů umístil na šestém místě František Bulant a v kategorii „gumáčků“ na šestnáctém místě Stanislav Spurný. V kategorii modelů s motorem výbušným a detonačním byl na třetím místě Miroslav Pospíšil, na šestém Miloslav Bedřich a na sedmém Osvald Karola. Ti postoupili do zemských závodů, které se konaly 27. a 28. července v Medlánkách. Zúčastnilo se jich 80 modelářů z osmi odboček ze střední a jihovýchodní Moravy. Tam byl Miroslav Pospíšil čtvrtý a postoupil do závodů o mistrovství republiky, kde byl pátý. Tím se kvalifikoval do družstva, které mělo reprezentovat ČSR na mezinárodních soutěžích.

Modeláři vystoupili i na prvním leteckém dni po válce, který se konal na letišti Přerov-Henčlov dne 22. září 1946.

Ve školním roce 1946/1947 zorganizoval pro nejmladší letecké modeláře letecký nadšenec učitel Karel Blažák ve spolupráci s Miroslavem Pospíšilem kurz základních znalostí z aerodynamiky a dovednosti ve stavbě modelů. Účastníci kurzu (bylo jich asi dvanáct) stavěli jednoduché kluzáky i modely s pohonem gumovým svazkem podle plánek od vedoucích. Uvádím některá jména – Lubomír Hodan, Jaroslav Pospíšil, Bohumil Malý, Václav Halama, Zdeněk Odstrčil, Jiří Kolek, Evžen Vaculík, Alois Sehnálek.

Hlavním sídlem modelářů od podzimu 1945 až do začátku roku 1954 byla klubovna v objektu v horní části Žerotínova náměstí v prostoru dnešního zeleného ostrůvku. Byla vybavena dvěma stoly s židlemi, ponkem, svůj soustruh zde měl Miloslava Bedřich. Na straně do náměstí byl výklad

Újezdec 1941, 6 modelů. Z archivu Z. Fryče

a v něm ukázky práce modelářů, několik modelů a benzinových motorků. Velkou výhodou pro mladé modeláře bylo, že zde vždy našli někoho z těch starších. V té době, po roce 1947, byli odborníky (podle jednotlivých kategorií): pro volně větroně Milan Kohoutek, Osvald Karola, Alois Papežík, pro modely poháněné gumovým svazkem navíc Slávek Spurný, pro volně motorové Miloslav Bedřich a Miroslav Pospíšil, nejnovější kategorii upoutaných modelů se věnovali Slávek Spurný a Miloslav Bedřich. Po zrušení objektu na Žerotínově náměstí měli modeláři klubovnu na rohu Jateční a Mostní ulice a potom v Mostní ulici, v místě pozdější autoškoly.

Už před rokem 1945 se objevuje další způsob pohonu vrtulí leteckých modelů – detonační pístový motorek s možností řídit stupeň komprese pohyblivým protipístkem. Ke vznícení pohonné směsi docházelo následkem vysoké komprese. Karburátor ovšem zůstal, odpadla zapalovací svíčka a cívka a stejného výkonu se dosáhlo při menším objemu. Pohonná směs sestávala z oleje, petroleje a éteru, který usnadňoval samovznícení. Požadovaná doba chodu motorku, tj. 20 vteřin při soutěžích, se dodržovala tak, že model byl vypuštěn, až když hladina paliva klesla k rysce, jejíž poloha byla stanovena předtím pokusně. Životnost motorku byla několik hodin. (V dalších letech se všeobecně rozšířily motorky vybavené žhavicí svíčkou, pomocí níž se udržuje patřičná teplota v kompresním prostoru, např. při nahazování a při volnoběhu. Životnost je desítky hodin, pohonnou směsí je metylalkohol s ricinovým olejem.)

V roce 1947 se přerovští letečtí modeláři zúčastnili 9. května mezinárodních závodů ve Zlíně, v kategorii detonačních motorků byl Miroslav

K. Jensen 1942, model Phoenix. Z archivu Z. Fryče

M. Bedřich, J. Dvořáček, cvičiště u Újezdce 1942. Z archivu Z. Fryče

Pospíšíl sedmý a 15. června v Prostějově na Memoriálu Stanislava Jelínka v stejné kategorii čtvrtý.

Nejdůležitější akcí tohoto roku byly oblastní závody pořádané 1. června 1947 na letišti Prerov-Henčlov. Celkem 52 modelářů ze střední Moravy přihlásilo do nich 65 modelů ve třech kategoriích.

M. Bedřich, K. Jensen, J. Dvořáček, Z. Fryč – cvičiště 1942. Z archivu Z. Fryče

V první kategorii větroňů startovalo 37 modelů, nejlepších výsledků docílili modeláři ze Zlína. Na prvních pěti místech se umístili čtyři, Čuřík, Pokorný, Dujka a Jandera, jen druhé místo patřilo Dankovi ze Vsetína. V kategorii modelů s gumovým pohonem startovalo devět modelů, nejlepší byl Stodola, druhý Hlaváč a čtvrtý Březík, všichni ze Zlína, třetí byl Stanislav Spurný z Přerova.

Nejlépe se umístili přerovští modeláři v kategorii modelů s detonačním motorkem. První byl Miroslav Pospíšil, druhý Stanislav Spurný, pátý další Přerovan Jiří Turek, třetí byl Sedláček z Kroměříže a čtvrtý Kuneta ze Zlína.

Podle výkonů v těchto závodech se sedm přerovských modelářů kvalifikovalo pro účast na zemských závodech, plánovaných na 20. červenec v Ostravě.

Kolem roku 1948 přišlo období létání s upoutanými modely. Model létal po kruhové dráze o poloměru daném délkou řídicích lanek. (Tato délka byla později stanovena závazně FAI podle kubatury motorku). Dvojice lanek ovládala výškové kormidlo. To stačilo k odstartování modelu po krátkém rozběhu. Byla ovšem nutná přítomnost pomocníka, který nahodil motor a na pokyn pilota model pustil. První závod podle tohoto způsobu se konal v ČSR v květnu 1948.

Jedenáctičlenná výprava leteckých modelářů z Přerova se zúčastnila modelářských závodů konaných v rámci „Letecké manifestace“ v neděli 21. července 1948 v Ostravě. Čtyři z nich, Miloslav Bedřich, Miroslav Pospíšil, Josef Dočkal a Osvald Karola, přihlásili do závodu svoje modely s detonačními motorky a první dva jmenovaní získali 1. a 2. cenu. Další přerovští modeláři předváděli svoje modely mimo soutěž.

J. Drexler, cvičiště nad Újezdem, triangel 262, 1942. Z archivu Z. Fryče

Modely na gumový pohon, J. Fiebich a S. Spurný. Z archivu J. Fiebicha

Skupinu přerovských modelářů na zemské závody v roce 1949 v Ostravě-Hrabůvce vedl Miloslav Bedřich. Alois Sehnálek se jich zúčastnil s větroňem Káně, konstrukce Rad. Čížka, a splnil podmínky pro mistrovství republiky. Aloisu Papežíkovi se nedařilo vytáhnout svůj větroň vlastní konstrukce do žádoucí výšky, protože se trhala šňůra dodaná organizátory závodů, a nebyl hodnocen.

V roce 1950 se oblastní závody konaly dne 5. března ve všech kategoriích na letišti Přerov-Henčlov. Ze známých modelářů se v kategorii větronů umístil Lubomír Hodan na třetím místě.

V červnu proběhly 2. krajské závody modelářů jako nominační pro celostátní soutěž, na nich získal Lubomír Hodan 1. cenu v kategorii C, tj. modelů s výbušnými motorky.

Nejdůležitější akcí roku 1950 byly celostátní závody konané jako mistrovství republiky ve dnech 14. až 16. července v Partyzánském. Výprava přerovských modelářů měla 11 členů, Sehnálek se zúčastnil s větronem Káně, Hodan s Rytmusem, dalšími účastníky byli Kotouček a Slávek Spurný.

V celostátním hodnocení modelářských kroužků za 1. čtvrtletí, uveřejněném v časopise „Letecký modelář“, byli přerovští modeláři zařazeni na 19. místo mezi 140 hodnocenými kroužky. V té době stavěli začátečníci Formánkovu „401“, pokročilí už zmíněné Káně a Rytmus. Hodan měl vlastní konstrukci, kterou pojmenoval „Caban“, a experimentoval s křídlem, které mělo na horní ploše vystouplý nosník k zajištění turbulentního obtékání. Tehdy se žebra vyřezávala z překližky, nosníčky byly o průřezu 3 × 3 mm, k dostání byla i balsa. Slávek Spurný vynikal v kategorii modelů poháněných gumovým svazkem

V tomto roce se v Přerově začalo s prvními pokusy o létání s upoutanými modely, vybavenými pulzačními motory. Alois Sehnálek postavil model konstrukce Antonína Pazdery s motorkem vyrobeným Miloslavem Bedřichem. Po vybudování betonových pojižděcích drah v roce 1952 mohl Hodan zkoušet svůj upoutanec „Brikule“ na severní části nepoužívané pojižděčky.

Několika modelářům po dosažení 15 let věku (Alois Sehnálek a Zdeněk Odstrčilík) bylo umožněno zahájit plachtařský výcvik na kluzáku ŠK-38 na letním táboře v Drahotuších, Lubomír Hodan začal plachtařit v Oloouci.

Politické změny po únoru 1948 se odrazily i v organizacích sportovního letectví. Byl zrušen ARČS, měl ho nahradit v červnu 1951 ustavený Čs. svaz lidového letectví, přejmenovaný po několika měsících na Dobrovolný svaz lidového letectví, užívaná zkratka DOSLET. Přerovští letečtí modeláři byli v roce 1952 organizováni v modelářském odboru Dosletu, stále pod vedením Miloslava Bedřicha, modelářského referenta. Ani tato organizace neměla dlouhého trvání, její celostátní rada rozhodla 9. listopadu 1952 o sloučení s celostátní brannou organizací, Svazem pro spolupráci s armádou, používaná zkratka SVAZARM, založenou rok předtím, 4. listopadu 1951. Základní organizace Svazarmu vznikaly u závodů a podniků, to se týkalo i leteckých modelářů. V Přerově existoval modelářský kroužek při ZO Svazarmu Přerovské strojírny, vedoucí Osvald Karola, jednatel Karel Mráček a při ZO Svazarmu Meopta, vedoucí Slávek Spurný. Okresním orgánem byla Letecko-modelářská sekce OV Svazarmu, která byla ustavena později, 29. května 1957, a měla sídlo v Meoptě.

Memoriálu Stanislava Jelínka, každoročně pořádaného v Prostějově, se 10. června v roce 1951 zúčastnilo několik přerovských modelářů – Alois Sehnálek a bratři Fiebichové s větronem Káně, konstrukce Radimíra Čížka..

A. Sehnálek a jeho první úspěšný model – Káně, 1949. Z archivu A. Sehnálka

V roce 1952 byla po celostátní soutěži v květnu v Ostravě nejdůležitější akcí soutěž upoutaných modelů „O cenu města Přerova“, pořádaná 15. června na hřišti Viktorie. Pořadatelem byl Modelářský odbor Dosletu Přerov pod vedením Miloslava Bedřicha. Modeláři z Brna, Gottwaldova, Kroměříže a Přerova přivezli celkem 34 modely. Soutěžilo se v kategoriích do 2,5 cm, 5 cm, 10 cm. Vzácným hostem byl čs. rekordman Zdeněk Husička z Brna (rekord 248 km/h). Modely s pulzačními motory předvedli přerovský modelář Antonín Pazdera a pan Hladil z Kroměříže.

Přerovští modeláři, jmenovitě Milan Prokop, Zdeněk Odstrčilék, Milan Kohoutek, Zdeněk Kaláb, Miloslav Bedřich, Lubomír Hodan, Stanislav Spurný a Miroslav Pospíšil, se zúčastnili celostátní letecko-modelářské soutěže Dosletu ve Zruči nad Sázavou ve dnech 1. až 3. srpna 1952. První den se létalo na letišti ve Zbraslavicích s větroni, druhý den s motorovými modely a třetí den s upoutanými modely vrtulovými i tryskovými na hřišti ve Zruči.

Kolda, Holec, Přikryl, Jáša, A. Papežík, M. Kohoutek, M. Bedřich, léto 1951.
Z archivu Z. Holce

Doslov

V letech 1955 až 1958 byli v Olomouckém kraji přerovští modeláři nejlepší v kategorii modelů s pohonem gumovým svazkem, tzv. „gumáků“. V té době došlo k velkému rozvoji mikroelektroniky, což umožňovalo řídit, tj. ovládat kormidla leteckých modelů na dálku radiem. Vžil se pro ně z angličtiny převzatý název RC (radio controlled) modely. V Přerově na letišti proběhly dokonce dvě celostátní soutěže těchto modelů, v neděli 24. srpna 1958 3. ročník a 6. září 1959 4. ročník. Pořadatelem byla letecko-modelářská sekce OV Svazarmu a soutěžilo se ve třech kategoriích: věttroně s jednopovelovým řízením, motorové modely s jednopovelovým a motorové modely s vícepovelovým řízením. Začátkem šedesátých let končí éra modelů s tryskovými motory, bylo totiž stále obtížnější sledovat modely, které létaly na lanku o délce 20 metrů rychlostí až 300 km/h.

V té době se rozšířila mezi leteckými modeláři záliba ve stavbě malých modelů skutečných letounů v měřítku 1 : 72 (méně i 1 : 48). Původ měla v USA, do západní Evropy přišla v padesátých letech. U nás byly stavebnice původem ze Západu ke koupi v prodejnách Tuzexu za 4 až 7 bonů, později je ve vysoké kvalitě vyráběly Kovožavody Prostějov a také družstvo Směr, které si formy pro výlisky z umělé hmoty koupilo v Itálii. Pro tyto modely se používá angl. výraz „kit“.

Další revoluční vývoj leteckého modelářství na úroveň, jak ji známe dnes, a to i v Přerově, je mimo rámec tohoto pojednání.

Příloha

Seznam členů Modelářského odboru Aeroklubu Přerov z roku 1950:

Vedoucí Miloslav Bedřich, náčelník Miloslav Pospíšil, technický správce Stanislav Spurný, pokladník Osvald Karola, hospodář Alois Papežík, jednatel Karel Blaták, vedoucí letky Lubomír Hodan, členové Milan Kohoutek, Evžen Vaculík, Bohumil Malý, Miloslav Rozsypal, Ladislav Kočí, Jiří Kolek, Alois Sehnálek, Miloslav Staněk, Zdeněk Odstrčil, Václav Halama, Václav Kozuch, Jaroslav Pospíšil, Miloslav Zapletal.

Dalšími členy v dřívější či pozdější době byli Jiří Fiebich, František Gremlica, Milan Kopeček, Slávek Navrátil, Jiří a Miroslav Večerkové, Karel Nesvadba, Pavel Gardián, Jiří Štěpánek.

Literatura a prameny

Letec, měsíčník Masarykovy letecké ligy, ročníky 1933–1936.

Obzor, deník, ročníky 1929–1934.

Naše Haná, týdeník, ročníky 1946, 1947.

Rozlet, týdeník ČNA, ročník 1947, 1948.

Rukopis Aloise Sehnálka: Modeláři v Přerově 1945–1951.

Rukopisné poznámky Zdeňka Fryče (1939–1945), Jiřího Kolka (1951–1955).

Archiv Odbočky Svazu letců ČR v Přerově.

Cenné poznámky poskytli dále RNDr. Lubomír Hodan, Alois Papežík, Milan Kohoutek, Jiří Fiebich.

Petr Hlavačka

Vzpomínka na profesora Arnošta Křístka (10. 4. 1906 – 6. 8. 1966)

V roce 1966 redakce měsíčníku Kultura Přerova uveřejnila článek o právě zesnulém středoškolském prof. Arnoštu Křístkovi od tehdejšího předsedy MěstNV Karla Rosmuse.¹ Krátký, ale výstižný, i když vzhledem k poměrům z ideologických důvodů ne příliš otevřený článek, vypovídá mnohé o osobě Arnošta Křítka. Na několika řádcích autor článku hodnotil osobnost a životní pouť zesnulého. I z těchto pár řádků je patrné, že šlo o významného člověka s neobyčejným nadáním, který celý svůj život zasvětil pedagogické, literárně vědecké činnosti a v neposlední řadě rodině. Lhostejné mu nebyly ani věci veřejné, proto se angažoval i politicky.²

Je smutné, že to byl první a také poslední článek zveřejněný v tisku o této nepřehlédnutelné osobnosti našich regionálních dějin. Není se co divit, doba, ve které žili takoví lidé jako Arnošt Křístek, jim nebyla příliš nakloněna za života ani po smrti. Křesťanský světonázor Arnošta Křítka nešel příliš ruku v ruce s marxisticko-leninskou ideologií, která po únoru 1948 byla jediným správným myšlenkovým směrem vládnoucí komunistické strany.

Pro tyto důvody si zaslouží hlubší pozornost a tím spíše, že v tomto roce si připomínáme 100 let od jeho narození a 40 roků od jeho úmrtí. Přibližme si ho v jeho pedagogické a publikační činnosti, ve filozofickém názoru a přesvědčení, v postojích a aktivitách.

Arnošt Křístek v roce 1936. Výřez ze společné fotografie Výboru Jednoty Čsl. Orla v Přerově. Archiv autora

- 1 Článek není signován, autorství článku potvrdila manželka prof. Arnošta Křítka. Kultura Přerova č. 8. Přerov, srpen 1966, s. 141.
- 2 S přihlédnutím k politickému režimu té doby nebylo běžné oficiálně chválit v tisku někoho jiného než příslušníka vládnoucí strany. Muselo se tedy jednat o neobyčejnou osobnost. Arnošt Křístek byl katolík, poslanec přerovského MěstNV za ČSL a mimo jiné funkcionář ČSL v Přerově, to ale pochopitelně v článku nezaznělo.

Rodové kořeny

Příjmení Křístek je notoricky známo nejen v matričních zápisech od poloviny 17. století, ale i v pramenech k hospodářským dějinám Přerova. Například se nachází v zápisech první (1657) i druhé (1675) lánové vizitace, jako osedlý na lánové půdě. V polovině 18. stol. patřil půlláník Jiří Křístek mezi největší sedláky na Šířavě se svými 59 $\frac{3}{4}$ měřicemi polí. Nachází se také v přehledu majitelů domů v Přerově podle příznávacího listu z 22. března 1754.³ Pečlivý badatel-rodopisec by jistě zjistil možnou příbuzenskou vazbu mezi jednotlivými jmény, jak v synchronním tak diachronním způsobu práce.⁴

Krátkým nahlédnutím do matričních knih z konce 18. a 19. století, je jméno Křístek zastoupeno v několika samostatných liniích. Zápisy v předchozích stoletích by mohly doložit vazbu některých linií k jednomu rodu, ale to není snahou prokázat. Členové těchto linií se zabývali nejrůznějšími činnostmi. Jsou mezi nimi tkalci, krejčí, dělníci, rolníci, obuvníci, tesaři, stolaři, zámečníci i příslušníci patřící ke skupině maloměšťanů atd.⁵

Sledovaná linie od prof. Arnošta Křístka zpět o tři generace vychází z rolnického prostředí, tedy z prostředí selského stavu hospodářického několik generací na zemědělské půdě, patřící k šířavskému předměstí Přerova. Jeho otec Arnošt Křístek byl krejčovský mistr a také železniční zaměstnanec, jeho děd Jan Křístek taktéž zaměstnanec železnice, obuvník a domkář v Přerově. Ve třetí generaci, v pradědovi prof. Arnošta Křístka, Janu Křístkoví, rolníkovi na Šířavě v Přerově, se stýká několik linií Křístků, z nichž jedna pokračuje na Šířavě v zemědělském hospodaření až do kolektivizace zemědělství a zániku selského stavu v 50. letech 20. století.

Příjmení Křístek může patřit k témuž rodu, zvláště toto tvrzení má opodstatnění, pokud se zápisy týkají Křístků hospodářících na předměstí Přerova Šířavě, kde se selské usedlosti a pozemková držba předávala z generace na generaci. Tento krátký exkurz do minulosti rodu naznačuje, že rod Křístků patří k starým rodinám, jež po staletí byly součástí společenských proměn v Přerově.

Rodina a studia

Arnošt Křístek se narodil 10. dubna 1906 v Přerově jako jedno z dětí Arnošta Křístka a Františky, rozené Burdové, pocházející z Uherského Hradiště z rodiny domkáře Františka Burdy. Otcí bylo 32 let a matce 26 let, když vstoupili 1. září 1896 do svazku manželského. Arnoštův otec živil rodinu z platu železničního zaměstnance, jak nás informuje zápis v matrice narozených z roku 1906 (lampista dráhy v Přerově).

Ovšem při narození jeho prvního syna Františka Jana 21. července 1897, v matrice narozených je uvedeno povolání otce krejčovský mistr. To vede k domněnce, že tato pracovní činnost nemohla uživit rozrůstající se rodinu a otec musel hledat větší jistoty, což práce u železnice v této době byla, a změnit zaměstnání. V rubrice třídního katalogu o prospěchu žáků veřejné měšťanské školy chlapecké v Přerově ze školního roku 1917–1918 je uvedeno jméno otce Arnošta Křístka, bydliště a zaměstnání železniční zřízenec. Taktéž v listu domovském z roku 1930 je zapsán jako železniční zří-

zenec. Z toho je zřejmé, že až do důchodového věku pracoval jako zaměstnanec drah.⁶

Rodiče byli praktikující věřící, jak bylo obvyklé, a patřili do římskokatolického farního společenství v Přerově. Své děti vychovávali v přísně křesťansko-katolickém duchu a způsobu myšlení.⁷ Zde je nutné hledat základ jeho postojů a přesvědčení v pozdějších letech, tak jak je znali jeho kolegové, blízcí a veřejnost.

Dětství a dospívání si Arnošt junior prožil v ulici Za Mlýnem v domě čp. 25, kde rodina žila. Od dětství se také znal se svou budoucí manželkou Ludmilou Ostrčilovou, která bydlela ve stejné ulici. V září 1912, po dosažení šestého roku věku, se stal žákem obecné školy v Přerově, kterou navštěvoval až do ukončení školního roku 1917. Do I. B třídy veřejné měšťanské školy chlapecké v Přerově (Slaměnickova měšťanská škola v Přerově) nastoupil 16. září 1917.⁸

Dospívání si prožil v době velkých politických změn a společenských zvrátů, které neminuly Přerov. Tak například 29. října 1918 občané Přerova prokazovali radost nad vytvořením samostatného československého státu. Městem procházel mohutný průvod, jehož podstatnou část tvořili studenti klasického gymnázia, na které za pár let mladý Arnošt nastoupil jako student a později jako řádný profesor.⁹

Konec válečných událostí a vznik samostatného Československa vnímal Arnošt z úhlu dvanáctiletého chlapce. Těžko říci, jak tyto události na něho zapůsobily, to se můžeme jen domnívat.

Rodina zůstala věrna katolické myšlence a politicky se orientovala na vznikající Československou stranu lidovou, jako reprezentanta politických snah katolíků. A jak uvádím dále, po studiích se mladý Arnošt začal v této straně politicky angažovat.¹⁰

-
- 3 MZA Brno, Lánový rejstřík fond D1 – 17b, fond D4 – Tereziánský katastr města Přerova, fond B1 – M 41. Jinak v kol. autorů: Dějiny města Přerova II., Přerov 1971, s. 83, 226, 242.
 - 4 Způsob práce, kdy se rodopisec zabývá studiem jednoho určitého časového úseku, diachronní postup je opakem.
 - 5 ZAO, pracoviště Olomouc, Děkanát Přerov, Římskokatolická fara Přerov, matrika narozených, inv. č. 7194, svazek – kniha V., inv. č. 7195, svazek – kniha VI., 7196, svazek – kniha VII., 7197, svazek – kniha VIII., 7198, svazek – kniha IX., 7199, svazek – kniha X., 7200, svazek – kniha XI., 7201, svazek – kniha XII., Městský úřad Přerov, oddělení matrik, svazek – kniha XIV., folio – strana 404, svazek – kniha XV., folio – strana 62.
 - 6 Městský úřad Přerov, oddělení matrik, svazek XIV., folio 404, svazek XV., folio 62. ZAO, pracoviště Olomouc, Děkanát Přerov, Římskokatolická fara Přerov, matrika narozených, inv. č. 7201, svazek XII., folio 733. SOkA Přerov, fond Slaměnickova měšťanská škola, inv. č. 145, 165, 182, 194, Rodinný list.
 - 7 Výpis z rozhovoru s paní Ludmilou Křístkovou, manželkou Arnošta Křístka, zaznamenáno 19. 1. 2005. Archiv autora.
 - 8 SOkA Přerov, Rodinný list, číslo indexu 5234. Výpis z rozhovoru s paní Ludmilou Křístkovou, manželkou Arnošta Křístka, zaznamenáno 19. 1. 2005. SOkA Přerov, fond Slaměnickova měšťanská škola, inv. č. 145, 165, 182, 194.
 - 9 CEKOTA, Vojtěch: Přerovské gymnázium od roku 1918 do současnosti. In: Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov 1995, s. 151. Almanach k 100. výročí založení gymnásia v Přerově. V Přerově 1970, s. 47.

Členové zábavního a dramatického odboru přerovské Jednoty Čsl. Orla při nastudování výpravné pohádky se zpěvy a tanci „Zakletá princezna Zlatohlávka“ v Městském domě. Divadelní představení nacvičili v roce 1936 prof. Arnošt Krístek a J. Sobol, zpěvy Antonín Hanzálek, tance učitelka Zdena Vránová. V tomto projektu, v rámci jubilejních oslav 25. výročí založení přerovské orelské jednoty, účinkovalo podle dobových zpráv v tisku na sto osob. Archiv autora

Začátek 20. let prožil Arnošt jako student na Státním čsl. reálném gymnáziu v Přerově, kde se stal účastníkem organizačních změn. Klasické gymnázium, ve kterém se kladl důraz především na humanitní vzdělání, bylo přeměněno na reálné gymnázium se stejným zastoupením reálných a humanitních předmětů. Přečod na reálné gymnázium probíhal od školního roku 1919/1920 a před zahájením školního roku 1924/1925 byl ukončen.¹¹ Do maturitního ročníku ho dovedl třídní prof. Dr. Hynek Sechovský a v roce 1926 středoškolská studia zakončil maturitou.

Drtivá většina studentů byla profesorským sborem řádně připravována na vysokoškolská studia a získané všeobecné vědomosti jim dopomohly ke studiu na univerzitách či vysokých školách s nejrůznějším odborným zaměřením. Po nahlédnutí do seznamu absolventů z této doby zjistíme, že většina z nich získala vysokoškolské diplomy. Byli mezi nimi učitelé, lékaři, advokáti, lékárníci, hospodářští a techničtí inženýři, vědečtí a kulturní pracovníci.¹²

Není pochyb o tom, že ústav, kde studoval Arnošt Krístek, měl v této době značnou společenskou prestiž a jeho absolventi širokou škálu nabízených studijních možností. Arnošt si zvolil filozofickou fakultu na mladé Masarykově univerzitě v Brně a podle svého zaměření obor český jazyk a francouzštinu.¹³

Společenská angažovanost ve 30. letech 20. století a okupace

Po absolvování univerzitního studia začátkem 30. let se začal v Přerově angažovat kulturně i politicky. Psal články do týdeníku Právo, čtrnáct-

tideníku *Nový Národ* a deníku *Obzor*.¹⁴ Ve svých příspěvcích v Kulturním okénku *Práva*, v Kulturně náboženském čtrnáctideníku *Nový Národ* a sporadicky Kulturní hlídce *Obzoru* kriticky rozebíral a hodnotil nedávno vydaná díla známých autorů a recenze na ně. Z nich uvádím např. Jana Čepa, Georgese Duhamela, Jaroslava Durycha, Pavlu Kytlicovou, S. St. Vráze, Vladislava Vančuru, Jaroslava Vrchlického, Dominika Pecku, Jakuba Demla atd.¹⁵

Publikoval také úvahy týkající se různých témat vycházejících ze společenské aktuálnosti. Jeho kritickému přístupu k publikovaným tématům je věnována samostatná kapitola.

V týdeníku *Právo* a čtrnáctideníku *Nový Národ* se zařadil mezi veřejnosti známé přispěvovatele, jako byl P. Alois Čáp, P. Alberti (Antonín Dokoupil), farář v Kvasicích, Dr. Alfréd Fuchs, František Hanzelka, Bohuslav Oščádal, Antonín Hrubý, Jakub Hudeček, M. Sadovská, Jiří Sahula, Dr. Jan Hejčl, doc. Dr. Augustin Neumann, Karel B. Hroch, Karel Doubavský a další.

-
- 10 Katolická církev v době předválečné i válečné stála na straně monarchie, po vzniku Československé republiky byla vnímána jako symbol habsburské státnosti a část veřejnosti se také odvrátila od katolické církve jako instituce. Katolická církev a katolíci si své místo v nově utvořeném státním útvaru museli teprve „vydobýt“, jak se v tomto smyslu vyjádřil T. G. Masaryk. V této době se strana ocitla téměř na okraji české společnosti, jelikož na katolickou církev i na stranu byl vyvíjen značný tlak v duchu proklamace „Pryč od Říma“. I přes uvedené se vytvořila Československá strana lidová jako reprezentant politických snah katolíků. Oproti předválečnému stavu však integrovala jak sociálně orientovaný, tak konzervativní proud. V následujících letech dokázala, že je nezastupitelnou státotvornou politickou stranou s jasně definovaným místem v pluralitní demokracii první republiky.
 - 11 SOKA Přerov, fond Gymnázium, Ředitelství. *Cekota, Vojtěch: 1918–1938, Almanach k 125. výročí založení Gymnázia Jakuba Škody v Přerově*, s. 16–18. Přerov 1995.
 - 12 *Almanach k 100. výročí založení gymnásia v Přerově, 1870–1970. V Přerově 1970*, s. 121.
 - 13 Masarykova univerzita byla zřízena 28. ledna 1919, její založení bylo těsně spjato se vznikem Československé republiky a s jejím tvůrcem prezidentem T. G. Masarykem. Byl to také výsledek mnohaletého národnostního zápasu o zřízení druhé české univerzity v českých zemích.
 - 14 *Právo, Lidový list středomoravský*, vycházel od 1. ledna 1920 do 6. července 1940, kdy bylo vytištěno 37. číslo 21. ročníku. Vydavatelem byl ředitel Společenských podniků v Přerově etc., P. Ferd. Chýlek. *Nový Národ*, původně Kulturně náboženský měsíčník, od roku 1928 Kulturně náboženský čtrnáctideník katolického lidu, vycházel v letech 1923–1941 a v letech 1945–1948. Vydavatel byl P. F. Chýlek, časopis založil společně s P. Aloisem Čápem. *Obzor*, původně týdeník a později deník vycházel do čísla 337/1918 pod názvem *Přerovský obzor*, potom jen *Obzor*. Vycházel pravidelně od 1. října 1910 a 32. ročník skončil číslem 112, 14. května 1941. Vydavatelem bylo Tiskařské a vydavatelské družstvo *Obzor* v Přerově. MZK Brno, SVK Olomouc, katalog periodik.
 - 15 Jan Čep – prozaik, Georgese Duhamel – publicista, Jaroslav Durych – básník, prozaik, dramatik, esejista a publicista, Pavla Kytlicová – spisovatelka, S. St. Vráz – cestovatel, Vladislav Vančura – spisovatel, dramatik, Jaroslav Vrchlický – básník, dramatik, překladatel, literární a divadelní kritik, Dominik Pecka – teolog, filozof, prozaik a esejista, Jakub Deml – kněz, básník, prozaik, překladatel, publicista, nakladatel atd..)

Výroční zprávy gymnázia v Přerově celkem spolehlivě informují o jeho aktivitách a tyto nám dokreslují jeho zájmy a společenskou angažovanost. Např. v záznamech ze školního roku 1934/35 se uvádí Arnošt Krístek jako kulturní redaktor Práva, režisér Dramatického sdružení katolických spolků, kulturní rádce Akademického sociálního sdružení v Přerově. V tomto roce přednášel v Čekyni, Lověšicích, v lidové škole Městského osvětového sboru, měl cyklus přednášek o moderní francouzské literatuře. Dále byl členem výboru Čtenářského spolku, členem knihovny rady Masarykovy knihovny, revizorem Městské spořitelny atd.¹⁶

Aktivně se zapojil do katolického hnutí a stal se funkcionářem a místním okrskovým vzdělavatelem Jednoty Čsl. Orla v Přerově.

Od roku 1935 zastával funkci režiséra Dramatického odboru Jednoty Čsl. Orla v Přerově. Například v rámci oslav 25. výročí založení orelské organizace v Přerově nacvičil s J. Sobolem výpravnou pohádku se zpěvy a tanci s názvem „Zakletá princezna Zlatohlávka“, zpěvy nacvičil Antonín Hanzálek a tance učitelka Zdena Vránová. Představení se konalo 10. května 1936 v Městském domě.

V roce 1938 byl zvolen předsedou vzdělavatelského kroužku Orla (kroužek katechetů a učitelů).¹⁷ Jak je vidět, jeho angažovanost je značná a souvisí s jeho vzděláním a přesvědčením.

V této době musel mít vybudované již značné renomé, byl již členem Čsl. strany lidové a stal se členem jejího výkonného výboru. V místní orelské organizaci a na stranické úrovni ČSL se setkával s hlavními protagonisty katolického hnutí a katolické myšlenky v Přerově. Byli to hlavně P. Ferdinand Chýlek, P. Alois Čáp, P. Josef Složil, P. Jan Drexler, Vojtěch Hlaváčka a další, se všemi udržoval vřelý přátelský vztah.¹⁸ Ve druhé polovině 30. let je již výraznou osobností katolického života v Přerově, jedním z významných kulturních osvětových aktivistů. To potvrzují častá společenská setkání od politických až po kulturní, na nejrůznějších akcích nejen katolické veřejnosti.

Tito muži se ve 30. letech snažili budovat ideu národní identity a podporovali národního ducha v rámci křesťanského světového názoru. Hlásili se k principům demokracie, usilovali o posílení katolického sebevědomí, katolické myšlenky ve společnosti a morálního způsobu života na křesťanských základech. Tato základní východiska, jejich myšlení a jednání lze poměrně dobře sledovat v regionálním tisku, který pravidelně informoval veřejnost o nejrůznějších počinech a akcích spojených s těmito cíli.¹⁹

Nelze opomenout společenské prostředí, ve kterém působila ve 20. a 30. letech katolická inteligence. Cituji Masaryka: „*Katolíci budou mít v republice tolik práva, kolik si ho dobudou.*“ Tím jsou dány postoje a východiska katolické veřejnosti a jejich snaha o šíření křesťanské myšlenky. To v podstatě činil i Arnošt Krístek ze svého nejniternějšího přesvědčení.

Jejich postoj se nezměnil ani v době silícího tlaku nacistického Německa na české země a ani po Mnichovu. Stáli na straně protinacistického demokratického tábora.

Za okupace byli někteří straničtí kolegové a přátelé Arnošta Krístka pozatýkáni gestapem a skončili v koncentračních táborech v Dachau nebo Buchenwaldu.²⁰

Život v protektorátu až do osvobození v roce 1945 znamenal omezení většiny společenských aktivit nejen pro Arnošta Křístka. Politická angažovanost byla nulová, jelikož jediná v Protektorátu Čechy a Morava nacisty povolená politická organizace bylo Národní souručenství a jejím tiskovým orgánem se staly prakticky všechny protektorátní deníky. Jednota Čsl. Orla, do jehož činnosti se intenzivně zapojil, byla v září 1942 rozpuštěna.

Situace se změnila až po roce 1945, kdy nakrátko došlo k obnovení Orla a také na prvorepublikových principech obnovena politická strana ČSL.

Politická angažovanost po roce 1945

Po osvobození a po obnovení Československé strany lidové se stává Arnošt Křístek jejím aktivním členem.²¹ Po únorových událostech v roce 1948 muselo přijít značné rozčarování, strach a nejistota z budoucnosti. Totalitní komunistická indoktrinace ovlivnila celou společnost a společenská odvětví, včetně jednotlivců, její míra závisela na místních poměrech, na lidech, kteří více či méně využívali či zneužívali své postavení, na těch, jejichž motivací byl strach, ale také na osobní slušnosti a statečnosti.

Jaký postoj zaujmout v nedemokratických podmínkách, jak se vyrovnat s totalitní mocí, zůstat praktikujícím přesvědčeným katolíkem, angažovat

16 SOKA Přerov, fond Gymnázium, Výroční zprávy gymnázia.

17 Zvolen na XXVII. valné hromadě Jednoty Čsl. Orla, konané 14. 1. 1938 v Přerově. Funkce v Orlu zastával i jeho bratr Leopold, ten byl dlouholetým knihovníkem (1926–1932) a praporečníkem (1927–1931). Přerov. Povídání o městě II., s. 263. 25. let Jednoty Čsl. Orla v Přerově. Přerov 1936, s. 22.

18 Výpis z rozhovoru s paní Ludmilou Křístkovou, manželkou Arnošta Křístka, zapsaný 19. 1. 2005. Ze vzpomínek odborného učitele Vojtěcha Hlavačky. Archiv autora.

19 Právo, Lidový list středomoravský – konvolut. Nový národ, Kulturně náboženský čtrnáctidenník katolického lidu – konvolut atd.

20 P. Ferdinand Chýlek v roce 1941 zemřel v Buchenwaldu, P. Alois Čáp prošel koncentrační tábory Dachau a Buchenwald a v roce 1945 po osvobození se vrátil s podlomeným zdravím.

21 V roce 1945 byla ČSL obnovena a stala se součástí Národní fronty. Lidovci se ocitli v pozici jediné nesocialistické povolené politické strany v českých zemích – byla to jediná reprezentantka pravice. Lidová strana byla jedinou z českého politického spektra, která stála na pozicích ochrany soukromého vlastnictví. Ve volbách 1946 získala 15,64 % hlasů a získala zastoupení ve vládě. Na Moravě měla tradičně nejsilnější pozice a celkově v českých zemích skončila třetí, za komunisty a národními socialisty. Až do roku 1948 v opozici proti komunistům. Její čtyři ministři v únoru 1948 podali demisi spolu s ostatními demokraticky smýšlejícími členy vlády. Po komunistickém převratu ČSL neměly personální čistky, zbavením a utlumením demokratických vůdců, tzv. „obrozením a očištěním od reakčních živlů“ získala vrch levá opozice včele s A. Petrem a J. Plojharem. Předseda ČSL, kněz, politik Mons. J. Šrámek rezignoval a spolu s knězem, konsistorním radou a politikem P. Fr. Hálou, po neúspěšném odchodu do ciziny, internován a vězněn. První obětí komunistického režimu a jeho metod se stal lidovecký poslanec Ing. Rostislav Sochorec, ten v květnu 1948 zemřel ve vězení, kde byl ubit, poslanec S. Broj byl popraven. Lidová strana se stala členkou Národní fronty a byla nucena uznat vedoucí úlohu komunistické strany. De facto byla podržena diktátu KSČ. S tímto faktem se nemohli někteří křesťansky smýšlející členové lidové strany vyrovnat, mnoho jich bylo v 50. letech tvrdě perzekvováno, hlavně z řad inteligence a soukromých zemědělců. Byli odsouzeni na mnoho let do vězení.

Výbor Jednoty Čsl. Orla v Přerově v roce 1936. Stojící zleva, horní řada: E. Mikšánek, JUDr. Emil Zavadil, Jar. Kellner (po přejmenování Klen, manžel A. Škrobánkové), x, x, stojící zleva, prostřední řada: x, Prof. Arnošt Křístek, J. Koukalová, Zdena Vránová, V. Skácelová (manželka J. Zemánka), P. Josef Složil, František Přeslička, sedící zleva: A. Škrobánková, P. Jan Drexler, Bedřich Čech, Vojtěch Hlavačka, František Řezník, B. Kaštovský, Josef Zemánek. Archiv autora

se v ČSL? Pokusit se něco ovlivnit pro dobrou věc, zůstat v pasivní rezistenci? To jsou otázky, které si mohl klást nejen Arnošt Křístek.

Víme, že i přes nedemokratické vedení ČSL v rámci NF (jak jinak v nedemokratickém státě), zůstal členem strany a ze svého katolického názoru a životního přesvědčení neslevil.²²

S některými svými stranickými kolegy z 30. let se začíná angažovat za lidovou stranu na komunální úrovni. V květnu 1957 proběhly volby do národních výborů a lidovecká obec navrhla jako jednoho z kandidátů Arnošta Křístka. Ten byl zvolen a stal se za ČSL poslancem Místního národního výboru v Přerově. Na prvním zasedání plena MNV se stal členem stálé komise pro školství. Po volbách do národních výborů v červnu 1960 a 1964 byl opět zvolen poslancem a stal se také členem mandátové komise MěstNV v Přerově a předsedou občanského výboru ve svém volebním okrsku. Jeho zájem o věci veřejné oslabil dlouhotrvající zákeřná nemoc, která předčasně ukončila jeho život.²³

Většina řadových lidovců pokládala i nadále „*křesťanství a jeho mravní a sociální principy*“, programově prohlašované ČSL, za důležité a podstatné. Z těchto důvodů zůstala ve straně část staré členské základny, pro niž bylo křesťanství a jeho principy v přímém rozporu s komunistickou ideologií. Rozdíl v názorech mezi řadovou členskou základnou, jež viděla uvnitř strany jiskru svobody v moři rudé ideologie a vedením, řídicím se pokyny Národní fronty, byl značný. ČSL mohla v menší míře prosazovat své zájmy

jen tam, kde nebyla slabá členská základna, nebo kde byl dostatek věřícího obyvatelstva.

Pedagogická činnost

Na základě dekretu vydaného Zemskou školní radou v Brně byl kandidát profesury Arnošt Křístek, s právní platností od 1. září 1934, přijat do „státní služby školské jako aspirant profesury“. Za úřední působišťe mu bylo Zemskou školní radou v Brně určeno Státní čsl. reálné gymnázium v Přerově. Jako aspirant hospitoval v němčině a češtině, později začal vyučovat český jazyk a francouzštinu.²⁴ Arnošt Křístek učil na reálném gymnáziu v politicky exponované době. Zhoršující se mezinárodní politická situace, vzrůst nacionalismu nejen v československém státě a protidemokratická orientace států obklopujících ČSR zvyšovala vnitropolitické napětí. Studenti vedli dlouhé diskuze o budoucnosti ČSR, možné válce, o zahraniční politice nového prezidenta Dr. Edvarda Beneše atd. Protinacistická orientace Arnošta Křístka, ale téměř celého profesorského sboru byla zřejmá z jejich vystupování před studenty, jak v době výuky, tak mimo ni.²⁵

Toto dění vyústilo v tragické události let 1938–1939 a zasáhlo do zdánlivě klidného školského prostředí přerovského gymnázia. Ve školním roce 1938/1939 byla žákům zakázána účast na jakýchkoliv shromážděních a po 18.00 hod. pobyt mimo domov. Dne 23. září 1938 byla vyhlášena všeobecná mobilizace čs. branné moci mužů do 40 let. Ta neminula Arnošta Křístka a spolu s dalšími třemi profesory z gymnázia, Vladimírem Dorazilem, Jindřichem Prečem a Františkem Skoumalem, museli narukovat k vojsku, což oslabilo profesorský sbor a nastaly potíže s obsazením vyučovacích hodin.²⁶

Tato situace netrvala dlouho, po podepsání mnichovské dohody (30. září 1938) vláda nařídila 6. října na základě usnesení demobilizaci. Takže někdy během října se již vrátili ke svým pedagogickým povinnostem.

V době nacistické okupace sílily germanizační snahy, strach z represí vůči profesorům a studentům, neustálá hrozba zatčení, vyšetřování a věznění. Výsledkem bylo duševní strádání a nedůvěra. To byl obraz přerovského gymnázia v době okupace.

Arnošt Křístek působil na gymnáziu až do roku 1942. Co bylo příčinou jeho odchodu, se můžeme jen domnívat – mučivá tíha atmosféry, násilné germanizační tlaky nebo důsledek jeho katolického přesvědčení, který v době okupace nebyl v „kurzu“, také jeho protinacistické tendence, které

22 Z rozhovorů s pamětníky. Výpis z rozhovoru s paní Ludmilou Křístkovou, manželkou Arnošta Křístka, zaznamenáno 19. 1. 2005. Ze vzpomínek odborného učitele Vojtěcha Hlavačky. Archiv autora.

23 SOKA Přerov, fond MNV Přerov, zápisy schůzí pléna MNV a MěstNV z let 1954, 1957, 1960, 1964.

24 SOKA Přerov, fond Gymnázium, Ředitelství. Almanach k 100. výročí založení gymnázia v Přerově, 1870–1970. V Přerově 1970, s. 95. Aprobační skupina je zde uvedena podle tohoto almanachu.

25 Almanach k 100. výročí založení gymnázia v Přerově, 1870–1970. V Přerově 1970, s. 51.

26 Cekota, Vojtěch: Přerovské gymnázium od roku 1918 do současnosti. In.: Sborník Státního okresního archivu v Přerově, Přerov 1995, s. 154.

neobratně skrýval? Pravděpodobnější verze je, že po atentátu na R. Hendricha v květnu 1942 došlo k rozsáhlým represím proti všemu českému, nevýmaje české školství. Důsledkem byly administrativní změny, které krutě postihovaly české studenty a také profesory středního školství. Tato opatření způsobila značný pokles počtu studentů a profesorů.²⁷

Každopádně v témže roce nastoupil na Vyšší hospodářskou školu v Přerově, kde začal vyučovat český jazyk, a to až do roku 1952. Období okupace zde prožil v podobných podmínkách jako na gymnáziu, nejistota, strach, útrapy, prudký pokles studentů.²⁸ Na hospodářské škole přestál válečné události, i „únorové vítězství pracujícího lidu roku 1948“ a nástup diktatury proletariátu v čele s KSČ.

V roce 1952 se opět vrátil vyučovat na reálné gymnázium, kde působil až do své smrti v roce 1966.²⁹ Arnošt Křístek zde učil českému jazyku, francouzštině, angličtině, nepovinně latině, kterou například ve školním roce 1964/1965 přednášel i mimo budovu ústavu na Strojní průmyslové škole v Přerově. Dával soukromé hodiny a vyučoval i němčině. V době, kdy se vrátil do budovy gymnázia, škola rok poté nesla jiný název a přejmenování na Gymnázium v roce 1968 se již nedožil.³⁰

Poměry, které vládly začátkem 50. let na bývalém gymnáziu, byly nerosnatelné s obdobím jeho působení na tomto ústavu ve 30. letech. Nová ideologie pronikla do morku kostí všem společenským skupinám či odvětvím, včetně školství. Nový režim nechtěl, aby ústav v něčem připomínal gymnázium, učitelé nesměli používat označení profesor, název školy se změnil a ještě častěji se měnila organizace výuky. V roce 1953 se stala latina nepovinným předmětem a omezena byla výuka moderních jazyků. Humanitním předmětům se nevěnovala taková pozornost, jako přírodním vědám.

Od února 1948 zde působila základní organizace KSČ, ta řešila otázku výběru žáků na vysoké školy, zabývala se postojem učitelů k náboženské otázce, snažila se zvyšovat politickou uvědomělost atd. Organizovala pro učitele povinná politicko-ideová školení a studium marxistické literatury.

Např. v únoru 1958 se konaly politické prověrky všech členů pedagogického sboru, ti jednotlivě přicházeli před komisi ustanovenou OV KSČ. Komise měla za cíl zjistit ideovou a politickou uvědomělost učitelů. Ve školní kronice „gymnázia“ se píše: „*Díky prověrce se u mnohých soudruhů učitelů podařilo překonat pozůstatky náboženského světového názoru, takže z 26 učitelů pouze jeden člen sboru setrvává dosud při náboženském vyznání, všichni ostatní jsou bez vyznání. Situace byla usnadněna některými ideologickými přednáškami, diskusemi na ně navazujícími a osobním působením a příkladem uvědomělých komunistů.*“³¹

Ten jeden člen učitelského sboru, který „setrvává dosud při náboženském vyznání“, nebyl nikdo jiný než Arnošt Křístek. Jak víme od pamětníků, ani politické změny a ateistický kurz vládnoucí politické strany ho nijak nezměnily od jeho přesvědčení.

V těchto politicky zkalených podmínkách, s neustálým ideologickým tlakem na učitelský sbor, jak zevnitř, tak zvenčí, působili učitelé, kteří se nestali členy KSČ. Jedním z nich byl i Arnošt Křístek. Například na tehdejší Jedenáctileté střední škole v Přerově působilo ve školním roce

1957/1958 celkem 33 učitelů, z nichž 18 bylo členy KSČ a jeden kandidátem.³²

Prof. PhDr. Jan Jahn, CSc., vyučující na tomto ústavu od roku 1935 do roku 1953, vzpomíná: „...na půdě učitelského sboru byly dvě fronty, komunisti, kteří díky svému vyznání se hráli na výsluní, a nekomunisti, černé a bludné ovce.“ Pro něj, jak píše dále, „...se svět sestával ze straníků a nestraníků, bylo amen po bývalé shodě..., bylo hlavní vědět, zda-li je, nebo není nějaký kolega ve straně. Podle toho jeden s druhým komunikoval. ...Přiznám se, že jsem nevěřil žádnému komunistovi, v každém jsem viděl potenciálního fízla.“ V tomto marxleninskou ideologií přesyceném ovzduší trpěli pro své náboženské přesvědčení jeho dva dobří přátelé. Byl to J. Válka, o kterém píše: „... byl obětavý a žáky zbožňovaný věřící učitel, známý v celém okolí svým příkladným životem.“ Na základě lživého obvinění musel z ústavu odejít a skončil u frézy v továrně. O Arnoštu Křístkoví uvádí: „Pro proctivého katolíka nebylo v Přerově místa, našlo se někde až v severních Čechách. Do úvazku místo češtiny jsem si vzal ruštinu a hodiny jsem mu nabídl.“³³

Z toho, co píše, vyplývá, že z nejisté budoucnosti na nevýznamném a vzdáleném místě Arnošta Křístka „vysvobodil“ právě Jan Jahn. Situace zde musela být psychicky velmi vypjatá a v mnohém jistě připomínala období okupace.

Položme si otázku, jestli skutečně stačilo změnit úvazek, aby Arnošt Křístek nebyl propuštěn a proč se ho nezbavili v následujících letech? (Na střední všeobecně vzdělávací škole učil až do své smrti v roce 1966.)

-
- 27 Podle jeho manželky musel odejít, jelikož se stal nepohodlným. Výpis z rozhovoru s paní Ludmilou Křístkovou, manželkou Arnošta Křístka, zaznamenáno 19.1. 2005.
- 28 Za jeho působení několikrát škola doznala změny v úředním názvu. Již v roce 1944 to byla Vyšší rolnická škola, v roce 1947 Státní vyšší rolnická škola, v roce 1949 opět Vyšší rolnická škola, v roce 1950 Vyšší rolnická škola směru mechanizačního a v roce 1952 Zemědělská technická škola oboru péstitelského. In: Almanach k 100. výročí založení zemědělské školy v Přerově. Přerov 1965, s. 40, 59–63.
- 29 Nastoupil snad na přímluvu PhDr. Jaroslava Bubeníka, profesora češtiny a filozofie (od roku 1953 do roku 1962 ředitele), který byl jeho přítelem. Podle vyprávění pamětníků měl nad ním údajně, po dobu výkonu funkce ředitele, držet ochrannou ruku.
- 30 Gymnázium Přerov, Školní kronika z let 1953–1964. SOkA Přerov, fond Gymnázium, Školní kronika, školní rok 1964/65.
Škola doznala za jeho působení několik změn v názvu. Od roku 1953 to byla Jednácetiletá střední škola, v letech 1958–1961 prováděn zkušební výzkum s dvanáctiletým gymnáziem, od roku 1961 Střední všeobecně vzdělávací škola a od roku 1968 Gymnázium.
Almanach k 100. výročí založení gymnásia v Přerově, 1870–1970. V Přerově 1970, s. 78. Almanach k 125. výročí založení Gymnázia Jakuba Škody v Přerově. Přerov 1995, s. 20.
- 31 Gymnázium Přerov, Školní kronika z let 1953–1964, školní rok 1957/58 list 4. Uvádí též Cekota, Vojtěch: Přerovské gymnázium od roku 1918 do současnosti. In: Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov 1995, s. 176, 177.
- 32 Gymnázium Přerov, Školní kronika z let 1953–1964, školní rok 1957/58, nečíslováno. Uvádí též Cekota, Vojtěch: Přerovské gymnázium od roku 1918 do současnosti, s. 176. In: Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov 1995.
- 33 Jahn, Jan: Taková byla naše škola. In: Almanach k 125. výročí založení Gymnázia Jakuba Škody v Přerově. Přerov 1995, s. 51.

Fotografie z roku 1961 zachycuje prof. Arnošta Křístka a jeho manželku. V rámci své pedagogické činnosti na „Gymnáziu“ v Přerově navštívil Památník národního písemnictví v Praze. Archiv Pavla Křístka

Domnívám se, že by nebylo politicky taktické, aby se zbavovali posledního katolíka na „gymnáziu“, který byl navíc od roku 1957 poslancem místního národního výboru za ČSL, jež byla součástí Národní fronty. V těchto případech mohly všechny organizace sdružené v Národní frontě vidět jistou míru „demokracie“. A také se jim v ústavu hodilo dokázat míru komunistické indoktrinace tabulkově, jak bylo citováno výše.

Jako další z možností se nabízí prostá skutečnost, že byl přítelem PhDr. Jaroslava Bubeníka, profesora češtiny a filozofie (ředitel ústavu od roku 1953 do 1962). Podle vyprávění pamětníků byli snad přátelé a Jaroslav Bubeník, jak jsem uvedl na jiném místě, nad ním měl údajně držet ochrannou ruku.

Nesmíme obecně zapomínat také na potřebu dokázat navenek, že i v tzv. lidově demokratickém státě existují občanské svobody a že politickou předúnorovou pluralitu lze sice vyměnit za diktaturu, ale postupně.

Výběr ze vzpomínek pamětníků

A jaký byl z pohledu studentů prof. Arnošt Křístek? Dotazovaní pamětníci, bývalí studenti „gymnázia“ z 50. let, ho znali osobně, nejen z vyučovacích hodin. Shodli se na jeho zevnějšku, mohutné postavě, výšce tak 195 cm, řídkých černých vlasech s velkýma černýma očima.

Pro ně to byl profesor s pravou kantorskou etikou. Svým vzhledem, jednáním, pedagogickými schopnostmi a projevem si dokázal zajistit u svých studentů vážnost a autoritu. Bylo v něm určité charisma, proto také dokázal zaujmout studenty svým poutavým výkladem. Působil dominantním dojmem, studenti k němu měli velký respekt a také on je respektoval.

Vždy, když vstoupil do třídy, většinou se studentům uklonil, odkašlal si a teprve potom promluvil. U tabule chodil s rukama za zády a to dodávalo jeho výkladu váhy a autority. Z jeho chování vyzařovala korektnost a uhlazenost. Studenti očekávali jeho hodiny s napětím, jelikož jeho výklad látky byl velmi přitažlivý. Ve třídě byl klid a většinou nedocházelo k žádným excesům. K řadě výstřelků studentů byl tolerantní.

V přednesu učební látky se vracel k metodám výuky z 1. republiky, učil svým způsobem a mohl být za to perzekvován. Ačkoliv byla hluboká totalita, používal ve své výuce prvorepublikovou terminologii.

Tolik zkrácený a subjektivní pohled studentů na svého učitele.³⁴

Rodinné poměry

Ve svazek manželský vstoupil Arnošt Křístek církevním sňatkem na Sv. Hostýně 12. února 1934. K oltáři si přivedl Ludmilu Ostrčilovou, kterou znal od dětských let. Snad si spolu hrávali v ulici Za Mlýnem, jelikož se zde narodila (dne 12. září 1909) v čp. 21 a zde i žila. O pár měsíců později (8. května 1934) se jim narodilo první dítě, kterému dali křestní jméno Eva. Jak nás informuje Rodinný list, začátky společného manželského života prožívali v domě manželových rodičů v ulici Za Mlýnem 25 (již od 29. března 1934 měli zde oficiálně hlášený trvalý pobyt). O víc jak tři roky později se přestěhovali do svého nového domu v ulici Osmek č. 37. Oficiálně se zde přihlásili k trvalému pobytu 1. září 1937. V tomto domě žili až do začátku 60. let, potom se rodina přestěhovala do menšího bytu v Přerově. V roce 1944 se jim narodil syn Pavel a v roce 1945 syn Petr.³⁵

Na závěr

Arnošt Křístek zemřel 6. srpna 1966 po dlouhé a těžké nemoci ve věku šedesáti let. V uveřejněném článku v měsíčníku Kultura Přerova z roku 1966 a v zápise ve Školní kronice z roku 1966 se nám částečně odkrývá pohled na jeho osobnost. Píše se zde mj. o jeho, „... *přebohatých a hlubokých vědomostech, které rozdával plnými rukama nejen svým žákům, ale i přerovské veřejnosti, zvláště v literárních kroužcích a jiných kulturních zařízeních. Miloval lidi, své žáky a svými přednáškami je vedl k pracovitosti a ušlechtilým vztahům etc. Měl svědomitou a ušlechtilou povahu, byl pracovitý a velmi skromný člověk, plný mimořádného nadání.*“³⁶

I ve složité době si dokázal vybudovat určitou vážnost a oblibu, což podtrhuje také fakt, že se s ním přišli rozloučit na poslední cestě na městském

34 Výpis z rozhovorů ze dne 2. 2. 2005 s PhDr. Jaroslavem Mazáčem, básníkem a středoškolským profesorem v důchodu († 28. 4. 2006), 4. 2. 2005 s Jaromírem Pospíšilem, zaměstnancem Českých drah v důchodu, 26. 3. 2005 s ing. Vojtěchem Hlaváčkou, vodohospodářem a úředníkem v důchodu. Archiv autora.

35 SOKA Přerov, fond Okresní úřad, Rodinný list, číslo indexu 5234. Další informace laskavě poskytla manželka Arnošta Křístka. Dům Za Mlýnem rodina prodala a na pozemcích, které vlastnila v ulici Osmek, postavili rodinný dům. Výpis z rozhovoru s paní Ludmilou Křístkovou, manželkou Arnošta Křístka, zaznamenáno 19. 1. 2005.

36 SOKA Přerov, fond Gymnázium, Školní kronika (Střední všeobecné vzdělávací školy v Přerově.), školní rok 1965/1966, s. 52. Kultura Přerova č. 8. Přerov, srpen 1966, s. 141.

hřbitově v Přerově nejen jeho rodina, dlouholetí přátelé, známí a členové ČSL, ale za profesorský sbor i ředitel PhDr. František Sedláček a za širokou veřejnost předseda MěstNV Karel Rosmus.

Závěrem nelze opomenout úvahu, týkající se ideologického období po roce 1948 a vycházející z předchozího. Pedagogové, jako byl Arnošt Křístek, s takovým náboženským přesvědčením a křesťanským světonázorem museli na pracovištích, hlavně v 50. letech, čelit značnému tlaku z řad přesvědčených straníků nebo těch, co ze strachu poklonkovali novému režimu. Věřící lidé na takovýchto exponovaných místech se stali svědky rozpadajících se tradičních hodnot. V to, co bytostně věřili, bylo špiněno, zavrhováno a zesměšňováno. Asi neměli lehký život, muselo to být pro ně období velkých zkoušek, ale také období velkých osobních vítězství, protože nepodlehli a svým postojem si dokázali udržet určitou míru osobní svobody.

Příspěvky v regionálním tisku

V tisku se Arnošt Křístek představil veřejnosti začátkem 30. let. 20. století hlavně jako literární kritik. Publikoval z větší části svá kritická hodnocení a úvahy na právě vyšláš literární díla, nebo na již publikované recenze, od krásné literatury, poezie a esejů až po cestopisný román. Těžiště těchto aktivit klademe do poloviny 30. let, kdy se v kulturních rubrikách regionálního tisku objevují články téměř každý týden. (Jedná se hlavně o Kulturní okénko Práva a Kulturně náboženský čtrnáctidenník Nový Národ. V Kulturní hlídce Obzoru frekvence příspěvků je méně častá, příspěvky zde jsou signovány A. K. nebo Arnošt Křístek.)

Prostřednictvím dobových tištěných médií se nám odkrývá zajímavý pohled na prof. Arnošta Křístka. Příspěvky nám dokreslují jeho způsob myšlení, morální, duševní a duchovní rozměr a jazykovou výstavu. Pohled na tuto osobu tak dostává plastičtější tvary.

Z článků je vidět široký rozhled autora reagujícího na nejrůznější společenská témata. Nelze si nepovšimnout bystrého a pronikavého hodnocení vycházejícího z kvalitní analýzy konkrétního díla. Jeho pronikavý vhled umožňuje spolu s velmi dobrou jazykovou výstavou a osobitou dikcí vystihnout to podstatné a tím jeho věcná a výstižná kritičnost získává na hodnotě.

Uvádím zde úzký výběr z jeho kritického pohledu formou citací na některá dobová témata, která mohou zaujmout čtenáře i dnes a mohla by vhodně doplnit předchozí kapitoly s vědomím, že se jedná o publikovaný zlomek recenzí.

„Temno se začíná jasnít“.³⁷

Autor článku kritizuje A. Jiráskem nesprávně a falešně pojatou ideu „temna“. Kritizuje také vědce a učence, jimiž tato sentimentální představa byla udržována. Cit.: *„Historikové a literární historikové, jako J. V. Novák, Flajšhans, J. Jakubec, A. Novák, Jar. Vlček ve svých dílech více nebo méně pomáhali udržovat špatný názor na dobu tak zvaného „temna“. ... zamlčují nebo aspoň zmenšují opravdové zásluhy jezuitů, jednak svalují na ně všechnu odpovědnost, za poměrnou, pravíme jenom poměrnou*

neplodnost oné doby. Nazval tuto ideu stavbou z písku, která se za jeho doby začala bortit díky odborným výzkumům předních vědeckých pracovníků. Členové jezuitského řádu „... nebyli žádnými zhoubci a kaziteli kultury a všeho pokroku, ale naopak, sami byli horlivě literárně činní a jejich díla jsou skvělými ukázkami vysoce vynikající vspělosti literární oné doby.“ Tvrzení dokládá konkrétními příklady.

Letopis náměstků Kristových. P. Alberti: „Papežové“, díl I, Od sv. Petra až po Alexandra II. (33 – 1073).
Nákladem Nového národa v Přerově 1931.³⁷

Duchovní referent týdeníku Právo a přispěvatel časopisu Nový národ P. Alberti (Antonín Dokoupil), farář v Kvasicích, na popud svých příznivců shrnul a přepracoval životopisy papežů, které několik let vycházely v Novém národě. Toto dílo publikoval v knižní podobě pod výše uvedeným názvem, obálku a vnitřní úpravu díla graficky navrhl P. Alois Čáp, vytiskla Společenská knihtiskárna v Přerově. Arnošt Krístek hodnotí dílo pozitivně: „*Autor se pracovává k vážné práci historické, která je zřejmá na první pohled ... , jde o dílo vědecké a nikoliv jen populární.*“

Dále rozebírá bibliografii a pramennou část včetně metodologických postupů P. Albertiho a souhlasí s ním, že literatura česká je na podobná díla velmi chudá. Arnošt Krístek pokračuje: „*Autor přesvědčivě a na základě nejnovějších výzkumů a badatelských prací dovozuje dvě důležité otázky v dějinách církevních: primát římského biskupa a jeho nejvyšší pravomoc v udělování kněžství.*“ Celková recenze na toto dílo vychází pozitivně.

Román o utrpení křesťanského národa. Franz Werfel: Čtyřicet dnů. (Tragedie malého národa). Praha 1934.³⁸

Recenze na autorův román o utrpení Arménů v Turecku líčí statečný odpor Arménů proti turecké genocidě. Z více jak dvou milionů podleho vraždění téměř 1,5 milionů tureckých Arménů. Kolektivní utrpení je omezeno na dějový a krajinný úsek charakterizovaný a zosobněný vůdcem arménských osad. Po vylíčení dějové osy díla A. Krístek pokračuje: „... *účelnost, chrabrost, obětavost, poslušnost a pospolitost se prolíná s nevykořetelnou tragikomikou lidské omezenosti, tuposti, lidského sobectví, jemuž není překážkou ani smrt před očima. Takto se stává Werflova kniha národní tragedie epickou studií sociologickou – národní sága nabývá zde platnosti všelidské těmito doklady o neměnné lidské duši. Werflova kniha však není nikterak obžalobou tureckého národa ze zvěrstev spáchaných na národě arménském. Na lavici obžalovaných v této knize nesedí turecký národ, nýbrž něco zcela jiného, je to duch národnostního fanatismu.*“

37 Nový Národ, Kulturně náboženský 14deník katolického lidu, ročník IX., v Přerově 4. 12. 1931, č. 23, s. 177, 178.

38 Právo, Lidový list středomoravský, ročník XIII., v Přerově 2. 7. 1932, č. 27, Kulturní okénko, s. 3.

39 Právo, Lidový list středomoravský, ročník XVI., v Přerově 9. 2. 1935, č. 7, Kulturní okénko, s. 8, 9. Právo, Lidový list středomoravský, ročník XVI., v Přerově 16. 2. 1935, č. 8, Kulturní okénko, s. 8. Právo, Lidový list středomoravský, ročník XVI., v Přerově 23. 2. 1935, č. 9, Kulturní okénko, s. 8.

Češství, křesťanství a Evropa.⁴⁰

F. X. Šalda uveřejnil článek s tímto názvem, ale bez slova křesťanství, které Arnošt Křístek v tomto příspěvku doplňuje a rozebírá. Šalda se snaží postihnout vztah češství a českého národa k Evropě a určit jeho postavení mezi evropskými národy, jeho postavení a úkoly v budoucnosti. Šalda hned úvodem píše, že český národ od svých nejzazších dějin se vědomě přiřazuje ke kultuře západní prostřednictvím křesťanského latinského liturgického obřadu. To se děje vědomě i prostřednictvím literatury a umění a tím se projevuje náš národní charakter.

Šalda vyslovuje úvahu, že vznikem národních států nastává ústup od křesťanského univerzalizmu a valí se vlna nacionalismu.

„Ta v českých zemích nedosáhla nikdy takového rozměru jako v Německu, Itálii, Polsku, (té doby) což je dáno zbytky kulturního univerzalizmu“, doplňuje Arnošt Křístek. Dále cituje Šaldu, který cítí nutnost vyrovnávat nacionalistické spory vyšším univerzálním principem. Uvedené státy budou muset dříve nebo později krotit svůj egocentrismus, uvést jej v souhlas s principem jednotnosti nebo harmonie na principu práva a spravedlnosti.

Arnošt Křístek úvahu rozvíjí dále a zdůrazňuje soulad na principu křesťanského práva a spravedlnosti. Vyjadřuje pochybnost o nějakém panevropském svazku na základě politickém dobrovolně uzavřeném. Podle něj se neúčinněji jednota upevní křesťanským universalismem. Cit.: *„Tento universalismus musíme znovu budovat a v tom je smysl našeho národa jako středního spojovacího článku mezi západem a východem.“*

Amerika, jaká je vskutku. Georges Duhamel:

Obrazy z budoucího života. Praha 1931.⁴¹

Autor publikace popisuje civilizaci ve Spojených státech amerických. Recenzent obecně tvrdí, že tato publikace převyšuje a překonává naše dosud vyšlé publikace (do roku 1931). Duhamel kriticky hodnotí civilizaci jako takovou, zvláště americkou. Nestranně a nezaújatě posuzuje obdiv v přílišnou důvěru a pokrok civilizace. Cituji A. Křístka popisujícího scény v publikaci: *„Scény se řadí a stupňují od ubíjejícího předvádění amerických filmů ničících veškerý vkus a smysl pro krásu a uměleckou hodnotu, přes přednosti a výhody prohibice, když autor líčí, jak často na ulici nebo v parku téměř upadl o člověka k smrti zpitého hrubým nečistým a předraženým pašovaným alkoholem, přes nevkusně zbytnělý automobilismus ... přes falešnou americkou veselost a zábavu získanou tajným pitím ... přes honosnou a otupující reklamu a nedemokratické rozdělení ras, přes puritánskou úzkostlivost ve věcech sexu ..., která je protikladem skoro veřejného kuplířství v nejvyšších vrstvách v oněch uzavřených klubech...Všechna stigmata této hltavé civilizace můžeme do dvaceti let objeviti na údech Evropy. Na hrstku lidí, kteří se dívají na úkaz s nedůvěrou a smutkem, jsou tisíce těch, kteří jej hlasitě volají.“*

Pavla Kytlicová: Rodiče a děti.

(Díl 1., Tasov na Moravě 1927, díl 2., tamtéž 1928, díl 3., tamtéž 1929, díl 4., tamtéž 1930, díl 5. tamtéž 1931.)⁴²

Román od spisovatelky Pavly Kytlicové je pětidílnou kronikou neklidného života jejího rodu v odnárodňujícím se vídeňském prostředí. Autorka, jak sama řekla, se snaží pravdivě vyprávět o tom, co bylo a co se stalo. Z toho Arnošt Křístek usuzuje: „...jedná se o čistou epičnost díla a při vši dokumentárnosti, neztrácí se ani na chvíli snaha o umělecké kompoziční úsilí a o vyhraněnou formu. Kniha je plná skutečnosti a oprávněnosti umělecké a básnické. Hlavním tématem knihy je poměr rodičů a dětí. Čtenář může z těchto příběhů načerpat mnoho krásného a poučného.“

Dále kritik dokazuje, jak hodně společného má autorka se spisovatelkou Boženou Němcovou a jak společné je jejich dílo. Dochází k závěru, že „Rodiče a děti“ jsou propracovanější obdobou „Babičky“. Kritik se dále zamýšlí nad vztahy rodičů a dětí, které nejsou takové jako by měly být a příčinu nachází v rozrůznění moderního myšlení a zálib. Kniha je důležitá i pro historii vídeňských Čechů.

Mikoláš Aleš. K 80. výročí jeho narození.⁴³

Autor příspěvku líčí životní osudy „...našeho nejpřednějšího malíře doby starší“. Obdivuje jeho vlastenectví, má ale chladnější přístup k jeho umělecké tvorbě, vyjadřuje skepsi nad jeho slávou. Příprava výstav k jeho výročí narození, jež se tehdy chystala, nebyla podle Arnošta Křístka zárukou zvýšení jeho popularity. Píše: „*Úsudky o jeho Vlasti*, (14 velkých kartonů lunet pro Národní divadlo v Praze) *jak je projevil Jan Neruda a jiní naši estetické, vřadily Alše mezi nejpřednější současné naše umělce, nicméně se brzy ukázalo, že byla na jeho lunetách oceňována spíše stránka epická a vlastenecká, než umělecko – výtvarná.*“

Archivní prameny

Moravský zemský archiv Brno.

MZA Brno, fond D1, 17b, Lánový rejstřík Přerova.

MZA Brno, fond D4, Tereziánský katastr města Přerova.

Zemský archiv Opava, pracoviště Olomouc

ZAO, pracoviště Olomouc, Děkanát Přerov, Římskokatolická fara Přerov, matrika narozených, inv. č. 7194 – 7201.

Státní okresní archiv Přerov.

SOkA Přerov, fond Slaměnikova měšťanská škola, inv. č. 145, 165, 182, 194.

SOkA Přerov, fond Okresní úřad, Rodinný list, číslo indexu 5234.

SOkA Přerov, fond Gymnázium, Ředitelství.

SOkA Přerov, fond Gymnázium, Výroční zprávy gymnázia.

SOkA Přerov, fond Gymnázium, Školní kronika (Střední všeobecné vzdělávací školy v Přerově), školní rok 1964/65.

40 Právo, Lidový list středomor., ročník XVI., v Přerově 16. 3. 1935, č. 12, Kulturní okénko, s.1, 2.

41 Obzor, ročník XXII., číslo 296, 29. 12. 1931, Kulturní hlídka s.2.

42 Právo, Lidový list středomoravský, ročník XIII., v Přerově 6. 2. 1932, č. 6, Kulturní okénko s. 3.

43 Právo, Lidový list středomoravský, ročník XIII., v Přerově 3. 12. 1932, č. 49, Kulturní okénko, s. 1, 2.

SOKA Přerov, fond Gymnázium, Školní kronika (Střední všeobecné vzdělávací školy v Přerově), školní rok 1965/1966.

SOKA Přerov, fond MNV Přerov, zápisy schůzí pléna MNV a MěstNV.

Magistrát města Přerova.

Oddělení matrik, svazek XIV., folio 404, svazek XV., folio 62.

Gymnázium Přerov.

Gymnázium Přerov, Školní kronika z let 1953 – 1964.

Archiv autora, zápisy rozhovorů s pamětníky.

Výpis z rozhovoru s paní Ludmilou Křístkovou, manželkou Arnošta Křístka, zaznamenáno 19.1. 2005. Zápis rozhovoru s PhDr. Jaroslavem Mazáčem, básníkem a středoškolským profesorem v důchodu († 28. 4. 2006), zaznamenáno 2. 2. 2005.

Zápis rozhovoru s Jaromírem Pospíšilem, zaměstnancem Českých drah v důchodu, zaznamenáno 4. 2. 2005.

Zápis rozhovoru s ing. Vojtěchem Hlavačkou, vodo hospodářem a úředníkem v důchodu, zaznamenáno 26. 3. 2005.

Periodika

Nový Národ. Kulturně náboženský 14deník katolického lidu. Ročníky VIII. (1930) – XVIII. (1941).

Obzor. Ročníky XXII. (1931) – XXV. (1934).

Právo. Lidový list středomoravský. Ročníky XIII. (1932) – XVIII. (1937).

Literatura

Almanach k 125. výročí založení Gymnázia Jakuba Škody v Přerově. Přerov 1995.

Almanach k 100. výročí založení gymnasia v Přerově. Přerov 1970.

Almanach k 100. výročí založení zemědělské školy v Přerově. Přerov 1965.

Dějiny města Přerova II. Přerov 1971.

Kultura Přerova. Přerov, srpen 1966.

Přerov. Povídaní o městě II. Přerov 2002.

Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov 1995.

25 let Jednoty Československého Orla v Přerově. Přerov 1936.

Jan Jirka

Olympijští vítězové Emil Zátopek a Dana Zátopková a jejich vztah k Přerovu

Tyto významné osobnosti českého sportu jsou rodověrní Moravané, oba se narodili ve stejný den 19. září 1922, Emil v Kopřivnici a Dana v Karviné-Fryštátu, ale za své rodné město považuje Uherské Hradiště, kde vyrostla. Oba jsou nositeli nejvyššího sportovního vyznamenání „Olympijského řádu“, který jim udělil předseda Mezinárodního olympijského výboru, a oba jsou držiteli českého státního vyznamenání „Medaile Za zásluhy“, on z roku 1998 a ona z roku 2003. Emil je navíc nositelem ceny Fair play Pierra de Coubertina z roku 1975. Rád bych je v úvodu svého článku představil: Emil Zátopek byl třikrát nejlepším sportovcem světa (1949, 1951 a 1952)

Emil Zátopek na Velké ceně Přerova 1945. Archiv autora

Prilet do Paříže na letiště Orly 23. 1. 1958. Zleva Miroslav Jurek, Emil Zátopek a vedoucí Dr. Jan Jirka. Vítá je syn redaktora časopisu l'Equipe Raymonda Meyera.
Foto R. Giron

a v letech 1941 až 1958 překonal 18 světových rekordů na tratích od 5 km do 30 km, překonal také 50 čs. rekordů, zúčastnil se třikrát olympijských her 1948, 1952 a 1956 a reprezentoval ve 30 mezistátních utkáních, získal 4 zlaté olympijské medaile v Londýně a Helsinkách na 5 000 m, 10 000 m a v maratónu, jednu stříbrnou medaili na OH v Londýně na 5 000 m, byl třikrát mistrem Evropy v roce 1950 na 5 000 m a 10 000 m a v roce 1954 na 5 000 m a v roce 1956 v Melbourne na OH byl šestý v maratónu. Začínal v SK Baťa Zlín v roce 1941 a pak závodil za vojenské kluby ATK, ÚDA a Dukla Praha. Emil byl čestný člověk a jeho potěšením, právě tak jako Dany dodnes, bylo zazpívat si moravské nebo slovácké písničky. Zemřel 21. listopadu 2000 v Praze a měl slavný pohřeb, vypravený z budovy Národního divadla za účasti předsedy Mezinárodní atletické federace Lamine Diacka ze Senegalu.

Každé město světa si považuje za čest, aby na svém závodišti uvítalo tuto významnou osobnost. Nestartoval v mnoha městech světa, a právě

Fotografie z průběhu crossu v San Sebastianu na dostihové dráze 26. 1. 1958.
Zátopek s číslem 4, Jurek s číslem 5. Foto Dr. J. Jirka

Přerov patří mezi města, která měla čest jej uvítat. Zátopek startoval v Přerově celkem čtyřikrát, vždy na slavné Velké ceně města Přerova na 1 500 m konané ještě na atletickém stadionu SK Přerov za rybníkem, asi tam, kde dnes stojí tenisová hala. Poprvé jako jedenadvacetiletý zcela neznámý závodník už na prvním ročníku Velké ceny v neděli dne 15. srpna 1943, kde na škvárové dráze 390 m dlouhé doběhl 1 500 m z 15 závodníků na čtvrtém místě za vítězem Václavem Čevonou, Přemyslem Dolenským a Janem Fučíkovským v čase 4:04,9 min. Podruhé startoval 6. srpna 1944 na druhém ročníku Velké ceny, kde doběhl druhý za Václavem Čevonou v čase pod 4 minuty za 3:59,5 min. Na třetím ročníku Velké ceny v neděli 9. září 1945 doběhl znovu jako druhý za Václavem Čevonou v čase 4:01,4 min.

Pak Emil Zátopek přestal běhat 1 500 m a závodil na delších tratích v závodech nad 5 km, a neměl proto důvod se v Přerově objevit. Avšak Přerov chtěl Emila Zátopka vidět znovu a pozdravit jej jako olympijského vítěze. Bylo to na přání organizátorů, když vyhověl v roce 1949 žádosti svých dvou přerovských přátel z atletického oddílu SK Přerov a nastoupil na 1 500 m, pro něho už nezvyklou trať, jako olympijský vítěz na 10 000 m, v Přerově počtvrté. Na Velké ceně startoval v jejím sedmém ročníku v neděli dne 7. srpna 1949 a doběhl na třetím místě za vítězem Václavem Čevonou ze Sokola Ústí nad Orlicí a Milanem Švajgrem ze Sokola Opava ve svém nejlepším přerovském čase 3:57,0 min. před vynikajícími mílaři Václavem Wintrem ze Sokola SNB Praha, Jaroslavem Slavíčkem ze Sokola Olomouc a Jánem Verbo ze Sokola Dynamo Košice z 11 startujících v I. kategorii tohoto závodu. Znovu vystoupil na stupně vítězů a přijal hold

Na letišti v Ruzyni po návratu ze Španělska v lednu 1958.
Zleva Dr. Jan Jirka, Emil Zátopek, Miroslav Jurek. Archiv autora

Prerovanů. Tímto výkonem skončil v historii Velké ceny na 30. místě a před něj se mj. dostali až v dalších letech v Přerově startující vynikající světoví mílaři Ilmari Taipale z Finska a Dan Waern ze Švédska.

Emil měl v Přerově dva přátele, jedním byl Jan Jirka, pozdější místopředseda atletického ústředí a druhým Dušan Černocho, který byl v době založení ATK Praha na vojně v Praze a stal se jako první tajemníkem atletů ATK, jak dokládá brožura vydaná v roce 1998 k 50. výročí tohoto slavného vojenského klubu. Dušan Černocho se velmi spřátelil s Emilem, a proto nebyl problém pozvat Emila do Přerova. O závod byl v Přerově a na celé střední Moravě velký zájem. Emil přijel dopoledne v den závodu a na přerovském nádraží jej čekaly stovky lidí. Pokynul organizátorům a shromážděným davům lidí, kteří ucpali všechny tři východy z přerovského nádraží. Protlačil se jedním z východů a utíkal rychlým během Kramářovou ulicí, podle pokynu svých přátel až ke Komenského škole v dnešní ulici gen. Štefánika, jak se tehdy ještě říkalo na „Kulčáku“, kde byli závodníci ubytováni. Stal se středem pozornosti. Přijel tehdy také proto, přestože traf

Pedro: „Je šťastný, má malou pejskáčku vyrostit.“

Emil: „Mohl bych také přivést se včel, pak ovocem, zelením...“

Pedro: „Tady se mi pejskáček líví, že s ním k práci přicházím ráno.“

Lisák Pedro

Například lidé ze Trutavy, ale přijel se ži-
vatelka s Emilem jako malý dárek vyběhový
do kapradníku. Zátokových příkry nový
strávek do ženskosti. A Pedro je „Lisák“.
Jeho vlasů je velký žlutý „Villem“ ma-
láš, vůně se směr šedivěEm mal jako
cena se podstatou, rozvířilo letos jen
olympejské modříně sít vlnit jako diplom
jsem líj a schopen objevit stáje stáje
jako mrazy. Tak...“

Takže přesně zbytek předtím se Lisák.
Směchy pak se svého fotoreportáru je-
rovské šedě, není to nějaká seriál podle
emru bytů „Lisák“ s ním, ale
konek zadržování skutečnosti se podrobně
dává v Praze v ústí „U páčkovy“.

Stadion - 7. března 1958.

Emil: „Mnohokrát se tak!“

Pedro: „Mám, Emil, rád!“

Pedro: „A teď máš ovocem, je to ovocem se-
mám ovocem ovocem.“

Pes Pedro a Emil Zátopek a Dana Zátoková. Stadion 7. 3. 1958. Foto J. Skála

1 500 m nebyla jeho tratí, aby svou přítomností Přerovany na stadionu pozdravil. Startoval tedy v Přerově čtyřikrát a víc se v Přerově neukázal, i když na Přerov vždy rád vzpomínal. U Dušana Černocho, který tehdy bydlel ve Smetanově ulici a pracoval jako vedoucí odboru pro důchody na okresním národním výboru, zůstala fotografie s věnováním Emila „Svému

Nástup družstva žen Přerova na stadionu Pogoń Katowice 30. 8. 1947. Zprava Sigmundová, Jirsová, Plšková, Ingrová (Zátopková), Valentová, Chudějová, Šarmanová, Šicnerová, část hlavy vedoucí Jan Jirka. Archiv autora

kamarádovi z ATK Praha Zátopak“, kterou jako památku uschovávala vdova po Dušanu Černochovi, paní Božena.

Druhý z jeho přátel Jan Jirka, autor tohoto článku, s Emilem prožíval různé závody a také s ním odjel na jeho slavný poslední zájezd ve dnech 23. – 28. ledna 1958 do lázní San Sebastian ve španělském Baskicku v Biskajském zálivu blízko francouzských hranic. Tehdy ve Španělsku vládl generál Franco, a byla to tedy cesta dobrodružná. Španělsko nemělo diplomatické styky s naší republikou a také spojení telegrafní ani telefonické neexistovalo. Jen dopisy docházely a byly doručovány. Víza do Španělska udělovalo španělské velvyslanectví v Paříži, kde bylo nutno se při cestě do San Sebastianu zastavit. Zprávy o průběhu závodů se sdělovaly zástupci ČTK v Paříži telefonem a ten je předal zase telefonem do Prahy. Tak se však stalo, že informace o průběhu závodu Zátopka byla v Praze už v den závodu večer, dřív než přes zahraniční agentury. A jak se stalo, že při přísněm kádrování vedoucích do „nepřátelské země“ jsem se dostal do Španělska jako první z mála sportovců, kteří tam mohli odjet? Bylo totiž tehdy nařízeno jmenovat významného pracovníka ČSTV (tj. celostátní organizace sportu) vedoucím výpravy a náhradníkem někoho z vedení toho sportu. Já jsem tehdy byl místopředsdou ústředí atletiky a znal jsem francouzsky a částečně španělsky. Hlavním vedoucím byl schválen tehdejší vedoucí mezinárodního oddělení ÚV ČSTV Josef Pavel, který se později v roce 1968 stal ministrem vnitra. Ten byl za španělské občanské války v roce 1936 generálem ve vojsku protifrankovské armády. Brzy před odjezdem si však uvědomil, že cestovat do Španělska, kde vládne generál Franco, je pro něho velmi nebezpečné, a tak se vedení výpravy vzdal a automaticky jsem nastoupil do funkce vedoucího já jako schválený náhradník.

Družstvo žen SK Přerov před utkáním v Katowicích v srpnu 1947.

Zleva stojí Valentová, Ingrová-Zátopková, Šicnerová, Šarmanová, trenér L. Polame, dole Chudějová, Sigmundová a Plíšková. Archiv autora

Výprava, kterou jsem vedl, se skládala z Emila Zátopka a Miroslava Jurka, druhého čs. krosaře. Odletěli jsme letadlem do Paříže. V Paříži čekali na Zátopka množství redaktorů a hned ho zvali do televize. Po vyřízení víz a vyspání v hotelu jsme další den odpoledne pokračovali vlakem. Jeli s námi angličtí, francouzští a belgičtí závodníci, kteří však celou cestu ve vlaku seděli a odpočívali s nataženými nohama, kdežto Zátopek a podle něho pak i Jurek si nedopřáli klid a každou chvíli vyšli na chodbičku vlaku, kde pobíhali, skipovali a stále se udržovali v tempu. Rychlík měl osm aluminiových vozů, a tak dosahoval velké rychlosti. Místy jel průměrně 120 až 130 km/hod., projel přes Orléans a Tours a první zastávku měl až v Bordeaux. Pak přes pohraniční zastávky Henday a Irun jsme byli neskutečným množstvím obyvatel očekáváni v San Sebastianu. Už byla tma a jen moře hučelo. Na ostrově Santa Klára svítil maják a nad městem na kopci Monte Urgull byla osvětlená socha Ježíšova hledící na město, které mělo tehdy asi 130 000 obyvatel. Bývalo to letní sídlo španělského krále, nyní tam v létě jezdil generál Franco. Celní a pohraniční kontrola byla přísná, s výjimkou naší výpravy, protože celníci chtěli vidět jen Zátopka, aby se jim podepsal. Zřejmě mánie „Emil Zátopek“ zachvátila toto lázeňské město, jedno z významných měst Baskicka.

San Sebastian je krásné město s rovnými ulicemi na sebe kolmými a s krásnými náměstími s podloubími, plné lázeňských hotelů a pod nimi u moře byly pláže. Město mělo i svou arénu pro býčí zápasy a mnoho sportovišť. Staré město mělo úzké uličky, kde byly výčepy, zvané bary, a hlavní promenádu, kde se denně lidé procházeli v ulicích pro dopravu uzavře-

Dana Zátopková při hodu oštěpem. Foto J. Skála

ných policí od 18. do 22. hodiny. V jednom baru jsme uviděli vyvěšenou čs. vlajku. Byl to „Bar Iru Txuli“ (jde o baskické slovo, které se čte Iru Čuli), jehož majitelem byl nadšený propagátor naší vlasti, který – jak se později ukázalo – chtěl darovat Emilovi malého psíka. Ve městě bylo 15 bank, mnoho kostelů a dostihová dráha v předměstí Lasarte, kde se měl konat slavný přespolní běh se Zátopkem a dalšími evropskými běžci. San Sebastian je hlavním městem nejmenší španělské provincie Guipuscoa s rodištěm zakladatele jezuitů Ignácem z Loyoly. Navštívili jsme se Zátopkem také jeden baskický klub, kam ženy neměly dovolen vstup. V jejich „knihovně“ byla uložena stará dobrá vína a hosty byli typičtí Baskové, tlustí mužové s modrými baskickými barety na hlavě, kteří podle rozhovoru nenáviděli generála Franca. Ještě mnoho by bylo možné vyprávět o tomto městě, ale účel tohoto pojednání je zcela jiný.

Dodejme na závěr, že svůj poslední velký závod na 12 km Emil Zátopek vyhrál před Francouzem Ameurem a třetí doběhl Miroslav Jurek. Favorita závodu Angličana Knighta nechali 60 metrů vzadu. Co se dělo potom, to se hned tak neuvidí. Vášniví Španělé křičeli, házeli klobouky do vzduchu

2

Karikatura Emila Zátopka od Oty Maška

a jásal. 50 000 diváků na dostihové dráze bylo nadšeno. A Zátopek se jen usmíval. Vyhral svůj poslední závod a vracel se jako vítěz a já jsem byl při tom. Hned další den oznámil ministru národní obrany gen. Lomskému, že končí se svou závodní činností, což mně jako prvému při návratu domů ve vlaku do Paříže sdělil. Ale to nás oba ještě čekala zpáteční cesta s darovaným psíkem. Pejsci se nesměli ze Španělska do Francie převážet. Chytrý dárce, majitel baru si věděl rady. Pejška přenesla v košíku stará Španělka přes hranice a předala nám ho do vlaku ve francouzské pohraniční stanici Henday. A Zátopek měl další starost ošetřit ho ve vlaku, nakrmit ho, uschovat v pařížském hotelu, kde jsme bydleli, a pak přes celní kontrolu dostat do pražského letadla. Nazval ho Pedro a Dana i Emil ve svém pražském bytě měli další trofej, která nevisela na stěně jako medaile ani jako diplom, ale hopkala po bytě a ráda ohryzala tretry nebo oštěpy. Brzy se proto musel pejsek přestěhovat k příbuzným Emila na moravskou vesnici. Naše přátelství s Emilem tím neskončilo. Setkávali jsme se na atletických závodech i při oslavě jeho 75. narozenin a jeho zlaté svatby v pražském hotelu Mövenpick i s mou manželkou.

Právě tak dodnes trvá přátelství s Danou. Dana Zátopková, rozená Ingrová, začínala jako házenkářka v Uherském Hradišti. Stala se olympijskou vítězkou v hodu oštěpem na OH 1952 v Helsinkách a držitelkou stříbrné medaile z OH 1960 v Římě a byla čtvrtá na OH 1956 v Melbourne. Byla také dvojnásobnou mistryní Evropy 1954 a 1958 a držitelkou světového rekordu v hodu oštěpem výkonem 55,73 m z roku 1958 a tří evropských rekordů i držitelkou 17 českých rekordů, která nás reprezentovala ve 40 utkáních. Málokterý Přerovan však ví, že také reprezentovala Přerov v roce 1947 při utkání s družstvem Pogoń Katowice v Polsku. Jak se to stalo? Agilní atletický odbor SK Přerov připravoval utkání žen s tímto polským klubem na den 20. července v Katowicích. Ale tehdy ještě nikdo neuměl po válce cestovat do zahraničí a nevěděl, že do Polska jsou třeba víza a že se musí včas o víza požádat. Proto se nemohlo odjet v termínu a utká-

ní se muselo odložit kvůli shánění potřebných cestovních dokladů. Zájezd byl odložen na závěr měsíce srpna, ale chyběla jedna vrhačka, když se nemohly dvě závodnice z Přerova v období začátku školního roku uvolnit. Přerovští atleti se rozhodli takovou závodnici někde narychlo sehnat.

Při pátrání na Moravě se objevila možnost vzít s sebou na tento první zájezd do zahraničí závodnici Danu Ingrovou z VS Brno, v té době nejlepší českou oštěpařku. Dana i její klub souhlasily, a tak Přerovanky odjely posíleny kvalitní oštěpařkou. To ještě Dana netušila, že se za rok v říjnu 1948 stane manželkou Emila Zátópka. Družstvo SK Přerov odjelo v pátek 29. srpna 1947 ranním rychlíkem směr Ostrava do Katowic v sestavě Milena Chudějová, Dana Ingrová, Saša Jirsová, Anka Plšková, Alena Sigmundová, Olga Šicnerová, Olga Šarmanová a Vlasta Valentová, vedoucí výpravy Ladislav Polame, který byl vedoucím odboru atletiky a zároveň trenérem, a Jan Jirka, jako organizační pracovník atletů. V Přerově na nádraží byl zmatek, chyběly přímé vozy do Katowic a Varšavy, ale ukázalo se, že přijel „tajný“ rychlík s předsedou vlády Kl. Gottwaldem, který jel na oslavy Slovenského národního povstání. Teprve za ním přijel na jiné nástupiště řádný rychlík do Polska. Tam se atletky setkaly se závodníky z Prahy, kteří jeli na utkání do Varšavy. Mezi nimi byli také závodníci, kteří navštěvovali Přerov při Velké ceně města na 1 500 m, např. Jan Fučíkovský a další. Rychlík přijel v 11 hodin dopoledne do Katowic a během cesty se Dana Zátopková sžila s přerovskými děvčaty, která jí vzala tehdy typický šedý dres se zubrem ve znaku Přerova. Výprava byla na nástupišti očekávána atlety a funkcionáři klubu Pogoń Katowice a ubytována v hotelu Polonia.

Další den v sobotu 30. srpna 1947 se konalo před 200 diváky utkání v atletice žen Přerov – Katowice, ve kterém po velkém boji a prohrané štafetě zvítězilo družstvo Přerova 51: 50 bodům. A tam byla Přerovu velkou posilou právě Dana Ingrová. Ta vyhrála hod oštěpem výkonem 36,05 m, když Chudějová uzavřela tuto disciplínu výkonem 26,61 m. Dana byla také třetí ve vrhu koulí 4 kg výkonem 10,53 m, když tuto disciplínu vyhrála Plšková výkonem 11,22 m. V ostatních disciplínách excelovala sprintérka Šicnerová na 60 m výkonem 7,8 s a 100 m také vyhrála za 12,3 s. Plšková vyhrála 80 m překážek za 12,6 s, vrh koulí výkonem 11,22 m, hod diskem 31,47 m, skok vysoký výkonem 140 cm a skok daleký výkonem 521 cm, když Valentová byla druhá v dálce výkonem 513 cm. Štafetu na 4 × 100 m vyhrálo Slezsko za 52,6 s, jen o dlaň před Přerovem. Ukázalo se, že Dana Ingrová byla pro toto utkání velkou posilou. Během utkání přešlo a Dana při odpočívání v mokré trávě nastydlá a po návratu domů na dlouho onemocněla, což bylo jedinou negativní stránkou onoho společného závodu přerovských atletek s budoucí Danou Zátopkovou.

Oldřich Fiala

Fotografka Jitka Hanáková jubilující

Významného životního jubilea – padesátých narozenin – se letos dožila fotografka-dokumentaristka, výtvarnice-krajkářka a publicistka **Jitka Hanáková** (narozena 19. září 1956 v Olomouci). Od dětských let žije v Přerově, kde během základní školní docházky navštěvovala výtvarný obor Lidové školy umění v Přerově. Je víc než pravděpodobné, že právě tady získala první kontakty s uměleckou tvorbou.

Znalost nepochybně uplatnila v letech 1972 až 1975, kdy v Prostějově absolvovala učební obor fotograf a následně nastoupila do zaměstnání v propagačním oddělení národního podniku Meopta Přerov. V průběhu desetiletého pracovního poměru v prestižní přerovské firmě uzavřela sňatek

Jitka Hanáková. Foto O. Fiala, 1999

Z tvorby J. Hanákové

s Jiřím Velechem a přivedla na svět dva syny – Richarda (narozen 1978) a Petra (narozen 1982).

Další (více než dvacetileté) období Jitky Hanákové je spojeno s působením v přerovském Muzeu Komenského, v době nástupu v roce 1985 nesoucím název Okresní vlastivědné muzeum J. A. Komenského. Zde dodnes uplatňuje nejen fotografické, ale také organizační a jiné schopnosti. Podílí se na dokumentaci regionu, realizaci stálých expozic i příležitostných výstav, obrazovým doprovodem obohacuje publikační aktivity svých spolupracovníků. Mezi nimi se setkala i s druhým manželem Františkem Hanákem, na jehož působnost v Moravské ornitologické stanici i publikační činnost výrazně navazovala.

Vlastní práce

Publicistika

1. **Egypt ve fotografiích Wernera Formana.** Nové Přerovsko, **6**, 1997, č. 25, 20. VI., s. 15, 1 obr.
2. **Jehlou a nití.** Z pozůstalosti paní Bohumíry Sedláčkové-Saganové. Graf. upr. Kristína Glacová. Fot. Jitka Hanáková. Přerov, Muzeum Komenského 2004. Nestr. [Příležitostný tisk k výstavě.]
3. **Lidový oděv a tanec na Hané.** [Odborná konference a národopisná výstava.] Hanácké noviny, **7**, 1996, č. 126, 22. X., s. 5, 1 obr.; Hanácký den, **7**, 1996, 22. X., č. 126, s. 5, 1 obr.; Nové Přerovsko, **5**, 1996, č. 42, 25. X., s. 8, 1 obr.
4. **Novoročenky od vynalézavých dětí.** [Výstava v Městském informačním centru.] Týdeník Přerovsko, **1**, 2000, č. 2, 14. I., s. 11.
5. **Ohlédnutí za Muzejními úterky.** Nové Přerovsko, **5**, 1996, č. 47, 29. XI., s. 8.
6. **Přerov v poezii, beletrii a odborné literatuře.** [Výstava *To je můj kraj – literární Přerov.*] Hanácké noviny, **7**, 1996, č. 80, 4. VII., s. 4, 1 obr.

7. **Přerovské Muzejní úterky.** Hanácké noviny, **6**, 1995, č. 127, 26.X., s. 3, 1 obr. [= foto: Jitka Velechová]
8. **Ptáci regionu ve fotografii.** ...František Hanák. [Brkoslav severní.] Přerovské echo, 1997, č. 2, únor, s. 12, 2 obr.; Hýl obecný, č. 4, duben, s. 6, 1 obr.; Pěnkava jíkavec, č. 5, květen, s. 10, 1 obr.; [Straka obecná], č. 6, červen, s. 10, 1 obr.; [Sýček obecný], č. 7–8, červenec–srpen, s. 13, 1 obr.; Kukačka obecná, č. 9, září, s. 13, 1 obr.; Dudek chocholatý, č. 10, říjen, s. 12, 1 obr.; Skorec vodní, č. 11, listopad, s. 11, 1 obr.; [Žluva hajní], č. 12, prosinec, s. 13, 1 obr.; 1998, [Stehlík obecný], č. 1, leden, s. 5, 1 obr.; [Ťuhýk šedý], č. 2, únor, s. 13, 1 obr.; [Drozd zpěvný], č. 4, duben, s. 13.
9. **[Seminář o životě a díle Emanuela Strnada...]** Nové Přerovsko, **3**, 1994, č. 50, 16. XII., s. 9, 1 obr.
10. **Snímky ze světa ptáků.** [Výstava fotografií Jaroslava Hebnara.] Nové Přerovsko, **5**, 1996, č. 10, 8. III., s. 10, 1 obr.
11. **Starý Egypt podle Wenera Formana.** [Výstava.] Hanácké noviny, **8**, 1997, č. 74, 26. VI., s. 6, 1 obr.
12. **[Toulky přírodou s fotografem Jaroslavem Hebnarem...]** [Výstava.] Nové Přerovsko, **7**, 1998, č. 17, 24. IV., s. 13, 1 obr.
13. **Úspěšné Muzejní úterky.** Hanácké noviny, **7**, 1996, č. 140, 23. XI., s. 4, 1 obr.

Dokumentární a ilustrační fotografie

14. (A. P.) (= Anna Pavelková): **Svět starožitností v Muzeu Komenského.** Nové Přerovsko, **6**, 1997, č. 31, 8. VIII., s. 15, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
15. (A. P.) (= Anna Pavelková): **Úctyhodné jubileum Marie Hlobilové-Mrkvičkové.** Nové Přerovsko, **7**, 1998, č. 19, 7. V., s. 13, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
16. (dar) (= Dagmar Rozkošná): **Zvonařská dílna vystavuje v prostějovské galerii.** Nové Přerovsko, 2002, č. 16, 19. IV., s. 7, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
17. DOSTÁLEK, František: **Zámecká kaple v Tovačově.** Informátor pro návštěvníky veřejně přístupných expozic a objektů... Fot. Jitka Velechová. Red. Gustav Vožda. Graf. upr. Miloslav Bernát. 1987. Nestr., leták / dvojlist, 3 obr.
18. DOSTÁLEK, František: **Zámek Tovačov.** Informátor pro návštěvníky veřejně přístupných expozic a objektů... Fot. Jitka Velechová. Red. Gustav Vožda. Graf. upr. Miloslav Bernát. 1987. Nestr., leták / dvojlist, 2 obr.
19. -fh- (= František Hanák): **Kousek ptačího světa.** [Expozice ptáků v Moravské ornitologické stanici.] Hanácké noviny, **6**, 1995, č. 127, 26.X., s. 7, 1 obr. [= foto: Jitka Velechová]
20. GALOVÁ, Lada: **Rekordní počet umělců i vystavovaných děl přilákal na hrad sedm tisíc návštěvníků.** Kováři na Helfštýně předváděli svůj um. Nové Přerovsko, **7**, 1998, č. 35, 4. IX., s. 20, 3 obr. [= foto: Jaroslav Blaták, Jitka Hanáková]
21. GLACOVÁ, Kristina: **Dílo Augustina Mervarta ve sbírkách Muzea Komenského v Přerově.** In: Valašsko. Vsetín, Muzeum regionu Valašsko 2005, sv. 15/2, s. 31, 4 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
22. GLACOVÁ, Kristina: **Ecce homo.** Katalog výstavy ke 100. výročí narození sochaře Josefa Bajáka. Fot. Jitka Hanáková. Přerov, Muzeum Komenského 2006. 32 s., obr. příl.
23. GLACOVÁ, Kristina: **Exlibris ze sbírek muzea.** Fot. Jitka Hanáková. Přerov, Muzeum Komenského 2005. 36 s., obr. v textu.
24. HANÁK, František: **Abnormálně zbarvení ptáci.** Unikátní přírodovědné sbírky v Muzeu Komenského. Nové Přerovsko, **12**, 2003, č. 7, 14. II., s. 12, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
25. HANÁK, František: **Co kolem nás bzučí, hrabe a schovává se.** Přerovské echo, 1994, č. 7–8, červenec–srpen, s. 6, 2 obr. [= kresby Jitka Velechová]
26. HANÁK, František: **Co kolem nás plave.** Přerovské echo, 1994, č. 1, leden, s. 10, 1 obr.; č. 2, únor, s. 4, 1 obr. [= foto: Jitka Velechová]

Z tvorby J. Hanákové

27. HANÁK, František: **Den otevřených dveří Moravské ornitologické stanice Muzea Komenského**. Přerovské echo, 2000, č. 9, září, 1 obr. [= foto Jitka Hanáková]
28. HANÁK, František: **Ekologická expozice přírodovědného oddělení Muzea Komenského v Přerově**. Přerovské echo, 1994, č. 4, duben, s. 6, 1 obr. [= foto: Jitka Velechová]; 1994, č. 5, květen, s. 7.
29. HANÁK, František: **Entomologická expozice inspirací pro výtvarníky**. Nové Přerovsko, 12, 2003, č. 6, 7. II., s. 4, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
30. HANÁK, František: **Expozice Polodrahokamy a zkameněliny vychází vstříc všem těm, kteří chtějí vnímat krásu kamene**. Výstava ze sbírek muzea v Přerově zahájí ve čtvrtek. Hanácký den, 9, 1998, 31. VIII., č. 142, s. 6. [= foto: Jitka Hanáková]
31. HANÁK, František: **Expozice v Muzeu Komenského**. [Výstava dermoplastických obrazů ptáků.] Nové Přerovsko, 4, 1995, č. 24, 16. VI., s. 11, 1 obr. [= foto: Jitka Velechová]

Z tvorby J. Hanákové

32. HANÁK, František: **Kapitolky z psychologie ptáků.** Přerovské echo, 1995, č. 1, leden, s. 6, 2 obr. [= kresby: Jitka Velechová]; 1995, č. 2, únor, s. 6; 1995, č. 3, březen, s. 6, 5 obr. [= kresby: Jitka Velechová]
33. HANÁK, František: **Když promluví kámen.** Pozvánka na výstavu. [Polodrahokamy a zkameněliny ve sbírkách Muzea Komenského.] Přerovské echo, 1998, č. 9, září, s. 9, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
34. HANÁK, František: **Kormorán chocholatý.** Nové druhy ptáků v Muzeu Komenského. Nové Přerovsko, **12**, 2003, č. 23, 6. VI., s. 7, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
35. HANÁK, František: **Kousek ptačího světa.** [Expozice ptáků v Moravské ornitologické stanici.] Hanácké noviny, **6**, 1995, č. 127, 26. X., s. 7, 1 obr. [= foto: Jitka Velechová]
36. HANÁK, František: **Mineralogická expozice Muzea Komenského v novém hávu.** Přerovské echo, **7**, 1998, č. 12, prosinec, s. 10, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
37. HANÁK, František: **Mineralogická expozice znovu zpřístupněna.** Nové Přerovsko, **4**, 1995, č. 32, 18. VIII., s. 9, 1 obr. [= foto: Jitka Velechová]
38. HANÁK, František: **Moravská ornitologická stanice Muzea Komenského dva roky po povodni.** Přerovské echo, **8**, 1999, č. 7–8, červenec–srpen, s. 14, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
39. HANÁK, František: **Muzeum Komenského získalo unikátní sbírkový předmět.** [Dermoplastický preparát vodouše velkého.] Nové Přerovsko, **4**, 1995, č. 32, 18. VIII., s. 9, 1 obr. [= foto: Jitka Velechová]; **Muzeum získalo unikátní sbírkový předmět.** Hanácké noviny, **6**, 1995, č. 96, 15. VIII., s. 4, 1 obr.
40. HANÁK, František: **Muzeum získalo darem nádherné nerosty ze Švýcarska.** Nové Přerovsko, **12**, 2003, č. 27, 4. VII., s. 14, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
41. HANÁK, František: **Na Přerovsku se objevují nové druhy živočichů.** Nové Přerovsko, **11**, 2002, č. 14, 5. IV., příl. Palackého 22 revue, s. [1]; 2002, č. 15, 12. IV., příl., s. [1], 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]; 2002, č. 16, 19. IV., příl., s. [1], 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]; 2002, č. 17, 26. IV., příl., s. [1], 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]; 2002, č. 18, 3. V., příl., s. [1]; *Psik mývalovitý.* 2002, č. 21, 24. V., příl., s. 2; *Mýval severní.* 2002, č. 22, 31. V., příl., s. 2; *Neobvyklá zvířata.* 2002, č. 23, 7. VI., příl., s. 2.
42. HANÁK, František: **Nové druhy ptáků v Muzeu Komenského.** *Husička stěhovavá.* Nové Přerovsko, **12**, 2003, č. 17, 25. IV., s. 10, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]; *Husička vdovka.* Nové Přerovsko, 2003, č. 16, 18. IV., s. 11, 1 obr. [=foto: Jitka Hanáková]; *Kormorán chocholatý.* 2003, č. 23, 6. VI., s. 7, 1 obr. [= foto: Jitka

Z tvorby J. Hanákové

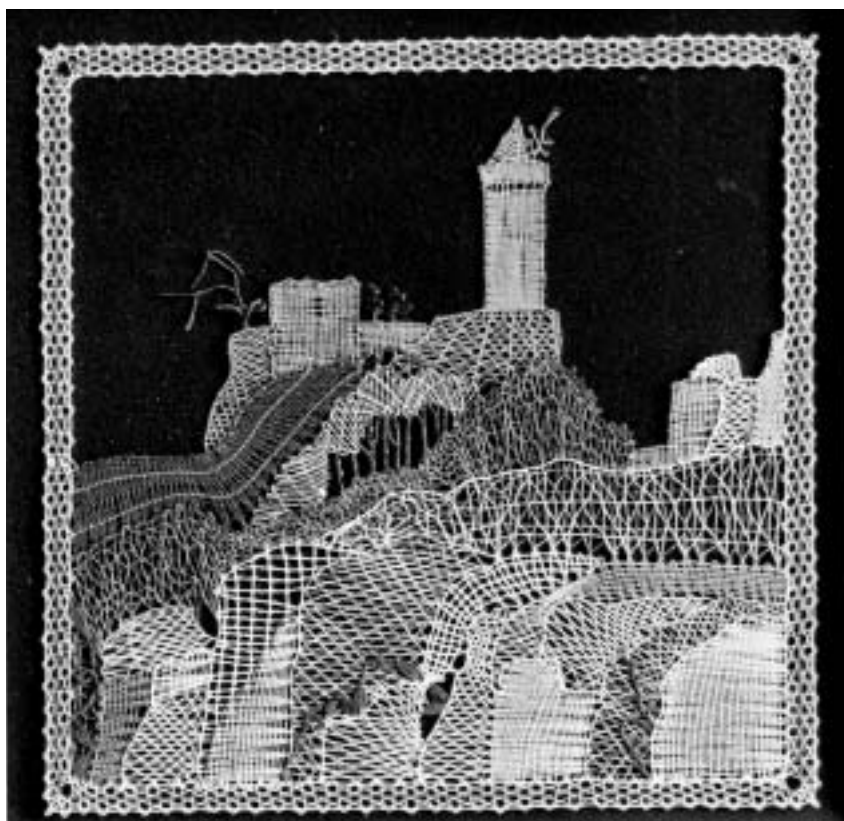
Hanáková]; *Orel stepní*. 2003, č. 2, 10. I., příl. Palackého 22 revue, s. 2, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]; *Stepokur kirgizský*. 2003, č. 24, 13. VI., s. 12, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]

43. HANÁK, František: **Obratlovci v městském parku Michalov**. Přerovské listy, **1**, 2000, č. 5, červen, s. 13, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
44. HANÁK, František: **Paříž má každému návštěvníkovi co nabídnout**. Francouzská metropole nad Seinou působí jako půvabná dáma a v každém ročním období proměňuje svou tvář. Svoboda-Moravskoslezské noviny, **6**, 1996, 29. II., č. 51, příl. Na cestách, s. 1, 3 obr. [= foto: Jitka Velechová]
45. HANÁK, František: **Pozvání na ojedinělou výstavu**. [Cizokrajní ptáci ve sbírkách Muzea Komenského v Přerově.] Nové Přerovsko, **4**, 1995, č. 27, 14. VII., s. 11, 1 obr.; Přerovské echo, 1995, č. 7–8, červenec–srpen, s. 8, 1 obr. [= foto: Jitka Velechová]

Z tvorby J. Hanákové

46. HANÁK, František: **Ptáci a jejich adaptace na prostředí.** Zajímavosti ze života ptáků V. Nové Přerovsko, **13**, 2004, č. 8, 20. II., s. 10, 1 obr. [=foto: Jitka Hanáková]; č. 9, 27. II., s. 10.
47. HANÁK, František: **Ptáci kolem nás – jejich vliv na člověka.** Nové Přerovsko, **13**, 2004, č. 3, 16. I., s. 11, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
48. HANÁK, František: **Ptáci regionu ve fotografii.** ...Jitka Hanáková. [Brkoslav severní.] Přerovské echo, 1997, č. 2, únor, s. 12, 2 obr.; Hýl obecný, č. 4, duben, s. 6, 1 obr.; Pěnkava jíkavec, č. 5, květen, s. 10, 1 obr.; [Straka obecná], č. 6, červen, s. 10, 1 obr.; [Sýček obecný], č. 7–8, červenec–srpen, s. 13, 1 obr.; Kukačka obecná, č. 9, září, s. 13, 1 obr.; Dudek chocholatý, č. 10, říjen, s. 12, 1 obr.; Skorec vodní, č. 11, listopad, s. 11, 1 obr.; [Žluva hajní], č. 12, prosinec, s. 13, 1 obr.; 1998, [Stehlík obecný], č. 1, leden, s. 5, 1 obr.; [Tuhýk šedý], č. 2, únor, s. 13, 1 obr.; [Drozd zpěvný], č. 4, duben, s. 13.
49. HANÁK, František: **V Přerově a okolí se objevují zástupci jižní zvěřeny.** Přerovské echo, 1998, č. 11, listopad, s. 14, 2 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
50. HANÁK, František: **Výstava.** [Dermoplastické obrazy ptáků.] Přerovské echo, 1995, č. 6, červen, s. 6, 1 obr. [= foto: Jitka Velechová]
51. HANÁK, František: **Výstava polodrahokamů a zkamenělin v Muzeu Komenického.** Nové Přerovsko, **7**, 1998, č. 35, 4. IX., s. 10, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
52. HANÁK, František: **Za ptáky pěti světadílů.** Nové Přerovsko, **13**, 2004, č. 16, 16. IV., s. 10, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
53. HANÁK, František: **Zajímavosti ze života ptáků. Jak se ptáci poznávají.** Nové Přerovsko, **13**, 2004, 5. III., č. 10, s. 10, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]; *Ptáci a jejich adaptace na prostředí.* 2004, č. 8, 20. II., s. 10, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]; *Rozšíření ptáků.* 2004, č. 7, 13. II., s. 10, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]; *Systematické třídění ptáků.* 2004, č. 5, 30. I., s. 10, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]; *Záhady ptáčího stěhování.* 2004, č. 15, 9. IV., s. 10, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]; *Ptáci a jejich adaptace na prostředí.* Přerovské echo, 1996, č. 10, říjen, s. 11, 1 obr., 1996, č. 11, listopad, s. 12, 2 obr. [= foto: Jitka Hanáková]; *Rozšíření ptáků.* 1996, č. 12, prosí-

Vlastní tvorba – návrh i provedení

- nec, s. 12, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]; č. 3, březen, s. 8; č. 11, listopad, s. 12, 2 obr.
54. HORNÁ, Alena: *František Hýbl známý i neznámý*. Nové Přerovsko, **10**, 2001, č. 48, 30. XI., příl. Palackého 22 revue, s. 1, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
 55. HÝBL, František: **Dendrity a samorostry Františka Zedka**. Fot. Jitka Hanáková, Kristina Glacová. Graf. upr. Stanislav Hledík. Přerov, Muzeum Komenského 2004. Nestr., [11] obr. v textu. [Příležitostný tisk k výstavě.]
 56. HÝBL, František: **Florian Zapletal**. Život a dílo. ...Mikuláš Mušinka. Red. Jitka Hanáková, Jarmila Chytilová, Lubor Maloň. Graf. upr. Břetislav Dadák. Přerov, Muzeum Komenského 2005. 63 s., obr. v textu i na příl.
 57. HÝBL, František: **Muzeum Komenského v Přerově**. ...Alena Křetínská. Fot. Jan Čep, Jitka Hanáková. Muzeum Komenského / Okresní úřad 1998. Nestr., skládačka.; HÝBL, František: **Muzeum Komenského v Přerově**. Comenius Museum Přerov. Fot. Jan Čep, Jitka Hanáková, Jiří Směšný. Přerov, Muzeum Komenského 2001. Nestr.
 58. HÝBL, František: **Tragédie na Švédských šancích v červnu roku 1945**. Fot. František Hýbl, Zdislav Doupal, Jitka Velechová. Red. Jarmila Klímová. Graf. upr. Vojtěch Sklenář. 1995. 39 s., obr. příl.
 59. CHUMCHAL, Milan: **Domácnost našich babiček**. Průvodce k výstavě. Fot. Jitka Hanáková. Graf. upr. Stanislav Hledík. Přerov, Muzeum Komenského 2001. Nestr., 17 obr. [Příležitostný tisk k výstavě.]
 60. CHUMCHAL, Milan: **Domácnost našich babiček aneb Jak babička pečovala o oblečení a domácí textil**. Fot. Jitka Hanáková. Graf. upr. Stanislav Hledík. Přerov, Muzeum Komenského 2003. Nestr., [17] obr. [Příležitostný tisk k výstavě.]
 61. CHUMCHAL, Milan: **Já bych rád k Betlému...** Výstava z tvorby starých a současných tvůrců betlémů. Fot. Jitka Hanáková. Graf. upr. Stanislav Hledík. Přerov, Muzeum Komenského 2003. Nestr., [15] obr.
 62. CHUMCHAL, Milan: **Kouzlo starého řemesla**. Fot. Jitka Hanáková. Graf. upr. Stanislav Hledík. Přerov, Muzeum Komenského 2000. Nestr., obr. v textu.
 63. CHUMCHAL, Milan: **Nad Betlémem hvězda vyšla...** Výstava betlémů. Fot. Jitka Hanáková. Graf. upr. Stanislav Hledík. Přerov, Muzeum Komenského 2005. Nestr. [Příležitostný tisk k výstavě.]
 64. CHUMCHAL, Milan: **Pojď se mnou, bratříčku, k malému Ježíšku...** Výstava betlémů a zvyků, spjatých s obdobím adventu a vánočních svátků. Fot. Jitka Hanáková. Graf. upr. Stanislav Hledík. Přerov, Muzeum Komenského 2004. Nestr. » Průvodce k výstavě «
 65. CHUMCHAL, Milan: **Přerovský poklad**. Nález mincí tolarového období v Přerově v roce 1923. Průvodce k výstavě. Fot. Jitka Hanáková. Graf. upr. Stanislav Hledík. Přerov, Muzeum Komenského 2004. Nestr.
 66. CHUMCHAL, Milan: **Sezonu v Muzeu otevřely dvě nové výstavy**. Nové Přerovsko, 6, 1997, č. 10, 7. III., 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
 67. CHUMCHAL, Milan: **Z historie přerovského muzejnictví**. Výstava k 100. výročí založení Městského muzea v Přerově. Fot. Jitka Hanáková. Přerov, Muzeum Komenského 2002. Nestr., obr. v textu.
 68. (il) (= Jaroslav Kvapil): **Přerované uctili ostatky sv. Vojtěcha**. Nové Přerovsko, 6, 1997, č. 37, 19. IX., s. 3, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
 69. JEDINÁKOVÁ, Kristína: **Lidové obrázky na skle**. Fot. Jitka Hanáková. Graf. upr. Stanislav Hledík. [Příležitostný tisk k výstavě v Lobkovickém paláci v Praze] ...Praha, Národní muzeum 2001. Nestr., obr. v textu.
 70. JEDINÁKOVÁ, Kristína: **Richard Uherek (1900–1974)**. Výstava ke 100. výročí narození umělce. Fot. Jitka Hanáková. Graf. upr. Martin Kokoř. Přerov, Muzeum Komenského 2000. Nestr.
 71. KLECKEROVÁ, Marcela: **Helfstýn**. Fot. Jitka Velechová, Jan Čep. Přel. Jiří Konšťacký, A. Ervas. Přerov, Muzeum Komenského 1995. 7 s.
 72. KLÍMOVÁ, Jarmila: **Richard Lauda – malíř a ilustrátor**. (Výstava u příležitosti 130. výročí narození a 100. výročí vydání knihy *Radosti malých*.) Fot. Jitka Haná-

- ková. Graf. upr. Helena Jakešová. Přerov, Muzeum Komenského 2003. 8 s., [16] obr. v textu.
73. KOHOUTEK, Jiří: **Problematika lokalizace královského hradu a vývoje středověkého města v Přerově**. In: *Archaeologia historica*, 2001, č. 26, s. 155–170, 16 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
74. KONÍŘOVÁ, Marta: **Museum pictus čili Muzeum v obrazech**. ...Helena Jakešová. Přel. A. Ajdarów, Ludvík Chytil, Miloslav Pastrňák, Jaromír Kadlec, Edita Rozsivalová, Radim Škvára, Jarmila Voženilková, Pavel Hájek. Fot. Jitka Hanáková, Jiří Směšný. Přerov, Muzeum Komenského 2001. Nestr., obr. v textu.
75. **Kudlanka nábožná**. Nové Přerovsko, **11**, 2002, č. 15, 12. IV., příl. Palackého 22 revue, s. [1].
76. LEŠ (= Lenka Štolfová): **[Korvínský dům na Horním náměstí...]** Nové Přerovsko, **4**, 1995, č. 19, 12. V., s. 9, 2 obr. [= foto: Jitka Velechová]
77. LOUNOVÁ, Ingrid: **Z Laudových obrazů dýchá atmosféra začátku minulého století**. Nové Přerovsko, **12**, 2003, č. 40, 3. X., s. 4, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
78. LUDVÍKOVÁ, Miroslava: **Lidový kroj na Hané**. Kresby Libuše Urbánková. Fot. Silvie Doleželová, Jitka Hanáková, Jan Pospíšil, Josef Ščotka. Přerov, Muzeum Komenského 2002. 119 s., obr. v textu.
79. MAZÁČ, Jaroslav: **Stín za žalmistou**. Fot. Jitka Hanáková, Václav Valina. Ilustr. Eva Siblíková. Přerov, Muzeum Komenského 2004. 39. s. [Příležitostný tisk k Muzejnímu úterku – Setkání s osobností]
80. MEHEŠOVÁ, Olga: **Křehká krása**. Výstava keramiky ze sbírek Muzea Komenského v Přerově. Fot. Jitka Hanáková. Přerov, Muzeum Komenského 2002. Nestr., dvojlist. [Příležitostný tisk k výstavě.]
81. MEHEŠOVÁ, Olga: **Obrazy Evy Chmelařové-Siblíkové**. ...Oldřich Fiala. Fot. Jitka Hanáková, Jan Chmelař. Graf. upr. Stanislav Hledík, Olga Mehešová, Eva Siblíková. Přerov, Muzeum Komenského : Město Přerov 2002. Nestr., 4 čb. a 6 bar. obr. [Příležitostný tisk k výstavě.]
82. MEHEŠOVÁ, Olga: **Oldřich Hradilík – sochy**. Fot. Jitka Hanáková. Přerov, Muzeum Komenského 2002. Nestr. [Příležitostný tisk k výstavě.]
83. Mch (= Milan Chumchal): **Výstava Církevní památky prodloužena**. Nové Přerovsko, **4**, 1995, č. 24, 16. VI., s. 11, 1 obr. [= foto: Jitka Velechová]
84. **Muzeum Komenského v Přerově**. Obrazový diář. Srpen 2001– prosinec 2002. Fot. Jan Čep, Jitka Hanáková, F. Kubík, P. Motan. Přerov, Muzeum Komenského 2001. Nestr.
85. **Obnova expozice Ptáci České republiky**. Přerovské echo, **8**, 1999, č. 7–8, červenec–srpen, s. 14.
86. **Orlosup bradatý**. Nové Přerovsko, **11**, 2002, č. 48, 29. XI., příl. Palackého 22 revue, s. [2].
87. PAVELKOVÁ, Anna: **K výstavě medailí a plaket Josefa Bajáka v přerovském zámku**. Přerovské echo, 1996, č. 3, březen, s. 11, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková-Velechová]
88. PAVELKOVÁ, Anna: **Svět starožitností**. Užité umění 19. století ze sbírek Muzea Komenského v Přerově. Fot. Jitka Hanáková. Graf. upr. Eva Suchánková. Přerov, Muzeum Komenského 1997. Nestr., dvojlist. [Příležitostný tisk k výstavě.]
89. PAVELKOVÁ, Anna: **Výstava Lidové obrázky na skle**. Přerovské echo, 1996, č. 5, květen, s. 15, 3 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
90. (pov) (= Jiří Pavlát): **Z věže zmizela střelna i sloupky**. Nové Přerovsko, **6**, 1997, č. 26, 27. VI., 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
91. **Protokol z kolokvia František Haša, učitel – partyzán**. Přerov 4. prosince 1985. Fot. Jitka Velechová. Red. Gustav Vožda, Jiří Lapáček, Karel Žurek. Graf. upr. Jindra Konvičná. ...OV KSČ : Gymnázium 1986. 73 s., obr. v textu.
92. **První místo má Evropa**. Nejvýnosnější obor cestování je kongresová turistika. Rovnost-Moravské noviny, **6**, 1998, 10. I., příl. GO a Regiontour '98, s. C, 1 obr. [=foto: Jitka Velechová]

93. **Strašník dalmatský.** Nové Přerovsko, **11**, 2002, č. 17, 26. IV., příl. Palackého 22 revue, s. [1].
94. [**Štír italský.**] Nové Přerovsko, **11**, 2002, č. 16, 19. IV., příl. Palackého 22 revue, s. [1].
95. **Zpravodaj Památkové péče a ochrany přírody.** Fot. Ladislav Foukal, Jiřina Šindlerová, Jitka Velechová. Graf. upr. Josef Bíbr, Jindra Konvičná. Red. Gustav Vožda. 1979.; 1980. 27 s.; 1983. 39 s.; 1984. 51 s.; 1985. 84 s.; 1986. 54 s.; 1987.

Literatura

96. LOUNOVÁ, Ingrid: **Krása kraje dokáže ztvárnit betlém.** Olomoucký den / Nové Přerovsko, 2002, 29. XI., č. 278, s. [1], 1 obr. [= foto: Ingrid Lounová]
97. ŠIMČÍKOVÁ, Jana: **Šikovné ruce tvořily betlémy ze dřeva i krajky.** Nové Přerovsko, **12**, 2003, č. 51, 19. XII., s. 6.
98. ŠIMČÍKOVÁ, Jana: **Um a dovednost Bohumíry Sedláčkové zůstanou zachovány dalším generacím.** Nové Přerovsko, **13**, 2004, č. 9, 27. II., s. 20, 1 obr. [= foto: Jana Šimčíková]

Oldřich Fiala

Ohlédnutí za životem a prací přírodovědce Františka Hanáka

F. Hanák. Archiv autora

Čtenáři jednotlivých svazků Sborníku Státního okresního archivu v Přerově si nepochybně všimli, že mezi kmenovými autory jednotlivých příspěvků se často objevuje jméno **František Hanák** (narozen 14. července 1945 v Bystrci / nyní Brno-Bystřec).

Původce četných odborných i populárních statí a článků vykročil do praktického života studiem Přírodovědné fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně (nyní Masarykova univerzita v Brně), kde absolvoval obor odborné biologie. Na téže vysoké škole složil rigorózní zkoušky (1973 ze zoologie a 1981 z teorie vyučování biologii) a získal tak právo užívat akademický titul RNDr.

Zoologii cizokrajných obratlovců a ekologii tuzemských obratlovců se věnoval nejprve (1971–1991) v brněnské Zoologické zahradě, později (1991–2004) v přírodovědném oddělení Muzea Komenského – Moravské ornitologické stanici v Přerově (dále MOS). Na obou pracovištích zastával vedoucí funkce. V Brně byl mj. náměstkem ředitele pro zoologii, v Přerově vedoucím MOS. Takřka měsíc před 59. narozeninami se životní cesta (i pracovní elán) Františka Hanáka náhle uzavřela. Zemřel 24. června 2004 v Přerově.

Personální bibliografie Františka Hanáka je přesvědčivým svědectvím širokého záběru autorových publikačních aktivit. O jeho pílí svědčí mj. i skutečnost, že řada rukopisů (předaných redakci) byla vytištěna až posmrtně. Pozorný badatel naproti tomu zaregistruje, že k odbornému zhodnocení Hanákovy životní pouti v prostředí přírodních věd se mnoho kolegů neodhodlalo.

Vlastní práce

1. **Abnormálně zbarvené kachny divoké (*Anas platyrhynchos*) na řece Svratce v Brně-Bystřici v letech 1970–1990.** Zprávy Moravského ornitologického spolku, **54**, 1996, s. 23–30, 1 obr.
2. **Abnormálně zbarvení ptáci.** Unikátní přírodovědné sbírky v Muzeu Komenského. Nové Přerovsko, **12**, 2003, č. 7, 14. II., s. 12, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
3. **Abnormálně zbarvení ptáci ve sbírkách Moravské ornitologické stanice Muzea Komenského v Přerově.** ...Jiljí Sitko. Zprávy Moravského ornitologického spolku, **55**, 1997, s. 141–146.
4. **Apendix.** [K historii Moravské ornitologické stanice.] In: Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov, SOKA 2001, s. 129–139, 2 obr. [= foto: Jiří Šafránek]
5. **Bílí jeleni.** Nové Přerovsko, **9**, 2000, č. 39, 29. IX., s. 9.
6. **Bravantští z Chobran na Přerovsku a heraldická památka na jejich rod.** ...Jiří Hudeček, Petr Hudeček. In: Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov, SOKA 2002, s. 29–35, 5 obr. [= foto: Jiří Hudeček]
7. **Cizokrajní ptáci a někteří další obratlovci na Státním hradě Bítov.** ...Václav Prášek, Miroslav Čapek. Zprávy Moravského ornitologického spolku, **57**, 1999, s. 189–209.
8. **Cizokrajní ptáci ve sbírkách Lovecko-lesnického muzea v Úsově.** Severní Morava, 1999, č. 78, s. 31–38.
9. **Cizokrajní ptáci ve sbírkách Moravské ornitologické stanice Okresního vlastivědného muzea J. A. Komenského v Přerově.** In: Zprávy Moravského ornitologického sdružení, **49**, 1991, s. 69–90.
10. **Cizokrajní ptáci ve sbírkách Muzea Beskyd ve Frýdku-Místku.** ...Pavel Džubera. Zprávy Moravského ornitologického sdružení, **56**, 1998, s. 147–148.
11. **Cizokrajní ptáci ve sbírkách okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně.** ...Jiří Hudeček, Michal Jakubec. Zprávy Moravského ornitologického sdružení, **56**, 1998, s. 149–152.
12. **Cizokrajní ptáci ve sbírkách Muzea Vysočiny v Jihlavě.** ...Petr Skřivan, Aleš Toman. Vlastivědný sborník Vysočiny – oddíl věd přírodních, **14**, 1999, s. 183–192.
13. **Cizokrajní ptáci ve sbírkách Vlastivědného muzea Olomouc.** ...Zdeněk Rumler. Zprávy Vlastivědného muzea Olomouc, 1997, č. 275, s. 30–42.
14. **Cizokrajní ptáci ve sbírkách Západomoravského muzea v Třebíči.** ...Aleš Ruxová. Zprávy Moravského ornitologického sdružení, **56**, 1998, s. 153–155.
15. **Co kolem nás běhá.** Přerovské echo, 1993, č. 9, září, s. 4; č. 10, říjen, s. 6.
16. **Co kolem nás bzučí, hrabe a schovává se.** Přerovské echo, 1994, č. 7–8, červenec–srpen, s. 6, 2 obr. [= kresby Jitka Velechová]
17. **Co kolem nás létá.** Přerovské echo, 1993, č. 5, květen, s. 6; č. 6, červen, s. 6.
18. **Co kolem nás leze a plazí se.** Přerovské echo, 1993, č. 11, listopad, s. 7; č. 12, prosinec, s. 7.
19. **Co kolem nás plave.** Přerovské echo, 1994, č. 1, leden, s. 10, 1 obr.; č. 2, únor, s. 4, 1 obr. [= foto: Jitka Velechová]
20. **Cizokrajní ptáci ve sbírkách okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně.** ...Augustín Daněk. Zprávy Moravského ornitologického spolku, **54**, 1996, s. 81–83.
21. **Čápi, děti a hra s čísly.** Nové Přerovsko, **5**, 1996, č. 50, 20. XII., s. 16, 1 obr.
22. **Činnost přírodovědného oddělení.** Přerovské echo, 1993, č. 7, červenec, s. 10.
23. **Dary vládnoucího knížete Jana II. Z Lichtenštejna ve Střední lesnické škole v Hranicích na Moravě.** ...Jiří J. Hudeček, Petr Hudeček. In: Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov, SOKA 2003, s. 118–120, 2 obr. [= foto: Jiří J. Hudeček]

24. **Den otevřených dveří Moravské ornitologické stanice Muzea Komenského.** Přerovské echo, 2000, č. 9, září, 1 obr. [= foto Jitka Hanáková]
25. **Depozitum dermoplastických preparátů cizokrajných ptáků v Muzeu Komenského v Přerově.** In: Sborník prací z dějin přerovského regionu. Přerov, Muzeum Komenského 1994, s. 61–82, [5] obr. » Minulost Přerovska. Sv. 9. «
26. **Eduard Richter a jeho soupis obratlovců Osoblažska.** ... Jiří Hudeček. In: Sborník bruntálského muzea, 2000, s. 94–101.
27. **Ekologická expozice přírodovědného oddělení Muzea Komenského v Přerově.** Přerovské echo, 1994, č. 4, duben, s. 6, 1 obr. [= foto: Jitka Velechová]; č. 5, květen, s. 7.
28. **Entomologická expozice.** Přírodovědné expozice Muzea Komenského v Přerově. Nové Přerovsko, 5, 1996, č. 18, 3. V., s. 11, 1 obr.
29. **Entomologická expozice inspirací pro výtvarníky.** Nové Přerovsko, 12, 2003, č. 6, 7. II., s. 4, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
30. **Entomologická expozice Muzea Komenského po generální opravě.** Přerovské echo, 8, 1999, č. 3, březen, s. 14.
31. **Europäische Vögel in der ornithologischen Sammlung Josef Talský's.** [Evropští ptáci v ornitologické sbírce Josefa Talského.] Zprávy Moravského ornitologického spolku, 57, 1999, s. 137–156.
32. **Evropští ptáci a další obratlovci na Státním hradě Pernštejn.** ... Jiří Hudeček. In: Zprávy Moravského ornitologického spolku, 58, 2000, s. 45–78.
33. **Expozice ekologie zvířeny.** Přírodovědné expozice Muzea Komenského v Přerově. Nové Přerovsko, 5, 1996, č. 21, 24. V., s. 14.
34. **Expozice Polodrahokamy a zkameněliny vychází vstříc všem těm, kteří chtějí vnímat krásu kamene.** Výstava ze sbírek muzea v Přerově zahájí ve čtvrtek. Hanácký den, 9, 1998, 31. VIII., č. 142, s. 6. [= foto: Jitka Hanáková]
35. **Expozice Ptáci České republiky a další přírodovědné expozice Muzea Komenského pro školy.** Nové Přerovsko, 9, 2000, č. 9, 3. III., s. 18.
36. **Expozice Ptáci České republiky a jejich snůšky.** Přírodovědné expozice Muzea Komenského v Přerově. Nové Přerovsko, 5, 1996, č. 22, 31. V., s. 11.
37. **Expozice Ptáci ČR je obnovena a slouží školám i veřejnosti.** Nové Přerovsko, 9, 2000, č. 43, 27. X., s. 21, 2 obr.
38. **Expozice v Muzeu Komenského.** [Výstava termoplastických obrazů ptáků.] Nové Přerovsko, 4, 1995, č. 24, 16. VI., s. 11, 1 obr. [= foto: Jitka Velechová]
39. **Fauna města Přerova.** In: Sborník prací z dějin přerovského regionu. Přerov, Muzeum Komenského 1996, s. 125–146, obr. příl. » Minulost Přerovska. Sv. 10. «
40. **Fauna po povodni.** Nové Přerovsko, 7, 1998, č. 31, 7. VIII., s. 8.
41. **Fotografie ptáků střední Moravy.** Nové Přerovsko, 12, 2003, č. 40, 3. X., s. 7; **Fotografie ptáků střední Moravy v ornitologické stanici.** Přerovské listy, 2, 2003, č. 10, říjen, s. 14. [Výstava fotografií Adolfa Goebela.]
42. **Hanácké žudry na Přerovsku.** In: Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov, SOkA 2003, s. 128–134, 6 obr. [= foto: František Hanák]
43. **Havran polní - průvodce člověka v zimním období.** Nové Přerovsko, 5, 1996, č. 7, 16. II., s. 4, 1 obr.
44. **Historická přehlídka.** Výstava ptačích reliéfů v Muzeu Komenského. Hanácké noviny, 6, 1995, č. 70, 13. VII., s. 5.
45. **Historie, perempece a odborné hodnocení mezinárodního obchodu se zvířaty v Přerově (1932).** In: Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov, SOkA 1996, s. 141–149, obr. příl. s. 151–159. – **Inf. & rec.** = FIŠMISTROVÁ, Věra, Nový sborník... Přerovské echo, 1997, č. 2, únor, s. 14.
46. **Historie přírodovědných aktivit v aristokratických kruzích na severovýchodní Moravě a ve Slezsku se zřetelem k zoologii.** ... Jiří Hudeček. Vlastivědný věstník moravský, 53, 2001, č. 1, s. 61–64.
47. **Historický výskyt norka evropského na Moravě a ve Slezsku.** ... Bohuslav Beneš, Jiří J. Hudeček. Časopis Slezského zemského muzea / řada A – vědy přírodní, 52, 2003, č. 1, s. 61–66.

48. **Hnízdní ornitocenózy Arboreta Bílá Lhota.** ...Zdeněk Vermouzek. In: Zprávy Moravského ornitologického spolku, **59**, 2001, s. 169–180.
49. **Hnízdní ornitocenózy zámeckého parku v Budišově u Třebíče.** In: Zprávy Moravského ornitologického spolku, **54**, 1996, s. 6–21.
50. **Holub stěhovavý a jeho taxidermické doklady v České republice.** ...Jiří Hudeček, Pavel Janda. In: Zprávy Moravského ornitologického spolku, **59**, 2001, s. 57–92.
51. **I neživá příroda je krásná.** Přerovské echo, 1993, č. 1, leden, s. 6.
52. **Ibis posvátný na území České republiky.** ...Bohuslav Beneš, Jiří Hudeček. In: Zprávy Moravského ornitologického spolku, **59**, 2001, s. 119–123.
53. **Individuální variabilita u vrabce domácího na území Slezska.** ...Jiří Hudeček. Časopis Slezského zemského muzea / řada A – vědy přírodní, **49**, 2000, č. 3, s. 275–279.
54. **Jak hnízdí ptáci.** Přerovské echo, 1994, č. 6, červen, s. 7, 1 obr. [= foto: František Hanák]
55. **Jak se daří přezimujícím ptákům.** Přerovské echo, **10**, 2001, č. 1, leden, s. 12.
56. **Ježci v Muzeu Komenského.** [Výstava Ze života ježků.] Nové Přerovsko, **9**, 2000, č. 30, 28. VII., s. 12.
57. **K historii hraničního kamene v Grymově.** ...Milan Zdráhal. In: Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov, SOkA 2001, s. 51–53, 2 obr.
58. **K šedesátinám moravské ornitologie ze sbírek Okresního vlastivědného muzea J. A. Komenského v Přerově.** Ptáci kolem nás. Přerovské echo, 1992, č. 8, srpen, s. 8–9.
59. **K šedesátinám RNDr. Zdeňka Rumlera.** In: Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci, 1997, č. 275, s. 48–56.
60. **K výskytu plcha lesního na severozápadním okraji druhového areálu.** ...Bohuslav Beneš, Josef Vlk. Časopis Slezského zemského muzea / řada A – vědy přírodní, **52**, 2003, č. 1, s. 88–92.
61. **K výskytu plcha zahradního na Moravě.** ...Bohuslav Beneš, Jiří J. Hudeček. Časopis Slezského zemského muzea / řada A – vědy přírodní, **51**, 2002, č. 3, s. 281–285.
62. **Kajetan Koschatzky a seznam slezských ptáků.** ...Jiří J. Hudeček. Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci, 2004, č. 281, s. 91–97.
63. **Kamenná orlice na přerovském zámku.** ...Jiří Hudeček. In: Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov, SOkA 2001, s. 54–58, 4 obr. [= foto: František Hanák]
64. **Kapitolky z psychologie ptáků.** Přerovské echo, 1995, č. 1, leden, s. 6, 2 obr. [= kresby: Jitka Velechová]; 1995, č. 2, únor, s. 6; 1995, č. 3, březen, s. 6, 5 obr. [= kresby: Jitka Velechová]
65. **Karakal turkménský v přírodě a v zajetí.** Fauna Bohemiae Septentrionalis, 1997, č. 22, s. 33–43, 5 obr., 3 tab.
66. **Katalog cizokrajných ptáků v moravkoslezských ornitologických sbírkách.** ...Jiří J. Hudeček. Přerov, Muzeum Komenského 2003. 364 s. »Knihovna Moravského ornitologického sdružení. Sv. 20 «
67. **Katalog sbírky cizokrajných ptáků Slezského zemského muzea v Opavě.** ...Bohuslav Beneš. Časopis Slezského zemského muzea / řada A – přírodní vědy, **48**, 1999, č. 2, s. 165–184; č. 3, s. 249–280; **49**, 2000, č. 1, s. 59–89; č. 3, s. 229–234.
68. **Katalog sbírky savců Slezského zemského muzea v Opavě z území mimo Českou republiku.** ...Bohuslav Beneš. Časopis Slezského zemského muzea / řada A – přírodní vědy, **52**, 2003, č. 2, s. 103–120.
69. **Když promluví kámen.** Pozvánka na výstavu. [Polodrahokamy a zkameněliny.] Přerovské echo, 1998, č. 9, září, s. 9, 1 obr.
70. **Klíč k určování druhů čeledi Musophagidae.** ...Václav Plšek. Zprávy Moravského ornitologického spolku, **56**, 1998, s. 135–145, 20 obr.
71. **Klíč k určování druhů podčeledi Ramphastinae.** In: Zprávy Moravského ornitologického spolku, **55**, 1997, s. 95–123, 51 obr.

F. Hanák na Muzejním úterku, přednáška Od andulky po slona, 16. 3. 1999.
Archiv autora

72. **Klima, povodně a fauna.** Nové Přerovsko, **12**, 2003, č. 24, 13. VI., s. 12.
73. **Klima, povodně, fauna.** Nové Přerovsko, **12**, 2003, č. 37, 12. IX., s. 10.
74. **Klima, povodně, fauna - změny klimatu.** Nové Přerovsko, **12**, 2003, č. 31, 1. VIII., s. 11; č. 33, 15. VIII., s. 11; č. 34, 22. VIII., s. 10; č. 35, 29. VIII., s. 10; č. 36, 5. IX., s. 10.
75. **Kolekce evropských ptáků na Státním hradě Bítov.** In: Zprávy Moravského ornitologického spolku, **58**, 2000, s. 195–211.
76. **Kolik bylo čápů?** Nové Přerovsko, **9**, 2000, č. 39, 29. IX., s. 6.
77. **Kolik čápů v okrese?** Nové Přerovsko, **6**, 1997, č. 39, 3. X., s. 2.
78. **Kolik je čápů v okrese?** Výzva ke sledování a hlášení o hnízdění čápa bílého. Nové Přerovsko, **5**, 1996, č. 27, 12. VII., s. 11, 1 obr.
79. **Kolik je v okrese čápů?** [Výsledek průzkumu.] Nové Přerovsko, **5**, 1996, č. 32, 16. VIII., s. 11.
80. **Kořeny moravské ornitologie v Přerově.** In: Přerov. Povídaní o městě. Přerov, Město Přerov 2000, s. 226–230.
81. **Kousek ptačího světa.** [Expozice ptáků v Moravské ornitologické stanici.] Hanácké noviny, **6**, 1995, č. 127, 26.X., s. 7, 1 obr. [= foto: Jitka Velechová]
82. **Kozorožci a někteří další sudokopytníci v Lovecko-lesnickém muzeu v Úsově.** ... Jiří J. Hudeček, Ivan Tuša. Severní Morava, 2001, č. 82, s. 31–36.

83. **Královské sídlo Fontainebleau.** Nové Přerovsko, **3**, 1994, č. 37, 16. IX., s. 13, 1 obr.
84. **Kraniometrická charakteristika a rozšíření tchoře tmavého a tchoře stepního ze sbírek Slezského zemského muzea v Opavě.** ...Bohuslav Beneš. Časopis Slezského zemského muzea v Opavě / řada A – přírodní vědy, **40**, 1991, č. 1; **10**, 2005, č. 2, s. 109–120.
85. **Krása neživé přírody.** Mineralogická expozice znovu přístupná. Hanácké noviny, **6**, 1995, č. 94, 10. VIII., s. 4, 1 obr.
86. **Krysa obecná a její historický výskyt na Moravě a ve Slezsku.** ...Bohuslav Beneš, Jiří Hudeček. Časopis Slezského zemského muzea v Opavě / řada A – přírodní vědy, **50**, 2001, č. 2, s. 170–174.
87. **Které ptáky můžeme vidět hnízdit v Přerově a okolí.** Přerovské echo, **8**, 1999, č. 6, červen, s. 8.
88. **Kudlanka nábožná (Mantis religiosa L.) – nový prvek fauny města Přerova.** In: Sborník prací z dějin přerovského regionu. Přerov, Muzeum Komenského 1996, s. 157–160, obr. příl. » Minulost Přerovska. Sv. 10 «
89. **Kudlanka nábožná v Přerově.** Zajímavosti z přírody. Nové Přerovsko, **5**, 1996, č. 37, 20. IX., s. 11, 1 obr.
90. **Linduška velká není členem avifauny severovýchodní Moravy a Slezska.** ...Jiří Hudeček. Časopis Slezského zemského muzea v Opavě / řada A – vědy přírodní, **48**, 1999, č. 3, s. 284–286.
91. **Lišaj oleandrový a jeho nálezy na střední a severní Moravě.** ...Jiří Hudeček, Jiří Polčák. Časopis Slezského zemského muzea v Opavě / řada A – vědy přírodní, **51**, 2002, č. 3, s. 213–216.
92. **Lovci mamutů v hromadném hrobě.** Stoleté výročí ojedinelého archeologického objevu v Předmostí. Nové Přerovsko, **3**, 1994, č. 35, 2. IX., s. 9.
93. **Malá – velká Remešská zastavení.** Nové Přerovsko, **3**, 1994, č. 28, 15. VII., s. 8, 1 obr.
94. **Menší sbírky cizokrajných ptáků v některých moravských muzeích, hradech, zámcích a vysokých školách.** In: Zprávy Moravského ornitologického spolku, **57**, 1999, s. 173–187.
95. **Michalov je domovem ohrožených obratlovců.** Olomoucký den, **13**, 2002, 11. VI., č. 135, s. 8. [= foto: Ingrid Lounová]
96. **Mineralogická expozice.** Přírodovědné expozice Muzea Komenského v Přerově. Nové Přerovsko, **5**, 1996, č. 19, 10. V., s. 11.
97. **Mineralogická expozice – i neživá příroda je krásná.** Navštivte Muzeum Komenského. Přerovské echo, 1998, č. 4, duben, s. 13.
98. **Mineralogická expozice Muzea Komenského.** Nové Přerovsko, **12**, 2003, č. 8, 21. II., příl. Palackého 22 revue, s. 2.
99. **Mineralogická expozice Muzea Komenského v novém hávu.** Přerovské echo, **7**, 1998, č. 12, prosinec, s. 10, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
100. **Mineralogická expozice znovu zpřístupněna.** Nové Přerovsko, **4**, 1995, č. 32, 18. VIII., s. 9, 1 obr. [= foto: Jitka Velechová]
101. **Modranka karpatská, historie známého výskytu a rozšíření na území České republiky.** ...Michal Horsák, Jiří J. Hudeček. Časopis Slezského zemského muzea v Opavě / řada A – vědy přírodní, **51**, 2002, č. 2, s. 172–178.
102. **Moravská ornitologická stanice Muzea Komenského dva roky po povodni.** Přerovské echo, **8**, 1999, č. 7–8, červenec–srpen, s. 14, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
103. **Moravská ornitologická stanice v Přerově po povodni obnovena.** Zprávy Moravského ornitologického spolku, **58**, 2000, s. 5–12.
104. **Moravská ornitologická stanice Muzea Komenského rok po povodni.** Přerovské echo, **7**, 1998, č. 7–8, červenec–srpen, s. 12.
105. **Moravská ornitologická stanice nabízí veřejnosti příjemné zastavení a školám poučení.** Přerovské listy, **1**, 2002, č. 3, duben, s. 13.

106. **Moravská ornitologická stanice zahajuje jarní sezónu několika výstava-mi.** Ptáci na poštovních známkách. Ekologie ptáků. Život v tekoucích vodách. Přerovské listy, **3**, 2004, č. 3, březen, s. 8.
107. **Moravská ornitologická stanice zve k návštěvě.** Přerovské echo, 1996, č. 3, březen, s. 8.
108. **Moravský ornitologický spolek slaví letos 70. výročí.** Nové Přerovsko, **11**, 2002, č. 14, 5. IV., příl. Palackého 22 revue, s. [1]; č. 15, 12. IV., příl., s. [1]; č. 16, 19. IV., příl., s. [1].
109. **Muzeum Komenského získalo unikátní sbírkový předmět.** [Dermoplastický preparát vodouše velkého.] Nové Přerovsko, **4**, 1995, č. 32, 18. VIII., s. 9, 1 obr. [= foto: Jitka Velechová]; **Muzeum získalo unikátní sbírkový předmět.** Hanácké noviny, **6**, 1995, č. 96, 15. VIII., s. 4, 1 obr.
110. **Muzeum získalo darem nádherné nerosty ze Švýcarska.** Nové Přerovsko, **12**, 2003, č. 27, 4. VII., s. 14, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
111. **Na besedě s našimi ptáky.** [Den otevřených dveří v Moravskoslezské ornitologické stanici.] Nové Přerovsko, **3**, 1994, č. 46, 18. XI., s. 9, 1 obr.
112. **Na Přerovsku byl nalezen štír.** Nové Přerovsko, **7**, 1998, č. 32, 14. VIII., s. 17, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
113. **Na Přerovsku se objevují nové druhy živočichů.** Nové Přerovsko, **11**, 2002, č. 14, 5. IV., příl. Palackého 22 revue, s. [1]; 2002, č. 15, 12. IV., příl., s. [1], 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]; 2002, č. 16, 19. IV., příl., s. [1], 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]; 2002, č. 17, 26. IV., příl., s. [1], 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]; 2002, č. 18, 3. V., příl., s. [1]; *Psík mývalovitý.* 2002, č. 21, 24. V., příl., s. 2; *Mýval severní.* 2002, č. 22, 31. V., příl., s. 2; *Neobvyklá zvířata.* 2002, č. 23, 7. VI., příl., s. 2.
114. **Nález štíra italského na Přerovsku.** ... Jiří J. Hudeček. Časopis Slezského zemského muzea v Opavě / řada A – vědy přírodní, **51**, 2002, č. 3, s. 287–288.
115. **Návrat vlaštovek z Afriky.** ... Jiljí Sitko. Nové Přerovsko, **3**, 1994, č. 13, 1. IV., s. 10; Přerovský obzor, **1**, 1994, č. 7, 1. – 7. IV., s. 1.
116. **Návrat vlaštovek z Afriky podruhé.** Nové Přerovsko, **5**, 1996, č. 10, 8. III., s. 12, 1 graf.
117. **Navštivte Muzeum Komenského.** Mineralogická expozice i neživá příroda je krásná. Přerovské echo, 1998, č. 4, duben, s. 13.
118. **Nejslavnější francouzské chrámy.** Nové Přerovsko, **6**, 1997, č. 2, 10. I., s. 13, 1 obr.
119. **Některé antropofyty na Přerovsku.** Nové Přerovsko, **11**, 2002, č. 39, příl. Palackého 22 revue, s. 2; 2002, č. 40, 27. IX.; 2002, č. 41, 11. X.; 2002, č. 42, 18. X.; 2002, č. 43, 25. X., příl., s. 2; 2002, č. 44, 1. XI., příl., s. 2; 2002, č. 45, 8. XI., příl., s. 2; 2002, č. 47, 22. XI., příl., s. 2.
120. **Neúspěšný pokus o zřízení zoologické zahrady v Přerově.** In: *Přerov.* Povídání o městě. Přerov, Město Přerov 2000, s. 231–234.
121. **Neživá a živá příroda.** In: *Přerov.* Povídání o městě. Přerov, Město Přerov 2000, s. 221–225.
122. **Norek americký (Mustela vison) – nový prvek ve fauně savců na severovýchodní Moravě a ve Slezsku.** ... Bohuslav Beneš, Jiří J. Hudeček. Časopis Slezského zemského muzea v Opavě / řada A – vědy přírodní, **52**, 2003, č. 1, s. 93–94.
123. **Nové druhy ptáků v Muzeu Komenského v Přerově.** *Husička stěhovavá.* Nové Přerovsko, **12**, 2003, č. 17, 25. IV., s. 10, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]; *Husička vdovka.* 2003, č. 16, 18. IV., s. 11, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]; *Kormorán chocholatý.* 2003, č. 23, 6. VI., s. 7, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]; *Orel stepní.* 2003, č. 2, 10. I., příl. Palackého 22 revue, s. 2, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]; *Racek bělohlavý.* *Racek černohlavý.* **13**, 2004, č. 19, 7. V., s. 10, 2 obr. [= foto: František Hanák]; *Stepokur kirgizský.* **12**, 2003, č. 24, 13. VI., s. 12, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
124. **Nový člen fauny na Přerovsku.** [Křížák pruhovaný.] Nové Přerovsko, **11**, 2002, 27. IX., příl. Palackého 22 revue, s. 2.

125. **Obratlovci města Přerova.** [Příležitostný tisk k výstavě.] Přerov, Muzeum Komenského 1994. Nestr.
126. **Obratlovci města Přerova.** Výstava v Muzeu Komenského. Nové Přerovsko, **3**, 1994, č. 22, 3. VI., s. 11, 1 obr.
127. **Obratlovci v městském parku Michalov.** Přerovské listy, **1**, 2000, č. 5, červen, s. 13, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
128. **Obrázky z města nad Seinou.** Nové Přerovsko, **3**, 1994, č. 33, 19. VIII., s. 9, 1 obr.
129. **Ochrana zvířat proti týráni.** Přerovské echo, 1997, č. 6, červen, s. 6.
130. **Ornitologická sbírka v Lovecko – lesnickém muzeu v Úsově.** ...Ivo Flasar, Ivan Tuša. Severní Morava, 2000, č. 80, s. 33–48.
131. **Ornitologická stanice zahajuje jarní sezonu výstavami.** Nové Přerovsko, **13**, 2004, č. 9, 27. II., s. 10, 1 obr.
132. **Ornitologická stanice zve o víkendů k návštěvě.** Nové Přerovsko, **6**, 1997, č. 12, 21. III., s. 4.
133. **Ornitologické sběry českých cestovatelů.** Nové Přerovsko, **12**, 2003, č. 9, 28. II., příl. Palackého 22 revue, s. 2.
134. **Ornitologové pořádali zájezd do ZOO.** [V Jihlavě a Vyškově.] Nové Přerovsko, **9**, 2000, č. 24, 16. VI., s. 14, 2 obr.
135. **Památkově nechráněný kříž z doby prusko-rakouské války v Tovačově.** ...Jiří J. Hudeček, Petr Hudeček. In: Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov, SOkA 2002, s. 41–42, 2 obr. [= foto: Jiří J. Hudeček]
136. **Památky na prusko-rakouskou válku na periférii tovačovského bojiště.** ...Jiří J. Hudeček, Petr Hudeček. In: Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov, SOkA 2003, s. 89–94, 6 obr. [= foto: Petr Hudeček]
137. **Památné stromy v širším okolí Přerova.** In: Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov, SOkA 2003, s. 95–117, 17 obr. [= foto: František Hanák]
138. **Paříž má každému návštěvníkovi co nabídnout.** Francouzská metropole nad Seinou působí jako půvabná dáma a v každém ročním období proměňuje svou tvář. Svoboda-Moravskoslezské noviny, **6**, 1996, 29. II., č. 51, příl. Na cestách, s. 1, 3 obr. [= foto: Jitka Velechová]
139. **Pařížské obchody se zvířaty a rostlinami.** Nové Přerovsko, **3**, 1994, č. 21, 27. V., s. 10, 1 obr.
140. **Pařížské parky a zahrady.** Nové Přerovsko, **3**, 1994, č. 36, 9. IX., s. 10, 1 obr.
141. **Pařížské zoologické zahrady.** Nové Přerovsko, **3**, 1994, č. 43, s. 10.
142. **Pestrokřídelec podražcový a jeho výskyt na severovýchodní Moravě a ve Slezsku.** ...Jiří J. Hudeček. Časopis Slezského zemského muzea / řada A – vědy přírodní, **52**, 2003, č. 2, s. 173–176.
143. **Po přiletu ptáků následuje příchod jara.** Přerovské echo, 1994, č. 4, duben, s. 6, 1 obr. [= foto: Jitka Velechová]
144. **Počátky výzkumů obojživelníků a plazů na Ostravsku.** ...Jiří Hudeček. Těšínsko, **46**, 2003, č. 2, s. 23–25.
145. **Podmořský svět ve Vidni.** Nové Přerovsko, **3**, 1994, č. 40, 7. X., s. 12.
146. **Pomozte při pozorování návratu kukaček z Afriky.** Nové Přerovsko, **6**, 1997, č. 15, 11. IV., s. 4.
147. **Poštolky obecné si místa pro hnízdění vybírají ve městě.** Nové Přerovsko, **9**, 2000, č. 20, 19. V., s. 10.
148. **Poznámky k tvorbě párů u kachny divoké (Anas platyrhynchos L.) v průběhu zimování.** In: Zprávy Moravského ornitologického spolku, **51**, 1993, s. 133–136.
149. **Pozorováním ptáků na krmítku se lze i bavit.** Nové Přerovsko, **13**, 2004, č. 2, 9. I., s. 6.
150. **Pozvání na ojedinělou výstavu.** [Cizokrajní práci ve sbírkách Muzea Komenského v Přerově.] Nové Přerovsko, **4**, 1995, č. 27, 14. VII., s. 11, 1 obr.; Přerovské echo, 1995, č. 7–8, červenec–srpen, s. 8, 1 obr. [= foto: Jitka Velechová]

151. **Prastaré stromy na Přerovsku – duby, hrušně a další druhy.** Nové Přerovsko, **12**, 2003, č. 49, 5. XII., příl. Palackého 22 revue, s. 12, 1 obr. [= foto: František Hanák]; **13**, 2004, č. 1, 2. I., s. 6, 1 obr. [= foto: František Hanák]; 2004, č. 2, 9. I., s. 6, 1 obr. [= foto: František Hanák]; **Prastaré stromy na Přerovsku – lípy.** Nové Přerovsko, **12**, 2003, č. 46, 14. XI., příl. Palackého 22 revue, s. 10; 2003, č. 48, 28. XI., příl., s. 10, 1 obr. [= foto: František Hanák]; 2003, č. 49, 5. XII., příl., s. 12; **Prastaré stromy na Přerovsku – tisý.** Nové Přerovsko, **12**, 2003, č. 40, 3. X., příl. Palackého 22 revue, s. 12; 2003, č. 41, 10. X., příl. s. 12; 2003, č. 42, 17. X., příl. s. 10; 2003, č. 43, 24. X., příl. s. 12; 2003, č. 44, 31. X., příl. s. 10; 2003, č. 45, 7. XI., příl., s. 10.
152. **První padlý v českých zemích za prusko – rakouské války roku 1866.** ...Petr Hudeček, Jiří Hudeček. Vlastivědný věstník moravský, **55**, 2003, č. 1, s. 73.
153. **Přestavky a Vincenc Vetter z Lilie.** ...Jiří J. Hudeček, Petr Hudeček. In: Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov, SOkA 2002, s. 36–40, 3 obr. [= foto: Petr Hudeček]
154. **Přijďte se podívat.** [Pozvánka k návštěvě Moravské ornitologické stanice.] Přerovské echo, 1996, č. 11, listopad, s. 12, 2 obr.
155. **Přijďte se také podívat.** [Pozvánka k návštěvě Moravské ornitologické stanice.] Nové Přerovsko, **3**, 1994, č. 45, 11. XI., s. 8; **5**, 1996, č. 13, s. 10, 1 obr. Přerovské echo, **1997**, č. 3, březen, s. 10.
156. **Přílet ptáků věští příchod jara.** Nové Přerovsko, **6**, 1997, č. 13, 28. III., s. 4.
157. **Přírodní zajímavosti Přerova a blízkého okolí.** In: Přerov. Povídání o městě. Díl 2. Přerov, Město Přerov 2002, s. 279–287.
158. **Přírodní zajímavosti Přerova a jeho okolí.** Památné a vzácné cizokrajné stromy v našem městě. Národní přírodní rezervace Žebračka. Přerovské echo, 2000, č. 3, březen, s. 14; č. 5, květen, s. 12, 2 obr.; č. 6, červen, s. 16.
159. **Přírodovědné expozice Muzea Komenského.** *Entomologická expozice.* Nové Přerovsko, **5**, 1996, č. 18, 3. V., s. 11, 1 obr.; *Mineralogická expozice.* 1996, č. 19, 10. V., s. 11; *Expozice ekologie zvířeny.* 1996, č. 21, 24. V., s. 14; *Expozice ptáci České republiky a jejich snůšky.* 1996, č. 22, 31. V., s. 11.
160. **Přírodovědné sběry českých cestovatelů v Muzeu J. A. Komenského v Přerově.** Přerovské echo, 1993, č. 3, březen, s. 6.
161. **Přírodovědné sbírky a expozice Muzea Komenského v Přerově.** Nové Přerovsko, **6**, 1997, č. 29, 18. VII., s. 11.
162. **Příspěvek k výskytu a prevalenci motolice nosní u šelem na Opavsku.** ...Bohuslav Beneš. Časopis Slezského zemského muzea / řada A – vědy přírodní, **50**, 2001, č. 1, s. 51–56.
163. **Příspěvek ke hnízdění a postnatálnímu vývoji papoušků ara ararauna a ara zelenokřídly v zajetí.** In: Zprávy Moravského ornitologického spolku, **52**, 1994, s. 6–43.
164. **Ptáci a další obratlovci v Muzeu v Bruntále.** ...Jiří Hudeček, Ivan Hornišer. In: Zprávy Moravského ornitologického spolku, **59**, 2001, s. 139–162.
165. **Ptáci a jejich vejce.** Přerovské echo, 1994, č. 10, říjen, s. 7, 1 obr. [= kresby Jitka Velechová]
166. **Ptáci a zimní krmení.** Přerovské echo, 1994, č. 12, prosinec, s. 6, 1 obr.
167. **Ptáci chráněných parků Přerovska.** Přerovské echo, 2001, č. 7–8, červenec–srpen, s. 9.
168. **Ptáci chráněných území Přerovska.** Přerovské echo, 2000, č. 10, říjen, s. 12.
169. **Ptáci kolem nás – jejich vliv na člověka.** Nové Přerovsko, **13**, 2004, č. 3, 16. I., s. 11, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
170. **Ptáci regionu ve fotografii.** ...Jitka Hanáková. [Brkoslav severní.] Přerovské echo, 1997, č. 2, únor, s. 12, 2 obr.; *Hýl obecný.* 1997, č. 4, duben, s. 6, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]; *Pěnkava jikavec.* 1997, č. 5, květen, s. 10, 1 obr.; [Straka obecná.] 1997, č. 6, červen, s. 10, 1 obr.; [Sýček obecný.] 1997, č. 7–8, červenec–srpen, s. 13, 1 obr.; *Kukačka obecná.* 1997, č. 9, září, s. 13, 1 obr.; *Dudek chocholatý.* 1997, č. 10, říjen, s. 12, 1 obr.; *Skorec vodní.* 1997, č. 11, listopad, s. 11, 1 obr.; *Žluva*

- hajní.*] 1997, č. 12, prosinec, s. 13, 1 obr.; [*Stehlík obecný.*] 1998, č. 1, leden, s. 5, 1 obr.; [*Tuhýk šedý.*] 1998, č. 2, únor, s. 13, 1 obr.; [*Drozď zpěvný.*] 1998, č. 4, duben, s. 13.
171. **Ptáci z Evropy v přírodovědecké sbírce Adolfa Schwaba.** ... Jiří Hudeček. In: Zprávy Moravského ornitologického spolku, **58**, 2000, s. 125–138.
 172. **Ptáci z území mimo Českou republiku v Okresním vlastivědném muzeu ve Vsetíně – Muzeu Valašské Meziříčí.** ... Lubomír Brabec. Zprávy Moravského ornitologického sdružení, **56**, 1998, s. 157–159.
 173. **Ptáci z území mimo Českou republiku ve sbírkách Jihomoravského muzea ve Znojmě.** ... Antonín Reiter. Zprávy Moravského ornitologického sdružení, **56**, 1998, s. 161–163.
 174. **Ptačí obyvatelé Michalova.** Přerovské echo, 2000, červenec / srpen, s. 7, 1 obr.
 175. **Ptákem roku 1999 je konipas bílý.** Nové Přerovsko, **8**, 1999, č. 13, 2. IV., s. 8.
 176. **Ptákem roku 2003 je vrabec domácí.** Nové Přerovsko, **12**, 2003, č. 14, 4. IV., s. 19.
 177. **Ptákem roku 2004 je rorýs obecný.** Nové Přerovsko, **13**, 2004, č. 3, 16. I., s. 18, 1 obr.
 178. **Publikace „Ornitologové České republiky“.** [Informace o vydání.] Nové Přerovsko, **8**, 1999, č. 50, 31. XII., s. 6.
 179. **Ramsarská konvence.** [O mokřadech.] Přerovské echo, 1997, č. 6, červen, s. 10.
 180. **Raroh jižní na území České republiky a otázka kategorizace jeho výskytu.** ... Jiří Hudeček. In: Zprávy Moravského ornitologického spolku, **59**, 2001, s. 125–131.
 181. **Retrogradace a vymizení tetřivčí zvěře v Jihlavských vrších.** Myslivost, **47**, 1999, č. 8, s. 12–14.
 182. **Romantický skvost uprostřed Algavských Alp.** Nové Přerovsko, **5**, 1996, č. 49, 13. XII., s. 15, 1 obr.
 183. **Rozšíření kudlanky nábožné v českých zemích se zřetelem k jejímu šíření na střední Moravu a do Slezska.** ... Jiří Hudeček. Časopis Slezského zemského muzea v Opavě / řada A – přírodní vědy, **50**, 2001, č. 2, s. 137–142.
 184. **Římské marginálie.** Nové Přerovsko, **3**, 1994, č. 4, 28. I., s. 10, 1 obr.
 185. **Sběry dermoplastických preparátů ptáků ze škol na Novojičínsku v Okresním vlastivědném muzeu v Novém Jičíně a ve Slezském zemském muzeu v Opavě.** ... Jiří Hudeček, Michal Jakubec. In: Zprávy Moravského ornitologického spolku, **57**, 1999, s. 157–172.
 186. **Sběry ptáků od bratří Schwabů na školách ve Slezsku, na Moravě a v Čechách.** ... Bohuslav Hladík, Jiří Hudeček. In: Zprávy Moravského ornitologického spolku, **58**, 2000, s. 139–146.
 187. **Sbírka ptáků na Státním zámku Telč.** In: Zprávy Moravského ornitologického spolku, **58**, 2000, s. 213–224.
 188. **Sbírka ptáků Okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně.** ... Jiří Hudeček. In: Zprávy Moravského ornitologického sdružení, **56**, 1998, s. 165–172.
 189. **Sídelní město Haag.** Nové Přerovsko, **3**, 1994, č. 34, 26. VIII., s. 10, 1 obr.
 190. **Skalník modrý na území České republiky.** ... Michal Jakubec, Jiří Hudeček. In: Zprávy Moravského ornitologického spolku, **58**, 2000, s. 189–193.
 191. **Sledujte a ohlašte hnízdění čápa bílého v okrese Přerov.** Nové Přerovsko, **9**, 2000, č. 21, 26. V., s. 8.
 192. **Sledujte hnízdění čápa bílého.** Nové Přerovsko, **7**, 1998, č. 21, 22. V., s. 4.
 193. **Složení a změny volně žijící avifauny zoo Brno v letech 1965–1990.** In: Zprávy Moravského ornitologického spolku, **53**, 1995, s. 43–83.
 194. **Soustava a české názvosloví ptáků světa.** Zprac. Karel Hudec, Miroslav Čapek, František Hanák, Jiří Klimeš, Roman Pavíza. Přerov, Muzeum Komenského 2003. 462 s. »Knihovna Moravského ornitologického sdružení. Sv. 22 « – **Inf. & rec.** = HANÁK, František. Nové Přerovsko, **13**, 2004, č. 1, 2. I., s. 10.
 195. **Srovnání hnízdních ornitocenóz maloplošných chráněných území okresu Přerov.** In: Zprávy Moravského ornitologického spolku, **57**, 1999, s. 47–85.

196. **Srovnání hnízdních ornitocenóz zámeckých parků okresu Přerov.** In: Zprávy Moravského ornitologického spolku, **55**, 1997, s. 57–94.
197. **Starobylé kamenné kříže a křížové kameny v širším okolí Přerova.** In: Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov, SOkA 2000, s. 19–28, 8 obr. [= foto: František Hanák]
198. **Staroslavné město Leiden.** Nové Přerovsko, **3**, 1994, č. 24, 17. VI., s. 11, 1 obr.
199. **Strašník dalmatský – člen fauny Slezska a střední Moravy.** ... Jiří Hudeček. Časopis Slezského zemského muzea v Opavě / řada A – přírodní vědy, **50**, 2001, č. 3, s. 209–214.
200. **Světová ochrana fauny.** Přerovské echo, 1997, č. 2, únor, s. 12; Washingtonská konvence. 1997, č. 4, duben, s. 4, 1 obr. [= foto: František Hanák].
201. **Světová proslulost Versailles.** Nové Přerovsko, **3**, 1994, č. 52, 30. XII., s. 10, 1 obr.
202. **Systematické třídění ptáků.** Zajímavosti ze života ptáků. Nové Přerovsko, **13**, 2004, č. 5, 30. I., s. 10, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
203. **Tajemný papoušek Nového Zélandu.** Nové Přerovsko, **3**, 1994, č. 5, 4. II., s. 10, 1 obr.
204. **Tip na prázdniny – Pařížská muzea.** Nové Přerovsko, **3**, 1994, č. 26, 1. VII., s. 8.
205. **Tovačovské bojiště z roku 1866 – stav památek na konci 20. století.** (K 135. výročí bitvy u Tovačova.) ... Jiří Hudeček, Petr Hudeček. In: Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov, SOkA 2001, s. 66–70, 3 obr. [= foto: Jiří Hudeček]
206. **Umocněná krása nerostů v Muzeu Komenského.** Nové Přerovsko, **9**, 2000, č. 16, 21. IV., s. 9, 4 obr.
207. **Úpadek a zánik mezinárodního obchodu se zvířaty v Přerově v roce 1932.** Přerovské echo, 1995, č. 4, duben, s. 7, 1 obr.; č. 5, květen, s. 6.
208. **Úspěšná expozice.** [Ptáci České republiky.] Nové Přerovsko, **8**, 1999, č. 37, 24. IX., s. 17.
209. **V kraji Panny Orleánské.** Nové Přerovsko, **9**, 1994, č. 47, 25. XI., s. 12, 1 obr.
210. **V nivě řeky Moravy žijí bobří.** Výstava „Obratlovci Přerovska“ do konce listopadu v Muzeu Komenského. Svoboda-Moravskoslezské noviny, **8**, 1999, 2. X., příl. Středomoravský deník, s. 5.
211. **V Přerově a okolí se objevují zástupci jižní zvířeny.** Přerovské echo, 1998, č. 11, listopad, s. 14, 2 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
212. **V Přerově bývala zoologická zahrada.** Nové Přerovsko, **7**, 1998, č. 27, 3. VII., s. 17.
213. **Vetterové z Lilie a jejich vztah k Braidům na Přerovsku a knížecímu rodu Hohenzollernů-Hechingenů.** ... Jiří J. Hudeček, Petr Hudeček. In: Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov, SOkA 2003, s. 29–34, 5 obr. [= foto: Jiří J. Hudeček]
214. **Větrné mlýny v širším okolí Přerova včera a dnes.** In: Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov, SOkA 2002, s. 53–64, 9 obr. [= foto: František Hanák]
215. **Videňské parky a zahrady.** Nové Přerovsko, **3**, 1994, č. 20, 20. V., s. 13, 1 obr.
216. **Volně žijící obratlovci v zoo Brno v letech 1965–1990.** Fauna Bohemiae Septentrionalis, 1997, č. 22, s. 5–31.
217. **Vrabec domácí ptákem roku 2003.** Výsledky ankety. Nové Přerovsko, **13**, 2004, č. 4, 23. I., s. 8, 1 obr.
218. **Vydařená oslava ptačího svátku.** [Den otevřených dveří v Moravské ornitologické stanici u příležitosti Dne ptactva.] Nové Přerovsko, **5**, 1996, č. 14, 5. IV., s. 13.
219. **Výskyt "černobílé formy" konipasa bílého na území České republiky.** ... Bohuslav Beneš, Jiří Hudeček. In: Zprávy Moravského ornitologického spolku, **58**, 2000, s. 79–90.

220. **Výskyt křížence vrabce domácího a vrabce polního v České republice.** ...Bohuslav Beneš, Jiří Hudeček. In: Zprávy Moravského ornitologického spolku, **58**, 2000, s. 163–167.
221. **Výstava.** [Dermoplastické obrazy ptáků.] Přerovské echo, 1995, č. 6, červen, s. 6, 1 obr. [= foto: Jitka Velechová]
222. **Výstava Obratlovci města Přerova.** Přerovské echo, 1994, č. 6, červen, s. 7.
223. **Výstava Polodrahokamů a zkamenělin v Muzeu Komenského.** Nové Přerovsko, **7**, 1998, č. 35, 4. IX., s. 10, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
224. **Výstava „Současné nerostné lokality českých zemí“ v Muzeu Komenského.** Nové Přerovsko, **9**, 2000, č. 43, 27. X., s. 14.
225. **Výstava v muzeu.** [Obratlovci města Přerova.] Nové Přerovsko, **3**, 1994, č. 21, 27. V., s. 3.
226. **Z naší ptačí říše v přírodě i muzeu.** ...Jiří Šafránek. Nové Přerovsko, **10**, 2001, č. 10, 9. III., příl. Palackého 22 revue, s. [1].
227. **Za ptáky pěti světadílů.** Nové Přerovsko, **13**, 2004, č. 16, 16. IV., s. 10, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
228. **Záhady, legendy a mýty ve světě zvířat.** Nové Přerovsko, **13**, 2004, č. 17, 23. IV., s. 10; *Harpyje*. 2004, č. 41, 8. X., s. 10; *Chiméry*. 2004, č. 42, 15. X., s. 10; *Chobotnice a krakatice*. 2004, č. 29, 16. VII., s. 12; *Jednorozec*. 2004, č. 24, 11. VI., s. 10; *Jeskynní červ z Alp*. 2004, č. 30, 23. VII., s. 12; *Komodští draci*. 2004, č. 34, 20. VIII., s. 10; *Latimérie podivná*. 2004, č. 37, 10. IX., s. 10; *Lochneská nestvůra*. 2004, č. 18, 30. IV., s. 10; *Lysorožec*. 2004, č. 22, 28. V., s. 10; *Morag a další evropské jezerní příšery*. 2004, č. 31, 30. VII., s. 10; *Mořský had*. 2004, č. 26, 25. VI., s. 10; *Obrovití pštrosi*. 2004, č. 32, 6. VIII., s. 10; *Ogopogo*. 2004, č. 21, 21. V., s. 10; *Okapi a kuprej*. 2004, č. 25, 18. VI., s. 10; *Piraně*. 2004, č. 36, 3. IX., s. 10; *Ptáci z říše mýtů*. 2004, č. 28, 9. VII., s. 12; *Saola a muntžak obrovský*. 2004, č. 20, 14. V., s. 10; *Tapír a hrošík*. 2004, č. 40, 1. X., s. 10; *Upíři a vampýři*. 2004, č. 35, 27. VIII., s. 10; *Vakoukl neboli tasvánský tygr*. 2004, č. 33, 13. VIII., s. 12; *Vlkodlak*. 2004, č. 23, 4. VI., s. 10; *Yeti*. 2004, č. 19, 7. V., s. 10; *Záhadni červi*. 2004, č. 39, 24. IX., s. 10; *Záhadni primáti*. 2004, č. 27, 2. VII., s. 10; *Žraloci*. 2004, č. 38, 17. IX., s. 10.
229. **Záhady ptačích stěhování.** Přerovské echo, 1994, č. 11, listopad, s. 6; č. 12, prosinec, s. 6.
230. **Zachraňovali sbírky.** (*Moravská ornitologická stanice*.) Nové Přerovsko, **6**, 1997, č. 33, 22. VIII., s. 3.
231. **Zajímavosti ze života ptáků.** *Jak přišli ptáci na svět*. Nové Přerovsko, **13**, 2004, č. 4, 23. I., s. 8, 1 obr.; *Jak ptáci hnízí*. 2004, č. 11, 12. III., s. 10; *Jak se ptáci poznávají*. 2004, č. 10, 5. III., s. 10, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]; *Psychologie ptáků*. 2004, č. 13, 26. III., s. 12; *Ptáci a jejich adaptace na prostředí*. 2004, č. 8, 20. II., s. 10, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]; 2004, č. 9, 27. II., s. 10; *Ptáci a jejich vejce*. 2004, č. 12, 19. III., s. 10; *Rozšíření ptáků*. 2004, č. 7, 13. II., s. 10, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]; *Systematické třídění ptáků*. 2004, č. 5, 30. I., s. 10, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]; *Jak přišli ptáci na svět*. Přerovské echo, 1995, č. 11, listopad, s. 6; *Jak se ptáci poznávají*. 1995, č. 12, prosinec, s. 4; *Ptáci jako zimní hosté*. 1996, č. 2, únor, s. 6, 1 obr.; *Systematické třídění ptáků*. 1996, č. 2, únor, s. 6; č. 3, březen, s. 8; *Ptáci a jejich adaptace na prostředí*. 1996, č. 10, říjen, s. 11, 1 obr.; 1996, č. 11, listopad, s. 12, 2 obr. [= foto: Jitka Hanáková]; *Rozšíření ptáků*. 1996, č. 12, prosinec, s. 12, 1 obr. [= foto: Jitka Hanáková]
232. **Západní výspa Rakouska.** Nové Přerovsko, **4**, 1995, č. 6, 10. II., s. 11, 1 obr.
233. **Zimní ptačí hosté nás opouštějí.** Nové Přerovsko, **6**, 1997, č. 14, 4. IV., s. 15; **Zimní ptačí hosté odlétají.** Přerovské echo, 1994, č. 3, březen, s. 10.
234. **Zoologické sbírky Lovecko-lesnického muzea v Úsově.** Šumperk, Vlastivědné muzeum 2003. 25 s., obr. v textu. **Inf. & rec.** = SITKO, Jiljí: *Zajímavá a poučná četba*. Severní Morava, 2004, č. 87, s. 61.
235. **Zpráva o činnosti Moravského ornitologického sdružení v Přerově od 1. 1. 1999 do 31. 12. 1991.** In: Zprávy Moravského ornitologického sdružení, **49**, 1991, s. 183–185.

236. **Zvonice a zvoničky v širším okolí Přerova.** In: Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov, SOkA 2004, s. 55–71, 14 obr. [= foto: K. Cigánek & František Hanák]
237. **Živočiškové žijící na Přerovsku.** Nové Přerovsko, **10**, 2001, č. 9, 2. III., příl. Palackého 22 revue, s. 1; 2001, č. 10, 9. III., příl., s. 1; 2001, č. 11, 16. III., příl., s. 1; 2001, č. 12, 23. III., příl., s. 1; 2001, č. 13, 30. III., příl., s. 1.
238. **Žlutá krása na břehu Bečvy.** [Topinambur hliznatý.] Nové Přerovsko, **3**, 1994, č. 41, 14. X., s. 10, 1 obr.

Rozhovory

239. BULEJOVÁ, Jana: **Přerovští ornitologové obnovili unikátní expozici.** Veřejnost uvidí sbírku příští týden. [Rozhovor s vedoucím ornitologické stanice při Muzeu Komenského Františkem Hanákem.] Hanácký a středomoravský den, **10**, 1999, 3. IX., č. 205, s. 3, 1 obr.
240. (dar) (= Dagmar Rozkošná): **Interview na tento týden s... Františkem Hanákem.** [O výstavách v Moravské ornitologické stanici.] Nové Přerovsko, **12**, 2003, č. 10, 7. III., s. 3.
241. **Lišaj oleandrový.** Otázka pro... (RNDr. Františka Hanáka.) Nové Přerovsko, **7**, 1998, č. 34, 28. VIII., s. 3, 1 obr.
242. NAVRÁTIL, Boleslav: **Ptáků v naší přírodě ubývá.** Olomoucký den, 2004, 25. II., č. 47, s. 8.
243. Šaf. (= Eva Šafránková): **První poslové jara.** [Ptáci.] Rozhovor s RNDr. Františkem Hanákem. Přerovské echo, 1998, č. 4, duben, s. 13.

Literatura

244. CIGÁNEK, František: **Pětapadesátiny.** Nové Přerovsko, **9**, 2000, 28. VII., s. 4.
245. **Hanák František.** In: HUDEC, Karel: *Ornitologové České republiky.* Přerov, Muzeum Komenského - Asociace českých a moravskoslezských muzeí a galerií – Moravský ornitologický spolek 1999, s. 29. » Knihovna Moravského ornitologického sdružení. Sv. 19 « **Inf. & rec.** = (dar) (= Dagmar Rozkošná). *Nová publikace přibližuje významné ornitology.* Nové Přerovsko, **12**, 2003, č. 28, 11. VII., s. 7.
246. HUDEČEK, Jiří J.: **Vzpomínka na Dr. Františka Hanáka.** ...Mojmír Foral. Zpravodaj Ostravského muzea, **10**, 2005, č. 3, s. 19–21.
247. SITKO, Jiljí: **Odešel přírodovědec František Hanák...** Nové Přerovsko, **13**, 2004, č. 31, 30. VII., s. 7, 1 obr.

Jiří Lapáček

Historie Tyršova mostu v Přerově

Nejstarší historie přerovského mostu

Lidská sídla potřebovala ke svému rozvoji dostatečný zdroj vody, ať už pitné nebo užitkové. Zpravidla jím byly potoky a řeky, které plnily celou řadu dalších funkcí – obrannou, dopravní, umožňovaly rybolov, potřebovala je řada řemesel, poskytovaly stálou energii. Na druhé straně představovaly i určitou hrozbu v době povodní a komunikační překážku. Přes vodní toky lidé přecházeli brodem nebo je překonávali přívozem, daleko vzácněji přes most, většinou dřevěný, původně haťový, podle délky i na zděných podporách (pilířích). Od 13. století vznikaly u nás technicky náročnější kamenné mosty čerpající ze starších evropských zkušeností. Vývoj v dalších stoletích pak šel k uplatnění železa a posléze betonu.¹

Předpokládáme, že k ranému osídlení přerovské lokality přispěla možnost přechodu přes řeku Bečvu. Tehdy se Bečva vinula v četných zákrutách a ramenech a hlavní koryto, plné štěrkového nánosů, tvořilo v místech dnešního městského rybníku velký oblouk. Vedle brodu pod přerovským kopcem byl využíván k přechodu řeky i brod východně proti proudu i západním směrem po proudu. Také tato místa později sloužila k výstavbě mostních konstrukcí. Jelikož Bečva svádí vodu z území silně zalesněného, z míst bohatých na dešťové srážky, docházelo velmi často k záplavám. Ve snaze zabránit velkým škodám byl vypracován zemským stavebním radou Ing. Bedřichem Noskem projekt regulace Bečvy. V první fázi, v tzv. době usměrňovacích prací v letech 1893–1903, byly prováděny většinou vegetační úpravy, kterými byl usměrňován tok a postupně vytvářeno koryto, vyrovnáván spád dna. Následné definitivní úpravy byly prováděny v letech 1904–1933 cestou zvětšení a rozšíření koryta, výstavbou betonových a kamenných hrází. Od 80. let 19. století se Bečva také stala součástí úvah o vodní cestě Dunaj–Odra–Labe, v nichž Přerov představoval důležitý bod. V roce 1903 byl dohotoven generální návrh trasy průplavu z Vídně do Přerova s odbočkou na Olomouc, který pak byl následně modifikován. V současnosti Bečva protéká Přerovem od východu k západu v délce 11 km a v šířce 40–49 m.

1 HOFFMANN, Fr.: České město ve středověku. Praha 1992, s. 88. O historii mostů viz MAILLARD, M.: Stavíme mosty. Praha 1946. URBAN, E.: Mosty – jeden z divů světa. Praha 1967. KLIMEŠ, J. – ZŮDA, K.: Betonové mosty. I. Mosty z prostého a železového betonu. Praha 1968. BENEŠOVÁ, M. – ŠTURSA, J.: Pozemní stavitelství. In: Studie o technice v českých zemích 1800–1918. IV. Praha 1986, s. 431–433, 448–452. JANDA, L.: Betonové konstrukce. In: Studie o technice v českých zemích 1800–1918. VI. Praha 1995, s. 766–776. JOSEF, D.: Encyklopedie mostů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha 1999. KUČERA, V.: Architektura mostů. Praha 2002.

Pohled na Přerov, dřevořez Jana Willenbergera, 1593. SOkA Přerov

První zmínka o mostu v Přerově se děje roku 1275, kdy český král Přemysl Otakar II. osvobodil hradištský klášter od placení peněz na opravu mostu v Přerově. Opat kláštera současně odstoupil z klášterního statku v Přerově polovinu krčmy s jistými podsedky a polnostmi správci přerovského mostu. O rok později se dovídáme, že z Hranic, statku premonstrátského kláštera Hradiště u Olomouce, platil každý celoláník, krčmář a řemeslník na most v Přerově (ad pontem in Prerow) ročně o křížových dnech šest denárů, každý podsedník dva denáry. O tomto platu se dovídáme se také roku 1292. Nepřímo byly povinnosti k mostům zmíněny i v roce 1296. V roce 1335 listem, daným a psaným v Uherském Brodě dne 19. srpna, osvobodil moravský markrabě Karel, potomní císař Karel IV., všechno zboží, dovážené do velehradského kláštera, od mýt. Přitom se uvádějí zeměpanští mýtní v Přerově a v Hulíně.²

Někdy před polovinou 14. století most, z něhož byl značný příjem, i s příslušenstvím přešel od markraběte v soukromý majetek některého přerovského měšťana (ten byl ovšem povinen udržovat most, říkalo se mu mostník) a nedlouho později byl tento majetek rozdělen ve dvě části. Roku 1376 měšťan Mikšík z Přerova prodal Baršíkovi z Přerova poplužní dvůr na druhé straně řeky Bečvy, půl mostu s mostným a s mýtem a dvě louky. Bareš zapsal roku 1382 manželce Vojslavě 32 hřivny věna na uvedeném dvoře, ale 1384 prodal celý majetek spojený s polovinou mostu i s dvorem Michkovi a Pavlovi, bratřím z Čech. Druhá polovina mostu patřila tehdy přerovskému měšťanu Maršovi, který ji vložil roku 1385 přerovským měšťanům bratřím Vavřinci a Janovi. Z těch Vavřinec, který je v zápisu jmenován mostníkem, vložil roku 1398 své právo na mostě v Přerově svému zeti Michkovi a jeho manželce a zároveň své dceři Anně. Věno ve výši 32 hřiven grošů na dvoře u mostu držela po Vojslavě Jana z Přerova, která vzala roku

1406 svou dceru Annu a její děti Martina a Markétu na toto věno na spolek, načež také roku 1406 Janin manžel Michek z Přerova přijal 1406 svou dceru Annu a její děti Martina a Markétu na most a dvůr nad Přerovem na spolek tak, aby po jeho smrti dědily. Dědicem se nakonec stal Michkův vnuk Martin, který roku 1418 vzal svého otce Jiřího, řečeného Strýček z Přerova (manžela Anny), a bratry Václava a Jiřího se sestrou Markétou na spolek na mostné a dvůr. Vzápětí nato však se Jiří, Markétin bratr, odřekl svého práva k mostnému ve prospěch své sestry Markéty, která se stala manželkou Ondřeje Věrného z Pačlavic, ale roku 1447 byla již vdovou. V tom roce ji totiž pohnala blíže neznámá Markéta z Přáslavic ze sta hřiven, že jí drží její dvůr před Přerovem (in fine pontis) i s mostným. Půhon nebyl oprávněný, protože roku 1466 zapsala Markéta Věrná svému bratru Jiřímu dvůr u konce přerovského mostu se dvěma lidmi a poli, mostné si ponechala pro sebe a současně vzala na spolek svého manžela Prokopa z Konice. Ten naopak pohnal 17. května 1466 Arkleba ze Záštrízla a z Litenčic, že mu drží mostné k mostu v Přerově a „*vydávati lidóm svým nedá*“, což by mělo znamenat, že odmítal platit mostné. Prokop z Konice pak ještě téhož roku vzal na spolek své dědice na vše, co má a k čemu má nebo bude mít právo v budoucnu.

Přerovský most hrál důležitou úlohu i ve vojenských plánech. Např. na začátku roku 1426 byla zdržena vojenská pomoc Olomouckých biskupu Janu Železnému v Kroměříži díky tomu, že Jan Tovačovský dal zbořit u Přerova most přes Bečvu. Podobné to bylo za třicetileté války.

Dne 30. dubna 1488 koupil Vilém z Pernštejna most přes Bečvu a mostné tam vybírané od Markéty Věrné tak řečené, bydlením v Přerově, od Prokopa Věrného, muže jejího, od Jana, syna jejich, a od Magdaleny, dcery jejich, za sto hřiven grošů. Vklad byl do zemských desek učiněn v roce 1490, odpor proti němu učinili dcera Magdalena a vnuk Václav z titulu dědictví mostného.

Od přerovského mýta byli někdy osvobozeni jednotlivci, např. poddaní z přerovského panství, kteří kupovali pivo v horním Přerově, nebo i celé vesnice. Podle smlouvy z roku 1523 mezi Janem z Pernštejna a Přemkem z Víckova to byly Prusinovice, odkud poddaní ani dříve nemuseli platit přerovské mýto.

O výši poplatků, které museli platit kupci při průchodu městem, jsme informováni z tzv. mýtní tabule, kterou vydal Jan z Pernštejna roku 1534 a potvrdil roku 1561 Ferdinand I. Takové tabule byly pak vyvěšovány pro informaci.

Z výše napsaného víme, že k mostu patřil i dvůr, který před 14. říjnem 1505 prodal Prokop ze Zámostí vladykovi Janovi z Rácova za 300 zl. uherských, ale ten již 14. října dal dobrou vůli na tento dvůr Vilémovi z Pernštejna. Pernštejn prodal od tohoto dvoru nivu Valovi a Jiříkovi z Přerova za 100 kop míšeňských a za roční plat 6 gr. a louku u Trávníku měšťanu Janu Věrnému za 28 kop míšeňských a rovněž roční plat 6 gr. Filipu ze Šíravy pak ještě odprodal nivu Špačkovu za 50 kop míšeňských a rovněž roční plat 6 gr. Vklad koupě dvoru do zemských desek byl učiněn teprve v roce 1508.

2 Viz DRECHSLER, A. – FIŠMISTROVÁ, V. – LAPÁČEK, J.: Dějiny města Přerova v datech. Přerov 2006, s. 23.

Pohled na Přerov, 1670. MZA Brno

V roce 1543 popustil Jan z Pernštejna vybírání mýta městu za roční plat 65 kop grošů. Současně Jan určil, že měšťané mají opravovat most a cesty, na opravy dávala vrchnost zdarma mostnice, trámy a jiné stavební dřevo. Kdyby most potřeboval opravu pro poškození povodní či „sjitím“ trámů, obec měla uhradit náklady do výše 5 kop grošů. Nad tuto částku hradila výlohy zase vrchnost. Každou zimu přivezli poddaní z Beňova, Kozlovic, Předmostí a Popůvek dva trámy. Přerovští měšťané je měli řádně uložit a dohlédnout, aby nehnily.

K přerovskému mostnému platily i vesnice z cizích panství. V urbáři z roku 1564 jsou uvedeny peněžité platy z Dluhonic, Buku, Oseka, Pavlovic, Tučina, Břestu, Chropyně, Bochoře, Rokytnice, Prosenic, Radslavic, Bezuchova, Beňova, Žalkovic, Horních Nětčic a Vlkoše.

Počátkem 17. století se setkáváme se jmény nájemců, v letech 1604–1605 jím byl žid Abrahámek, roku 1615 opět žid Zikmund, který měl pronajato mýto již několik let předtím. Uvedeného roku si stěžoval Karlu st. z Žerotína na velmi špatné cesty u Horní Moštěnice, což mělo za následek, že formani i měšťané volili raději jiný směr.³

V dalším běhu staletí registrujeme okamžiky, kdy vodní živel dřevěný most poškodil tu více tu méně. Tak roku 1711, 28. května, strhla řeka Bečva tři mostní pilíře a kus stavidla, přelila se přes Trávníckou ulici, Novosady a Dlážku. Dne 15. května 1715 se Bečva rozvodnila, tekla Kozlovskou ulicí a Trávníkem, strhla tři mostní pilíře a kus stavidla, 28. února 1717 ledové kry strhly dvě mostní pole a půlku mlýnského jezu spolu s půlkou Velkého mlýna. Opět 15. srpna 1779 velká voda bouřila tak, že se přelila přes most u sv. Jana Nepomuckého. Tesařský mistr Jiří Široký opravoval v roce 1766 polovinu mostu od Dlážky, také v roce 1787 byl znovu opraven celý most včetně zábradlí.⁴

Nově upravil poměry ve vybírání přerovského mýta dekret dvorní kanceláře z 16. června 1836 č. 15565, jímž bylo Přerovu uděleno povolení k vybírání mostního tarifu platného pro mýta erární s tou podmínkou, že tím nemá trpět doprava. Přitom bylo výslovně stanoveno, že mají platit všechna osvobození od mýta, která platí pro erární mýta, anebo by mohla být zavedena, dále pak, že všichni domácí mají být od mýta osvobozeni. Město nevybíralo mýto ve vlastní režii, ale pronajímalo veřejnou dražbou na tři roky.

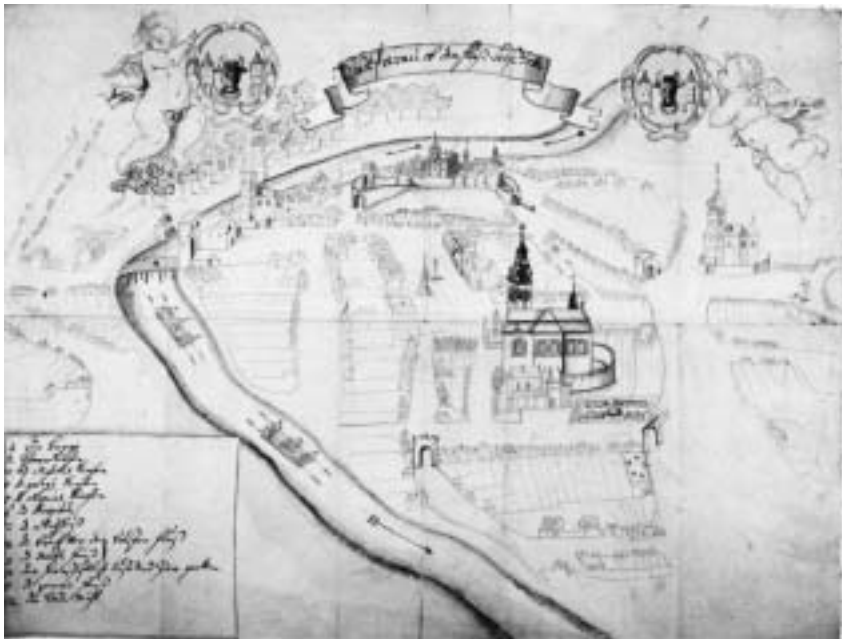
Nejstarší známý pohled na Přerov pochází od malíře a rytce Jana Willenbergera, který vyrůstal v Přerově. Dřevořez byl uveřejněn v knize Zrcadlo slavného Markrabství moravského od Bartoloměje Paprockého z Hlohola z roku 1593. Malíř zachytil město z pravého břehu Bečvy, přibližně z místa, kde dnes stojí sokolovna. V levé části dominuje přerovský zámek. Při spodní okraji teče řeka Bečva a jsou zde zachyceny budovy stojící na jejím levém břehu – mlýn, bratrský sbor a škola, mostní brána a schematicky most. V pravé části obrázku se pak tyčí farní kostel.

V roce 1670 moravští stavové věnovali císaři Leopoldovi I. krásně vyzdobenou knihu panského stavu. Na jednom z listů je zachycen erb Karla Jindřicha ze Žerotína, zakomponovaný do architektury s průhledem na Přerov. Nutno říci, že autor obrázku neměl pevné stanoviště, a proto je zde Přerov zachycen v podobě značně zkreslené. Nicméně část s tekoucí řekou, na jejíchž březích jsou zachyceny budovy, zvláště levobřežní Velký mlýn a pravobřežní Malý mlýn, a most se zdají být věrným zachycením skutečnosti.

Z 18. století se nám dochoval bohatší ikonografický materiál, most je zachycen na třech obrázcích, nejpodrobněji ale na kresbě z let 1727–1728, kterou nechala pořídit přerovská městská rada pro potřeby Dismase Josepha Ignaze Hoffera, menšího písaře moravských zemských desek v Brně, který si vzal za cíl sepsat moravské dějiny a za tím cílem sbíral historický materiál. Kreslíř zachytil Přerov z ptáčích perspektivy, v celém jeho tehdejší rozsahu a s řečištěm Bečvy, která vstupovala do města na východě a opouštěla je na západě. Po řece plují vory, jimiž se sváželo dřevo ze vsetínských hor. Most přes Bečvu je zachycen tentokrát z pohledu od západu spolu s vysokou mostní branou a Malým mlýnem ležícím výše proti toku řeky.

3 Dějiny města Přerova. I. Přerov 1970, s. 138–139, 162–163, 174–175, 190–191, 210–211, 216–217.

4 Viz DRECHSLER, A. – FIŠMISTROVÁ, V. – LAPÁČEK, J.: cit. dílo, s. 70–71, 75, 77, 79.

Pohled na Přerov z let 1727–1728. Archiv města Brna

Na plánu ze začátku 19. století, jehož autorem je Dominik Čudlík, knížecí zednický mistr, je zachycena situace při přerovském mostu i konstrukce mostu sama. V půdorysu vidíme silnici vedoucí z městského centra, z níž se vlevo odděluje vedlejší cesta kolem masných krámů a vpravo na náměstí Na Marku. Mostní branou se vstupovalo na dřevěný most, stojící na dvou pobřežních a dvou v řece stojících dřevěných pilířích.

Mezi lety 1834–1838 byl vydán v olomoucké Skarnitzlově tiskárně litografický pohled na Přerov, jehož autorem je František Domek a litograf Adolf Friedrich Kunike. Stanoviště diváka je stejné jako na Willenbergeřově dřevořezu. Přes Bečvu vede dřevěný most chráněný před náporům ledů dřevěnými kozami. Do města se vstupovalo Mostní branou, prostor na dnešním náměstí Na Marku je již zcela prázdný, bez dřívějších budov patřících jednotě bratrské, které utrpěly požárem a byly rozebrány.

Dřevěný most přes Bečvu, jeho opravy a snaha o vystavění nového mostu 1880–1903

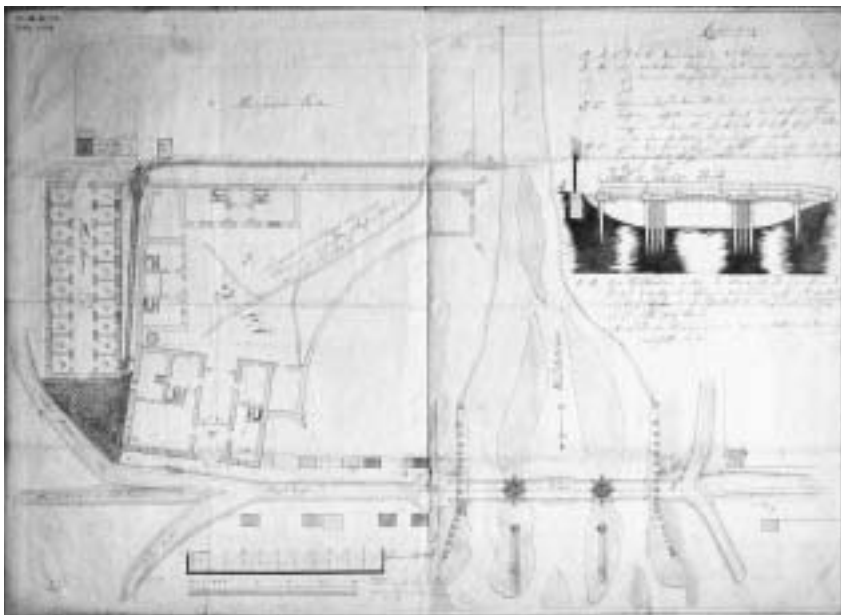
Dne 16. prosince 1880 sestavil František Válek, tesařský mistr, rozpočet na opravu mostu ve výši 5 511 zl. 45 kr. Vzhledem k výši předpokládaných nákladů pověřila městská rada Ing. Ernsta Bühlera, aby vypracoval 6. února 1881 „Dobrozdání o stavu mostu dřevěného přes řeku Bečvu vedoucího a o způsobu vydržování mostu tohoto“. Uváděl v něm, že zděný pilíř na levém břehu a také první pole jsou v tak chatrném stavu, že pilíř i první pole drží pouze podstrčeným jhem (jitrem) a pobíjeným deskami, jinak by se dávno sesul. V mostním poli byly některé mostnice nahnílé,

některé úplně prohnílé, následkem čehož se tento díl pole nedal dále držet a měl by se nově propojit s patřičným březním pilířem, a to neprodlené. I mostnice druhých polí byly veskrze nahnilé a kratší, než by dle rozpětí pole měly být. Na základě zjištěného stavu Bühler konstatoval, že stavba nového mostu ještě není na pořadu dne, protože se starý most při částečném udržování a vyměňování shnilých dřev dá udržet. Kdyby se město začalo zabývat myšlenkou nahradit stávající dřevěný most kamenným a železným, byla by rozhodující finanční stránka.

Město ale problematiku mostu ze zřetele nepustilo, obecní výbor se ve svém zasedání 28. září 1881 usnesl na tom, aby se vystavěl místo dosavadního dřevěného mostu, který se nalézá již v poněkud chatrném stavu, důkladný most železný, na kamenných pilířích. Stanovil, aby se za tou příčinou daly zhotovit odbornými znalci potřebné nákresy a rozpočty a aby se náklad, který stavba bude vyžadovat, uhradil půjčkou z moravské hypoteční banky.

V listopadu téhož roku byly k dispozici a) projekt od Ing. Ernsta Bühlera s jediným projektovaným prostředním pilířem (náklad 61 694 zl. 55 kr.), b) jeho alternativní projekt s dvěma pilíři (náklad 61 929 zl. 05 kr.), c) projekt firmy bratři Kleinové, A. Schmoll a E. Gaertner. Augustin Köhler, požádaný o posudky, ve svém vyjádření dával přednost projektům, počítajícím pouze s jedním pilířem, čímž by byl zajištěn větší průtok a menší překážky při stavbě. Doporučil požádat o vypracování projektu ještě Eduarda rytíře z Löhrů, vídeňského inženýra. Městská rada požádala o dobrozdání i další odborníky, ale odmítl B. Nosek, vrchní zemský rada v Brně, podobně prof. Vilém Bukovský z Prahy i stavební rada Schier. Úkolu se ujal teprve J. Nezdera, ředitel c. k. výsadní dráhy kroměřížské, který se 1. února 1882 vyjádřil k uvedeným třem projektům. Vycházel z šířky vozovky 5,5 m, a chodníků pro pěší po obou stranách o šířce 1,8 m. Za výhodnější považoval stavět most s dvěma otvory, nežli se třemi. V projektu firmy bratři Kleinové a spol. byl základ středního pilíře technicky správně položen níže dna Bečvy, což při povaze řeky Bečvy a po zkušenosti, jakou učinila severní dráha se svým mostem, bylo úplně na místě. Dle něj se musel základ položit aspoň o jeden metr níže, nežli je v tom místě nejhlubší místo dna Bečvy. Bečva má proměnlivé řečiště a lehce se může po letech nejen tlačit blíže k střednímu pilíři, ale i prohloubit své řečiště: pilíř, který by nebyl založen dosti hluboko, by stál svým základem nade dnem řeky, což by mohlo mít vzdor pilotovaným stěnám zlé následky. Problém viděl v pneumatickém založení s kesony, což velmi zvyšovalo náklady, a za vhodnější považoval obyčejný způsob, ačkoliv při větších hloubkách by se i tento způsob značně prodražoval a obzvláště čerpání vody by pohlcovalo značné sumy, nemluvě o nehodách, které se mohly přihodit při náhlé vodě.

Co se týká železné konstrukce, v projektech byla navržena forma, u firmy bratři Kleinové a spol. rovnoběžná, u Bühlera parabolická – první považoval za architektonicky krásnější, druhá však dovolovala úspory 13 % proti první, a rozdíl byl dost velký, aby se přiklonil k parabolickému tvaru. Jeho závěr zněl: Most stavět pouze s dvěma otvory, střední pilíř založit hlouběji obyčejným způsobem, pobřežní pilíře s mělčími základy dobře opevnit a užít konstrukci parabolickou s železným mostěním.

Situací plán přerovského mostu s okolím. 1. pol. 19. století. SOkA Přerov

Profesor Brik z Vysokého učení technického v Brně doporučil rovněž stavět most jen s dvěma otvory o světlosti 34,4 m, spodní hrana železné konstrukce měla být položena nejméně o 6 m nad nejvyšší stav vody, z čehož vyplývala jakožto největší výška železné konstrukce (počítaje od spodní hrany k úrovni silnice) 1,10 m. Doporučoval použití parabolické konstrukce se stezkami pro pěší, ležícími na nosících mimo konstrukci, přičemž světlá šířka jízdního pole obnášela 7 m a chodníků 1,8 m. Prostřední pilíř měl být založen na pilotách, anebo pouze na betonovém tělesu, povede-li se jeho spodek až do takové hloubky, v níž se nalézá vrstva, která stavbu snese. Ochrana základu zdí pilotovou anebo špundovou zdí byla nezbytnou. Zřízení zachycovacích hrází bylo rovněž nezbytné. Také by bylo lépe vzhledem k třenicím ledu, kdyby prostřední pilíř byl opatřen kvádry místo sekaného kamene. Pozemní pilíř na levém břehu řeky měl být založen na betonu a chráněn zdí z kůlů. K rozsahu adaptace pozemního pilíře na pravém břehu se chtěl vyslovit, až bude zjištěn jeho stav.

Městská rada v sezení 20. března 1882 a 23. března 1882 stanovila, že most má mít dva otvory a jeden pilíř založený betonem. V červnu téhož roku se obrátila na správu vojtěšské huti v Kladně s odvoláním na přípis ze dne 31. května 1882, zdali správa huti na základě ujednání zplnomocněného inženýra Prášila je ochotna a za jakých podmínek zhotovit veškeré podrobné nákresy a rozpočty pro železnou konstrukci nového mostu. Ohledně ostatních potřebných dat se měla obracet na Ing. Ernsta Bühlera, poněvadž mu bylo svěřeno zpracování podrobných nákresů a rozpočtů pro spodní stavbu mostu

Obecní výbor se v řádném sezení 9. června 1882 usnesl na zřízení nového železného mostu o parabolické konstrukci obecním nákladem. Usnesením obecního výboru z 28. září 1881 byl povolen náklad 60 000 zl. a výnosem moravského zemského výboru z 29. dubna 1882 schválen. Poněvadž se však po opatření potřebných nákresů a rozpočtů zjistilo, že částka 60 000 zl. na stavbu nevystačí, povolil obecní výbor ve svém zasedání z 29. prosince 1882 potřebné větší vydání ve výši 20 000 zl.

Rada se obrátila 5. ledna 1883 se žádostí o povolení stavby na okresní hejtmanství, 12. března 1883 proběhlo komisionální jednání a stavba byla povolena s předpokládaným dokončením do 31. října 1883. Zároveň si městská rada opatřila potřebnou půjčku k uhrazení nákladu stavby ve výši 70 000 zl. rakouského čísla od moravské hypoteční banky na základě uděleného povolení ze strany moravského zemského výboru.

Když však obecní rada výboru v sezení 25. dubna 1883 oznámila, že již byly učiněny veškeré potřebné práce k zahájení stavby a že by se tedy již mohlo přikročit k zadání stavby mostu, usnesl se obecní výbor na tom, aby obecní rada, než přikročí k jejímu zadání, vzala v úvahu, neměla-li by se přerovská obec vzdát stavby nového mostu, která bude vyžadovat tak značného nákladu, a opravit dosavadní most dle potřeby a úplně jej odevzdat do majetku a správy okresního silničního výboru s právem vybírání mostního poplatku, který toho času vynášel obci 4 375 zl. ročního důchodu.

Obecní rada svolala za tou příčinou na den 28. května 1883 zvláštní odbor ve složení František Štěpka, Jan Dvořák, MUDr. František Skácelík, Ing. Ernst Bühler, Michael Köhler, inspektor Severní dráhy císaře Ferdinanda, Jan Haberda, Adolf Ziegelheim, J. Vypel, J. V. Křístek, Jan Chválek a Václav Hájek. Odbor se po bedlivém uvážení veškerých okolností usnesl na tom, že nemůže vydat dobrozdání, dokud nebude známo, zdali by silniční výbor vůbec a za jakých podmínek dosavadní dřevěný obecní most převzal do vlastní správy a majetku a provedl opravy na úhrady silničního okresu.

Předseda okresního silničního výboru Hanák z Horní Moštěnice sdělil, že výbor na svém zasedání 3. července 1883 žádost o převzetí zamítl. Dne 16. října 1883 proto obecní rada na základě usnesení obecního výboru z 4. října 1883 požádala okresní hejtmanství o povolení ke stavbě dřevěného mostu dle přiložených nákresů místo kamenného mostu se železnou konstrukcí, k němuž obdržela povolení dřive. Vzápětí na to, 4. prosince 1883, okresní hejtmanství vydalo povolení ke stavbě nového dřevěného mostu na místě starého chatrného s podmínkou, aby se dolní hrana dřevěné mostové konstrukce jízdní dráhy nacházela 90 cm nad nejvyšším stavem vody v roce 1880 a o 1,45 m výše, nežli vrchní čára stávající kamenné pravobřežní opěry.⁵

5 Podle vyjádření erárního měřiče byla navrhovaná tloušťka břevna nedostatečná. Při dodržení plánové dokumentace by musela být upotřebitelná břevna 86 cm vysoká a 30 cm široká. Okresní hejtmanství by povolilo stavbu i za těchto podmínek, ale povolení k užívání by se nevydalo, dokud by nabyla provedena zatěžkávací (potízní) zkouška.

Kde není uvedeno jinak, byly údaje o přerovských mostech čerpány z nezpracovaného materiálu ve fondu Archiv města Přerov, uloženém v SOKA Přerov.

Pohled na Přerov, litografie z let 1834–1838. SOkA Přerov

Městská rada 26. února 1884 požádala zemský výbor o subvenci a přitom uváděla, že nový most stojí na místě spojujícím silnice okresu bystřického, kroměřížského, prostějovského, olomouckého a lipnického. Náklad na most činil 16 074 zl. 41 kr., ale obec podnikala zároveň další akce – chlapecká obecná škola, tři kanály, dlažba části města a zřízení výpomocné nemocnice. Již dříve díky výstavbě gymnázia, kanalizace, dláždění a průkopů na Bečvě se dostala do finanční tísně, takže zastavila veškeré své nemovité jmění.

Po dokončení mostu 19. září byl do pilíře na straně Velké Dlážky vložen závěrečný kámen, v němž byl uložen krátký popis stavby mostu, nástin dějin města, aktuální číslo Moravského hospodáře a jeden exemplář přerovského kalendáře.

Komisionální šetření ve věci povolení k užívání proběhlo 29. listopadu 1884. Most ve svém tehdejší provedení ležel v tahu okresních silnic I. třídy, a sice na levém břehu Bečvy to byla silnice I. tř. Přerov–Bystrická a na pravém břehu okresní silnice Přerov–Lipnická. Most byl dlouhý 76 m, rozdělen pěti otvory v délce, měřeno od levého břehu, 15,15 m, 14,75 m, 14,90 m, 15,50 m, 15,70 m. Posledním polem šel hlavní tok a jím také mohly proplout vory. Šířka mostu obnášela mezi zábradlím 8,75 m, z toho na poštěrkovanou jízdní dráhu připadlo 5,75 m, zbytek tvořily chodníky.

V hlavách představitelů města ale myšlenka na most trvalejšího rázu zůstala a z času na čas se projevila. Tak v roce 1892 nabídl Ludwig Kametz, stavitel z Těšína, projekt nového železného mostu, 4. května téhož roku se vyjádřila negativně První přerovská strojnická továrna se slévárnou Ed. Kokora a spol. v Přerově ve věci navrhovaného použití železné konstrukce sneseného železničního mostu z důvodu velké váhy a z toho plynoucí nutnosti postavit vícero pilířů.

V roce 1897 byly opraveny tři kozy na mostě, ale již po roce došlo 26. srpna 1898 k nešťastné události, při níž se na mostě probořil kůň zadníma nohama v místě, kde byl zpráchnivělý trám. Z toho důvodu nařídilo okresní hejtmanský prohlídka, případně zavření mostu. Albert Mrkva konstatoval 27. srpna 1898, že spodek mostu se nalézá v dobrém stavu, také proto, že stolice a piloty byly loňského roku nově zřízeny, mostní trámy jsou rovněž dosud v dobrém stavu a nosnost je bezpečná. Některé části mostu ale byly napadeny houbou a ztrouchnivělé, takže by je bylo třeba vyměnit. Oprava mostu začala 29. srpna 1898.

Můžeme shrnout, že výměna nosníků proběhla v letech 1893 a 1897. Náklad spojený s udržováním mostu činil za deset let 1890–1899 celkem 10 680 zl. 24 kr., výnos mýta, které město na dobu neurčitou, činil za stejné období 39 357 zl. Z hlediska technického neměl most požadovanou nosnost 36 q pro jeden vůz s nákladem. Proto na základě stížnosti podané k zemskému výboru ohledně nedostatečné únosnosti nařídil zemský výbor olomouckému oddělení zemského stavebního úřadu technické ohledání. Prohlídka proběhla 6. dubna 1900 a přítomný zástupce města na ní prohlásil, že nynější únosnost mostu, tj. 30 q, je z hlediska udržovatele dostatečující, a žádal, aby bylo upuštěno od jejího zvýšení. Nicméně zemský výbor ve svém rozhodnutí ze 7. června 1900 konstatoval, že při nynější únosnosti by byla jistota v případě lidské tlačence na mostě pouze šestinásobná, a proto je zesílení mostu nevyhnutelné. Vzato v úvahu bylo prohlášení zástupce města z 11. dubna 1900, že obec má v úmyslu vystavět v nejbližší době železný most.

Ještě ale 15. října 1901 bylo zjištěno, že dolní krajní nosič levého chodníku je silně nakloněn, a to následkem přetížení mostu velmi těžkými povozy a také díky tomu, že podložky pod sedlem jsou shnilé. Dne 13. prosince 1901 rozebral městský stavební inženýr Karel Černý otázku stavby nového dřevěného nebo železného mostu. Železný by stál:

- a) střední pilíř dle rozpočtu z roku 1881 celkem 21 000 K (asi tolik, co čtyři nové bárky),
- b) nový pilíř od města s opěrnou zdí 15 000 K,
- c) oprava pilíře levého a oprava základu 7 540 K,
- d) železná konstrukce dle Českomoravské 95 400 K, celkem 139 340 K.

Uvažoval však nejen o stavebním nákladu, nýbrž i o jiných okolnostech a důsledcích té či oné stavby. Připomněl, že se právě staví železný most přes Bečvu na silnici z Lipníku do Dřevohostic o světlém rozpětí 56 m s pobřežními pilíři. Na Vsetíně mají odnedávna most železný, v Čertotíně při regulaci Bečvy byl postaven most dřevěný aj. V závěru uvedl, že o výběru „*místní ohledy a zájmy města rozhodují pospolu*“.

Již tehdy se jednalo se stavebními firmami, které podávaly předběžné návrhy. Z 2. listopadu 1901 se dochoval plán železného mostu od firmy Pražská mostárna. Filiálka První českomoravské továrny na stroje v Praze. V novinách Hlasy z Pobečví se začaly objevovat články, poukazující na nápadný sklon levé strany mostu, jehož příčinou bylo uhnívání sedel. Dne 21. února 1902 informoval článek v týchž novinách, že k projektům pro zřízení nového mostu přes Bečvu přistoupil nový projekt na zbudování betonového mostu, jehož zřízení by se vyrovnalo asi obnosu na zřízení železného mostu, jehož trvanlivost by ale byla větší při menším počtu oprav.

Pozdrav z Píerova. Pohlednice s dřevěným mostem přes Bečvu, konec 19. století.
SOKA Píerov

Projekt nabízely známá česká firma inženýra Uhlíře ve Velimi a pak firma Pittel a Brausewetter ve Vídni. Pisatel si dovolil úvahu, že betonové stavby jsou asi stavbami příští budoucnosti.

Z 5. května 1902 pochází technická zpráva firmy Podnikatelství betonových a monierových staveb Lud. Uhlíř, Velim u Prahy. Nový, v předběžném návrhu projektovaný a aproximativně rozpočtený betonový most přes řeku Bečvu měl sestávat ze tří betonových oblouků a tedy dvou pilířů středních a dvou pilířů pobřežních. Rozpětí středního oblouku zvoleno 22 m, rozpětí obou oblouků krajních 19,5 m. Výška všech tří oblouků byla navržena rovna jedné desetiné rozpětí, a obnášela tudíž při obou krajních obloucích 1,95 m, při oblouku středním 2, 20 m. Volbou nestejného rozpětí pro oblouk střední a krajní se mělo docílit jednak poměrně nepatrného stoupání jízdní dráhy ke středu mostu, jednak i většího pohledového efektu. Celková délka mostu mezi oběma pobřežními pilíři měla dosáhnout 67,20 m při šířce 2,5 m středních pilířů, ve výšce patek oblouků 6,60 m.

V průvodním dopisu Ludvík Uhlíř zdůrazňoval, že tímto předběžným návrhem se poukáže na výhodnost betonového mostu, který bude městu svou monumentálností daleko více přispívat k ozdobě než v pravdě ohyzdná konstrukce železná, nehledě ani k tomu, že stavební náklad betonového mostu nepřekročí výši stavebního nákladu pro most železný a nehledě ani k té závažné okolnosti, že masivní most je konstrukcí věkovitou, kdežto železný most přece jen konstrukcí, která musí být po padesáti letech s velkým nákladem rekonstruována, popřípadě nahrazena jako nezpůsobilá novou, a nehledě ani k tomu, že železné konstrukce každého roku vyžadují stále značný udržovací náklad. O několik dní později svoji nabídku podpořil Uhlíř slibem, že za řádné provedení stavby bude ručit desetiprocentním obnosem z rozpočtové ceny, a to po dobu tří roků, zároveň by odpadla náhrada za vypracování detailních plánů.

Město se rozhodlo získat finanční prostředky cestou dotace od Zemského výboru v Brně, kam byla podána žádost v červenci 1902. Ve zdůvodnění se uvádělo, že město se zadlužilo řadou veřejných prací, mezi něž patřily polohový a regulační plán města, kanalizace, vodovod, dlažba města, městský hřbitov, nový most přes Bečvu, dvoupatrová budova pro šestitřídní obecnou školu, dvoupatrová budova pro měšťanské školy chlapecké a dívčí a městská elektrárna. Dosavadní dřevěný most o rozpětí 75 m a pěti polích rozdělených čtyřmi dřevěnými bárkami byl roku 1884 znovu od základu postaven nákladem přes 26 000 zl., když byl před tím poškozen při povodni. Od té doby pohltily různé opravy a jeho udržování přes 16 000 zl. Bárky mostu utrpěly poslední povodní ve dnech 20. a 21. června 1902, ale trpí i vymletím řečiště. Z Brna přišla ale odpověď, že nejdříve je třeba si sehnat povolení kompetentního politického úřadu ze stanoviska vodního práva a podniku regulování Bečvy.

Při rozhodování obecního výboru o konečné podobě mostu hrálo úlohu také to, že Bečva nanáší velké množství kvalitního písku a šterku, proto byl vybrán most betonový. Ve schůzi obecního výboru 8. dubna 1903 bylo usneseno se stavbou mostu začít ihned. Stavební plány zhotovil stavební inženýr, docent české techniky v Brně Ing. Karel Herzán z Prahy.

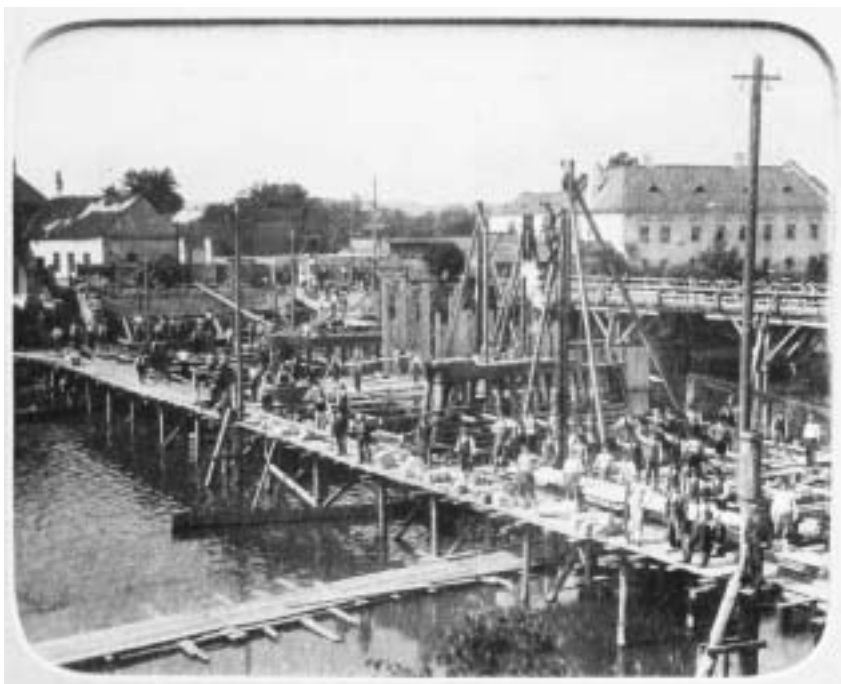
Stavba mostu v roce 1903

Velké stavební akce v režii města vyžadují příhodnou politickou situaci zajišťující průchodnost vysokých finančních částek v rozpočtu města. A to byl právě případ Přerova na přelomu 19. a 20. století. Starostou se stal v roce 1896 staročech František Tropper, ale bylo to již po dohodě se stoupenčí směru mladočeského. Tato spolupráce pak trvala a přispěla v roce 1901 k opětovnému zvolení Františka Tropper. V radě zasedali radní dr. Lipčík, který převzal referát policie, František Vypllel měl referát hospodářství, referát zdravotnictví a stavební policie dr. Leopold Reidl, obecní les měl na starosti František Kučera, kontrolu Jindřich Matzenauer.

Politická komise za účelem povolení stavby se konala 30. května 1903 a povolení bylo dáno výměrem místodržitelství v Brně z 9. června 1903. Rozhodla o výstavbě betonového mostu s 65,18 m střední úhrnné světlosti, která se dělila na tři pole, z kterých dvě měly dostat střední světlé délky po 18,85 m a střední délky 21,18 m, přes řeku Bečvu v Mostní ulici v Přerově na místě stávajícího dřevěného bárkového mostu, jakož i o vystavění dřevěného prozatímního mostu na čas stavby pevnějšího mostu dle předložených projektů.⁶

Provizorní dřevěný most byl postaven v době od 15. června do 18. července 1903. Dne 20. července začalo odstraňování starého dřevěného mostu a na jeho místě se začal stavět nový. O provedení stavby betonového mostu s třemi oblouky bylo jednáno ve schůzi obecního výboru 26. června 1903. Úhrnný náklad stavby dle plánů firmy Herzán a Uhlíř obnášel

6 Pro jednání vodoprávní komise v příčině stavby nového betonového mostu a provizorního dřevěného předložil následující plány: 1. celkový pohled v měřítku 1 : 100, 2. podélný řez osou mostu v měřítku 1 : 100, 3. řez příčný v měřítku 1 : 100 s detailem zábradlí, 4. půdorysy v měřítku 1 : 100, 5. příčné řezy a půdorysy pilířů v měřítku 1 : 50, 6. částečný detailní řez podélný s detailem galerie pro vodovod v měřítku 1 : 50, 7. rozměry oblouků Monier a schéma graficko-počtářského řešení.

Parní beranění jímek pro pilíře č. III a IV. Stav práce 10. 8. 1903. SOkA Přerov

Zakládání čtyř pilířů na betonové piloty. Stav práce 20. 9. 1903. SOkA Přerov

138 539 korun. Plány a rozpočty byly prozkoumány a dle dobrozdání městského inženýra byly ceny přiměřené. Výbor se ale jednohlasně usnesl zvětšit šířku nového mostu, a sice jízdní dráhu stanovit na 6,50 m šířky a chodníky po 2 m šířky. Toto rozšíření si vyžádalo vícenáklad 14 000 zl. Na úhrnný náklad 138 539 korun a i na větší obnos 14 000 korun následkem rozšíření slevila firma Herzán a Uhlíř 1 %. Zbudování provizorního mostu bylo dáno téže firmě za cenu 7 773,93 korun.

Během výstavby se řešily nastalé problémy. Tak např. Ludvík Uhlíř podal městské radě 7. srpna 1903 informaci o výběru materiálu k obložení pilířů. Jednalo se buď o pískovec od firmy Šimčík a Kerle ze Stříteže od Valašského Meziříčí, dle kterého byla stanovena cena v rozpočtu, anebo z žuly z lomů arcivévodý d'Este z Požár u Benešova (této žuly použito pro pilíře nového mostu v Praze u Národního divadla). Veškeré pilíře i s římsou, pokud by byly provedeny z požárecké žuly, by byly tedy dražší o 5 500 K. Provedení ze žuly by bylo čisté, vzorné a rychle dodané, neboť šlo o specialisty na takové práce a při tom se jednalo o materiál tvrdý, hodící se do vody (hlavně pro ledové třenice). Ve schůzi bylo usneseno použít žulu z lomů arcivévodý d'Este

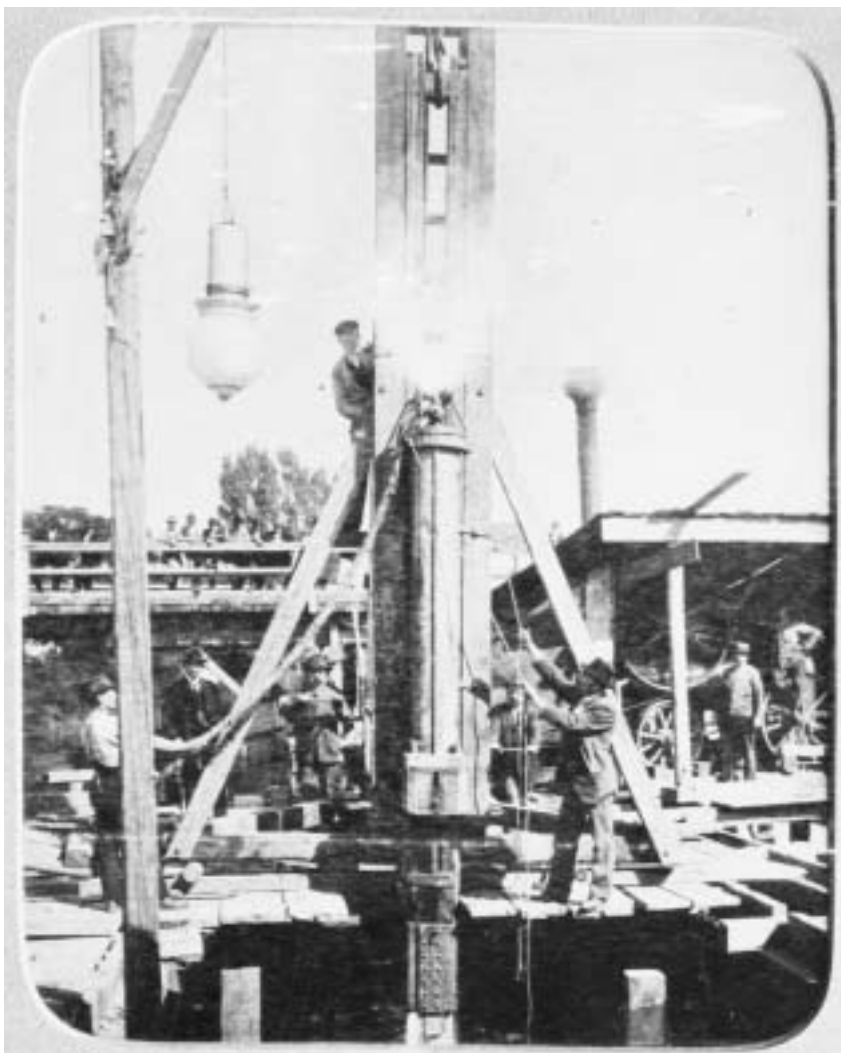
Oba pobřežní pilíře byly založeny na čtyři metry dlouhých jehlách, které byly beraněny v ulehle štěrkové půdě tak, že je nebylo vidět. Základový blok všech pilířů byl z betonu směsi 1 díl portlandského cementu, 3 díly písku z Bečvy a 4 díly štěrku.

Vlastní pilířové zdivo bylo u pilíře I, II a III z armovaného betonu směsi 1 díl portlandského cementu, 2,5 písku a 3,5 štěrku, u pilíře IV z betonu aglomeré (beton s lomovým kamenem). Spodní i horní zhlaví pilířů bylo obrněno žulovými obkladnými kvádry z požárecké žuly, dovezené od Benešova v Čechách.

Mostní oblouky byly provedeny z betonu směsi 1 : 2,5 : 2,5; v závěrku byly 40 cm silné, v patkách 50 cm, oblouky byly armovány podle Monierova způsobu sítí lícni a rubovou pozůstávající z hlavních prutů 22 mm silných kromě slabších vedlejších prutů a spojek, které doplňovaly armaturu dle způsobu Hennebiquea. Střední oblouk měl rozpětí 22,45 m, pravý krajní 21,15 m, levý krajní 21,30 m.

Patky oblouků byly založeny na kótě 209,65 m, jak žádali zástupci stavebního oddělení regulace Bečvy. Dno regulované Bečvy pod mostem bylo v úrovni 204,90 m. Odskruženy byly oblouky koncem listopadu za pět týdnů po vybetonování posledního oblouku bez nejmenší poruchy na pilířích nebo klenbách. Parapetní zdi byly provedeny způsobem Hennebiqueovým, tímtéž systémem byl proveden podíl jednoho parapetu galerie pro uložení vodovodního potrubí (30 cm průměr). Chodníky byly asfaltované, vozovka dlážděna kostkami 16/16/16 cm z modré vyklecké droby do 8 cm vysokého pískového lože. Celková délka obnášela 71,9 m, užitečná šířka činila 10,50 m, z čehož připadlo 6,50 m na vozovku a 2 m připadlo na oboustranné chodníky. Zvláštní péče byla věnována architektonickému vybavení, sestávajícímu z pilonů nad pilíři a zábradlí ve formě prolamované balustrády z dvoubarevného umělého kamene.⁷

K 1. listopadu 1903 byly již hotovy klenba a parapety natolik, že bylo možné klást vodovodní potrubí. Do 1. ledna 1904 byl most postaven do té míry, že na něm byl zahájen provoz. Provizorní most byl zakrátko nato 23.

Beranění betonových pilot parním beranidlem těžkým 16 q pod základ pilíře č. II.
SOKA Přerov

ledna stržen. Dne 19. července 1904 oznámila firma, že je se stavbou mostu úplně hotova a prosí o brzkou kolaudaci. Ta proběhla 15. února 1905 s bezvadným výsledkem, až na malou odchylku u otvoru mostu při pravém břehu, které měla jen rozpětí 21,13 m a tedy o 27 cm méně, než bylo původně projektováno. Vzhledem k tomu, že se předpokládalo, že nebude mít žádný citelný vliv na odtok vody v řece Bečvě, se odchylka dodatečně schválila. Zatěžkávací zkouška se tehdy nedělala, protože panoval ten názor, že již sama váha betonu je dostatečnou zárukou únosnosti.

Na žádost podnikatelství betonových staveb firmy Inž. K. Herzán a L. Uhlíř v Přerově z 3. září 1905 za vyplacení kauce, tj. pětiprocentní zadr-

žené částky ze schválených účtů, byl sepsán 26. září 1905 Protokol za příčinou definitivního převzetí betonového mostu přes Bečvu v Přerově. Podle něj se za provedenou stavbu mostu účtovalo 201 456 K, za pobřežní zdi na pravém břehu 11 119, 32 K, za pobřežní zdi na levém břehu 8 035,42 K. Přípisem ze 4. září 1905 byly jmenované firmě vytknuty vady na mostu v obnosu 11 031 korun, které firma svým nákladem byla povinna odstranit. Následkem toho podnikatelská firma odstranila poškozené krycí plotny na zábradlí mostu, nahradila je úplně novými, dala opravit pukliny a nerovnosti na asfaltovém chodníku a podbetonovat padlé krajníky levého chodníku. Opravy byly dodělaný 16. září 1905. Protože po novém betonovém mostě se chodilo a jezdilo nepřetržitě od 1 ledna 1904 a od doby této uplynula již garanční lhůta jednoho roku určená dle stavebních podmínek a protože most sám i pobřežní zdi neprokazovaly žádných vad, bylo možné most i pobřežní zdi převzít od podnikatelství a vyplatit zadržanou částku 11 031 K.

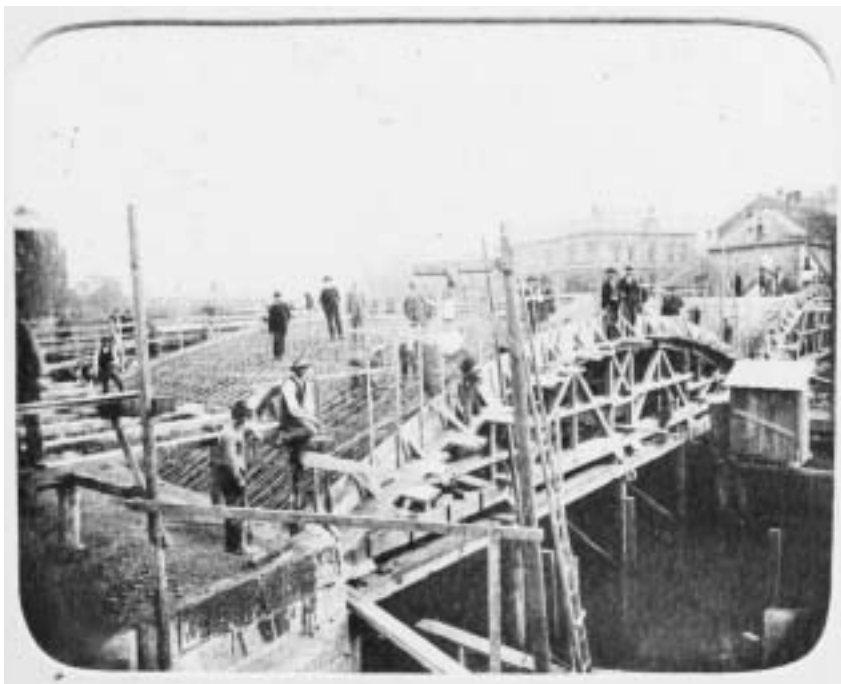
Karel Herzán a Ludvík Uhlíř

Karel Herzán se narodil 4. prosince 1869 v Křižánkách na Moravě, studoval českou reálku v Hradci Králové a v Karlíně a českou techniku (obor stavební inženýrství) v Praze. Roku 1894 se stal inženýrem královských saských státních drah v Drážďanech, pak městským inženýrem v Záhřebu a konečně si zařídil s Ludvíkem Uhlířem samostatnou kancelář a stavební podnikatelství v Praze. Roku 1902 byl jmenován docentem encyklopedie inženýrství a staveb betonových na české technice v Brně a roku 1908 docentem české techniky v Praze. Zemřel v Praze 22. prosince 1940.

Patřil k prvním, kdo prováděli v Čechách a na Moravě stavby, hlavně mostů, z vyztuženého betonu a byl v tomto oboru předním odborníkem. Byl též první, kdo použil v Rakousku při mostních stavbách zakládání betonovými pilotami.

Zároveň se stavbou přerovského mostu bylo v roce 1903 ve výstavbě několik dalších objektů podle plánů Ing. Karla Herzána. Šlo o silniční most

-
- 7 Dodavatelská firma zde použila při výstavbě postupy odvozené z patentů F. Hennebiquea, francouzského zedníka a inženýra, který vynalezl deskový trám T průřez jako monolitickou konstrukci, která má vynikající ohybovou tuhost s minimem hmotnosti. O osobě viz blíže literatura v pozn. č. 1. Použití metody bylo spolu s mostem v Hranicích v českých zemích průkopnické. Stavba vyvolávala všeobecný zájem. Důkazem toho může být článek v Hlasech z Pobečví z 23. 10. 1903: „Výlet Spolku českých inženýrů a techniků do Přerova za příčinou prohlédnutí staveb městem prováděných odbyval se v sobotu za hojně účasti. Mezi výletníky vedenými předsedou spolku vrchním radou Hanamannem pozorovali jsme čtené profesory české techniky brněnské jako prof. Ursinyho, Ellgarta, Červínku, dále inženýry Horáka, Poláška, Matěje atd. Výletu zúčastnili se ovšem A. Kunz, továrník a stavitel vodovodu, stavitelé betonového mostu přerovského pp. Uhlíř a Herzán. Městskou radu zastupovali radní Dr. L. Riedl a Fr. Vyplel. V připravených a obcí poskytnutých kočárech odjeli účastníci k rezervoáru, ke studním a pak k mostu a všude vyslovili nelíčenou radost nad provedenou českou prací, již dali výraz při společenském večírku v záloženském domě v rychlosti uspořádaném, kde po pronešených připitcích radou Hanamannem, dr. Riedlem, prof. Ursiny a prof. Herzánem rozpudivla se čilá zábava. Účastníci odjeli večerními vlaky.“

Skruž třetího oblouku a železná armatura pro betonové oblouky.
Stav práce 20. 10. 1903. SOkA Přerov

přes řeku Otavu v Katovicích u Strakonice, starý most byl v tom roce stržen a na původních pilířích byl postaven nový, který je příkladem betonového mostu trémového o třech přibližně stejných polích: rozpětí středního pole 13,55 m, levého krajního pole 14,25 m, pravého krajního pole 14,10 m. Dalším byl silniční most přes potok Kačák v Dolním Bezděkově u Unhoště, objekt byl proveden z betonu. Nosná konstrukce byla trémová o rozpětí 10 m. V roce 1903 byl také postaven vodojem městského vodovodu v Přerově, o užitečném obsahu 1 000 m³ jako součást nového vodovodu.

Zastavme se ještě u jedné stavby z přerovského regionu. Jedná se o most v Hranicích. Městská obec Hranice se usnesla 11. prosince 1903, že provede svým nákladem stavbu nového mostu přes řeku Bečvu v místě starého dřevěného na projektované okresní silnici 2. třídy Hranice–Zbrašov–Bystřice pod Hostýnem. První rozpočet pořídila firma Ing. K. Herzán a L. Uhlíř 10. února 1904. Dne 7. srpna 1904 se výbor usnesl zadat stavbu zmíněné firmě. Akce byla zahájena v srpnu 1904 stavbou pilířů až po patky oblouků. Se stavbou vrchní konstrukce bylo započato v březnu 1905 zřízením skruží pro oblouky, nosná konstrukce byla vybetonována v době od 26. června do 3. července 1905. Odskružení nosné konstrukce se stalo 19. srpna 1905.

Most sestával ze dvou otvorů po 32,5 m, které byly od sebe odděleny návodním pilířem širokým 2,40 m v patkách oblouků. Pilíře byly zřízeny z armovaného betonu. Nosnou konstrukci tvořilo šest obloukových nosní-

ků ztužených při rubu deskou. Na těchto obloucích spočívala nosná konstrukce vozovky sestávající z podélných a příčných rovných trámů spojených mezi sebou deskou. Celá nosná konstrukce byla zhotovena z armovaného betonu dle systému Hennebiqueova. Výška nosných oblouků obnášela 3,10 m. Na plotně mostní vozovky se nacházela vlastní jízdní dráha 5 m široká, sestávající z polokostkové dlažby kladené do písku, po obou stranách jízdní dráhy byly zřízeny chodníky v šířce po 1,5 m, které byly od jízdní dráhy odděleny kamennými obrubami a opatřeny mozaikovou dlažbou. Zábradlí bylo zřízeno z vyztuženého betonu a celý most vyzdoben osmi kusy betonových pilonů. Celkové náklady na výstavbu mostu činily 222 179 korun 46 hal. Dne 16. prosince 1905 se konala zatěžkávací zkouška, po níž byl most předán k užívání, následná zatěžkávací zkouška, kolaudace včetně celého úseku silnice spolu se schválením závěrečných účtů se konala v květnu 1907.⁸

Ludvík Uhlíř se narodil 15. června 1862 v Polomei v dnešním Polsku, domovskou příslušnost měl ale ve Velimi u Kolína. Od roku 1888 měl firmu Ludvík Uhlíř, Velim u Prahy. Podnikatelství betonových staveb, tovar-

8 Ottova encyklopedie obecných vědomostí. Díl 28. Praha 1909, s. 564. Ottova encyklopedie nové doby. Díl 1. Praha 1930, s. 693. Díl 4. Praha 1936, s. 1101.

Do historie stavebnictví vešel pojem Herzánův strop. Jde o dutý strop ze železobetonu, s rovným pohledem. V principu jsou to dvě desky ze železobetonu (soustavy Monierovy), spojené spolu žebrem (soustavy Hennebiqueovy). Vybudoval ze železobetonu krycí konstrukci nad potokem Botič v místech pod Vyšehradem v Praze (jedna z prvních větších betonových staveb v Čechách), most přes nádraží v České Třebové, vodárenskou věž v Dobřanech, most přes Drnový potok v Klatovech, přes Veličku v Hroznové Lhotě atd.

V 2. desetiletí 20. století působila v Praze firma Podnikatelství staveb Ing. Karel Herzán, úředně oprávněný stavební inženýr a geometr, docent na c. k. české technice v Praze. Stálý přísežný znalec u zemského soudu v Praze Praha-II., Riegrova nábř. 26, 1. p. Jako předmet podnikání uváděla konstrukce z betonu dusaného i armovaného, jako: mosty trémové a klenuté do největších rozpnutí, konstrukce stropní úplně ohnivzdorné a pro největší zatížení, stavby vodní, kanalizace měst i závodů, práce předběžné, návrhy, výpočty a znalecké posudky. Herzánova firma postavila část Hlávkova mostu mezi ostrovem Štvanice a Holešovicemi v letech 1909–1912 podle návrhu městského inženýra Fr. Mencla a arch. P. Janáka (3 šikmé otvory o světlosti po 39 m s klouby vytvořenými vložením olověných desek do vnitřních třetin spár žulových kvádrů, lemuujících tyto kloubové spáry.) Z dalších staveb jmenujme mosty ve Valašském Meziříčí, Postoloprtech (1908–1910), Střelohosticích, Lochovicích, Bradkovicích u Příbrami, betonový strop v prádelně v Černožicích nad Labem, pohyblivý jez v Předměřicích nad Labem z let 1914–1917.

Samostatně vydal Ing. Karel Herzán práci Beton a železo v moderních stavbách. Praha, 1904; Betonové mosty trémové a jich statické výpočty. Praha 1904; Stavby moderního způsobu pro účely vodovodné. Praha 1905; Betonové piloty a použití vyztuženého betonu při zakládání. Praha 1906; Kritická úvaha k článku »O stavbách betonových, armovaných železem « otisknutému v » Technickém Obzoru « r. 1906. Praha 1907; Nový způsob výpočtu betonových průřezů vyztužených i v části tlačené: tabulky pro výpočty průřezu s jednoduchou i dvojitou výztuží. Praha 1929; Encyklopedie stavebního inženýrství: Tabulky. Praha 1930. Články uveřejňoval např. v Technickém obzoru.

O mostu v Hranicích viz SOKA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 1036, kart. č. 233, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 838, kart. č. 317. Srovnej NOVOTNÝ, L.: 70 let mostu přes Bečvu v Hranicích. Zpravodaj města Hranic a lázní Teplice nad Bečvou, 1980, s. 15–17.

Upravování železné armatury oblouků. SOkA Přerov

Pohled na skruže mostu přes Bečvu. SOkA Přerov

na na umělé výrobky z cementu a patentní cementové falcové tašky. Centrální technická kancelář i cementárna se nacházely ve Velimi. Na žádost dodával projekty a rozpočty na stavbu mostů, průplavů dle vlastní konstrukce, dále domovní kanalizace a kanalizace měst, rezervoáry na vodu, melasu atd. Přebíral stavby betonových mostů, kanalizace, veškerých druhů rezervoárů, ohnivzdorných stropů a Rabicových ohnivzdorných stěn, podlah, betonových základů a kleneb, jezů, betonových turbinových komor, kompletní zařizování lázní domácích i veřejných atd.

Na Přerovsku působila Uhlířova firma již v roce 1902, kdy tu počátkem července zahájila stavbu nového silničního mostu přes řeku Moravu na okresní silnici z Chropyně do Kojetína. Výstavba byla spojena s komplikacemi vzhledem k tomu, že hladina řeky byla nestálá: zapršelo-li v povodí Bečvy, přihrnula se ihned velká voda a hladina řeky Moravy v několika hodinách dostoupila výše 2 m i více a změnila se v nebezpečný živel. V srpnu se začalo se stavbou pravého mostního pilíře na kojetínské straně, kde byly vodní poměry poněkud příznivější. Bylo provedeno hrazení vody při pravém pilíři jímkou 3,25 m širokou a 3 m hluboko do dna řečiště, následně prováděno hloubení uvnitř jímky pro vlastní základy pilíře, zaberanění ochranné špundovnice betonových základů, vyzdění těchto základů a vyzdění vlastního pilíře. Při zřizování jímky bylo použito k beranění pilot parního beranidla systému Lacour, které při váze 800 kg docílovalo výkonosti rovné deseti koňským silám. Současně byl prováděn i pilíř na levém, tj. chropynském břehu. Nový most o rozpětí 70 m nahradil starý zchátralý dřevěný most. Stálý stavební dozor ze strany okresního silničního výboru, který byl zadavatelem stavby, byl svěřen Ing. J. Veselému, který vypracoval zadávací plány. Ze strany zemského výboru měl dozor Ing. K. Matěj z Olomouce a ze strany podnikatelství stavby to byl stavební inženýr a geometr Karel Herzán z Prahy.

V roce 1903 již oba muži vystupují dohromady ve firmě Podnikatelství staveb, Ing. K. Herzán a Lud. Uhlíř, Praha. Concessionaires du Systéme Hennebique Paris (Béton armé). Továrna na umělé výrobky z cementu a patentní cementové falcové tašky ve Velimi. Technická kancelář se nacházela v Praze II., Vodičkova ul., palác hraběte Aichelburga. O rok později si otevřeli pobočku pro Moravu v Přerově proti nádraží. V roce 1909 zůstal Ludvík Herzán ve firmě sám, název se několikrát změnil, naposledy Českomoravské podnikatelství pro stavby betonové a železobetonové Lud. Uhlíř v Praze-Velimi-Přerově, spol s r. o. Ta byla k 1. červenci 1912 vymazána z obchodního rejstříku.⁹

Náklady na stavbu mostu a jejich krytí

Dne 28. září 1904 firma Ing. K. Herzán a L. Uhlíř podala účet za stavbu mostu na 211 651 K 7 hal. Městský stavební úřad zkolaudoval podané účet tím způsobem, že firmě ze součtu všech účtů 340 368, 20 K, nebyl uznán obnos 23 356,12 K

Proti takto provedené kolaudaci podala jmenovaná firma ohrazení z 15. prosince 1904, žádajíc za uznání nezkrácených obnosů všech účtů z ohledů všeobecných, místních apod., ale neuvedla žádné položky, které by kolaudant škrtl neoprávněně. V rozkladu kolaudant dále uvedl, že šlo

Podnikatelství staveb inž. H. Merzán a L. Uhlíř, Praha-8.—Vělem—Přerov.
 Concessionnaires du Système Hémebiquat, Paris.
 Stará betonového mostu oblokového systému Hémebiquat přes řeku Bečvu v Přerově.

Tři oblouky s rozpětím à 22 m, šířka mostu 10-56 m. Pílel návozní zatěženy bezpečnými
 pilířmi systému Hémebiquat.
 Pohled po odškrubání a provedení parapetů.

Pohlednice s pohledem na výstavbu mostu. Po r. 1903. SOkA Přerov

vlastně o různé mimořádné výlohy, při mostu přes Bečvu poukazovala firma např. na spěch, s jakým se ve dne v noci, ve všední i sváteční dny pracovalo, což ovšem mělo vzápětí za následek zvýšení celého nákladu. Při zvláštním seznamu výloh na 20 345,80 K, které vzešly následkem několika povodní, se podnikatelství odvolávalo na ustanovení stavebních podmínek. Tak jmenovitě si nárokovala firma za dovážku štěrku a písku potahy od železného mostu, od plovárny a od kapličky obnos 3 844,80 K a odůvodňovala nutnost tohoto opatření následkem povodně dne 11. července 1903 (4,30 m nad průměr), která prý odplavila štěrk a písek, uložený před tím v značné síle před a za mostem. K tomu kolaudant připomenul, že k obloukům by se nehodil štěrk u mostu, nýbrž že k tomu by se musel dovážet čistý drobný štěrk, prosívaný, jak se skutečně též dělo. Písek nebyl u mostu vůbec v řečišti, a proto nebyla požadovaná náhrada za dovážku písku na místě. Do 25. září 1903, kdy se štěrk začal dovážet potahy, byl pilíř IV vyzděn pod římsou, pilíř III též tak daleko, na pilíři II byla osazena čtvrtá kvádrová vrstva a jen pilíř I nebyl vyzděn. K jeho vyzdění a dodělení ostatních tří pilířů bylo třeba dovézt asi 1 000 m³ štěrku.

V ohledu odškodného za následky povodní (způsobené škody na lešení, udržování noční stráže a pohotovosti dělníků) toto bylo velmi přehnané. Např. při povodni 11. a 12. července 1903 – voda 4,30 m nad normálem – byla zredukována firmou oceněná škoda ve výši přes 8 000 K na pouhých 50 korun. Škody způsobené povodní dne 20. srpna 1903 – voda 2,10 m nad normálem – se oceňovaly následovně: na odstranění lešení, materiálu apod. pracovalo 170 mužů po 5 hod., což činí 850 hodin po 0,24, tj. 204 K, opětne zřízení lešení, různé opravy, zničený materiál, taktéž 204 K, pohotovost v noci a dozor 100 K, dohromady 508 K. Při povodni 18. a 19. listopadu

1903 (voda 3,70 m nad normál): dne 18. listopadu 50 mužů a 2,40, tj. 120 K, v noci na 19. listopadu totéž – 120 K, 19. listopadu totéž – 120 K, za odplavený materiál a dozor 400 K, dohromady 760 K. Naposledy si činilo podnikatelství nároky za škody vzniklé povodněmi na režií a postupu práce v obnosu 3 750 K. Nároky však nebyly ničím odůvodněné.

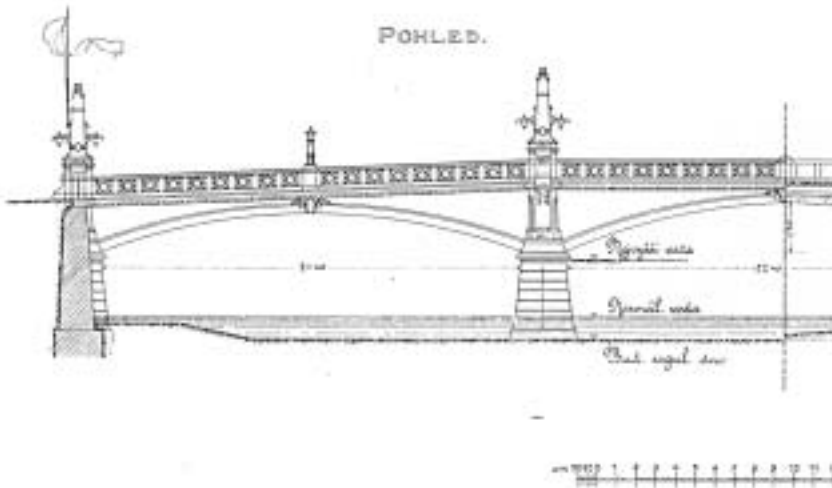
Při revizi žádalo podnikatelství také náhradu výloh vzešlých vyjednáváním s rolníky ohledně příjezdu k stavebnímu místu na Vinarském kopci, kam vlastně žádná veřejná cesta nevedla: podnikatelství platilo prý odškodné rolníkům za způsobené škody na úrodě potahy s materiálem a používalo pastviny na kopci za skladiště materiálu, odvezeného ke stavbě. Jelikož podobné škody při stavbě vodovodu město zaplatilo přímo rolníkům v Prosenicích a Lýskách, byl i zde oprávněn návrh firmy na odškodné.

S ohledem na předcházející navrhl městský stavební úřad následující odškodné:

1. Náhrada za škody způsobené povodněmi (50 + 508 + 760) – celkem 1 318 K;
2. Za náhrady rolníkům na Čekyňském kopci 100 K;
3. Náhradu za dovoz šterku nebylo možné uznat, jelikož podnikatelství při děláni rozpočtu muselo počítat s jeho dovážkou potahy, neboť šterku u mostu nebylo k stavbě dostatek a nebyl též vodou odplaven;
4. Hodnota dubového a měkkého dřeva ze starého mostu, které podnikatelství spotřebovalo pro lešení a nářadí: též poplatek – ač byl-li jakýžádán – za používání místnosti v domě čp. 50 u mostu po čas stavby;

9 Mezitím ale založil Ludvík Uhlíř 17. července 1912 Českomoravské podnikatelství pro betonové a železobetonové stavby, továrna na výrobky z cementu Lud. Uhlíř v Praze-Velimi-Prerově, společnost s o. r. se sídlem firmy v Praze II., Václavské náměstí č. 26. Předmět podniku bylo převzetí závodu pana Ludvíka Uhlíře ve Velimi a Prerově, provozování betonářského závodu a podnikatelství betonových a železobetonových i jiných staveb, výroba zboží cementového, prodej a koupě výrobků do oboru toho spadajících, jakož i zakládání, koupě nebo pacht továrních podniků k výrobě této sloužících, jakož i účastenství na podnicích příbuzných oborů. Výše kmenového kapitálu představovala 340 000 K. Jednateli se stali Ludvík Uhlíř a Julius Heger, majitel velkomlýna v Prerově. Ke dni 28. června 1912 bylo ohlášeno zřízení odštěpného závodu. Podle obsahu notářského spisu z 13. května 1912 založili Ludvík Uhlíř, továrník ve Velimi, Jaroslav Uhlíř, majitel domu v Prerově, Dr. Ing. Gustav Pelikán na Král. Vinohradech čp. 1287, Ing. Cand. Emanuel Pelikán, tamtéž, Julius Heger, majitel velkomlýna v Prerově, Zofie Kryšková, vdova po advokátu v Prerově, Dr. Ing. Artuš Lederer v Dejvicích čp. 263, Jan Jaroslav Pospíšilík, účetní v Prerově, Ing. Richard Provazník v Záhřebu, Jaroslav Tlapák, majitel realit ve Velimi, Dr. Ing. Karel Hromas, stavební rada v Prerově, a Josef Hanousek, majitel domu v Praze VII, čp. 285, společnost s ručením omezeným. Přínos představoval mj. dům čp. 1183 v Prerově, v ceně 125 000 K. Obchodní soud v Praze povolil usnesením z 5. ledna 1923 zápis zrušení a likvidace společnosti Českomoravská stavební společnost s r. o. v Prerově a postoupil žádost Krajskému soudu v Olomouci, aby bylo též zapsáno zrušení a likvidace odbočky v Prerově do rejstříku. Krajský soud v Olomouci vymazal 4. dubna 1925 firmu Českomoravská stavební společnost s o. r. v likvidaci z obchodního rejstříku. Viz SOKA Prerov, Policejní přihláška na jméno Ludvík Uhlíř. Zemský archiv Opava, prac. Olomouc, fond KS Olomouc, sign. A I 139, kart. č. 8, sign. C I 130, kart. č. 287.

BETONOVÝ MOST SYSTEM MONIER-HENNE

5. Jelikož si firma při rozpočtových cenách betonu vymínila veškerou spotřebu štěrku a písku bezplatně, přísluší jí náhrada za zapravený poplatek nájemci štěrku u železného mostu.

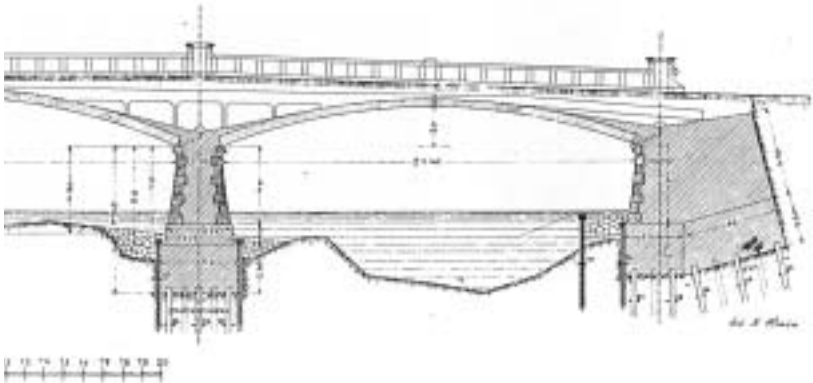
Karel Černý, městský inženýr, vypracoval 1. března 1906 přehled nákladů na stavbu betonového mostu přes Bečvu:

1. Postavení a opětné snesení (v lednu 1904) provizorního dřevěného mostu přes Bečvu, sloužícího za komunikaci po čas stavby betonového mostu za paušál	7 773,93 K
2. Rozbourání starého dřevěného mostu i s 5 návodními bárkami, zadáno firmě Ing. K. Herzána a L. Uhlíře za paušál	1 600
3. Nový betonový most	
a) mostní pilíř pobřežní I (na levém břehu)	21 081,71
b) návodní pilíř II (z betonu 1 : 6)	28 186,58
c) návodní pilíř III (z betonu 1 : 6)	34 259,58
d) pobřežní pilíř IV (na pravém břehu) (z betonu 1 : 6)	33 116,89
e) vrchní stavba (oblouky z betonu 1 : 2,5 : 2,5 a zábradlí, železná armatura, veškeré čerpání vody apod.)	86 846,11
celkem	203 490,87
f) z toho 1% ofertní sleva	2 034,87
zbývá	201 456
h) odměna za včasné dohotovení vozovky	1 000

III.

BIQUE PŘES BEČVU V PŘEROVĚ.

ŘEZ PODÉLNÝ OSOU MOSTU.

Tabulka s nákresem mostu v Přerově z knihy Beton a železo v moderních stavbách od Karla Herzána z r. 1904. SOkA Přerov

nový betonový most celkem	202 456
4. Pobřežní křídla mostu z betonu popř. z kvádrů:	
a. na pravém břehu z pískovcových kvádrů a betonu	11 119,32
b. na levém břehu z betonu	8 035,42
5. Mimořádné práce při stavbě mostu	4 372,09
6. Dlažba mostu kostkami 16/16/16 cm z modré droby	9 072,70
7. Izolace oblouků a pilířů asfaltovými plotnami	1 980
8. Opětné postavení sochy sv. Jana na mostě	100
9. Úprava nivelety okresních silnic a ulic před mostem (povstala následkem zvýšení levého i pravého břehu nového mostu oproti dřívějšímu stavu	4 076,54
10. Železné kandelábry na mostě pro elektrické vedení a osvětlování mostu	1 884
11. Zakoupení starého soukromého domu čp. 50 na levém břehu mostu, který při beranění jehel dostal povážlivé trhliny a musel být vyklizen	14 700
12. Kanálky nad mostními oblouky pro různá elektrická vedení – poloviční náklad z	11 863
13. Interkaláře, tj. ztráta úroku z vynaložených peněz po čas stavby	4 096,51
Celkový náklad na stavbu nového mostu činil tedy	277 198,01 korun.

Pohlednice s nově dokončeným mostem, příspěvek o Ludvíku Uhlířovi.
 Ze sbírky J. Hlouška

Je jasné, že tyto výlohy se negativně odrazilily na hospodaření města, to proto hledalo cesty, jak alespoň částečně ztráty kompenzovat. Proto se již v době výstavby mostu v roce 1903, 30. září, obrátilo na zemský sněm se žádostí o dotaci. Z Moravského zemského výboru v Brně ale přišla 27. října 1903 zamítavá odpověď, odůvodněná zajímavým způsobem, který zde uvádíme.

Město Přerov mělo nemovitě jmění v ceně 2 174 346 K 00 hal., movitě jmění v ceně 188 957 K 89 hal., tudíž úhrnné jmění 2 363 303 K 89 hal. Naproti tomu dluhů mělo 1 470 367 K 89 hal., jeví se tedy aktivum 892 936 K. Zadlužení bylo odůvodněno nutným zřízením dláždění, kanalizace, elektrického osvětlení a stavbou škol. K tomu se přidávala ještě projektovaná stavba vodovodu s rozpočtovým obnosem 1 000 000 K, proto konečný pasivní stav byl ve výši 107 064 K. Jelikož ale vydání na elektrické osvětlení, na zřízení vodovodu a částečně také na kanalizaci byly výlohy na produktivní podniky, nebylo třeba finanční stav města Přerova nazvat nepřiznivým.

Výlohy nového mostu rozpočteny na 138 539 K 45 hal., k tomu bylo nutné ještě připočíst výlohy za zbourání starého mostu dle rozpočtu – 1 600 K, náklad na provizorní most, který byl rozpočten obnosem 7 773 K 93 hal., výlohy za vyvlastnění domu čp. 50 – 14 200 K, takže úhrnné výlohy stran stavby mostu měly obnášet 162 113 K 38 hal.

Na uhrazení této sumy bylo k dispozici mýtné. To vyneslo od roku 1884 až do roku 1902, tedy za 19 let, celkem 141 216 K 24 hal. Jelikož udržování mostu v té samé době vyžadovalo jen 99 562 K 83 hal., vyneslo mýtné 41 653 K 41 hal., aneb průměrně za rok 2 192 K 28 hal. Kdyby byl tento obnos uložen k účelům obnovy mostu na čtyřprocentní úrok, byl by vzrostl přebytek z mýtného do konce roku 1903 na 65 297 K 87 hal.

Jelikož výlohy na stavbu mostu v celku byly vypočteny na 162 113 K 38 hal., jevil by se nedostatek 96 815 K 51 hal., k jehož úrokování a umořování by stávající výnos z mýta ročně 6 048 K úplně postačil. Vzhledem k těmto okolnostem nevidělo se zemskému výboru žádost u zemského sněmu doporučovat.

Město Přerov se ale nevzdalo a o dva roky později 7. října 1905 žádost opakovalo, tentokrát se obrátilo na ministerstvo vnitra s prosbou o udělení subvence na provedenou stavbu betonového mostu v městě Přerově z mimořádného kreditu na silniční stavby určeného obnosem 4 000 000 korun. Žádost odůvodňovalo tím, že náhlým vzrůstem bylo nuceno přikročit k různým a neodkladným stavbám jako vydláždění ulic, postavení školních budov, provedení částečné kanalizace, zřízení vodovodu a elektrického osvětlení. Provedením těchto staveb upadlo do dluhu, který činil 2 343 312 korun, takže Přerov byl úplně zadlužen, neboť jmění obce dle poslední pořízeního inventáře činilo 2 362 293 korun 89 hal. V nejbližší budoucnosti hodlalo postavit veřejnou nemocnici v odhadované ceně 500 000 korun, která by odpovídala moderním požadavkům. Dále muselo pomýšlet na stavbu dvou školních budov, a to dívčí školy a 3. chlapecké školy, které měly vyžadovat náklad kolem 400 000 korun. Zastupitelům města přišlo divné, že podalo petici jak o udělení státní, tak i zemské subvence na stavbu mostu a vodovodu, byla však pokaždé zamítnuta. Každé jiné město anebo obec při provádění podobných, avšak mnohem méně nákladných stavbách dostalo ne-li subvenci obou, tedy alespoň jedné, jen zdejší obec byla vždy zamítnuta.

Dne 8. února 1906 si Okresní hejtmanství v Přerově vyžádalo zadávací projekt i prováděcí projekt, dále statický výpočet, náklady a statický nález o provedení zatěžovací zkoušky. Posléze ministerstvo vnitra povolilo dle výnosu ze 7. srpna 1906 na žádost města Přerova státní příspěvek v obnosu 40 000 K na účet mimořádné dotace na stavby silnic, vyplácený ve dvouletních lhůtách.

Cesta k postátnění mostu

Tak jako i v jiných případech požádalo město Přerov po čase o převzetí stavby mostu do státní správy. Stalo se tak v roce 1911, obec byla ochotna předat most za podmínky, které stanovil obecní výbor na svém jednání 8. listopadu 1911: „1. *Nahrazen buď obci města Přerova stavební náklad mostu po odečtení poskytnuté subvence z mimořádného kreditu na silniční stavby per 40 000 K, tj. 250 586 K – 40 000 K rovná se 210 586 korun.*

2. *Výhradním majetkem obce zůstanou všechny součástky vodovodu, elektrického vedení (kabely) a elektrického osvětlení.*

3. *Městu Přerovu ponechá se navždy právo bezplatně používatí mostu k uložení neb upevnění vedení elektrického, kabelů, vodovodu v tělese mostním aneb jiným způsobem. Případné zvětšení, rozšíření aneb výměna sítě vodovodní a elektrické přes most vedoucí budiž obci bezplatně a bez námitek povoleno. Přístup k těmto vedením zůstane navždy obci neomezen.*

4. *Z důvodu, že most postaven je na zatížení silničních mostů 1. třídy a byl při výpočtu únosnosti klenby vzat zřetel na budoucí zřízení elektrické dráhy po mostě, žádá Přerov, aby erár svolil bezplatně k stavbě elektrické dráhy*

Pohlednice s mostem a novou sokolovnou. 30. léta 20. st. SOkA Přerov

hy na mostě k provozu dráhy a k eventuálnímu elektrickému vedení spodnímu nebo vrchnímu.“

Nařízením ministerstva veřejných prací z 22. listopadu 1911 bylo moravské místodržitelství zmocněno zahájit potřebné kroky k převzetí okresní silnice Hodonín–Lipník do státní správy počínaje dnem 1. ledna 1912. Most ale zůstal i nadále ve správě města Přerova, jehož povinností bylo věnovat jeho udržování co největší pozornost.

V roce 1913 zažádal Okresní silniční výbor v Přerově u ministerstva veřejných prací o převzetí betonového mostu přes Bečvu, který při příležitosti zestátnění silnice Lipník–Hodonín nebyl převzat do státní správy, a o zrušení mostního mýta. K této žádosti ustanovilo moravské místodržitelství výnosem z 3. června 1913 místní šetření a jednání na 10. června 1913, k němuž byli pozváni zástupci Moravského zemského výboru v Brně, představenstvo města Přerova a silniční výbor přerovského okresu.

Místní šetření a jednání mělo následující výsledek: „*Most přes Bečvu je z betonu armovaného o třech otvorech vystaven a byl v roce 1904 svému účelu odevzdán. Směr je šikmý a šikmé rozpětí otvoru obnáší 21,30, 22,45 a 21,15 m. Návodní pilíře jsou obloženy na hlavách žulovými kvádry, podobně pilíře nábrežní.*

Vozovka je 6,50 m široká a po obou stranách vedou chodníky každý o šířce 2 m: tato vydlážděna je drobovými kostkami a chodníky z asfaltu. Zábradlí je betonové. Pokud vidno, je zmíněný most solidně vystaven a nevykazuje nikde nějakých vad.

Most konstruován pro zatížení objektů pro I. třídu a byl při výpočtu únosnosti klenby vzat zřetel na budoucí zřízení elektrické dráhy po mostě.

Řečený most pozůstává z dvou návodních pilířů, dvou pilířů nábrežních se souběžnými křídly a mostní konstrukce.

Udržování mostu vztahovalo by se tedy pouze na shora uvedené části mostu a nikoli na pobřežní zdi, které přiléhají na nábrežní pilíře mostní.

Skutečné náklady za provedení zmíněný most obnáší:

1) za dřevěné provizorium	7 773,93 K
2) rozbourání starého mostu	1 600
3) 4 pilíře a vrchní stavba	202 456
4) dlažba vozovky	9 072,70
5) mimořádné práce při stavbě mostu	4 372,09
6) izolace mostních oblouků	1 980
Úhrnem	227 254,72

K částečnému uhrazení tohoto nákladu obdržela obec město Přerov, která tenkrát most stavěla, od c. k. ministerstva veřejných prací z mimořádného kreditu na silniční stavby peněžitou podporu v obnosu 40 000 K.

Obec město Přerov je oprávněna od nepamětných časů vybírat na tomto mostě mýto.

Dle předloženého výkazu bylo od roku 1904 až do roku 1912 vybráno průměrně obnos 5 982 K mýt.

Přítomní členové okresního silničního výboru a zástupcové obce města Přerova vyjádřili se k předmětu následovně:

Žádáme převzetí tohoto betonového mostu do státní správy a zrušení mýta v zájmu venkovských obcí.

Přerov je ochoten most eráru předat za stavební náklad se srážkou státní subvence 40 000 K, přičemž je obec ochotna ohledně doby splacení tohoto kapitálu, případně ohledně jednotlivých splátek kapitálových se s c. k. erárem zvláště ještě dohodnout.

Pakliže by erár nechtěl obci srchu uvedený kapitál platit, žádá obec, aby jí byla každoročně placena renta obnášející 4% úrok ze srchupsaného stavebního nákladu – ovšem po srážce 40 000 K státní subvence.

V zastoupení zemského výboru MM prohlašuje přítomný zástupce (správce olomouckého oddělení zemského stavebního úřadu), že vřele doporučuje a se přimlouvá, aby most do státní správy byl převzat a aby mýto bylo zrušeno.“

Pro zajímavost uvádíme výkaz nájemného z mostního mýta: 1904 – 6 048 K, 1905 – 6 098, 1906 – 6 098, 1907 – 6 480, 1908 – 5 800, 1909 – 5 800, 1910 – 5 800, 1911 – 5 910, 1912 – 5 910, 1913 – 5 910.

Stavební rada Rudolf Dvorzak poslal městské radě 27. července 1913 dopis, v němž informoval, že záležitost s převzetím vyřídil již 21. června 1913 podáním zprávy, která byla na ministerstvu veřejných prací dne 24. června 1913 místodržitelem aprobována a 1. července 1913 zaslána do Vídně, a to s návrhem na převzetí mostu státem od 1. ledna 1914 buď a) oproti zaplacení nákladu stavby mostu po odečtení státní subvence 40 000 K, tj. obnosem 187 254 K 72 hal., b) nebo oproti placení čtyřprocentní renty z výše uvedeného kapitálu, tj. ročně 7 490 K 19 hal., potažmo roční renty, odpovídající průměrnému příjmu mýtného 5 982 K.

Rozjela se mašinerie rakouské byrokracie, jejímž projevem byl přípis okresního hejtmanství z 27. října 1913, v němž ministerstvo veřejných prací žádalo předložení údajů či protokolů o vyzkoušení jakosti použitého materiálu, dále protokolu o vykonané zatěžkávací zkoušce, dále spisů vztahujících se na udělení koncese mýta, přesných přehledů o hrubých příjmech

Podnikatelství staveb inž. K. Herzán a L. Lihý, Praha-II.,—Vělm.—Překov.
Concessionnaires du Système Hennebique, Paris.
Silniční most I. třídy přes řeku Moravu v Kojetíně.
Vystaveno v roce 1902—1903.

Rozpětí 71,8 m ve světl. Výška norm. vody na straně Chropynské 6,0 m.

Pohlednice s mostem přes Moravu na silnici z Chropyně do Kojetína. Po r. 1903.
Ze sbírky J. Hlouška

a vydáních při jeho vybírání, dokladů o nákladech na udržování mostu v posledních pěti letech. Starosta odpověděl 10. ledna 1914, zaslal všechny požadované údaje, pouze v případě zatěžkávací zkoušky musel sdělit, že se nekonala. Také zvláštní protokoly o jakosti materiálu nebyly sepsány. Důkazem o kvalitě provedené práce ale pro něj bylo to, že most nebyl poškozen ani neobyčejně velkými vodami (1907, 1911), ani ledovými krami, dlažba mostu netrpěla pod koly silničního válce (12 tun), ani parního pluhu (21 tun), který v roce 1912 několikrát přejel přes most.

Ministerstvo veřejných prací následně výnosem ze 30. června 1914 sdělilo, že k převzetí betonového mostu přes Bečvu by se mohlo přikročit teprve po náležitém zvýšení jeho nosnosti. Okresní hejtmánství v Přerově tuto informaci 18. února 1915 rozšířilo v tom smyslu, že vzhledem k tomu, že uvedený most nemá nosnost předepsanou pro mosty říšských silnic, a zatížení betonové klenby již vlastní vahou překročuje stanovenou mez ve vydaném předpisu výnosem ministerstva veřejných prací ze dne 15. června 1911 o zřizování nosičů z železobetonu nebo dusaného betonu u silničních mostů, vybízí se městská rada, aby dala vypracovat vhodný projekt pro rekonstrukci mostu. Ke zmenšení vlastního zatížení, jelikož zesílení klenby je nemožné, by mohlo dojít tím, že se odstraní zemní násep ve vnějších částech klenby a jízdní dráha se podepře na klenbách usazeným železobetonovým nosičem.

Na to reagoval městský stavební rada Ing. Karel Černý dopisem z 5. března 1915, že most byl konstruován pro zatížení dle první třídy silničních mostů a při zadávání projektantu bylo uloženo, aby se vzal zřetel též na provoz plánované elektrické tramvaje. Jaké zatížení bylo vzato do výpočtů, není stavebnímu úřadu známo, protože statický výpočet vypracov-

vaný autorizovaným stavebním inženýrem Karlem Herzánem v Praze byl odevzdán na jaře 1906 okresnímu hejtmanství, které zaslalo výpočet i plány mostu a žádost města za subvenci na most místodržitelstvu vnitra.

Město ale mělo zájem na tom, aby se věc pohnula, proto starosta poslal 12. března 1915 Karlu Herzánovi žádost, která zůstala bez odpovědi, opětovně pak 22. května 1915 česko-moravskému podnikatelství betonových staveb v Přerově. Tím po dobu 1. světové války všechny pokusy ustaly.

Na otázku, jaké má být přípustné zatížení mostu, odpovědělo ministerstvo veřejných prací 4. listopadu 1919, že pro nově stavěné říšské mosty nebo mosty přejímané do státní správy se požaduje nosnost, která by odpovídala nahodilému zatížení, stanovenému dosud platným „Předpisem o zřizování silnicových mostů se železnými nebo dřevěnými nosnými konstrukcemi“ k čís. 49 898 z roku 1905 bývalého rakouského ministerstva vnitra, pro silniční mosty 1. třídy, a to: zatížení parním silničním válcem 18 t a vozy 12 t těžkými, jakož i rovnoměrně rozdělenému zatížení 460 kg/m² mostové plochy. Tato zatížení mají mosty snést, aniž by napětí jejich staviva přestoupilo při tom dovolená namáhání, stanovená v tomto případě předpisem o zřizování nosných konstrukcí ze železobetonu nebo prostého betonu při silničních mostech, vydaným vynesemím bývalého rakouského ministerstva veřejných prací ze dne 15. června 1911: tato dovolená namáhání jsou z ohledů bezpečnostních značně nižší (u betonu asi 1/6, u železa asi 1/5) než jsou ona napětí, za nichž by muselo nastat porušení staviva. V tom záleží bezpečnost mostu, která se nemůže posuzovat podle toho, jaká břemena most snese, aniž by spadl, nýbrž podle toho, do jaké míry je využita pevnost staviva.

U přerovského mostu bylo podle toho dovolené namáhání staviva podle dosud platných předpisů překročeno již při stálém zatížení, protože klenby byly provedeny v patkách mnohem slabší, než jak bylo navrhováno. Vzhledem k tomu však, že v připravovaných nových předpisech budou dovolená namáhání podstatně zvýšena, není vyloučeno, že by proti převzetí mostu do státní správy nebylo z bezpečnostního hlediska námitek, kdyby byla provedena některá opatření. V tom ohledu však byl nezbytně nutný statický výpočet a bylo věcí městské rady si tento výpočet opatřit od Herzánovy firmy, která most stavěla, nebo nechat vypracovat nový statický výpočet. Bez předložení statického výpočtu se nemohlo o převzetí mostu do státní správy uvažovat.

Město po tomto vyjádření mělo zájem získat stanovisko projektanta, a dotazovalo se proto 14. listopadu 1919 policejního ředitelství v Praze na adresu Karla Herzána. Dne 22. prosince 1919 odpověděl, že statický výpočet již zaslal.

Zemská správa politická v Brně 11. srpna 1921 psala Správě státních silnic v Uherském Hradišti, že výnosem z 28. června 1921 sdělilo ministerstvo veřejných prací, že jakkoliv není vyvrácena námitka proti zestátnění mostu, že totiž most nemá žádanou bezpečnost, je státní správa, aby vyhověla přání obyvatelstva po zrušení mýtného na mostě, přece ochotna převzít též do státní správy, přistoupí-li městská rada na tyto podmínky: 1. Město odevzdá most do majetku a udržování státní silniční správy bez jakékoliv náhrady za zrušení mýta, městu však bude poskytnuta jistá

<p>STAVBA ŽELEZNIČNÍHO MOSTU V PŘEROVĚ 1903</p> 	<p>STAVBA ŽELEZNIČNÍHO MOSTU V PŘEROVĚ 1903</p> 	<p>STAVBA ŽELEZNIČNÍHO MOSTU V PŘEROVĚ 1903</p>
<p>STAVBA ŽELEZNIČNÍHO MOSTU V PŘEROVĚ 1903</p> 	<p>STAVBA ŽELEZNIČNÍHO MOSTU V PŘEROVĚ 1903</p> 	<p>STAVBA ŽELEZNIČNÍHO MOSTU V PŘEROVĚ 1903</p>

PODNIKATELSTVÍ STAVEB ING. KNEŽAN A LUD. UHLÍŘ, PRAHA - PŘEROV
 CONCESSIONS BY DECRET REVENUE MIN.

Reklamní pohlednice se stavbami firmy Podnikatelství staveb Ing. K. Herzán a Lud. Uhlíř. Po r. 1903. Ze sbírky J. Hlouška

náhrada, jejíž výše bude stanovena na základě průměrného čistého výnosu mýta v letech 1909–1914.

2. Všechny součástky vodovodu, elektrického vedení a osvětlování zůstanou výhradním majetkem města.
3. Městu zůstává navždy právo používat bezplatně volného prostoru v mostě k uložení a upevnění elektrického a vodovodního vedení. Městu se také povolí bezplatně zvětšit nebo rozšířit tato vedení ve volném mostním prostoru. Městu zůstává navždy neomezený přístup k těmto vedením. Veškeré opravy, rozšíření a prohlídky vedení musí se však provést po předchozím ohlášení státní správě, pokud možno nejrychleji a tak, aby jimi netrpěla doprava a bezpečnost na mostě: po dokončení prací musí se vše uvést do původního stavu. Rozhodne-li se však státní správa provést na mostě jakékoliv úpravy, nebo dojde-li jednou ke stavbě nového mostu, musí město přemístit veškerá vedení podle pokynů státní správy bez jakékoliv náhrady.
4. Bezplatné použití mostu pro převedení elektrické dráhy bude povoleno, bude-li most shledán k tomu způsobitelným po stránce nosnosti konstrukce. Případné upravovací práce musí však provést město samo bez státní pomoci.

Městský výbor jednal o podmínkách 3. září 1921 a odsouhlasil je, načež Zemská správa politická na Moravě 26. února 1922 odpověděla, že ministerstvo veřejných prací výnosem z 28. ledna 1922 zmocnilo zemskou správu politickou, aby převzala od města Přerova tento most se všemi plány a jinými listinnými doklady a sepsala o tom zápis. Jako náhradu na zrušení mýta na mostě povolilo ministerstvo veřejných prací částku 100 000 Kč, splatnou ve čtyřech ročních lhůtách po 25 000 Kč.

Dne 10. dubna 1922 byl u městského úřadu sepsán protokol o převzetí mostu přes Bečvu v Přerově na moravo-úrodní státní silnici do státní správy. Přizvána byla správa státních silnic v Uherském Hradišti a městská rada v Přerově. Na místě samém byla stavba prohlédnuta a shledáno, že je v dobrém stavu a nevykazuje žádných závažnějších vad: pouze kamenné obruby chodníku na pravé straně (směr Velká Dlážka – Mostní ulice) byly nad středními pilíři na délku po 8 metrech sednuty proti úrovni chodníku asi o 5 cm. Státní správa převzala most do své správy a udržování, a sice celou mostní konstrukci se středními a pobřežními pilíři. Pobřežní zdi regulované Bečvy, jakož i opěrná zeď silničního tělesa na levém břehu na straně po vodě zůstaly dále v udržování města Přerova. Šířka pobřežních pilířů, které spadaly do udržování státní správy, byla vyznačena na stavbě samé koncem zaokrouhlených, žulou obložených zhlaví pobřežních pilířů (kolmá šířka pobřežních pilířů byla 14 m).

Most převzala do státní správy za následujících podmínek:

1. Město odevzdalo most do majetku a udržování státní silniční správy s náhradou 100 000 Kč, přiřknutou mu za zrušení mýta. Obnos se hradil ve čtyřech částkách po 25 000 Kč, přičemž první splátka byla splatná v roce 1922 a poslední v roce 1925. První splátka měla být zaplacená Přerovu, jakmile budou opraveny dříve uvedené obruby a jakmile městská rada dá na obou koncích mostu umístit tabule s udáním dovoleného zatížení povozy (parní válec o váze 14 tun, nákladní vozy po 9 tunách a tlačeniče lidí 400 kg na m²).

Firmní dopis, v jehož záhlaví je pohled na most v Hranicích. 1906. SOkA Prerov

2. Všechny součástky vodovodu, elektrického vedení a osvětlování, jakož i železné součástky kandelábrů a železné nadstavby zábradlí zůstanou výhradně majetkem obce a též v jejím udržování.
3. Městu zůstává navždy právo používat bezplatně volného prostoru v mostě k uložení a upevnění elektrického a vodovodního vedení. Městu se také povolí bezplatně zvětšit nebo rozšířit tato vedení ve volném mostním prostoru. Městu zůstává navždy neomezený přístup k těmto vedením. Veškeré opravy, rozšíření a prohlídky vedení musí se však po před-

chozím ohlášení státní správě provést pokud možno co nejrychleji a tak, aby jimi netrpěla doprava a bezpečnost na mostě: po dokončení prací musí se vše uvést do původního stavu. Rozhodne-li se však státní správa provést na mostě jakékoliv úpravy nebo dojde-li jednou ke stavbě nového mostu, musí město přemístit veškerá vedení podle pokynů státní správy bez jakékoliv náhrady.

4. Bezplatné použití mostu pro převedení elektrické dráhy bude povoleno, bude-li most shledán k tomu způsobným po stránce nosnosti konstrukce. Případné úpravní práce musí však provést město samo bez státní pomoci.

Dodatečně bylo zdůrazněno, že chodníky mostu převzala státní správa do udržování pouze až k zevnější straně krajních pylonů na pobřežních pilířích.

Následně k čís. 36 654/XII ze 17. dubna 1922 město zaslalo plány betonového mostu, jakož i popis stavby.

Most ve státní správě do roku 1945

Další osudy mostu již ovlivňovalo město Přerov zprostředkovaně přes orgány státní správy. Tak v roce 1927 bylo uloženo na mostě pod chodníkem pro pěší hlavní vodovodní potrubí, provedené z ocelových tzv. manesmannských rour. Podáním z 3. listopadu 1930 požádala městská rada v Přerově, aby státní správa vzala v úvahu rozšíření mostu přes Bečvu na moravoučdolní státní silnici. Vzhledem k již existujícímu přetížení, a také proto, že by úpravami byl narušen architektonický ráz mostu, bylo od rozšíření upuštěno. Zástupci města však začali uvažovat o výstavbě zvláštní lávky pro pěší poblíž mostu.

Výbor TJ Sokol se na své schůzi 27. dubna 1932 usnesl požádat městskou radu, aby na paměť 100. výročí narozenin Dr. M. Tyrše byl pojmenován betonový most mostem Tyršovým. Na schůzi městské rady 10. června 1932 po přečtení žádosti podal radní Vojtěch Tšpon návrh, aby jí bylo vyhověno a aby již v nejbližší schůzi městského zastupitelstva byl tento název projednán. Radní P. Alois Čáp namítl, že podle usnesení komise pro pojmenování ulic mají být pojmenování prováděna dohodou a že nemají být dávány názvy podle osob, že by tudíž bylo nutno odvolat tato starší usnesení, a navrhuje, aby také název mostu byl předán komisi. Při hlasování přijat většinou hlasů návrh radního Tšpona. Pro další návrh P. Čápa, aby druhý most, který se teprve začal stavět, byl nazván mostem Svatováclavským, nebylo dosaženo většiny.

Usnesením městského zastupitelstva v Přerově z 22. června 1932 bylo stanoveno, aby betonový most spojující ulici Mostní a Velkou Dlážku a tedy i dosavadní tělocvičnu Sokola na jedné straně se stadionem a budoucí sokolovnou na straně druhé byl u příležitosti stoletého výročí narození dr. Miroslava Tyrše, zakladatele Sokola, nazván jeho jménem. Proti se postavili lidovci, fašisté a jeden komunista. V debatě prohlásil řečník lidové strany, radní P. Alois Čáp, že jedním z důvodů odporu lidové strany je to, že popřevratová horečka přinesla stereotypní pojmenování ulic ve všech městech a obcích, takže dnes existuje tolik ulic několika jmen až do omrzení.

Hranický most z let 1904–1905. Ze sbírky B. Passingera

Po skončení Tyršovy oslavy v Městském domě v Přerově v neděli 17. září 1932 byl uspořádán průvod k Tyršovu mostu, na němž byla odhalena pamětní deska. Deska z bílé žuly byla umístěna na prvním levém pilíři ve směru od města ve výšce asi dvou metrů. Na desce je nápis provedený mosaznými písmeny: „Most dra Miroslava Tyrše. Pojmenován na paměť 100. výročí narození zakladatele sokolstva. 1832–1932.“ Byla zhotovena firmou Polášek a Urban dle návrhu akademického sochaře Františka Mádleho a Miloše Suma.¹⁰

Ze stavebních úprav, které částečně pozměnily podobu mostu, jmenujme rekonstrukci osvětlení mostu, kterou provedla firma Fr. Anýž v letních měsících roku 1936.

Ostatní mosty v Přerově do roku 1945

Při stavbě železnice z Vídně do Krakova byla v roce 1838 řeka Bečva v Přerově překonána dřevěným jednokolejným mostem. První oficiální vlak jel po mostu 17. října 1841 do Olomouce. V roce 1851 bylo dřevo nahrazeno litinou a použita na jeho stavbu Nevillova příhradová konstrukce. Jednalo se o první železný most v rakouské monarchii. Jeho délka činila 100 m při pěti mostních polích, každé o délce 20 m. Po čase došlo k výměně litiny za svářkovou ocel, v obou případech byla dodavatelem slévárna ve Vítkovicích. V letech 1862–1863 byla stavěna druhá kolej a při té příležitosti byl most rozšířen.

Během prusko-rakouské války byla 16. července 1866 část mostu u pravého břehu vyhozena pruským vojskem do povětří.

V roce 1880 došlo k celkové přestavbě přerovského železničního uzlu, v jejímž rámci byly v Bečvě postaveny tři mohutné kamenné pilíře a na ně posazena ocelová příhradová mostní konstrukce, umožňující tříkolejný provoz.

Po 1. světové válce byl most v souvislosti s výstavbou druhé koleje do Olomouce rozšířen o další dvě koleje a získal tak dnešní podobu. Provoz po dvoukolejné trati do Olomouce byl zahájen 27. října 1923, třetí a čtvrtá kolej byla určena pro vlaky do Bohumína a pátá kolej byla určena pro vlečkový provoz. V souvislosti s rozšířením byla vybudována na mostě lávka pro pěší.¹¹

Rozvoj města od 2. poloviny 19. století, spojený s výstavbou průmyslových závodů, nárůst počtu obyvatel a rozvoj automobilismu měly vážné důsledky na dopravní poměry. Zcela zřejmým se stalo, že hlavní dopravní tepna vedoucí severojižním směrem od Horní Moštěnice přes Šířavu Žerotínovým náměstím, Ferdinandovou (Wilsonovou) ulicí po východní straně Dolního náměstí (T. G. Masaryka) přes most na Velkou Dlážku do Předmostí a na Olomouc není do budoucna perspektivní. Vedla totiž nejhustěji zastavěnou částí města, historicky nejstarší s úzkými ulicemi s čilým obchodním a společenským životem.

Proto se již poměrně záhy různé regulační plány snažily na tuto skutečnost reagovat. Vlastní snahu po vypracování regulačního plánu města Přerova projevily roku 1881 civilní inženýr Ernst Bühler, který byl pověřen dozorováním stavební činnosti ve městě. Na svém plánu mj. nakreslil spojení levého a pravého břehu mostem, který se nacházel v úrovni vyústění dnešní ulice Havlíčkovy a jeho pokračováním byla ulice napřimující Velkou Dlážku.

V době výstavby městských jatek na pravém břehu Bečvy v roce 1907 začalo být zřejmé, že brod, kterým jezdily koňské povozy z Novosad na Velkou Dlážku, bude třeba nahradit trvalejším spojením. Při velké vodě nebo zamrznutí Bečvy musely povozy jezdit přes nový železobetonový most na Velkou Dlážku, Lázeňskou ulicí na nábřeží a po něm teprve na jatky.

Dne 8. listopadu 1909 se starosta města obrátil dopisem na ředitelství Severní dráhy císaře Ferdinanda a žádal, aby na své náklady nechalo postavit přes Bečvu, a to buď u Kleinova hostince nebo na místě, kde k Bečvě vedla Lázeňská ulice, lávku, která by sloužila železničním zřízencům a úředníkům, z nichž většina přebývala na Velké Dlážce. Také stavební spolek Svěpomoc, který na pravém břehu v těch místech stavěl velké množství laciných domků, měl zájem na propojení. Výstavba probíhala též v ulici Lázeňské a na Tratidlech.

Protože k odpovědi nedošlo a město mělo zájem o propojení těchto částí, obrátilo se 18. května 1910 na moravské místodržitelství se žádostí o zavedení vodoprávního řízení a komisionálního jednání ve věci lávky pro pěší podle projektu Pražské akciové strojírny (dříve Ruston a spol. a Bromovský, Schulz a Sohr) v Adamově. Povolení bylo vydáno 20. června téhož roku. Na základě usnesení obecního výboru z 11. května 1910 byla obecní radou v dohodě s finančním odborem v sezení 17. května 1910 stavba zadána výše jmenované firmě.

10 Ještě Tyršův most v Přerově. *Obzor*, 29. 6. 1932.

11 HERZIG, M.: *Historie železničního mostu přes Bečvu v Přerově. 160 let Severní dráhy císaře Ferdinanda*. Ostrava 2001, s. 114–115.

Železná lávka z pravého břehu Bečvy na Novosady. 20. léta 20. st.
Ze sbírky J. Hlouška

Železná lávka stála v km 49,318 regulované řeky v pokračování ulice Velké Novosady o užitečné šířce 2,50 m mezi hlavními nosníky. Počítalo se se zatížením tlačenicí lidí ve váze 340 kg na 1 m² a po lávce mohly jet i lehké povozy. Kolaudace proběhla dne 31. ledna 1912. Již během výstavby docházely stížnosti na to, že lávka je příliš úzká a že by se v projektu měly udělat změny ve prospěch jejího rozšíření. K tomu ovšem nedošlo s poukazem na to, že projekt odpovídal zadání, které vycházelo z toho, že po získání dostatečného množství finančních prostředků bude vybudován nový most. Lávka proto sloužila pouze pro pěší.¹²

Na základě soutěže na zhotovení regulačního plánu města Přerova z roku 1918 bylo zadáno jeho vypracování Ing. arch. Josefu Šejnovi a Ing. arch. Vladimíru Zákrejsovi v roce 1924. Jedním z jimi zdůrazněných momentů byla význačná úloha nové spojky z ulice Palackého na Velkou Dlážku, která se vyhybala stísněným poměrům při Tyršově mostu a předpokládala výstavbu druhého mostu.

Rozvoj města v jeho západní pravobřežní části, kde byly vystavěny významné komplexy budov (jatky, Středomoravské elektrárny) i nové domovní čtvrti, vyvolaly ovšem potřebu druhého silničního mostu právě zde. Vedlo to nakonec k tomu, že město pověřilo Ing. Františka Rybníčka z Brna vypracováním technického základu. Staveniště bylo vyhlédnuto na kilometru 49,310 regulované řeky v prodloužení osy ulice Tržní, tedy poněkud doprava od ulice Velkých Novosad, čili kousek proti toku řeky Bečvy oproti dosavadní železné lávce. V úterý ráno 4. srpna 1931 se konalo v mís-

tech projektované stavby vodoprávní řízení, jehož se zúčastnili za Zemský úřad v Brně dr. Boh. Moučka a jako technický rada inženýr Konstantin Latin, za město Přerov starosta Richard Kleiber a dr. Bažantová, zástupce regulačního fondu Ing. Ticháček, za správu akciového pivovaru v Přerově JUDr. Leopolda Mohapl a stavitel Veselský, za ředitelství státních drah v Olomouci Ing. Baumgarten a za Středomoravské elektrárny pan Tomášek. Projekt, vypracovaný Ing. Aloisem Benešem z Přerova, plně vyhověl a nikdo ze zúčastněných neměl proti němu námitek. Jednalo se o systém Gerber, tj. řešení spojitým trámovým nosníkem s vloženým kloubem. Měl sestávat z pěti polí, nesených čtyřmi betonovými pilíři o celkovém rozpětí 90,60 m a šířce 10,60 m. Dle plánů měl činit náklad na stavbu nového mostu 1 900 000 Kč.

Stavba byla vodoprávně povolena výměrem zemského úřadu ze dne 20. srpna 1931. Vypsána byla veřejnou soutěží 1. března 1932 a dne 13. dubna bylo navrženo zadání firmě Karel Kovařík, stavitel v Přerově. Ministerstvo veřejných prací v Praze však zadalo práci ve smyslu zadávacího řádu firmě Ing. Müller a Kapsa v Bratislavě. Práce dlaždičské, to je dlažba vozovky a obou předmostí s krajníky, byly zadány firmě brí Jaškové v Přerově.

Se stavbou bylo započato 15. června 1932 (před stavbou byla v poměrně krátké době odstraněna železná lávka firmou Oldřich Netopil v Přerově) a zhruba dokončena byla 17. listopadu 1932. V jarních měsících 1933 byla provedena navážka obou mostních ramp, dlažba a omítka všech viditelných ploch mostu.

Podpěrná či spodní stavba mostu sestávala ze dvou pobřežních a čtyř návodních pilířů. Spodní úroveň základů spočívala v hloubce 2,50 m pode dnem řeky Bečvy. Pod každým základem bylo zaberaněno 12 kusů pilot průměru 20 cm o délce 4 metrů. Horní část pilířů byla obložena kvádry a rádkovým žulovým zdivem z lomů ve Frydberku. Na pilířích spočívala vlastní nosná konstrukce, která se skládala ze 7 nosníků soustavy Gerber a vlastní mostovky.

Délka mostu mezi pobřežními pilíři byla 90,60 m, šířka vozovky mezi obrubami 6,60 m, chodníky po 2 metrech, tudíž celková šířka mezi zábradlím byla 10,60 m. Povrch chodníku byl proveden z essenského asfaltu, podobně jako u železobetonové lávky postavené o rok dříve. Pod oběma chodníky se nacházely průchodné kanály, v nichž proti vodě bylo položeno vodovodní potrubí a na straně po vodě primární vedení elektrického proudu pro město Přerov ze SME.

Na stavbu tohoto mostu bylo spotřebováno 34 vagonů cementu z Horního Srní na Slovensku, 3 vagony cementu z cementárny v Hodoníně, 11 vagonů betonového železa pro armování hlavní konstrukce a pilířků zábradlí a osvětlovacích stožárů, 600 m³ prohazovaného šterku, 700 m³ neprohazovaného šterku s pískem, 9 vagonů kvádrů, to je asi 48 m², 31 vagonů rádkového zdiva na pilíře, to je 126 m³, 1,5 vagonu lité oceli na ložiska, dále bylo použito 580 m³ různého dřeva (trámů, řeziva atd.), z čehož zůstalo 175 m³ trvale pod řečištěm jako opora základů jednotlivých pilířů. Na těsnění pilířových jímek při stavbě základů se spotřebovalo 500 m³ jílů.

Slavnostní předání mostu Legií do užívání, 1933. SOkA Přerov

Na stavbě se podílela řada přerovských živnostníků – firma Čeněk a Josef Zezula, kterými bylo dodáno zábradlí podél chodníků o váze 7 500 kg, dále bří Jaškové, natěrač Plíska, Přidal a V. Netopil, obchod železem, firma Krátký a řada jiných.

Projekt vypracovala firma Ing. Alois Beneš a spol. v Přerově. Technický dozor prováděl za ministerstvo veřejných prací ministerský rada Ing. Klement a vrchní technický komisař Ing. Schumandl, za Zemský úřad v Brně Ing. František Rybníček a dr. Ing. Valenta, za okresní úřad stavební rada Ing. Kožený a stavební komisař Ing. Galíček, za město Přerov Ing. Bedřich Bernát, městský stavební rada. Za podnikatelství stavby byl pověřen vedoucím Ing. Kahan.

Vlastní stavba mostu si vyžádala nákladu 1 380 000 Kč a po započtení všech dlažeb a zemních úprav dosáhla výše 1 730 000 Kč. Kolaudace proběhla 14. listopadu 1933.

Ve čtvrtek 29. června 1933 dopoledne byl nový železobetonový most slavnostně odevzdán veřejnosti. Již dříve se zastupitelé města na svém jednání 22. února 1933 dohodli na jeho pojmenování mostem Legií.¹³

Na pravém břehu řeky ve východní části města vznikala od začátku 20. století vilová čtvrť a proběhly úpravy městského lesa Michalova, který byl podle projektu pražského zahradního architekta Františka Thomayera přeměněn v park, oblíbené výletní místo Přerovanů. K snadnějšímu přístupu do něj byla pořízena dřevěná lávka přepínající řeku v šířce 63 m. Na zimu se vždycky odklízela a na jaře po velkých vodách se opět postavila. Také v létě, v případě, že byla hlášena velká voda z hor, se odklízela. Lávka byla široká 1,20 m mezi zábradlím. Jednotlivá pole spočívala na kozách zbitých z fošen. Sloupky zábradlí byly navléknuty ve dvou železných okách, připravených na boku trámů. Všechny části byly spjaty řetězem a při nena-

dále velké vodě se lávka rozpojila na dvě části, které byly uvázány na ocelových lanech a každá polovice odplavala ke břehu.

Když se odstraňovala železná lávka níže po proudu, aby se na jejím místě postavil silniční most vedoucí z Velkých Novosad, uvažovalo se o jejím přenesení proti proudu a postavení na betonových pilířích, ale nakonec z úmyslu sešlo. Nicméně byl realizován jiný záměr v podobě železobetonové lávky. O vodoprávní povolení stavby v km 48,280 regulované řeky bylo žádáno 25. ledna 1932, projednáno bylo 31. května 1932 a se stavbou bylo započato 15. srpna 1932.

Hlavní podstatnou částí stavby byly tři návodní a dva pobřežní pilíře s příslušnými ložisky z lité oceli, dále železobetonové nosníky kloubového systému „Gerber“ a horní deska, pokrytá essenským asfaltem. Další součástí bylo železné zábradlí, včetně 10 hlavních pilířů pro elektrické osvětlení a vložených sloupků pro držení železného zábradlí. Na obou březích vytvářely přechod z lávky do úrovně okolních ulic nasypané rampy. Vodovodní potrubí a elektrokabely byly uloženy pod povrchem mostovky mezi hlavními nosníky. Přístup k těmto za účelem oprav a montáže byl umožněn zřízením potřebného počtu revizních vstupů, jak v mostovce, tak i na obou koncích lávky.

Základy návodních pilířů byly založeny průměrně 2,30 m pode dnem řeky a spočívaly mimo to v základě na borových pilířích. Spodní hrana mostovky nad normální vodou se nacházela ve výšce 5,25 m a horní plocha, tj. chodník, ve výšce 6,30 m. Rozpětí pobřežních polí hlavní nosné konstrukce obnášelo 18,57, středních 21,10, tudíž celková délka lávky mezi pobřežními pilíři byla 79,34 m, šířka lávky mezi zábradlím byla 3,25 m.

Viditelné plochy hlavních nosníků a všech zábradelních a osvětlovacích pilířků, jakož i boky tří návodních pilířů byly obloženy umělým kamenem. Na horních částech pilířů byla upevněna dvouramenná bronzová osvětlovací tělesa, takže lávka mohla být osvětlena 20 lampami po 100 W, celkem 2 000 W. Osvětlovací tělesa dodala firma Vulkania v Prostějově a instalaci provedly městské elektrické podniky.

Mimo uvedené práce byla provedena též stavba opěrné zdi mezi plovárnou a přechodem k Michalovu, jejíž spodní část byla z betonu a horní z cih-

13 Potřeba druhého mostu přes Bečvu v Přerově stává se den ze dne naléhavější. Obzor, 9. 11. 1930; -lský. Milionová stavba nového železobetonového mostu přes Bečvu v Přerově bude zadána již letos. Obzor, 9. 8. 1931; Historické listy, jež budou vloženy do zdiva Mostu legií v Přerově. Obzor, 16. 4. 1933, s. 2.

„Věčkům budoucím.

Když bylo nutno obnovovat opěrnou zeď u Tyršova mostu v roce 1930 a velká voda počala vymílat okolí pravého pilíře mostního, živě pronikly v myšlenkách zástupců města důsledky, jež by pro město Přerov a celý kraj vplynuly, kdyby doprava po tomto mostě byla znemožněna.

V regulačním plánu města Přerova je sice navržen druhý most v ulici Palackého, vedoucí od budovy státního gymnázia kolmo směrem k Bečvě, avšak tu by bylo nutno napřed zbořit na levém břehu celý velký jednopatrový dům manželů Rájeckých č. 90 a část sousedního domu Skřečkova č. 91 a na pravém břehu rovněž uvolnit spojení zbořením domků a úpravou ulic, což vše by stálo mnoho peněz bez naděje na úhradu.

Od doby, kdy byl vypracován regulační plán, změnil se však mimo to poměry rychlým zastavěním pozemků na pravém břehu Bečvy: nábřeží dr. E. Beneše a zejména Středomoravské elektrárny a městské jatky pociťovaly nedostatek přímého spojení ke dráze a přes Novosady do Komenského třídy. (pokračování na straně 213)

Dřevěná lávka pro pěší v místech pozdější lávky U Loděnice. 20. léta 20. st.
Ze sbírky J. Hlouška

lového zdiva v provedení obdobném, jako stávající zeď podél plovárny. Za účelem zvýšení terénu ulice Podvaly poblíž staveniště lávky a rozšíření předmostí u této stavby se musela provést v prodloužení fronty domu p. Kleinera nová opěrná zeď, která se přiměřeným skosením připojila k regulační hrázi.

Stavbu lávky a vedlejších úprav projektoval Ing. Bedřich Bernát, městský stavební rada, a provedla firma Ing. Dr. techn. Jan Chlup z Olomouce. Na stavbě bylo stále zaměstnáno průměrně 40–50 dělníků. Spotřebovalo se více než 1 200 q cementu z cementárny v Horním Srní na Vláře (12 vagonů), 300 q betonového železa z Vítkovických hutí, 130 m³ různého dřeva, 45 q lité oceli ložisek, asi 560 m³ šterku a písku, 50 q železa na hlavní zábradlí, jež provedla firma Leder v Přerově. Navezení ramp provedlo obecní hospodářství a spotřebovalo se na tyto 350 m³ násypu.

Dne 6. listopadu 1932 o 10. hod. se shromáždilo na prostranství před vchodem na novou železobetonovou lávku přes Bečvu asi 300 občanů. Ministerstvo vnitra bylo oficiálně zastoupeno okresním hejtmanem vrchním radou Františkem Chmelíkem, město starostou Richardem Kleibrem, ředitelství Městské spořitelny předsedou JUDr. Leopoldem Mohaplem a ředitelem Jaroslavem Krýsou. Slavnost předání lávky veřejnosti byla zahájena Nešverovým sborem „Moravěnka“, který zazpíval Přerub pod vedením J. Gardavského.

Stavba byla financována z daru Městské spořitelny ve výši 300 000 Kč. Při provádění myšlenky zřízení železobetonové lávky našli představitelé spořitelny porozumění u vládního komisaře spořitelny, vrchního rady Chmelíka, který žádost o věnování zmiňované částky na stavbu jako nouzovou práci k čelení nezaměstnanosti u ministerstva vnitra – které každé sebemenší věnování spořitelny muselo schválit – vřele doporučil, takže k příznivému vyřízení došlo v rekordní době 14 dní.¹⁴

Přerovské mosty po roce 1945

Pohroma přišla na konci 2. světové války. Dne 8. května 1945 v 5 hodin ráno došlo k iniciaci náloží uložených pod přerovskými mosty. Všechny mosty byly poškozeny, nejméně železniční, který po rychlé úpravě sloužil k přechodu oddílů Rudé armády. Po dalších nutných opravách projel po mostu první vlak 13. května 1945.

13 (pokračování ze strany 211) *Když pak při splynutí Středomoravských a Severomoravských elektráren vznikl spor o právo města na virilní zastoupení, vnukla snaha po řešení této věci dohodu města s velkým a významným místním podnikem jednotlivci myšlenku, aby bylo této situace, jež byla jinak odhadnuta jako příznivá, využito pro stavbu nového mostu od Velkých a Malých Novosad k ústředně SME na místě dosavadní lávky pro pěší.*

Středomoravské elektrárny, jejichž vrchním ředitelem je Ing. Alois Němec, po opětovných jednáních se zástupci města přislíbily jako kompenzaci příspěvek, stát slíbil podporu 40 % a země nejprve 10 % a později dalších postupně splatných 10 % stavebního nákladu. Okres nemohl nemaje peněz příspěvku poskytnouti. Zbytek asi 20 % má uhraditi město jednak ze všeobecných příjmů, jednak z příspěvků městských veřejných jatek.

Technický základ návrhu dal Ing. Fr. Rybníček od Zemského úřadu v Brně a jeho přezkoumání provedl Ing. K. Klement v ministerstvu veřejných prací. Stavba byla zadána firmě inženýři Müller a Kapsa, podnikatelství staveb v Bratislavě.

Než však byly splněny všechny obvyklosti, zabezpečena úhrada a k zadání došlo, změnil se velice v půl roce hospodářské poměry.

Zhoršily se. Dnes sotva by již bylo možno stavbu mostu nově finančně zajišťovat. Zákazy dovozu zboží, vývozu valut vydané po předchozím vývoji poměrů na vlastní ochranu téměř veškerými státy ochromily světový obchod i hospodářský život ve státech. Naše Československá republika dosud poměrně dobře proti jiným zdolávala tuto nesnáž a věříme, že i zdolá.

Dne 15. června 1932 bylo přikročeno ke stavbě, jež dá zaměstnání těm, kteří jinak práci nemohou nalézt. Přerov podle posledního sčítání z 1. 12. 1930 má 22 362 obyvatel a z nich bylo v době započetí práce 430 přihlášených nezaměstnaných (z celého politického okresu 1 470).

Dobrá věc se podepsané městské radě jednání a houževnatém úsilí za vedení starosty Richarda Kleibra a za iniciativní součinnosti dra Lad. Prchala, vrchního správního rady a ředitele městských úřadů, podařilo ku prospěchu státu, země, okresu a města. ...

Dozor na stavbě mostu vede za stát technický rada Ing. Metoděj Kožený a za město stavbu mostu řídí stavební rada Ing. Bedřich Bernát.

Sestrojení mostní pozůstává podle návrhu ze spojitých nosníků kloubových (systém Gerber), nesených 4 betonovými pilíři návodními a dvěma pobřežními založenými 2,50 m pode dnem řeky Bečvy. Pilíře jsou obloženy na čelných plochách žulovými kvádry a boční plochy žulovým řádkovým zdívem. Most má celkem 5 otvorů. Užitelná šířka mostu je 6,60 m + 2 x 200 m = 10,60 m a je podporována sedmi nosníky. Přechod úrovně mostovky do úrovně obou nábřeží je proveden rampami ve spádu 5 %. Chodníky v šířce 2 m jsou z essenského asfaltu, vozovka z drobné žulové dlažby. Délka mostu je celkem 90,60 m.

Náklad na celou stavbu mostu je rozpočten asi na 1 500 000 Kč.

Napsáno v Přerově v červenci 1932“

Podpisy členů městské rady v Přerově.

Nový most Legií v Přerově odevzdán veřejnosti. Obzor, 1. 7. 1933, s. 2; -eš: Proslov starosty města R. Kleibra při odevzdání mostu Legií občanstvu města Přerova. Obzor, 2. 7. 1933, s. 4. Přerovský most Legií po stránce technické. Obzor, 4. 7. 1933, s. 2.

14 *Stará lávka přes Bečvu se již bourá. Obzor, 16. 6. 1932; Krásný dar městské spořitelny přerovským občanům. Obzor, 6. 11. 1932, s. 5; Slavnostní odevzdání nové železobetonové lávky přerovské veřejnosti. Obzor, 8. 11. 1932, s. 2.*

Nově dostavěná lávka pro pěší u Michalova, 1932

Na místě poškozeného Tyršova mostu byl postaven během 2. poloviny roku 1945 a začátkem roku následujícího na stávajících kamenných pilířích provizorní most z dřevěných nosníků sbíjené konstrukce. Opravy se ujala od 1. června 1945 firma Podnikatelství staveb Ing. A. Beneš a spol. v Přerově. Ihned po vypracování předběžného projektu mostu bylo zajištěno řezivo na pile Kyjanice u Velkého Újezdu, nicméně průběh opravy významně ovlivnil nedostatek tesařů.¹⁵ Od února 1947 se již mluvilo o dlouhodobém mostním provizoriu. Určená doba provozu tohoto provizoria byla 10 let. V roce 1959 bylo odstraněno jedno mostní pole pod chodníkem naproti proudní straně. Protože se stavební stav mostu postupně stále zhoršoval, bylo nutno most uzavřít pro automobilový provoz a posléze i pro pěší v dubnu 1962. V polovině roku 1964 bylo rozhodnuto o zřízení železné lávky. Hlavním dodavatelem celé stavby se stal n. p. Pozemní stavby, stavební správa 220 v Přerově. Zbourání dřevěné mostní konstrukce a montáž ocelové lávky provedl n. p. Přerovské strojírny – Montáže, neplacené brigádníky zajistil TJ Spartak Přerovské strojírny. Železnou konstrukci lávky dodal se zpožděním a po několika urgencích n. p. VŽKG, závod ve Frýdku. Akce byla ukončena na podzim 1965.

V plánech řešení dopravní situace ve městě převážila varianta přeložky tzv. Pomoravní státní silnice v průtahu města od zničeného Tyršova mostu přes nově projektovaný most z Palackého ulici na Velkou Dlážku. Plány byly zadány výnosem z 18. září 1948 projekční firmě Ing. V. Horký, později Stavoprojekt Přerov. Ve zdůvodnění se uvádělo, že nové řešení umožní zkrácený a široký průjezd silnice I. třídy č. 18 a 55 středem města a nebude používán úzký, křivolaký a nebezpečný průjezd po městských ulicích, na čemž měla mimořádný zájem vojenská správa. Se stavbou, které

předcházely demolice domů stojících v trase mostu, se začalo v 1. čtvrtletí roku 1952, dne 5. listopadu 1953 proběhly zatěžkávací zkoušky a most byl ještě v tomtéž roce zprovozněn.

Prerov se staral především o obnovu obecních mostů, zvláště mostu Legií. Na troskách bylo velmi rychle postaveno lehké dřevěné provizorium, které ale muselo být při jarní velké vodě v roce 1946 sneseno a také odstraněny železobetonové zbytky mostu. Pro potřeby pěších byla postavena pontonová lávka, která ale v době velké vody a na zimní období musela být likvidována. Dne 1. června 1946 byl úředně autorizovaný inženýr V. Horák pověřen vypracováním projektu na nový Most Legií. Komisionální jednání ve věci vodoprávního projednání a schválení projektu se konalo 14. března 1947. Nosnou konstrukci projektovaného mostu tvořila spojitá železobetonová deska nestejně výšky, která obnášela uprostřed rozpětí jednotlivých polí 0,65 m a nad podporami 1,15 m. Počet i rozpětí mostních polí zůstalo stejné jako u zničeného mostu: 16,85 + 18,50 + 19,90 + 16,85 m. Světlá šířka mostu mezi zábradlím činila 12,00 m, z nichž připadalo na vozovku 7,0 m a na oboustranné asfaltové chodníky po 2,50 m. Protože předchozí most byl užší, bylo třeba při použití starých pilířů vytvořit potřebnou šířku vyložení oboustranných konzol. Dne 25. dubna 1952 proběhla závěrečná kolaudace mostu.

Dne 24. května 1945 se začala stavět prozatímní dřevěná lávka pro pěší u Michalova na troskách zřícené železobetonové lávky. Projekt vypracoval v součinnosti s městským stavebním úřadem Ing. Bedřich Dlouhý, jako materiál byly použity vojenské zábrany. Do provozu byla lávka dána začátkem července 1945. O něco později byla proti toku řeky zřízena dřevěná lávka na zaberaněných nasazených bárkách v počtu 11 o šířce 2,00 m. Podáním z 23. února 1946 zažádal Místní národní výbor v Přerově o vodoprávní projednání a schválení projektu na obnovení železobetonové lávky u Michalova, hotová stavba byla předána k užívání výnosem Zemského národního výboru v Brně 5. února 1947 na základě místního šetření dne 15. listopadu 1946.

Koncem 60. let byl u tenisových kurtů postaven přes Bečvu dřevěný most, aby mohl být proveden návoz materiálu z pravého břehu na levý. Po ukončení návozu dřevěný most sloužil jen pro pěší, ale při jarním tání z 8. na 9. února 1981 byl stržen ledovými krami. V červnu 1983 byla v těch místech dokončena nová lávka, na niž vypracovaly projekt Dopravní stavby Olomouc, projekce Brno. Jedná se o předepnutou konstrukci z železobetonových lamel na lanech o dvou polích délky 67 a 28 m a celkové délce 102 m s průvšem 1,43 m v hodnotě 5,5 mil. Kčs.

Podle směrného územního plánu města Přerova z roku 1975 a jeho revize připadla důležitá úloha v řešení složité dopravní situace ve městě tzv. západnímu komunikačnímu průtahu spojujícímu severní část města s jižní, a to ve směru od Předmostí přes těleso dráhy kolem obilného sila na most u elektrárny, ulicí Velké Novosady na křižovatku s Komenského a nově zřízenou ulicí mezi podnikem Severomoravské pivovary a Jutou podél pedagogické školy, s vyústěním pod Jižní čtvrtí ve směru na Otrokovice–Uherské Hradiště. Na trasy státních silnic procházejících městem

15 Bude Přerov bez mostů? Naše Haná, 4. 11. 1945.

a tvořících zde dopravní kříž se podle plánu napojovaly městské komunikace Velká Dlážka, Palackého a zvláště Čechova ulice, která v prodloužení přes Bayerovu ulici přemostěním měla být spojena s ulicí Kopaniny.

Po roce 1989 byl stavební rozvoj města řešen nově v Územním plánu sídelního útvaru Přerov z roku 1995. Předpokládá výstavbu severojižního propojení – z křižovatky Velké Novosady a Komenského ulice na Kramářovu, Tovární s napojením na ulici gen. Štěfánika k silnici I/55. Jiným důležitým momentem je předpokládaná výstavba „východní spojky“, tj. spojení východní části města s Osmekem a Předmostím, kde ale existuje několik variant vedení trasy, a tedy i přemostění.

Lávka u loděnice z roku 1932 vykazovala po 60 letech již značné poškození, proto byla od konce dubna do konce září 1995 naplánována její rekonstrukce. Demolice stávající a výstavbu nové lávky za 7 milionů korun provedly Dopravní stavby a mosty Olomouc, a. s., projektovou dokumentaci zpracovala firma PRIS, spol. s r. o., Brno. Nová lávka byla rozšířena ze stávajících 3,10 m na 4,50 m a nadimenzována tak, aby tudy eventuálně projela sanitka, policejní auto apod. Architektonicky byl most vyřešen tak, aby vkusně zapadal do prostředí nábřeží. Stávající staré osvětlení nahradily nové lucerny a nově zřízené zábradlí, rovněž boční římsy byly vybudovány v souladu s rekonstruovanými opěrnými zdmi podél nábřeží. Litý asfalt vystřídala betonová dlažba Holland přírodní šedé barvy kombinovaná s červenými kostkami, které rozlišují pruh pro cyklisty. Ze stávající lávky zůstaly zachovány pouze původní pilíře, na kterých se zainjektovaly praskliny a provedly se fixativní nátěry. Lávka byla dokončena 17. listopadu z důvodu zřízení jeřábové dráhy 29. června vlivem zvýšení hladiny Bečvy o 3 m. Náklady vzrostly o 880 000 Kč.¹⁶

Červencová povodeň v roce 1997 poškodila tu více tu méně každý z přerovských mostů. Nejhůře byl poškozen železniční most přes Bečvu, který postavily Přerovské chemické závody v 60. letech 20. století jako podnikový vlečkový most k surovinovému zásobování podniku s napojením na stávající příjezdovou kolej do Teplárny a Přerovských strojíren. Složitá jednání se státními orgány vyústila v povolení železniční síť PRECHEZY napojit provizorně do jiného místa a zároveň postavit nový železniční most. Starý most byl zlikvidován na přelomu srpna a září 1997. Po ukončení výběrového řízení byla stavba předána dodavateli, jímž se staly Dopravní stavby Holding Olomouc. Most byl postaven za 11 měsíců a 19. listopadu 1998 byl předán do užívání. Délka mostu je 148 m, jeho součástí je cyklistická stezka a most je konstruován tak, že v případě naléhavé potřeby po něm může být vedena i automobilová doprava. Náklady dosáhly výše 33 milionů korun.¹⁷

K historii přerovských mostů patří i jejich pojmenování. Zmínili jsme se již o Tyršově mostu a mostu Legií. Je příznačné, že v době nedemokratického režimu tyto názvy nevyhovovaly. Proto zastupitelstvo na svém zasedání 30. října 1939 schválilo mimo jiné změnu názvu mostu Legií na Nový most. Podobně 7. srpna 1941 požádal vládní komisař okresní úřad o změnu názvu Tyršova mostu na most Viktoria, protože most byl majetkem okresního úřadu.

Zatím poslední kodifikaci uličních názvů provedlo městské zastupitelstvo na svém jednání dne 28. března 1996 tím, že schválilo na návrh rady

Zbytky Tyršova mostu po 8. 5. 1945. SOKA Přerov

z 13. března názvy ulic, veřejných prostranství, mostů a lávek: most Legií, most Míru, Tyršův most, lávka U Loděnice, lávka U Tenisu.

Závěr

Přemostění řeky Bečvy v Přerově z nynější ulice Mostní na Nábřeží Rudolfa Lukašтика má dlouhou historii. Most, postavený v roce 1903, který dostal název Tyršův, byl bezesporu unikátní. Jednalo se o v českých zemích první železobetonový obloukový deskový silniční most.

V Přerově se na začátku 20. století vytvořila příznivá situace k uskutečnění celé řady stavebních akcí. Byla to otázka politického konsensu mezi stranou staročeskou a mladočeskou, který přispíval k bezproblémovému odsouhlasení vysokých částek v rozpočtu města. Město bylo v zásadě bez větších národnostních problémů. Poměrně příznivá byla i hospodářská situace. Způsob financování z vlastních prostředků, případně prostřednictvím

16 Lami: Nová lávka za 7 milionů. NP, 21. 4. 1995; LAmi. Lávky se dočkáme v listopadu. NP, 25. 8. 1995. V roce 1930 začaly Středomoravské elektrárny stavět za železničním mostem jez se sklopnými stavědly. Jez byl dán do provozu v roce 1931. Jeho sklopné části snížily při velkých vodách hladinu nad jezem a zabránily tím záplavám. V roce 1985 byl pak za stávajícím jezem postave další jez, v němž je jako jedno jeho pole vybudována malá vodní elektrárna o výkonu 500 kW. Starý jez byl pak upraven jako další lávka přes Bečvu v Přerově.

17 Šamárek, M.: PRECHEZA na kolejích. 160 let Severní dráhy císaře Ferdinanda. Ostrava 2001, s. 123. Přerovský chemik, 1998, č. 11, s. 1–2.

Zatím poslední stavební akce, týkající se přerovských mostů, je rekonstrukce starého mostu Legií a stavba nového mostu vedle něj, aby jejich spojením došlo ke změně dopravního řešení komunikace na Tržní ulici z obousměrné dvoukruhové na čtyřpruhovou. Stavba byla zahájena v roce 2005.

Nový most přes Bečvu na pohlednici, po roce 1903. SOkA Přerov

půjček, byl pro Přerov, dá se říci typický. Může se i říci, že vycházel z určitého pocitu hrdosti na svoji samostatnost a nezávislost. Přispívalo k tomu i to, že národnostně sebevědomý a hrdý Přerov nebyl u státních orgánů v přílišné oblibě.

Tato skutečnost zvláště vynikne ve srovnání s poměry v Hranicích. Zde se začalo uvažovat o výstavbě mostu po volbách v roce 1903, ve kterých získala převahu česká většina oproti německé menšině, která však byla velmi hospodářsky vyspělá. Vedení radnice v čele s novým starostou JUDr. Františkem Šromotou se snažilo získat velmi rychle viditelné úspěchy při řízení města. Na zasedání 17. března 1904 se obecní výbor usnesl zahájit práce k provedení těchto staveb: budovy měšťanských škol, infekčního oddělení nemocnice, mostu přes Bečvu, osvětlení a domu pro nemocné u kasáren. O stavbě mostu bylo stanoveno, že bude uskutečněna jen tehdy, poskytnou-li zájemci, tj. silniční výbor, moravský zemský výbor, vojenský erár a velkostatek kněžny Hatzfeldové dostatečně vysoké subvence, aby poplatníci města nebyli příliš zatíženi. To se také skutečně stalo, podařilo se získat bohaté subvence jak státní, tak i zemské, kryjící náklad ze dvou třetin. Oproti Přerovu ale se musela vedoucí politická reprezentace na radnici vyrovnávat s útoky proti stavbě mostu, poměrně časté byly totiž snahy zdiskreditovat stavební firmu i stavbu samu.

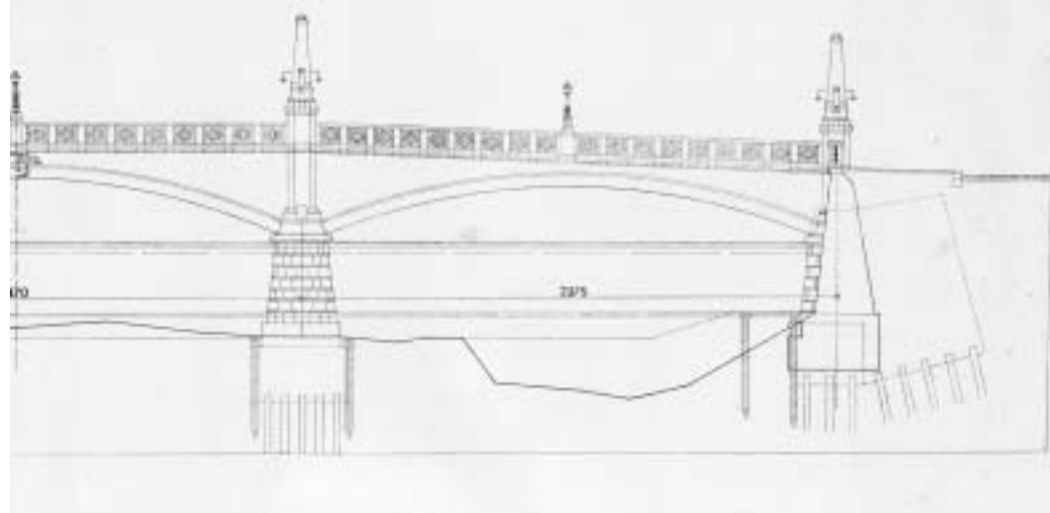
Přerovský Tyršův most sloužil veřejnosti do roku 1945, ostatně jako i hranický most, který potkal stejný osud. Další jejich osudy se ale diametrálně lišily. Zatímco hranický most se dočkal obnovy, i když ne do původní podoby, přece jen s cílem plnit dále funkce silničního mostu, přerovský vzhledem k nedostatku financí a tím, že se ocitl na okraji zájmu z hlediska dopravního, byl degradován na pouhou lávku pro pěší, a i ta byla řešena jen jako provizorium. Životnost železné lávky z roku 1965 se chýlí ke konci a je třeba vyřešit, co bude místo ní.

**Pohledy na Tyršům most
a plány skutečného provedení mostu**
SOkA Přerov

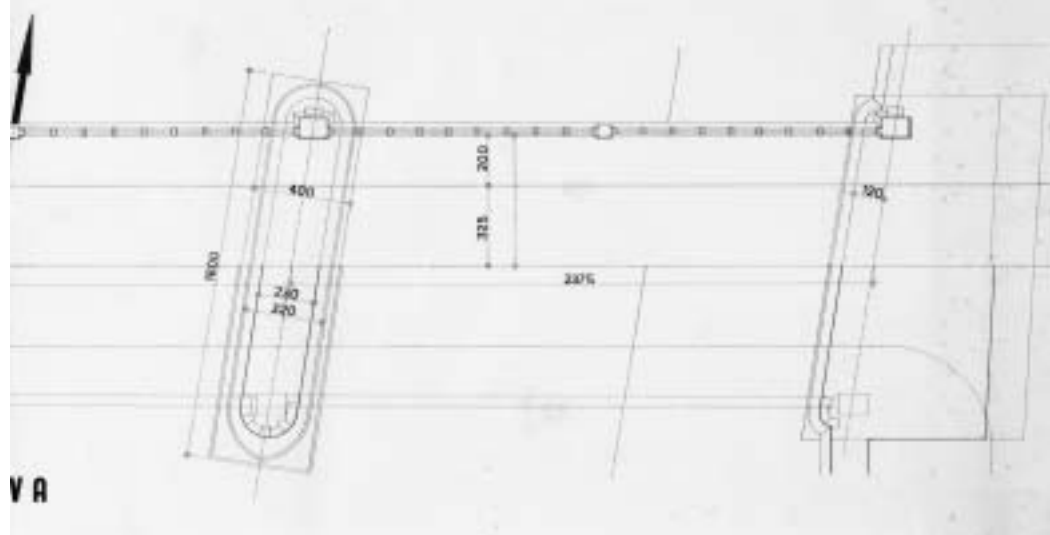

00

CELKOVÝ POHLED

S 1:100

VA

O autorech

Oldřich Fiala
knihovník Muzea Komenského v Přerově
fiala@prerovmuzeum.cz

Věra Fišmistrová
archivářka Státního okresního archivu Přerov
v.fismistrova@pr.archives.cz

Mgr. Petr Hlavačka
historik, vydavatel, Přerov
p.hlavacka@o2active.cz

JUDr. Jan Jirka,
čestný člen Českého atletického svazu, Praha

Šárka Krákorová Pajůrková
historička Muzea Komenského v Přerově
sarkakrakovova-pajurkova@seznam.cz

PhDr. Ivan Krška
archivář, nyní v důchodu, Potštát

PhDr. Jiří Lapáček
ředitel Státního okresního archivu Přerov
j.lapacek@pr.archives.cz

PhDr. Miroslav Marada
archivář Státního okresního archivu Přerov
m.marada@pr.archives.cz

Mgr. Renata Skřebská,
odborná pracovnice Městského muzea a galerie Hranice, vysokoškolský
pedagog, Ostravská univerzita
renata.skrebska@osu.cz

Mgr. Jan Štěpán
archivář Zemského archivu Opava, pracoviště Olomouc
j.stepan@ol.archives.cz

Sborník Státního okresního archivu Přerov.
Vydal Zemský archiv v Opavě – Státní okresní archiv Přerov.
Přerov 2006.
Odpovědný redaktor Jiří Lapáček.
Počet stran 224.
Sazba a tisk Elan spol. s r. o. Přerov.
Počet výtisků 400.

ISBN 80-86388-39-5
ISSN 1214-4762